

1-2 2023.
godište XXVI.
proljeće-ljeto

Književna Rijeka

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KNJIŽEVNE PROSUDBE

ESEJI • PROZA • POEZIJA • PRIJEVODI • PUTOPIS • OSVRTI

Književna Rijeka

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KNJIŽEVNE PROSUDBE

Broj 1-2, godište XXVI., proljeće-ljeto 2023.

NAKLADNIK: **Društvo hrvatskih književnika –
Ogranak u Rijeci**

ZA NAKLADNIKA: Hrvojka Mihanović Salopek

TISAK: Basterprint

GRAFIČKA PRIPREMA: Vanesa Ujčić Ožbolt

LEKTURA: Barbara Renka, prof.

FOTOGRAFIJA NA KORICI: Silvija Benković Peratova

UREDNIŠTVO: Davor Grgurić (glavni urednik)
Silvija Benković Peratova, Đoni Božić,
Bože Mimica, Vlasta Sušanj Kapićeva

ADRESA UREDNIŠTVA: Korzo 28/II (zgrada Filodrammatice),
51 000 Rijeka

E-MAIL ADRESA: dhk.rijecki.ogranak@gmail.com

NAKLADA: 200 primjeraka

Časopis izlazi dva puta godišnje, u dva dvobroja.

Cijena pojedinog dvobroja: 10,00 eur / 75,35 kn.

Godišnja pretplata (s uračunatim PDV-om) iznosi 15,00 eur / 113,02 kn,
a uplaćuje se na HR5223600001101361393, kod Zagrebačke banke, s
naznakom: "Za Književnu Rijeku".

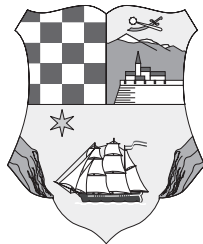
Rukopisi se šalju e-mailom u Word dokumentu (doc.), font Times New
Roman, veličina fonta 12, lektorirani.

ISSN: 1849-8760 (online izdanje)

Ovaj časopis izlazi uz financijsku potporu Ministarstva kulture i medija
Republike Hrvatske, Primorsko-goranske županije i Grada Rijeke.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
*Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media*

Sadržaj

Davor Grgurić: Tko preživi, pisat će5

ESEJ

Đuro Vidmarović: Cohenova "Aleluja" i strah od krunolikog virusa13

PROZA

Tomo Pupiće: Možemo mi i drugačije razgovarati33

Nenad Stojković: Paralelne rijeke45

Tihana Petrac Matijević:

Dok pušim travu sa Sylviom Plath.....53

Sva krhkost postojanja55

(U)Biti ili ne (u)biti sebe ili se63

Divlja rijeka66

Branka Primorac: Tri dana po Gorskom kotaru67

Karmen Delač Petković:

Komoda71

Socijalistička madam75

Nikola Šimić Tonin:

Ogledalo80

Poetika života težaka82

Ružica Ožbolt: Kod zubara83

Franjo Matanović: Dim85

Denis Vidović:

Muškarac po struci89

Umijeće slušanja91

Revolucija najprije pazi na svoju djecu92

Obrana Sokratova93

Odlazak svih mladih95

PUTOPIS

Igor Šipiće: I ja imam svoje krugove99

POEZIJA

Sanja Domenuš: Pokojnika nitko ništa ne pita107

Radovan Toljanić: Izvan vremena, kada prestajem biti119

Emilija Kovač: O čekanju i onima koji čekaju121

Ante Mate Ivandić: Pjesni juvene130

Marina Čapalija: Terze rime138

Miroslav Radić: Dvije pjesme.....	145
Monika Injac: Poezija.....	148
Vanja Michelazzi: Zasjenjen Mjesec	152

DOMAĆA BESEDA

Vlasta Sušanj Kapićeva: Po rečkah kantuničeh	155
Daniel Načinović: Istro-kvarnerske kolorature	157
Nikša Krpetić: Svitlo.....	167
Marina Tijan Hajdinić: Priče	173
Zlatica Balas: Štorije od nigda.....	178
Radovan Tadej: Kad život piše poeziju	181

PRIJEVODI

Andrij Mihajlović Nadeždin: Blažen onaj koji vjeruje	191
Gerald Vizenor: Naklonost vrana	199
Bronislava Volkova: Egzistencijalne pjesme.....	213
Anastasija Strokina: Kit putuje na sjever	223
Radek Knapp: Julije ide kući.....	229

OSVRTI

Željka Lovrenčić:	
Vrhunski prijevod	241
Vrijedna knjiga o djelovanju Hrvatskoga diplomatskog kluba...	243
Tomislav Marijan Bilosnić: Riječ i tišina i sjene njihove	246

OBLJETNICA

Vladimir Mihaljević: O stotoj obljetnici rođenja profesora Milana Kangrge	257
---	-----

DAVOR GRGURIĆ

Tko preživi, pisat će

Ovo se već lani u mom proslavu/predgovoru “Književnoj Rijeci” pojavilo: ima li u današnjici smisla objavljivati književni časopis, fizički ga tiskati i vjerovati kako će kompletna naklada “Književne Rijeke”, njenih skromnih ali hrabrih dvije stotine primjeraka, baš cijela tiraža, dospjeti u one *prave* ruke koje će je znati cijeniti i ocijeniti, ponajprije kao autorski primjerci odaslani svim poštovanim pismoljupcima koji su izdvojili podosta od svog talenta, vremena i energije da načine nešto novo i svoje, vlastito i – po našem krajnjem sudu – dovoljno zanimljivo da bude uvršteno među korice ovog novog dvobroja u 2023. godini, a potom i kao poklonjeni primjerci (i poneki otkupljeni) do brojnih kolegica i kolega književnika, književnih kritičara, novinara i katedri hrvatskog jezika na fakultetima i učilištima u državi, a naravno i do raznih knjižnica i čitaonica, pitanje je na koje naš odgovor odmah već naslućujete, jer kada on ne bi bio pozitivan, očito se niti ne bismo potrudili uložiti podosta svog truda, kritičnosti, vremena i energije, da i ovaj dvobroj *dotjeramo* i *izguramo* do završne faze, do čina njegove tiskane objave.

Pitanje svrhovitosti i same smislenosti objavljivanja književnog časopisa u današnjici nije tek moja ne odveć maštovita doskočica kojom bih popunio prostor predviđen za urednički predgovor, nego je ozbiljno pitanje kojeg je ne tako davno javno izgovarao i obrazlagao ga, zauzimajući suprotan stav ovom našem pro-objavljivačkom, jedan o mojih prethodnika na ovoj uredničkoj poziciji. Koliko se sjećam, pozivao se na anakronost književnih časopisa kao forme objave u današnjoj digitalnoj, elektronskoj i internetskoj eri, sumnjajući u samu ulogu (dakle i u svrhovitost) ovodobnih književnih časopisa koji su nekoć, u nekim burnijim i prijelomnim vremenima, potencijalno u sebi nosili intelektualne iskre društvenih promjena, preokretne zapise koji su širim čitateljskim masama mogli pripomoći davanjem nezanemarivog impulsa ka tektonskim sociološkim, pa i političkim promjenama.

Razvijajući dodatno nazor i stav mog spomenutog prethodnika s kojim u mislima na ovom mjestu debatiram i branim opravdanost izdavačkog pothvata, podsjećam na njegove zaključke do kojih je čvrsto držao: ta svatko danas ima mogućnost doprijeti do mnoštva, do nesagledivog broja onih koji se u internetskim bespućima, na raznim blogovima, web stranicama ili Facebook profilima i grupama mogu upoznati s nečijim pisanjem i literarnim stvaralaštvom, pa tako slabi potrebitost za nekom

samoproглаšenom uređivačkom i sabirateljskom ulogom, koja bi kao u *stara vremena* trebala vrlo raznorodne spisateljske radove na jednom mjestu generirati, selektirati i u konačnici objaviti... I to je, možemo priznati, sasvim legitiman način gledanja na stanje stvari, pa i dovoljan razlog – ako ga se bez diskusije uzme kao načelo – da se jedan tiskani književni časopis i posve ugasi.

Međutim (veliko Međutim!) uviđamo da i nakon nekoliko desetljeća razvoja elektroničke, internetske paralelne realnosti u čijem se razmahivanju najavljivalo potpuno usahnuće *papirnatog* tiskanja i produciranja, svijet i dalje (čak masovno) voli fizički posegnuti za opipljivom, otisnutom knjigom, a time i za tiskanim časopisom.

Brojni su praktični razlozi čitanja i rukovanja tiskanim materijalom, a i sama uloga književnih časopisa nipošto ne opada, jer oni su i dalje dobar put selekcioniranja, filtriranja i afirmacije mladih, tek stasajućih literarnih *imena*, kao i održavanja književnog ranga već profiliranih autorskih pojava, kojima su upravo (etablirani) književni časopisi sredstvom najlakšeg načina prezentiranja čitateljstvu i kolegama “po peru” svojih novih književnih dosega.

Nadalje, kroz književne se časopise mogu fino predstaviti i npr. prevedena djela inozemnih pisaca, ili pak književno-znanstveni osvrti i značajke analize starije ili recentne književne produkcije.

Osim toga, mogućnost subverzivne ili izravne iskre u štivu ili stihu postoji i danas, jer i ovo je naše doba itekako u mnogočemu *prijelomno*, *izazovno* i *zahtjevno*, kako se već ovim epitetima znaju po potrebi koristiti mediji i sprovoditelji regulatornih i malo-po-malo sve više obvezujućih promjena i skućujućih restrikcija u naš život i dnevne nam rutine.

Vrijeme jest kakvo jest, vrlo dinamično i sklono strelovitim promjenama, i baš zato književna produkcija, ljudsko misaono stvaralaštvo, ne smije propustiti taj vagon za ukrcaj, priliku da se suvremeni autori očituju i javnim pisanjem osvrću na društvene (pa i političke) pojavnosti kojima u “realnom vremenu” svjedoče.

Krajnji ishod te naše udružene, zbrojive autorsko-izdavačke suradnje upravo ste dobili u svoje ruke i krenuli ga čitati, a mi možemo nakratko odahnuti u vjeri kako vas očekuje zanimljivo i šaroliko, ali i kvalitativno zadovoljavajuće štivo koje je sve ove *naše* objavljene autorske duše vodilo u raznovrsne sfere poezije, proze, esejistike, putopisa i još mnogih začudnih načina iskaza ljudske potrebe zapisivanja osobnog doživljaja ovog nemilosrdnog, no još uvijek dovoljno lijepog svijeta koji i dalje pruža mnoge razloge zbog kojih je i danas književno stvaralaštvo (a time i objavljivanje) neupitno potrebno i istinski smisleno.

Šire uzimajući, pitanje svrhovitosti i smislenosti *ičega* što iziskuje veći intelektualni angažman i pothvat u današnje se vrijeme posebno

naglašava i često propitkuje, jer podosta sve zapinje, više ili manje, u tkivu ovih *zajtjevnih* i *izazovnih* vremena, pa se svaki autor i izdavač treba dodatno hrabriti onom starom poznatom “na mucu se poznaju junaci”. Jer zaista, muku ne treba naročito tražiti budući da je ona tu sama po sebi, pogotovo financijska i administrativna, a ne treba je ni posebno zazivati, jer dođe ona također sama po sebi, kao ugljični dioksid pri procesu građanskog (iz)disanja. A junaci, junaci su u ovoj našoj podosta sretnoj izdavačkoj priči ponajprije svi oni autori i autorice koji umiju nepobitno dobro pisati, a uz to se i zanatski dosljedno spisateljski trude, koji su samoprijegorni i disciplinarni u svom umjetničkom stvaranju, u praćenju rokova i dinamike objave časopisa koji bi ih mogli objaviti, publici približiti njihov misao i literarno (nadajmo se svi zajedno) kvalitetan rad.

Tako možemo ustvrditi kako ipak i u ovoj našoj priči *homo scribens* nije ni ovoga puta zakazao, pa čovjeka točno krene veseliti spoznaja da ih, kvalitetnih i produktivnih književnih *imena*, još uvijek u našoj ispraznjennoj državi ima podosta, te se ni njihova *ars scribendi* nije ni ovoga puta našla iznevjerenom.

Osobno me ne bi zasmetalo zaprimiti i neki kritički nastrojeniji literarni prinos okoštaloj kičmi našeg časopisa (formu izraza prepustio bih, dakako, autoru/autorici) u kojem bi se i malo (ili podosta) hrabrije secirali i propitkivali svagdašnji potezi i rezovi vladajuće birokracije i narodnih izabranika kojima su nacionalni interesi i boljitak ovog napaćenog naroda često tek predizborni ukras i obvezni protokolarni dodatak koji nekako sam po sebi ide uz njihove fotelje u uredima s hrvatskim grbom i zastavom na pročelju zgrada, uz zakonom propisanu crnu tablu sa zlatnim ili srebrnim slovima u nazivu njihove dotične ustanove i državnim grbom tih-i-tih dimenzija.

Mnoge poteze i promašaje vladajućih itekako svi mi prepaćeni i potplaćeni porezni obveznici – još dodatno životno obeshrabreni nutarnjim težnjama za intelektualnim razvitkom i mukotrpnim objavljivanjem i nadograđivanjem svojeg književničkog opusa – osjećamo i isprobavamo na svojoj *izdrilanoj* preživljavačkoj koži, navikloj na ožiljke i ozljede tijekom višegodišnjeg stasanja u donekle zdrave, podosta pribrane i nadasve žilave književničke jedinke, s ovjerovljenim A-testom prekaljivanja u čudnovatoj sredini koja jednako dobro grije i pamti dosege i slojeve prozapadnjačkog disanja kroz kulturne pravce i epohe, kao i one balkansko-orijentalne, prilično divlje prkosivosti i buntovna “ja-pa-jakanja” u sebi i o sebi.

No, tu smo gdje jesmo, u takvoj smo geografskoj predodređenosti i povijesnim sudaranjima ciklonalnih i anticiklonalnih silnica epohalnih kultura, da dobri još i jesmo! Ima u našim dosjeima i kartonima okolnih

kultura, koje su nas stoljećima pritiskale i oblikovale, i dobrih i loših osobina, no uglavnom je ipak sve više sivo, no čisto crno, a i ono sivo katkad može djelovati još svjetlije i benignije, pogotovo sa sve većim vremenskim odmakom.

Ta što bismo mi zapravo htjeli? Pa ni prosječno introvertno dijete, odgajano i odrastalo u disfunkcionalnoj obitelji sa svađalačkim roditeljima ne mora nužno *ispasti* dokraja loše, i može kasnije u životi na nekim kompetitivnim stvaralačkim poljima čak briljirati, ako kocke u glavi i nutarnje frustracije drži na valjanoj emocionalnoj dijeti i donekle razvije društvenu samokontrolu.

Do sada smo se nekako hrvali i makar donekle othrvavali kako smo znali i umjeli (ta nismo li hrvači, Hrvati), pa nam tinja nada da ćemo nekako i nadalje odolijevati svim *izazovima* i *zahtjevima*, kao i *nužnostima* i *zadatostima* ovog prijetećeg vremena, sputavanog u svom normalnom građanskom hodu raznim i prekobrojnim restrukturiranjima, reformama, preobrazbama, prenamjenama, zabranama, prekrajanjima, revizionizmom, bjelosvjetskim i tehnokratskim agendama, masmedijskim spinovima i zatupljujuće ponavljanim glasnim neistinama, a nadasve najsvježijim sklonostima novoizmišljenim podjelama u društvu po svim mogućim, i još donedavna nemogućim parametrima i osnovama.

Na stranu stalni ratni i politički sukobi u svijetu, otvoreno i prikriveno zveckanje oružjem i trgovanje sve jeftinijim ljudskim životima (ljudsko dostojanstvo već dugo kao da vrijedi manje od, što ja znadem, grama reciklirane plastike), višestruko neopravdano poskupljenje goriva te osnovnih i manje osnovnih namirnica, inflacija, devalvacija, recesije i regresije... I bez njih je mnogo toga zaribalo, dotrajalo i zahrđalo u zdravlju, sudstvu, obrazovanju pa – reći ćemo jer valja to reći – i u kulturi samoj.

Teško je uopće sagledati današnji popis i otpis osnovnih ljudskih prava i pravica jer on i bez naše zaboravljivosti kao da se požurivano topi i tanji pa i u našim sjećanjima dosta brzo blijedi, te kao da se više i ne sjećamo točno, u kojoj smo mjeri svoja međunarodnim poveljama i deklaracijama zajamčena prava i pravice uopće i imali. (Svaka sličnost s Orwellovom "Životinjskom farmom" je ničim izazvana i krajnje slučajna, je l' te.) Koliko će od njih uopće još i za naših života ostati *na životu*, da ih kao zalog prosljedimo dolazećima za nama, djeci svojoj?

Za što su se ono točno zalagali i do krvi borili u zadnjih nekoliko vijekova razni revolucionari, prosvjetitelji i protivnici društvenih nejednakosti i nepravednosti? Jesu li zapisivali svoje slobodarske misli i novovjeke prosvjećene humanističke i liberalne težnje za promjenama i dokidanjima učmalih društvenih struktura, klasa i štetnih hijerarhijskih barijera? Naravno da jesu, znamo to svi. Zbog čega li se sve ginulo i

čemu li se sve stremilo, rukom pod ruku s vrlo kvalitetnim, gorljivim i beskompromisnim pisanjem, koje je svoje autore podastiralo i izlagalo čak i doslovnoj pogibelji, raširenim nosnicama Smrti, a kasnija ih je povijest (práva i umjetnosti) ipak sačuvala, oprala i istaknula onim nekim najljepšim riječima hvale, u znak da im borbenost i borba nisu bili uzaludni, kao potvrdu da će se ubuduće trajno i beskompromisno čuvati stečena i zajamčena prava suvremenog, neokovanog i od koječega oslobođenog i preporođenog čovjeka.

Ima se dakle o čemu značajnom pisati, uvijek, pa i dan danas. Ima razloga da se pero i tipkovnica osmjele i uhvate u koštac i s nekim očitim, ali škakljivim temama, koje zaposjedaju i naš suvremen medijski prostor.

Može biti vrlo zahvalno, literarno više ili manje uspjelo, a društveno široko prihvatljivo, pisati o domovini, krvavim ili tek romantičnim zalascima, kao i o urbanoj otuđenosti, vječito inspirativnim žensko-muškim komplikacijama i ljubavi u svim njenim pojavnim oblicima, no jednako je literarno zahvalno latiti se i nekih tema koje nam nadlijeću svakodnevan obzor, a nisu još ni blizu u nas književno izlizane, poput distopijskih najava uvođenja digitalnog novca s ograničenom svrhom i vijekom trajanja, potpunog dokidanja i povlačenja iz uporabe gotovinskog novca, vladavine novih digitalnih i tehnokratskih elita u sve najavljivijem *social credit sistemu*, modernih oštro nadziranih i vrlo restriktivnih urbanih četvrti – ograđenih logora, umotanih u eufemizme poput petnaestominutnih gradova, uvođenja karbonskog otiska, digitalnog i biometrijskog prepoznavanja i detektiranja lica, ograničavanja i suspenzije ljudskih osnovnih prava pod izgovorima prijeko potrebnih *viših* sistemskih nužnosti i pokoravajućih građanskih obveza.

Svakakvi nam kosturi prijete iz mračnih distopijskih, pretjerano inkluzivnih ormara, a o čemu ne znamo mnogo i o kojima teško doznajemo onu drugu, manje ljepšu stranu priče, o kojoj mediji u nas u pravilu šute, a nerijetko je i cenzuriraju, prikrivaju ili posprdno etiketiraju i ismijavaju, što iz neznanja i vlastite neupućenosti u šire svjetske kontekste i agende, što zbog oportunitizma i nevoljkosti da se talasa išta za što se nema nalog, izravna ili prešutna uputstva, dozvola i ovlaštenja.

Postoji i još svakodnevno niče, dakle, itekakvo mnoštvo neiskorištenih, potencijalnih literarnih motiva i vrlo dubokih tematika koje nismo još ni površinski načeli. Kao i uvijek kroz književnu povijest, za progresivnije promjene i poziv na njih, potrebna je i osjetna autorska hrabrost. (Narod bi slegnuo: Muda.) Potreba i nužnost da se čovjek u pisanju otisne i u one dijelove dvorišta, gdje trava nije ugažena od mnogih. Ili nije još zagažena uopće.

Znači, i ova *zahtjevna* i *izazovna* vremena mogu biti protumačena kao poziv, kao nutarnji implus savjesti, da se i o tim još nedovoljno opisanim izazovima piše. Naravno, uz što višu književnu kakvoću i razinu napisanog.

Čekati nam je, znači, pa vidjeti, hoće li i neke od ovih spomenutih tema postupno prodrijeti i u našu etabliranu hrvatsku literaturu.

Rekli bismo: tko preživi, pričat će. Ili, još bolje: tko preživi, pisat će.

ESEJ

ĐURO VIDMAROVIĆ

Cohenova “Aleluja” i strah od krunolikog virusa

(Uvod u knjigu sjećanja; Literarno iskustvo antipandemijske samopsihoterapije)

Našavši se u ožujku 2020. u samoizolaciji zbog epidemije krunolikog¹ virusa (COVID 19 – *Coronavirus disease 2019*) trebalo je osmisliti vlastiti život tijekom sljedećih mjeseci. Epidemija se ubrzo pretvorila u pandemiju – velepošast. Kako nesreća nikada ne dolazi sama, pandemiji su se “pridružila” dva razorna potresa. Prvi u Zagrebu i okolici,² a drugi u Sisku i na Banovini.³ Oba su snažno uzdrmala Zagreb i unijela dodatnu

¹ Akademik, pjesnik i diplomat, Drago Štambuk, predložio je hrvatski prijevod tuđice “koronavirus” (latinski medic: *Orthocoronavirinae, Coronavirinae*). Sam naziv “koronavirus” dolazi od latinske riječi *corona*, čije je značenje “kruna” ili “aureola”, a odnosi se na karakterističan izgled virusnih čestica (viriona) koje imaju obod koji podsjeća na krunu ili koronu Sunca. Akademik je ispravno preveo na hrvatski jezik ovaj pojam kao *krunoliki virus*, što on i jest, i time učinio suvišnom uporabu tuđice.

² Potres jačine 5,5 stupnjeva po Richteru dogodio se u Zagrebu u nedjelju, 22. ožujka 2020. u 6:24 sati. U povijesnom središtu grada zabilježene su veće materijalne štete, oštećen je i vrh južnog tornja Zagrebačke katedrale. Bio je to treći najjači potres u Zagrebu nakon Velikog potresa 1880. godine. Potres se dogodio u doba pandemije (velepošasti) krunolikog virusa u Hrvatskoj. U Zagrebu je u potresima ozlijeđeno ukupno 27 ljudi, dok je jedna osoba umrla od zadobivenih ozljeda.

³ Utorak je, 29. prosinca 2020. godine. Vrijeme je ručka i popodnevnog odmora. Velik broj građana je u svojim domovima, neki su na poslu, a neki na ulicama. U 12 sati i 19 minuta tlo se na Banovini počinje tresti, “poskakivati”, nemilosrdno baca na zemlju ljude koji se pokušavaju skloniti na sigurno. Ruše se zgrade, kuće, neki ostaju zarobljeni pod ruševinama. Magnituda razornog potresa čiji je epicentar bio 5 kilometara jugozapadno od Petrinje iznosila je 6,2 stupnja prema Richteru, a intenzitet u epicentru bio je VIII-IX stupnjeva EMS ljestvice. U potresu je poginulo 7 ljudi, a deseci su ozlijeđeni. Zbog toga je 2. siječnja u Republici Hrvatskoj proglašen Danom žalosti. Sve je počelo još u ponedjeljak, 28. prosinca. Područje Petrinje, Gline i Siska pogodila su tri jača potresa. Prvi se osjetio u 6 sati i 28 minuta te je bio magnitude 5 stupnjeva po Richterovoj ljestvici, nakon čega su seizmografi zabilježili još dva jača potresa magnitude preko 4 stupnja po Richteru s epicentrom 5 km jugoistočno od Petrinje u 7:49 i 7:51 sati. U tim potresima nije bilo ozlijeđenih, no mnogi objekti su “načeti”. Dan kasnije u razornom potresu od 6,2 Richtera ti objekti su se potpuno srušili ili im je statika narušena do te mjere

neizvjesnost, strah, pa i tjeskobu u moj život. Umjesto nekoliko mjeseci, samoizolacija se u strožoj ili blažoj formi produžila na dvije godine. Moj se realan svijet sveo na stan, biblioteku, balkon, telefon i, poglavito, na svemrežje / međumrežje (internet).

Pored nekoliko područja na koja sam usmjerio svoj samoizolacijski život, a svemrežje mi je to omogućavalo, bila je literatura, pisanje i glazba. Međutim, trebalo je pomno birati onu glazbu koja neće pojačavati tjeskobu i usmjeravati misli na eshatološke teme, teme umiranja, smrti i zagrobnog života, već će me opuštati, radovati koliko je moguće u danim uvjetima i prebacivati u "drugu dimenziju" života u kojoj nema postojećih problema. Pored klasične, odlučio sam poslušati i zabavnu glazbu, jer mi je tijekom posljednjih desetljeća, zbog pomnjanja slobodnoga vremena, promaknulo skoro sve što se zbivalo u ovim umjetničkim žanrovima. Zabavna glazba ima širok raspon smjerova i izražajnih trendova. Odlučio sam se za izvornu narodnu i sakralnu zabavnu glazbu, smatrajući kako će me uspješno smirivati, a osim toga, nalazim se u godinama kada su mi suvremeni agresivni glazbeni oblici teško podnošljivi. Vratio sam se slušanju i tzv. gospel glazbe koju sam tako rado slušao u mlađim danima. Nakon toga prihvatio sam i druge oblike glazbe s biblijskom pozadinom. Uslijedilo je ponovno slušanje Leonarda Cohena, poglavito njegove "Aleluje". Taj trenutak bio je presudan. Ova je skladba djelovala na mene kao poruka s Nebesa.

Tada mi je sinula ideja: istražiti na svemrežju koliko su najmlađi pjevači širom svijeta prihvatili ovu skladbu. "Ukucao" sam u YouTube naziv "Aleluja" pa "Halleluyah" i brzo dobio impozantan broj imena, i to onih mladih pjevača koji su snimili ovu skladbu za YouTube samostalno ili na nekom glazbenom natječaju. "Klupko" se počelo odmotavati. Počeo sam "surfati". Otkrio sam divne mlade izvođače, koji su, patetično rečeno, pjevali kao anđeli. Izgovarajući ovaj kompliment potvrđujem zapravo činjenicu da sam tu prekrasnu djecu doživljavao kao djed, vidjevši u svakome od njih i djelić svojih bioloških unuka. A onda se pojavila nova, pomalo *suluda* ideja: a zašto ne bih, literarno posinio ili pokćerio deset mladih izvođača na nekoliko mjeseci, dok ne prođe pandemija i posredstvom interneta pratio njihove živote, i to obradio na literaran način? U podsvijesti mi je bila slavna Joséphine Baker (Saint Luis, 3. lipnja, 1906. – Pariz, 12. travnja, 1975.), poznata kao usvojiteljica veliko-

da popravka nema. Uništenje koje je snaga prirode nanijela Petrinji višestruko nadilazi štetu koju je grad pretrpio u Domovinskom ratu. Prema nekim procjenama, čak 90 posto grada morat će se rušiti i graditi iznova. Petrinja će se morati "roditi iznova", poput Feniksa.

ga broja djece.⁴ (Na žalost, nisam mogao koristiti pojam “podjediti” jer je pravno neprikladan i psihološki komičan, iako je istinitiji, dok izraz “posiniti” ima juridički karakter i ne izaziva podsmijeh.) Razmišljao sam: to će tražiti vrijeme, a imat će i elemente istraživačkog novinarstva, a u konačnici može prerasti u književno djelo. Govorio sam samome sebi: vremena imaš na pretek, istraživati voliš, pisati znadeš, računalo ti još nije “krepalo”... pa na posao! I krenuo sam.

Kada sam počeo na svemrežju tražiti kandidate za “aleluja-posinke”, i “aleluja-pokćerke”, video-zapisi bili su mi jedini izvor obavijesti. Kako rekoh, upisao sam u YouTubeov pravokutnik pojam “Aleluja”, a zatim “Hallelujah” i odmah su se na zaslonu pojavili izvodači ove skladbe s pratećim web-zapisima na kojima sam mogao pogledati video-snimke. Bilo ih je mnogo. Nije to bio baš jednostavan zadatak jer je ovu pjesmu snimilo mnogo pjevača, od djece, preko tzv. zabavnjaka, do opernih umjetnika i revijskih orkestrara. Uz njih, pjesmu su izvodili mnogi zborovi, grupe i vokalno-instrumentalni sastavi. Pokušao sam poslušati i vidjeti izvodače iz što je moguće većeg broja jezika, kultura i naroda. Većina videa otkrivala je visoki emocionalni i interpretativni domet mladih izvodača. Trebalo je iz toga mnoštva odabrati *posinke i pokćerke*. U normalnim uvjetima takav napor ne bi mi pado na pamet, ali sada, u uvjetima samoizolacije i samopsihoterapije, ovo je bio koristan posao.⁵ Odvajao me od svakodnevnih briga i razmišljanja, poglavito

⁴ Pravim imenom Freda Josephine McDonald, američko-francuska revijska pjevačica, plesačica, glumica i obavještajka. Od 1937. godine francuska državljanka. Sudi-onica, kao obavještajka, Pokreta otpora u Francuskoj i nositeljica najvišeg odličja “Legije časti” i naslova “Chevalier Légion d’Honneur” koji joj je dodijelio osobno general Charles de Gaulle. Njezine šansone postigle su svjetsku popularnost, a kao proturasistička aktivistica, okupljala je i uzdržavala napuštenu djecu raznih rasa. Napisala je “Uspomene” 1949. godine. Zadnji puta nastupila je u Bobinou 1975., slaveći 50 godina od prvog nastupa. Umrkla je par dana kasnije u snu, od moždanog krvarenja. Pokopana je u Monte Carlu. Osobno se sjećam novinskih članaka o njoj, još u vrijeme dok je bila živa. Do danas sam ostao fasciniran životom i humanošću ove estradne zvijezde.

⁵ Ovaj pojam ima više literarno, nego stručno značenje. Osobno sam ga koristio misleći na lúk od Heideggera (vidi: “Heideggerova autopsihoterapija pisanjem 1936.-1938.”) i logo-psihoterapije Lea Frankla, do suvremenih književno-žurnalističkih uporaba i zloraba ovoga pojma. Osim toga, ako dublje promislimo, postoji fina semantička razlika između autopsihoterapije i samopsihoterapije. Prvi pojam uključuje stanovitu ozbiljnost i blizinu psihoterapije kao medicinske znanosti, dok je drugi pojam slobodniji i bliži literarnome diskursu.

Veliki Martin Heidegger je o autopsihoterapiji pisao u djelu “Prilozi filozofiji (iz događaja)”. To su osobne bilješke koje nisu pripremljene za tisak, te su objavljene 1989., na stogodišnjicu njegovog rođenja. Neki ih hajdegerolozi proglašavaju

nesigurnosti, neizvjesnosti i strahova, i prebacivao u novi, meni do tada malo poznati virtualni svijet zabavne glazbe. Kako sam se opredijelio za osobe mlađe od 25 godina (starije bih morao pobratimiti, ili poučaiti, jer su “prestari” za posinjenje, a to već ima druge pravne i emocionalne konotacije), izbor se sužavao. Uskoro mi je postajalo sve razvidnije kako ću teško pronaći djevojčicu koja izvodi Cohenovu “Aleluju” i time ju moći *pokćeriti*. Zanimljivo, “Aleluju” su izvodili pretežito dječaci i pjevači mlađih naraštaja. Istina, u Rusiji su se pojavile djevojčice, među njima jedna koja se zvala Kira, ali osim videa, na svemrežju se o njoj ništa više nije moglo saznati. Nasreću, u Tatarstanu sam “upoznao” prelijepu učenicu Saidu, Tatarku, praktičnu muslimanku koja je “Aleluju” izvodila na engleskom, a “Ave Mariu” na latinskom jeziku. Nakon nje zbilo se i čudesno otkriće koje mi se posrećilo već pred kraj rada na knjizi, u glasu i liku djevojčice Cassandre Star iz Kanade.

Pokušao sam shvatiti što za najmlađe izvođače znači Cohenova “Aleluja” obzirom na njezinu eshatološku starozavjetnu usmjerenost. To mi je ostalo nepoznato do danas, jer nisam osobno razgovarao niti s jednim od “posinaka i pokćerki”. Imao sam na raspolaganju samo njihove video-snimke i foto-građu dostupnu preko svemrežja.

Iskreno govoreći, zanimalo me što u današnjem dekristijaniziranome svijetu može za mlade uopće značiti pojam “Aleluja”? Bez poznavanja judaizma i kršćanstva to može biti tek neobična strana riječ. Stoga ponavljam: Riječ “Aleluja” (latinski /h/alleluia, od hebrejskoga ‘*allelu Jāh*: hvalite Gospodina), usklik je slavljenja Boga (Jahvea) u biblijskim psalmima i *Otkrivenju*. Više psalama počinje i završava s Aleluja, neki samo završavaju njime. U židovstvu i kršćanstvu aleluja je liturgijski usklik. Svečano se recitira ili pjeva neposredno prije čitanja Evandelja u svetoj misi, osim u korizmeno doba, a u uskrsno doba i na kraju mise.

“Raduj se” prva je riječ koju je u Nazaretu Djevici uputio nebeski glasnik, a ovo je njezin smisao: “Raduj se, Marijo, jer će Sin Božji u tebi postati čovjekom”. Sada, nakon drame muke (Uskrs, Pasha, Pasija), po-

njegovim drugim najvažnijim djelom, iza “Bitak i vrijeme”, ili čak uopće najvažnijim. Poznata je činjenica kako se pisanje može koristiti kao auto-psihoterapija. Ugledna psihijatrica s Harvarda, Judith Herman, najcitiranija svjetska znanstvenica za područje liječenja PTSP-a, napisala je da je “središnja proturječnost svake proživljene psihološke traume sukob između želje da negiramo stravične događaje, i želje da o njima naglas pričamo”. Nesumnjivo kako je i kod mene pisanje ublažavalo tjeskobu i strah izazvane potresom i pandemijom. Upravo zbog toga sam iskoristio ovu mogućnost i nisam požalio. Pisanju sam pridružio i slušanje glazbe, pjevanje, slikanje, fotografiranje, razgovor s cvijećem, itd. Stvorio sam oblik polivalentne samopsihoterapije. Stoga moja samopsihoterapija odgovara upravo mojim osobnim iskustvima.

novno odjekuje novi poziv na radost. Na lijepome latinskom jeziku taj poziv glasi: “*Gaude et laetare, Virgo Maria, alleluia, quia surrexit Dominus vere, alleluia – Raduj se i veseli, Djevice Marijo, aleluja – jer je uskrsnuo Gospodin uistinu, aleluja!*” Pravoslavni kliču: Hristos voskrese, vaistinu voskrese! – Христос Воскресе – Ваистину Воскресе.

* * *

Kako rekoh, kandidata i kandidatkinja za “posinjenje” i “pokćerivanje” bilo je mnogo. Trebalo je nešto više saznati o njima kako ne bih kasnije požalio što sam u knjigu stavio neku “aleluji” nedostojnu osobu. To je zahtijevalo dodatno istraživanje, čitanje tekstova, gledanje velikog broja videozapisa i tisuća *Instagra(mov)a*, *Tik-tokova* i često dosadnih “Facebookova”⁶, zapravo, proučavanje osoba koje se kriju iza promidžbenih fotografija, video snimaka itd., koje sam nazvao zbirnom imenicom “paslika”, jer neki su izvodači bili zvijezde s vlastitim PR-om, odnosno promidžbom. Zapravo, oslanjao sam se skoro isključivo na pasliku, na ono nevidljivo što fotografija otkriva pažljivom oku. U takvome poslu književnička imaginacija vrlo je korisna. Želio sam kao posinka ili pokćerku izabrati onoga mladog pjevača/pjevačicu koji “Aleluju” izvode, kako se kaže, “s dušom”, odnosno, kod kojih se osjeća nebeska nota, ushićenje koje nije opterećeno profesionalnim artizmom. Jedan od izabranih “aleluja-posinaka” ipak me uspio prevariti jer se nakon punoljetnosti pojavio kao nova ličnost, apsolutno drukčija od ranije i apsolutno neprikladna za “aleluju”, ali to je učinio nakon što je rukopis knjige bio zgotovljen. Iskreno govoreći, u cijelosti, odnosno u smislu transcencije, ovakav je “filter” prošao jedino pokojni Makedonac, Toše Proeski. Na žalost, on je prerano preminuo i stoga sam ga uvrstio u dio knjige koji sam nazvao “Moji nesuđeni ‘aleluja’-posinci”.

Na kraju istraživanja, slušanja video-snimaka i promatranja, odustajanja i spočitavanja samome sebi kako se ponašam u skladu s narodnom

⁶ Ovaj anglikanizam, tako stran duhu hrvatskoga jezika, još nismo uspjeli prevesti, tako da je postepeno ušao u naš javni govor. Facebook je internetska društvena mreža koju je 2004. osnovao Mark Zuckerberg, bivši student Harvarda. U svojim početcima Facebook je bio namijenjen samo studentima sveučilišta na Harvardu koji su tim putem mogli međusobno komunicirati i razmjenjivati informacije. Kasnije, mnoga druga sveučilišta, srednje škole i velike kompanije diljem svijeta priključile su se mreži. Danas ta web stranica ima oko 2 (dvije) milijarde aktivnih korisnika. Facebook je ujedno najpopularnije mjesto za objavljivanja fotografija, s više od 14 milijuna novih dodanih fotografija dnevno. Godine 2021. tvrtka Facebook, Inc. mijenja ime u Meta. Ovako bogata i sadržajna baza podataka služi obavještajnim i kontraobavještajnim zajednicama za stvaranje planetarne baze podataka o korisnicima. Time dolazimo do pitanja zlorabe tog medija.

poslovicom “besposlen pop i jariće krsti”, vraćao sam se “temi” i na kraju izabrao osam posinaka i dvije pokćerke. To su: Brazilac i tada brazilski evangelik Jose Antonio de Holanda (poznat kao *Jotta A*), velika dječaćka zvijezda hispanoameričke gospel-glazbe te hrvatski pjevački genije Roko Blažević. Slijede talentirani Srbin, Žarko Pribaković, čudesni američki mormon Tanner Linford, australski katolik Straalen McCallum, velika nacionalna zvijezda, ruski Baškir, Marsel Sabirov, Bjelorus Vladislav Kurasov, genijalna mlada Tatarka, Saida Muhamedova, Azerbajdžanac, Ibrahim Nasrullayev i Kanađanka Cassandra Star. (Preporučam snimke njihovoga pjevanja poslušati preko YouTubea.)

Žarko Pribaković kao plava ptica iz Bačke Topole

Značenje pojmova: slika-paslika-paradigma / vizija s psihološkog i literarnog aspekta (Tim ću se pojmovima služiti u ovome eseju.)

Draga Čeča, čini mi se kako sam pogriješio koristeći pojmove koji nisu dovoljno objašnjeni, zbog čega se mogu razumjeti na različite načine, a to može dovesti do neugodnih nesporazuma. Poglavitno se to odnosi na “trijadu” SLIKA-PASLIKA-VIZIJA / PARADIGMA, uobičajenu u pisanju književnih djela. Zapravo bez njenog jedinstva nema literarne nadgradnje, a tekst koji pišemo može se tretirati kao književno, dokumentarno, historiografsko ili promidžbeno štivo.

Molim za malo strpljenja: U ovome eseju nisam pisao o “slici”, odnosno o Žarku Pribakoviću kao konkretnoj osobi jer ga ne poznajem i jer bi to bilo pisanje njegove biografije. A biografije se naručuju. Ja nisam ničiji biograf. U “viziji”, kao trećem čimbeniku navedene trijade, nastaloj na osnovu Žarkove PASLIKE, odnosno foto-građe i materijala do kojih sam došao posredstvom svemrežja, nastojao sam prikazati ga u dječaćkoj dobi, kada je izvodio “Aleluju” – kao PARADIGMU. Osim toga, pjevač-dječak je zahvalan lik za esej. Zadao sam si dosta posla, jer za paradigmatu moraš imati pokriće. Stoga osjećam potrebu, uz rizik da me se doživi kao staroga sitničavog profesora, objasniti navedene pojmove kojima sam se koristio u eseju. Ne da bih želio poučavati, već objasniti zbog čega i u kojem smislu su korišteni. Još je u staroj Kini bila poznata izreka: “Ukoliko se pojmovi različito tumače – doći će do rata!”

1. Paradigma

Riječ je starogrčkog podrijetla i kao mnoge riječi iz toga jezika i ova je složena, višeznačna i višeslojna. U osnovi sadrži sljedeća značenja:

primjer, uzor, uzorak, ocrtavanje, ali može značiti i *predrasudu*. Paradigma nam pomaže poimati stvarnost i njene fenomene.

Postoji više vrsta paradigmi. Ljudi imaju različite paradigme kao pojedinci, obitelji, grupe, narodi, struke itd. U konkretnom slučaju riječ je o osobnoj paradigmi kao bitnosti koju učitavamo prilikom naše interpretacije stvari i pojava oko nas. Paradigma stvara mentalni filter kroz koji um propušta samo one informacije koje mu se uklapaju u postojeću sliku svijeta. Pojednostavljeno, paradigma se može usporediti s obojenim naočalama. Ako npr. paradigma ima zelenu boju, oni koji gledaju kroz zelene naočale vidjet će svijet obojen zelenim tonovima i sve dok ne skinu zelene naočale sve će im se činiti zeleno i za to će staviti ruku u vatru. Tek kada skinu "zelene naočale" shvatit će da stvari nisu nužno u zelenom tonu, nego poprimaju drukčije tonove, ovisno o novim naočalama koje stave. Paradigma se stvara preko obavijesti i iskustava u najranijem djetinjstvu pa nadalje u životu. Autoriteti su oni koji nameću paradigme. U ovome eseju promatrao sam Žarka Pribakovića kroz naočale "obojene" njegovim dječakim izvedbama "Aleluje", "Plave ptice", Psalm 136... Dakle, u tim je naočalama dominirala glazba, a zatim dokumentarni materijal pronađen i preuzet na svemrežju.

2. Vizija

Uz paradigmu, a u nju sam u eseju pretvorio Žarka, kao dječaka-pjevača, koristio sam i pojam "vizija", kao paralelan. Red je objasniti što sam time mislio:

Pojam "VIZIJA" dolazi iz latinskog jezika, a ima, također, više značenja. Osnovne odrednice ovog pojma su: viđenje, pogled i izgled. Međutim, vizija može značiti, poglavito u književnosti, ali i u ostalim umjetničkim granama, sljedeće: 1.) sliku koju stvara mašta bez nužnog uporišta u stvarnom materijalnom svijetu (u snu, u halucinaciji, literarnoj imaginaciji); privedenje, ukazivanje; 2.) dalekosežnu zamisao ili predodžbu o željenom i predvidljivom razvoju događaja ili pothvata; 3.) vjersko ukazivanje; 4.) halucinaciju, tzv. vizualni privid i 5.) pseudo-halucinacije.

3. Paslika

Kako sam kao temelj tijekom rada na eseju koristio trijadu SLIKA-PASLIKA-VIZIJA / PARADIGMA, potrebno je objasniti i pojam "PASLIKA".

Pojam *paslika* definira se kao slika koja se pojavljuje kao *druga slika u odrazu*, slika kao odraz neke slike ili prizora, optički efekt druge slike, efekt odraza u obliku slike. Kada književnik koristi foto-građu, ili foto-dokumentarni materijal koji mu služe kao podloga za doživljaj, a onda i

opis ljudskih osobitosti glavnog junaka, *paslika* je neizbježna. Fotografija, npr. može, ali i ne mora, puno otkrivati o ljudskim vrijednostima lika, a najčešće ne govori ništa, jer se ljudi fotografiraju zbog raznih razloga, "naštimaju" izraz lica, govor tijela, opći dojam. Slika (fotografija) književniku ne koristi, ukoliko se ne posluži paslikom. Kod osoba iz svijeta show-businessa to je evidentno, jer im je medijska prezentacija dio posla, a za to se brinu posebni stručnjaci za tzv. PR (public relations – odnose s javnošću). Prema tome, oni predstavljaju svoje klijente kao idealne, ili bar savršene ljude: šarmantne, lijepe, dobre, blage ćudi, pametne, elegantne... Upravo je to paslika, efekt odraza u obliku slike. Kao i slika, paslika zavisi od viđenog predmeta. Paslika može biti pozitivna, kada ima oblik i boju viđene slike, i negativna, kada je boja viđene slike suprotna. A to što su oči vidjele i zakratko "zapamtile", uneseno je u promatrača/književnika i tamo se "prepoznaje" s upamćenim šablonama. Tada kod običnog promatrača najčešće prestaje "proces obrade" slike – ona je ili prepoznata i shvaćena jer je ista, odnosno slična s onim iz sjećanja, ili ti nije (tada se najčešće odbacuje kao nešto nepoznato i nepotrebno).

Mogućnost prikazivanja paslike kao izvrnuto-negativne ili komplementarne nevičnima dodatno otežava mentalne procese koji se, prvenstveno zbog nefleksibilnosti promatrača, odabirom lakšeg puta, svode na odbacivanje. Samo ličnosti koje ne robuju obrascima i koje su sposobne doživjeti ljepotu u otkrivanju kako običnosti tako i neobičnosti, mogu "iza zatvorenih očiju" otvoriti bezbroj horizonata i svjetova, u rasponu od racionalnih do zaumnih i od mikro do makro kozmosa, preko čiste radosti postojanja do spoznaja apsurdna i uzaludnosti. A pošto su svjetovi ispred i iza očiju, beskrajni u svojoj sličnosti i različitosti, i književnikove riječi/stihovi bit će takvi – od rime do slobodnog stiha, od pitanja do tvrdnje, od "običnog" gledanja (bez pomagala) do posezanja za umjetničkim iskustvima i tradicijama.

Književni modernistički kolaž s višeznačnim nosivim pojmovima može zbuniti i dovesti do pogrešnog zaključka⁷

Ovaj esej mogao bi te zbuniti jer je namjerno pisan kao kolaž, jer on dopušta modernistički i postmodernistički pristup književnome stva-

⁷ Kolaž, od francuski: kolekcionar; "zalijepiti" (se); 1.) je tehnika umjetničkog stvaranja, koja se prvenstveno koristi u vizualnim umjetnostima (slikarstvo), ali i u glazbi, kojom umjetnost proizlazi iz montaža različitih oblika, stvarajući tako novu cjelinu; 2.) U književnosti također je tehnika umjetničkog stvaranja pri čemu se "lijepi" i koristi više literarnih žanrova, ali i ostalih umjetničkih grana kako bi se djelo približilo dubini životne stvarnosti. Jedan od najstarijih oblika je citiranje. Podsjećam na čuvenu polemiku Danila Kiša i prof. dr. Dragana Jeremića iz 1976.

ralaštvu. Dakle, oslonio sam se na materijale koje sam “dobio” preko svemrežja: fotografije, snimke njegovih nastupa, novinske članke, intervju... Sav taj materijal djelomično spada u njegov PR, a djelomično u novinarstvo. Moja je nakana bila literarno iskazati ushit pjevanjem dječaka-pjevača, Žarka Pribakovića, i osloniti se poglavito, a ponekad isključivo, na snimke preko YouTubea.

On je jedno od desetero djece koja su izvodila Cohenovu “Aleluju” i time me oduševila. Kako sam knjigu pisao u vrijeme samoizolacije zbog pandemije/velepošasti, kao jedan od oblika samopsihoterapije bilo je i virtualno usvajanja navedene djece na određeno vrijeme i stoga sam ih nazvao, “moji posvojeni aleluja – literarni posinci i pokćeri iz vremena samoizolacije i pandemije”. Zbog ubrzavanja vremena kao mogućnosti koje pruža svemrežje, imao sam prilike pratiti i sazrijevanje te djece i razmišljanja o tome ugraditi u knjigu. Osim toga, pišući o toj djeci morao sam čitateljima predstaviti i njihove zemlje, narode i nacionalnu kulturu. Npr. predstavljajući Ibrahima Nassrulyeva iz Azerbajdžana koji pripada malome narodu Tati/Tats prikazao sam tu državu, ali i povijest, jezik u kulturnu baštinu nama u Hrvatskoj nepoznatog maloga naroda neobičnog imena Tats.

Esej o hrvatskome dječaku-pjevaču Roku Blaževiću nije bilo teško napisati. Tim više jer sam se upoznao s njegovim ocem i uspostavio prijateljske veze. Slično se desilo i s Tošom Proeskim. “Slučaj” Žarka Pribakovića je nešto drukčiji, ali i literarno izazovniji, jer je riječ o pripadniku susjednoga naroda i države s kojom moja ima niz osjetljivih povijesnih prijevora, neraščišćenih računa, pa, budimo otvoreni, i nedavni nesretni rat. Kako ga u toj osjetljivoj situaciji staviti u kontekst slika-paslika-paradigma? Pošao sam od osnovne činjenice: dječak nema veze s našim međunacionalnim povijesnim dilemama, jer je rođen 2001. i treba ga udaljiti od tih tema. Vjerojatno nikada nije ni bio u Hrvatskoj.

godine. Veliki Ivo Andrić koristio je u svojim djelima fratarske kronike, a Miroslav Krleža je koristio i glazbeni materijal u obliku notnih zapisa. Vrlo su česti oblici literarnog kolaža koji “lijepo” književni diskurs s likovnim priložima. Književne biografije i autobiografije nezamislive su bez kolažiranja. Ja sam se odlučio na širi raster “boja” i materijala, stavljajući ih na podlogu psiholoških, samopsihoterapijskih te govora pjesničke slobode. U ovome eseju ravnopravno sam u novu cjelinu sjedinio vlastiti literarni diskurs, glazbeni materijal u obliku video snimaka objavljenih na YouTubeu foto-dokumentarnu građu u obliku fotografija Žarka Pribakovića, ili osoba vezanih uz njega i temu o kojoj pišem, preuzetih preko svemrežja, zatim povijesnu foto-dokumentarnu građu, prijevode ili citiranje poetske građe, korištenje ulomaka iz biografija, ali i enciklopedijskih i povijesno-edukativnih umetaka stavljenih najčešće u podrubnike. Na taj način želio sam predočiti dječaka-pjevača Žarka Pribakovića kao paradigmu, a zatim i kao tinejdžersku zvijezdu, sada više ne kao paradigmu, već kao pasliku paradigme.

Međutim, ne može ga se isključiti iz srpskog nacionalnog kulturnog i kulturološkog konteksta jer bi to bilo falsificiranje činjenice – mi pripadamo svaki svome narodu. No etnička samobitnost i pripadanje nekome – *izmu* nisu istoznačnice. Tako nam je suđeno. Nakon tako definiranih polazišnih premisa trebalo je izbalansirati tekst kako bi bio realan, ali i literarno opravdan, k tome zanimljiv i poticajan. Ne baš lako ostvariv cilj.

Trojstvo: autor-pisac-književni lik u kontekstu: slika-paslika-vizija / paradigma

Knjiga je zamišljena, kako rekoh, kao postmodernistički književni uradak memoarskog-dokumentarnog tipa nastao u specifičnom, ali nadasve psihotičnom momentu izazvanog epidemijom i potresom. Stvarao sam kolaž literarnog diskursa, imaginacije, literarne slobode, te vizualne i audio-dokumentaristike koju sam dobio preko svemrežja. Ponekad na granici panike, ponekad u eshatološkom tjesnacu. Ovo je i pohvala svemrežju!

Autor Đuro Vidmarović uz pomoć pisca istog imena, nastoji naglasiti kako je upravo u vremenu psiholoških tenzija i napora nastojao stvoriti vlastitu varijantu autopsihoterapije, nazvavši ju samopsihoterapija. O tome je riječ u djelu. Uz to, on otkriva i svoj pomalo dosadni profesorski, odnosno učiteljski nerv, opterećen potrebom za educiranjem i objašnjavanjem, ali samo kao dio unutarne napetosti izazvane epidemijom i potresima. Stoga sve napisano treba promatrati i kao literarnu fikciju unutar navedenoga stanja. Zapravo, kao odnos: *fictio* i *factio*.

Moji “posinci” i “pokćerke” su na određen način fikcija, ili možda projekcija moje tadašnje želje za mirom i skladom. Pišćeva ljutnja na njih, komentiranje njihovih izjava ili postupaka, nema dokumentarističku vrijednost, jer su kombinacija faksije i fikcije, stvarno pročitano teksta, poslušane glazbene izvedbe, ali i njegove literarne obrade. Tekst, fotograđa i video-snimci čine cjelinu. Većinu fotografija “izvadio” sam iz elektronskih medija, bilo presnimavanjem, bilo fotografiranjem. Druge mogućnosti u uvjetima samoizolacije nije bilo. Bio sam svjestan kako ovdje imam pred sobom na fotografijama pretežito djecu i stoga se njihov dignitet mora poštivati. Konačno, za kršćane djeca su oltar Božji. Čak i onda kada PR ekipa zbog promidžbenih razloga koristi fotografije malih zvijezda, književnik to mora otkloniti. Autoru, kao čovjeku i kao piscu to nije bilo strano. Konačno, sve sam “posinke i pokćerke” iskreno zavolio i nastojao sam doprinijeti njihovoj časnoj slavi. Osim jednoga koji je, ali sada kao punoljetna osoba od 23 godine, svjesno i namjerno svoju publiku bombardirao nedoličnim fotografijama kako bi dokazao uspješan prijelaz u LGBT formaciju i napuštanje Crkve kojoj je pripadao.

Objektivno gledajući fotografije podastrte javnosti posredstvom svemrežja iz promidžbenih razloga, u ovome rukopisu su, već u startu, u literarnom smislu doživljajno, perceptivno, "prerađene", kako bi bile suobličene željenoj cjelini književne poruke. Da nije tako, na svakoj bi fotografiji crnilom bile prekrivene oči maloljetne osobe. One su kao takve u službi literarne fikcije. Stoga nisu anonimne, ukradene i zloporabljene. Možemo ih usporediti s književnim citatima. Kao što je npr. Danilo Kiš koristio "tuđe" tekstove kako bi im dao novo značenje unutar svoje literarne fikcije, tako i pisac ove knjige koristi fotografije i glazbene obavijesti kako bi im dao novo značenje. Jedno značenje imaju za stvarnu živu osobu, a drugo za gledatelja, u ovom slučaju pisca ovih redaka. Svaka fotografija i svaki glazbeni broj na YouTubeu govore o osjećajima koje su u meni njihovi sadržaji izazvali u danome trenutku, a u njima su prevladavali neizvjesnost, nesigurnost, napetost, ljutnja, zabrinutost, pa i apatija. Stoga molim osobe čije se fotografije nađu na stranicama knjige skrenuti pozornost upravo na tu činjenicu. Te su fotografije, nakon što su usvojene, pa i posvojene od pisca, najprije kao konzumenta, a zatim kao literata, ilustracija autorovoga psihološkog stanja i pomagale su mu u vraćanju stabilnosti i ljepoti kroz njihovu glazbu. Pisac nema vlastitoga psihološkog stanja, već to pripada autoru. Pisac je tumači i nadograđuje. Fotografije "posinaka i pokćerki" čine cjelinu s glazbenim priložima na YouTubeu i "pratećim" literarnim psiho-pismom. Na neki način, autor je svjestan kako je dragovoljno postao dio promidžbe svojih "posinaka i pokćerki" kao estradnih ličnosti, dakle javnih osoba i to je pretočio u rečenične nizove koje je napisao kao pisac.

Žarko Pribaković kao jedan od deset izabranih

Mladi srbijanski pjevač Žarko Pribaković jedan je od deset izabranih. U ovom eseju, on je, razumije se, različita osoba od one u stvarnome životu, jer je u eseju on, kao lik, odraz mog unutarnjeg literarnog doživljaja stečenog slušanjem njegove glazbe, praćenjem snimljenih nastupa na YouTubeu, novinskih napisa i njegovih riječi novinarima. Stoga sam ga nazvao po jednoj pjesmi koju sam prvi puta od njega čuo: *Plava ptica iz Bačke Topole*. Žarko kao osoba živi u mojoj knjizi izvan realnog okvira. Ukoliko se poklopi taj okvir sa stvarnim okvirom, nije namjerno i nije mi taj okvir poznat. Materijala iz paslike bilo je dovoljno za takvu nadgradnju. Tko je Žarko Pribaković, sada već punoljetan mladić i student, kao privatna osoba, autor ne zna i nema potrebu znati. Za razliku od mene kao pisca koji bi to želio saznati. Kada bih ga kojim slučajem i upoznao u stvarnome životu vjerojatno bih se, bez uvrede, razočarao, ne u studenta Žarka P., već, najvjerojatnije, u vlastito oživotvorenje

njegove paslike, odnosno moje vizije, odnosno više bih se razočarao u samoga sebe, nego u mladića kojega bih upoznao kao lik u stvarnom, dakle potpuno neliterarnome kontekstu. Dječak kojega sam “posvojio” ne postoji kao stvarna osoba. On je postojao prije nekoliko godina. Sada je odrastao i prestao isijavati karizmu kojom isijavaju djeca.

Nosivi likovi u ovome djelu su dvojne ličnosti: Đuro Vidmarović kao autor i kao pisac, te Žarko Pribaković, jučer kao dječak i Žarko Pribaković, danas kao odrasla privatna osoba.

Žarku, dječaku-pjevaču i dječaku-tinejdžeru pisac je, sukladno svoje poslanju i nametnutoj paslici, dao nove životne osobine. Otuda u eseju dijelovi humora, edukacije i novih emocija. Pa i ljutnje. Poglavitito glede Žarkovog sazrijevanja. Kada sam ga “posinio” imao je desetak godina. Naravno, tijekom slijedećeg virtualnog desetljeća (koje je pisac zahvaljujući svemrežju prošao za dvije pandemijske godine) on je rastao i sazrijevao u mladića, odnosno kako danas kažu, tinejdžera. Pisac je iskoristio tu činjenicu i na osnovi raspoložive foto-građe ponašao se pomalo paternalno prema “posinku”, kako bi što uspješnije stvarao lik, prema svojoj mjeri, pristojnog, rekli bi u Zagrebu, milog mladića (u romanu za djecu “Družba Pere Kvržice” Mate Lovraka, *Milo dijete* je jedan od literarnih junaka) s naglašenom tjelesnom i glasovnom privlačnošću po ukusu starijeg naraštaja, s uvjerenjem kako će takvu sliku, kada esej bude objavljen, prihvatiti njegova publika, poglavito ljepši spol mlađeg naraštaja.

Pisac je nastojao kao stariji gospodin ostati građanski uljudan, obuzdati literarnu slobodu, svjestan kako bi prevelika *licentia poetica* i podilaženje mlađoj publici, moglo ugroziti stvaran lik i njegovu reputaciju. Ali jednako tako i reputaciju autora. Svjestan je činjenice kako pojmovi “svidati se”, “cijeniti” ili “podržavati”, kada je riječ o nekoj pjevačkoj *lakoglazbenoj* zvijezdi imaju različito značenje kod osobe od 70 i nešto, od značenja koje imaju kod mladih ljudi, da ne kažem tinejdžera. Pisac dopušta kako su kod njega prevladavale “djedovske” emocije, slušajući “posinke” i “pokćerke” dok izvode “Aleluju”, premda ih je podredio književnom rukopisu. Ali je Žarka nastojao osloboditi tradicionalnih stega i prikazati kao uljudnog, ali i emancipiranog mladića, normalnog biološkog sazrijevanja, ponekad i malo živahnog kada je riječ o odnosu prema djevojčicama svoga uzrasta. Premda u godinama, pisac znade što je testosteron. Konačno, u mojoj mladosti rodio se pokret “djeca cvijeća”. Međutim, kao odgovorna i moralna osoba, pisac znade razlikovati dobro od zla, slobodu od anarhije, moralno od nemoralnog, mladenačku nestašnost o razularenosti, ljubavnu bliskost od razvrata.

U ovoj knjizi, ponavljam, objektivno postoje dva, kako bi rekao Bulgakov – subjekta. Jedan od njih sam ja kao privatna osoba koja sebe

naziva "autor", a drugi subjekt je pisac teksta, književnik, kao moj alter ego. Zovem ih "autor" i "pisac". Istina bog, njihovi se osjećaji, a naročito obrazovanje, isprepliću i na mnogim mjestima poistovjećuju jer pisac zlorabljuje autora kao stvarnog čovjeka, ali tijekom odvijanja radnje autor je nastojao ostati po strani, kako bi pisac mogao ispričati svoju priču. To je riskantan teren. Poznajem kolegu koji je kao likove u svome romanu koristio vlastitu rodbinu i susjede, davši im, dakako, drukčija imena. Nije izbjegao neugodnosti, jer su se mnogi prepoznali i osjećali vrlo povrijeđenima načinom na koji ih je pisac prikazao.

Draga Čeča, smijem priznati kako sam kao autor zavolio svoje "posinke" i "pokćerke" više od pisca. Zbog toga što su bili dio moje mašte, koja je tražila emocionalno sidrište u objektivno dramatičnim mjesecima. Za razliku od mene kao autora, pisac se prema njima odnosi kao roditelj-književnik, prečesto kao stariji, konzervativniji, boležljiv i pomalo sekantni roditelj.

Da sam na papir stavljao ono što stvarno osjećam kao autor, a ne kao pisac, tekst bi bio kratak i sentimentaln, jer sam, zapravo, ponavljam, sve navedene "posinke" i "pokćerke" zavolio i doživljavao kao unučad, a ne kao djecu. U svakome od njih nalazio sam nešto od svojih unuka koje beskrajno volim. Na žalost, može se dogoditi, kao što se dogodilo sa susjedom kojoj sam rukopis dao na čitanje, da se ovo dvojstvo zanemari. Zbog toga sam jedno vrijeme razmišljao, treba li rukopis objaviti, ili ga staviti među arhivalije. Naime, tek tada mi je sinulo kako pisac može naljutiti stvarne likove ukoliko bi se prepoznali u sadržaju knjige, jer će njega, pisca, i njegovu imaginaciju, zanemariti, a ljutnju usmjeriti na autora, smatrajući ga zločestim čovjekom. Zbog toga ih molim kao autor da to ne čine, jer pisac se od autora kao privatne osobe razlikuje, kao što se literarni lik razlikuje od stvarnog lika. U kojoj se mjeri poklapa literarna fikcija s osobinama likova kao živih osoba, *krivi* su, dakle, oni sami, odnosno njihovi PR-ovci, ali i novinari. Naime, kao pjevači, dakle kao javne osobe, oni, ili netko u njihovo ime dok su bili maloljetni, slali su u javnost foto-građu, intervju e i video snimke koje su ih popularizirale i prikazivale na poželjan način. To se zove imidž (engl. *image*: slika, lik < starofranc. *image* < lat. *imagine* /m/, akuzativ od *imago*). Koliko je on umjetan i nestvaran nitko, osim njih i njihovih bližnjih, ne zna. Želim podvući kako je pisac ove knjige promatrao jedino pasliku, odnosno željenu projekciju svih likova, a ne žive ljude. Ta činjenica oslobađa ga od možebitne osude kako se miješao u tuđe živote i zlorabljavao njihove slike, odnosno paslike. Nije, jer svi ti materijali su namjerno podastrijeti javnosti kako bi se stekla poznatost, a time i veći broj preslušanih video snimaka na YouTubeu, veći broj prodanih nosača zvuka, veća posjećenost koncerata, više poziva

TV postaja, a sve to u konačnici završava na bankovnome računu, jer se svaki pregled na svemrežju plaća. Pisac ovoga eseja je tek jedan od konzumenata ponuđenih slika i snimaka, zapravo on je, u konačnici, ako ovaj tekst bude objavljen kao publikacija, pridonio popularnosti “posinaka” i “pokćerki”.

Svjestan činjenice kako pred sobom ima pasliku, ili bolje rečeno, hologram (kao u “Zvezdanim stazama”), pisac nije želio ostati na razini konzumenta ili obožavatelja, jer tada ne bi bio pisac, već si je dao zadaću pasliku pretvoriti u vlastitu književnu stvarnost i na taj način učiniti ju paradigmom, uzorkom pojava i želja u društvu kojem pripada. Otuda onda edukativne i odgojne invocacije, kritike i pohvale i dileme, pa čak i političke primisli. Bez ovako složenih odnosa ne bi moglo nastati djelo s književnim pretenzijama. Otegotna okolnost za pisca jest činjenica što svojim likovima nije mogao davati izmišljena imena. Da je tako postupio, djela u ovakvoj formi bilo ne bi, jer bi izgubio sve paslike, odnosno svu foto-građu, video snimke i ostalo, a sve to čini kralješnicu većega dijela knjige. Epidemija je kriva za ovakvu situaciju, odnosno za ovako zapetljanu kompoziciju djela.

Dječak-pjevač kao paradigma

Žarko Pribaković kao dječak-pjevač, jedan je od literarnih junaka moje samopsihoterapijske vizije, ali i njegove estradne public relations (PR) projekcije

Sada konačno predstavljam mladoga srpskoga pjevača, Žarka Pribakovića. Nadam se, s razlogom, dao sam mu značaj paradigme. Zavolio sam ga kao dječaka koji je prekrasno izvodio Cohenovu “Aleluju”. Pisac Vidmarović ga je “posinio” i potom krenuo s upoznavanjem paslike, to znači: ne stvarnog lika, jer mu je stvaran lik i nije bio neophodan. Pisac je na raspolaganju imao “građu” koju su Žarko i njegova PR-ekipa, stavljali pred javnost. To je ciljano plasirana građa. Preko nje pisac nije mogao saznati ništa o npr. obiteljskim odnosima, roditeljima, njegovome rađanju, odrastanju, bolestima, školskim ocjenama, dječaćkim nepodopštinama, ljubavima, tikovima, psihološkim stanjima, karakteru, itd. Prema tome, piščev literarni “posinak” Žarko Pribaković nije istovjetan dječaku istoga imena, već je njegova paslika, to znači lik koji je stvoren piščevom voljom, ali i dobro odrađenim poslom njegovoga pjesničkoga PR-a.

Uz pomoć piščeve fikcije, dječak-pjevač Žarko Pribaković postao je, zajedno s devetero ostalih mladih pjevača i pjevačica njegove dobi, dio moje samopsihoterapije u vrijeme samoizolacije zbog pandemije virusa COVID 19. Postao je za mene paradigma.

Žarko se pokazao, premda dječak, vrlo vještim u korištenju svemrežja. Već kao 14-godišnjak osobno je uređivao svoju Facebook stranicu. Na to je upozoreno 27. listopada, 2015. godine: “Žarko Pribaković sam uređuje svoju naslovnu sliku.” A kao sudionik TV showa “Pinkove zvezdice” sjajno je organizirao promidžbu, okupivši cijelu obitelj i mnogo prijatelja na projektu podrške. Bio je to vrlo promišljeni i profesionalan pristup. Evo jednog od takvih priloga:

Nakon okončanih nastupa u TV programu “Pinkove zvezdice” Žarko je kod autora Vidmarovića izgubio status Paradigme i postao njezina paslika. Ta paslika je simpatična i piscu draga, ali nema odlike Paradigme. I ne može imati! Te odlike mladi će pjevač eventualno steći tek za veći broj godina, ako se potruđi i ako bude imao sreće.

Dakle, pisac je na osnovu PR-građe, uz pomoć svoje mašte, stvarao literarnu osobu koja se zove Žarko Pribaković. Tako je i s ostalim likovima u knjizi “Preživjeti pandemiju i potrese, a ostati ubrojiv”. Čitatelje molim, poglavito one koji poznaju pjevača, na uvažavanje ove činjenice. Ali i pjevača samoga. Njegova biografija bila bi različita od životopisa moga “aleluja-posinka”. Doduše, ovaj esej može postati dio njegove buduće biografije. Tu su u “igri” tri razine: 1.) Žarko kao piščev “aleluja-posinak”; 2.) Žarkova paslika, odnosno javnosti posredstvom PR-a predstavljen lik mladoga pjevača; i 3.) Žarko kao stvaran čovjek. Iz ovoga možemo zaključiti kako je literarni entitet stvoren na temelju paslike, a ne slike. Slika i paslika nisu identične. Kada bih se odlučio na pisanje biografije pjevača Žarka Pribakovića, koristio bih sasvim drugi literarni diskurs. Pisca bi zanimalo u kojoj se mjeri udaljio od Žarka kao privatne osobe. Tim više što je esej pisan sa simpatijama za dječaka-pjevača, u Zagrebu bi rekli – *dečeca*.

Priča je nadahnuta paslikom, ali i potrebom autorove samopsihoterapije. Na neki način, u igri su tri kreatora: autor, pisac i sam pjevač. Sve je to složeno i isprepleteno, kao što je složen i sa svojim mutantima isprepleten ovaj virus.

Početak priče

Čarobni dečec, “milo dijete”, Žarko Pribaković, tijekom izvođenja Cohenove “Aleluje” (Ovdje se začela moja literarna ljubav prema mladome srpskome interpretatoru slavne Cohenove skladbe i njegovo tretiranje kao Paradigme.)

Dakle, među mojih deset najboljih izabranih “posinaka” i “pokćerki” koji izvode Cohenovu “Aleluju”, našao se i mladi srpski dječak-pjevač iz Bačke Topole, u Vojvodini, Žarko Pribaković. Kao dječacić otpjevao je “Aleluju” upravo andeoski. Osim toga, Bačka mi je draga jer u njoj

živi oko 170 pripadnika hrvatskoga naroda, a toponim me podsjetio na moje rodno selo u kojem je nekada, u doba moje mladosti raslo mnogo topola. Time sam bio "prisiljen" vratiti se u rano djetinjstvo. Njegov izgled podsjećao me na moga unuka. Za samopsihoterapiju u samoizolaciji sve je to bilo vrlo korisno.

Draga Čeča, u vrijeme pisanja knjige politika mi nije bila u prvome planu. Bio sam dovoljno dugo u politici i upoznao njezine dobre i loše strane. K tome, u ovim pandemijskim uvjetima, u ovoj velepošasti i samoizolaciji razmišljanje o politici, ili sudjelovanje u njoj, pa makar i *online*, moglo je biti opasno jer bi dovodilo do unutarnjih tenzija i destabilizacije. Bilo je bitno što je meni tako dragu Cohenovu "Aleluju" mali Srbin, Žarko, izveo nekoliko puta, ali svakog puta toliko dječaćki dojmljivo da je moje virtualno posinjenje postalo neizbježno. Naravno, svjestan sam nacionalnog, vjerskog, pa i političkoga konteksta, jer je riječ o srpskome djetetu. Ali što ovo dijete ima s politikom! Konačno, on je dječak rođen 8. studenoga 2001. u Bačkoj Topoli, dakle nakon završetka rata i ne može ga se stavljati u ondašnji vremenski kontekst. Tako sam razmišljao u trenutku odluke o virtualnome posinjenju. Kasnije se pokazalo kako ipak nisam sto posto uspio, pa makar i indirektno, izbjeci reflekske tog konteksta, tako da sam u jednome momentu razmišljao čak i o izostavljanju Žarkovoga imena iz knjige, više zbog njega, da mu ne naškodim u javnoj percepciji kao srpskog domoljuba, nego zbog sebe. Ja sam svoje domoljublje davno pokazao, dokazao i platio životnom sudbinom. Međutim, neprestano me pratila bojazan kako bih mogao naštetiti nepoznatom dječaku svojim pisanjem i dati mogućnost zločestim novinarima da mu spočitnu, odnosno "nabiju na nos" kao otežavajuću okolnost "suradnju" s jednim *hrvatskim* književnikom, premda on nije imao u tome apsolutno nikakvog udjela. Priznajem, i susjed Joža me je upozoravao kako bi mi taj "srbijanski dečec" mogao, umjesto zahvale, pokazati srednji prst. *"Ne vuci vruga za rep. Znam kaj bi štel, ali krivu Drinu nećeš ispraviti! Samo možeš doživeti da te poplujuje i taj dečec, njegova obitelj i njegovi obožavatelji, a bome ti ni neki ovdje kod nas ne buju pljeskali! Moreš ga slušati kak popeva, ali nemoj nikaj pisati o njemu, a da ti nije palo ma pamet s njim stupiti u kontakt, ko Boga te molim! Nisam antiprotivoan i nikome nikaj ne prigovarjam, ali sam siguran da se buš razočaral. Osim toga, zar naši stari nisu povedali: ko se s decom previše bavi, često bude i popišan!"* – dobronamjerno je razmišljao Joža.

Zbog takvih dilema potkrijepljenih konkretnom situacijom, u nekoliko sam se navrata, psihološki gledano, našao u situaciji na koju me Joža upozoravao, a koja je nadilazila prvotnu samopsihoterapijsku zamisao cijeloga projekta. Ali o tome kasnije.

* * *

Vraćam se u godinu 2020. Na početku sam pandemijske oluje, ili po hrvatski, velepošasti. Usljedio je i velik potres u Zagrebu. Doživljam stres. *Pacemaker* me spašava od novoga infarkta. U tjeskobi sam i strahu za obitelj. Tresem se. U šoku sam dva dana. Poglavitno nakon što sam vidio kako je potres ošteti zgradu u kojoj je Društvo hrvatskih književnika i moj ured. Natalija je odsutna. Ima sreću jer moj stan i sinovljevi nisu oštećeni. Ipak, bojim se postati neubrojiv. No, shvaćam kako u ovim trenutcima jedino samoga sebe mogu stabilizirati. Od panike nikakve koristi. Odlučujem se prebaciti u *drugu* dimenziju stvarnosti. Hvatam se svemrežja kao slamke spasa. Preko svemrežja upoznajem i Žarka Pribakovića. To je moj kontekst bez kojega se ne može shvatiti ovo djelo.

Draga Čeča, molim Te, u tišini poslušaj kako Žarko Pribaković, na djeci svojstven anđeoski način izvodi Cohenovu "Aleluju", pri čemu je jedna izvedba snimljena u rimokatoličkoj crkvi, vjerojatno u njegovoj rodnoj Bačkoj Topoli. Tu izvedbu snimio sam i priložio kao dokaz. Žarko u crveno-bijeloj košulji stoji iza mikrofona. Iza njega je zbor, prati ih mali glazbeni sastav. Kao kor anđela. Dječak je stavio ruke na leđa zagledan u klaviristicu, očito voditeljicu zbora. U jednome trenutku vidi se i časna-sestra kako tihim korakom prolazi od oltara uz bočnu stijenu prema sakristiji. Šteta što je video-snimak oštećen, ili ga je uradio netko kome su se tresle ruke.

Tekstovi i foto-građa o Žarku Pribakoviću objavljena na svemrežju i YouTubeu ili su obimni, ali ne i cjeloviti. On i obitelj, odnosno netko tko je bio u ulozi njegovoga PR agenta, selektivno su davali na uvid fotografije koje su izbjegavale bilo kakve obiteljske obavijesti. Uočljiva je bila selektivnost. Nije bilo jednostavno snaći se u toj šumi podataka, a izbjeći zamku pomno odabranih obavijesti i selektirane građe. YouTube snimke su često sadržavale pogrešne datacije izvedenih skladbi, ili su navodile datum kada je pjesma stavljena u opticaj, a ne kada je izvedena. U intervjuima i javnim nastupima dječak je davao mudre i snažne promidžbene odgovore koji su ga prikazivali u idealnome svjetlu, ali premalo konkretnih obavijesti o svojoj obitelji.

Poput iskusnih pjevačkih veličina strasno je čuvao privatnost, a javnosti servirao tek ono što je smatrao da ide uz njegovu karijeru. Ponekad sam bio u dvojbi: govori li to on spontano, ili je riječ o pripremljenome i na pamet naučenome tekstu. Ako govori spontano, onda je stvarno *wunderkind*. Kako bi riješio ovu dilemu, autora je pisac nagovarao da nakon završetka epidemije stupi u kontakt i osobno upozna Žarka i njegovu obitelj, ali autor je od toga odustao uz dosta nelagode. Odlučio je uspostaviti, ako bude moguće, pisanu komunikaciju.

Prema tom, draga Čeča, preostalo mi je zadržati se na materijalima kojima sam raspolagao. Krenuo je putem kojim dječaka nisam preko svemrežja kanio slijediti.

Božanski lahor

Iz priloženih snimaka na YouTubeu vidljiva je dječaćka dob Žarka Pribakovića. Imao je desetak godina, a zahtjevnu Cohenovu "Aleluju" izveo je snažno, s dušom, štoviše toliko impresivno da sam ostao bez daha, kao i kod moga brazilskoga "aleluja-posinka" Jotte A. Jotta je pokazao čudesnu glasovnu virtuoznost, a Žarko anđeosku iskrenost. Prvi snimak prikazuje dječaka u vlastitome stanu, jednostavnog, odjevenog u majicu, kako sjedi na plastičnoj stolici, s krupnim anđeoskim očima. Onaj tko ga je snimio znao je vrijednost dječakove izvedbe. Uostalom, netko je dječaka naučio engleski tekst, a potom i ariju pjesme sa svim njezinim nijansama i unutarnjom dinamikom. Taj netko je znao vrijednost ove skladbe, ali i njezin starozavjetni sadržaj. Bitno je i to što je dječak prihvatio savladati ariju, što je ušao u njezine labirinte i osjetilo se kako uživa u pjevanju. Bog mu je dao glazbenu nadarenost i snažan glas kojim je ovladao kao glazbenim instrumentom. Na drugoj snimci Žarko pjeva u rimokatoličkoj crkvi, uz pratnju malog glazbenog sastava s gospođom za klavirom i zborom dječaka i djevojčica iza sebe. Kamera je snimila i crkvu ispunjenu vjernicima koji su mladog pjevača ispratili dugotrajnim pljeskom. Aleluja je ispunila ovo lijepo neobarokno zdanje i oduševila vjernike. Siguran sam kako je ušla u svako srce i ostavila u njemu svoju transcendenciju. Sumnjam da je bilo tko mogao ostati ravnodušan na čudesnu pojavu dječaka-pjevača.

Tako je bilo. Preživjeli smo i ostali ubrojivi!

PROZA

TOMO PUPIC

Možemo mi i drugačije razgovarati

Eh, da ti pravo kažem, ne znam odakle da počnem. Kažu stari ljudi, najbolje je početi ispočetka. Samo ja ne znam, zapravo, gdje je taj početak.

Stari mi je bio, onako, zajeban, strog, sada bi rekli zatucani dinosaur, s puno nepotrebnih pravila, načela, principa, koja je, iskreno da ti kažem, samo on razumio. Dobro, pretjerah. Razumjeli su to oni idealisti koji su tek izašli iz rata, ubijeni u pojam glada, ušima, a poslije i nepravdom.

Pravila poštenog života, da se mirno spava, držao se i jedan stari partizan, bez noge do kuka, s dvije štake, koji je išao niz zenički korzo, pomalo pijan, a puno više ljut i razočaran, vičući:

– Mater im jebem, ja sam se borio protiv Šesta, a sada Šesta ima više nego ikada prije!

Bio sam tada još dijete, nisam baš razumio to vikanje, a stari me je vodio za ruku na drugu stranu govoreći u pola glasa, sebi u bradu:

– U pravu je, ali što mu to treba.

Poslije sam, u Švici, kad su mi mama i tata došli u posjet, pitao starog što je to tada bilo. Stari mi je objasnio da su Šeste, u stvari, bili obitelj Šestić, buržujska, kako bi onda rekli, kulačka obitelj. Partizani su se borili protiv kulaka i kapitalista, a kad se završilo ratno ludilo, takvih je, nažalost, bilo još više. Nisu više bili problem Šestići, nego mali, nesposobni miševi, koji su se dočepali položaja i svih pogodnosti koje su mogli izmisliti i sebi dati pa su onda uzeli sebi za pravo zlostavljati druge, vrijedne i poštene ljude.

Izučio sam ja zanat, i to dva. Jedan u redovnoj školi za bravara, a drugi u večernjoj školi za konobara.

Stari, već sam ti rekao, bio je strog i zajeban. Radio je kao konobar, na željezničkoj stanici, a mater je šila haljine i kostime, kod kuće. Imala je zlatne ruke, oštro oko, znala je odmah pogoditi konfekcijske brojeve drugaricama koje su donosile materijale kod nje, a ona bi ih, kao pravi čarobnjak, pretvarala u suknje, haljine, pantalone, kostime, sakoe. Ih, koliko je samo puta sakrivala mane nekim važnim drugaricama, debele stomake, male ili velike sise, krive noge.

Na mene mater nikada nije zagalamila, uvijek sam bio uredno obučen, čist, počešljan, uvijek bi mi, da ne zna stari, ubacivala koju paru u džep, onako, da imam. Samo je bila stroga prema njemu. Znao sam je čuti kako kasno noću šišti, da mene ne probudi:

– Jes' to opet p'jan!? Doće ti glave rakijetina, u grob će te otjerat! Što malo ne paziš ono svoje dijete!? Tvoji su drugovi svoje pozapošljavali, a ti samo ločeš!

Stari bi samo potezao iz boce rakiju brlju, motao cigarete i dugo poslije samo sjedio i šutio, sam u mraku. Nisam siguran, ali mislim da je i plakao.

Poslije sam, odrastajući, saznavao kako je bio frustriran činjenicom da je mater živjela s jednim partizanom bez noge, dok je on ganjao zaostale četničke bande po planinama Srbije i Bosne. *Čaršija* kao *čaršija*, pričala je svašta.

Stari bi govorili: – Ono što se priča, jal' je bilo, jal' će bit'.

Jednom kad se podobro napio ispričao mi je priču kako je izbačen iz Partije. Primili su ga jer je imao dva ordena za hrabrost. Jedan od Crvene armije, drugi od partizana. Dok je, krajem '46. i početkom '47. ganjao zaostale četničke bande, upali su u jednu šumu gdje su im čobani otkrili kako se iz zemlje diže dim. Bila je to ukopana zemunica, u njoj su bila četvorica prljavih, poderanih, smrdljivih, punih ušiju, kako se pokazalo po uhićenju, ustaša. Jedan od njih bio je i moj stric, ćaćin rođeni brat Mirko.

Zaprepaštenje i nevjerica nisu se mogli izmjeriti, kod koga su bili veći. Priveli su uhvaćene u svoj stožer, ali prvo su ih morali okupati, oprati, ošišati, obrijati i posuti praškom protiv ušiju.

Stari je izvadio svoju rezervnu uniformu, dao je bratu, a njegovu odjeću dao je spaliti. To je vidio jedan od njegovih drugova, prijavio, i kasno uvečer, na partijskom sastanku stari je izbačen iz Partije jer, kako su mu obrazložili prijedlog i odluku, dao je uniformu jednom neprijatelju, jednom ustaši, a nije je dao svom borcu, kojemu je možda bila potrebna. Niti jednom riječju nije se govorilo da je to njegov rođeni brat, da mu se tek trebala dokazati moguća krivnja, samo da je ustaša i neprijatelj... Možda je stari i zbog toga puno pio.

Dosadilo meni čekanje. Mlad, zdrav, prav, zanat u rukama, mislim se, valjalo bi nešto posla u Željezari naći, skinuti se *ćaći* i materi s pro-računa, možda naći nešto cure za ženiti.

Ipak, posla nema. Stari zapeo pa neće nikoga moliti, mater nema koga moliti, a ja, vala, neću moliti.

U međuvremenu sam odslužio dio vojske, jer sam se razbolio, imao dizenteriju, povećale mi se bjelančevine u mokraći, pa su me pustili ranije, uz naznaku da se moram vratiti na dosluženje, kad mi se poboljša zdravstveno stanje.

Stari je govorio:

– Neš' vala više ić'! Malo sam im ja gulio, neće država propasti bez tebe.

Odem u SUP, tada se to tako zvalo, a ne kao sada MUP, podnesem zahtjev za izdavanje putovnice. Malo se čekalo, valjda nekakve provjere, pa kad su skontali da je stari bio s njima, a da mene nemaju u evidenciji baraba i lopuža, daju mi moju putnu ispravu. Zajmim nekog novca od jedne mamine mušterije, slagao sam joj da me mama hitno šalje, pa na vlak. Prvo u Italiju, a onda u Francusku. Strani jezik sam samo govorio rukama i nogama. A kad ću ga naučiti, na zanatu i večernjoj školi.

Dođem u Marsej, lutam onako lukom, a velika je, ljudi moji, to je čudo jedno. Imam samo nešto dinara, jezik ne znam, gledam onako ispod oka kako da ukradem neko pecivo, neku voćku s uličnih tezgi, kad mi priđe neki tip, sad bih rekao *mufljuz*, onda mi je izgledao kao anđeo, i na francuskom nešto pita. Ništa ga nisam razumio, pa mu 'nako po naški velim:

– Haj, ba, mrš! Mene si naš'o zajebavat!

Kad on, na lijepom našem kaže:

– Nemoj tako zemljače. Nisam znao da si naš.

– Koji vaš? – pitam ja.

– Pa naš, Jugović. – kaže on, a sve se nekako čudno smiješi... Poslije sam shvatio da su mu muškarci draži od žena. Znaš na što mislim.

– Eto, jesam, pa šta! Što je tebe to briga? – sve se nadam ostaviti će me na miru.

– Pa, eto, i nije, pravo veliš, samo mislim da nemaš para, da nemaš gdje prespavati i da ne znaš francuski, pa rekoh, naši smo, da ti pomognem.

– Nemoj, matere ti. Čekam rođaka da dođe po mene. – govorim mu ja.

– Jes, jes, aha. Vidim, bolan, ja kako gledaš kifle i perece, kako gledaš jabuke i kruške, očima ih jedeš, vrebaš samo trenutak da nešto mazneš... Niti znaš pitati, niti imaš para platiti. Nego dođi sa mnom, imat ćeš krevet, nešto ćemo naći za pojesti, a možda ti nađemo i kakav posao.

Da ti skratim. Bio sam s tim, Nikola je rekao da se zove, sada mislim da mi je lagao, preko mjesec dana. Meni nije prilazio, ali viđao sam ga zagrljenog s nekim bijelcima i crncima. Imao sam svoj krevet u ne baš čistoj sobi, imao sam uvijek nešto pojesti i po kutiju cigara na dan. Obećavao je posao, pa se ljutio da su ga neki prevarili, pa opet obećavao, dok mi na kraju nije doveo nekog malog crнца i rekao da pođem s njim na posao.

Pošli mi jedno jutro, vidim idemo prema onoj velikoj luci, ulazimo na teretni brod, mislim se ja, tko će ovoliku grdosiju istovariti, kad tamo ima još nekih ljudi, miješano, bijelaca, crnaca, kosočkih, nekih meni čudnih ljudi, poslije sam saznao da su iz Južne Amerike.

Ušli smo negdje ispod palube, živi mrak me pojeo. Malo sam se, još od djetinjstva, bojao mraka i vampira. Iznad nas se zatvorio poklopac i nedugo zatim osjetio sam prvo lagano ljuljanje, a onda sve jače. Shvatio sam da plovimo i u mraku čujem samo nekontrolirani žamor, galamu, buku motora i jedan glas koji kaže, na našem jeziku:

– Kakvo je sad ovo sranje!?

Ne znam koliko smo putovali. Činilo mi se danima. Dobivali smo nekakvog starog kruha, nekakve tekućine, malo vode. Smrdili smo sami sebi. Pronašao sam onaj glas koji je govorio našim jezikom. Bio je to Boško, kako je rekao, iz Kragujevca. Meni je to bilo kao da mi je rekao da je s drugog kraja svijeta. Znao sam za Kragujevac jer su nas u školi učili Krvavu bajku o pokolju školske djece u nekakvom parku.

Držali smo se nekako zajedno, pričali, ponešto lagali jedan drugome.

– Od kuda ti na ovom putu? Kakvo sranje tebe ovamo tjera? Mora da si nešto debelo zavr'o, dok si pošao? – pitao me Boško.

– Kakvo, ba, sranje? Samo nisam imao posla u Zenici, pa sam pošao tražiti sebi kruha. – ispričao sam mu za starog, da je bio partizan, dobro, prvo ustaša, pa onda partizan, da je imao svoj ponos i nije htio moljakati hajvane koji su se za nešto pitali, i tako to.

– Onda mislim da nisi normalan. Pa mi, brajko moj, idemo u Alžir. U Legiju stranaca, profesionalna vojska. Idemo u rat. Nema ti ovdje Francuza, zato se i zove Legija stranaca. Neće buržuji ruke svoje prljati dok ima nas budala koji ćemo ubijati i ginuti za njih. Ali, rok služenja je tri godine i onda smo slobodni, naravno, ako preživimo.

Mislio sam da me zajebava. Mislio sam da idemo možda preko mora nešto okopavati, graditi, brati. Nisam znao da me onaj Nikola tako izradio. U stvari, sam sam sebi bio kriv.

Ta epizoda mog života je onaj dio koji bih volio izbrisati gumicom, nekako ugasiti sjećanja, izbaciti ga iz turobnih snova. Koštao me taj dio života puno.

Ženi nisam pričao gdje sam bio i što sam radio dok nju nisam upoznao. Priznajem, nisam ni ja nju pitao što je radila prije mene.

Dvostruki je to strah bio. Bojao sam se da će me ostaviti, prezreti, osuditi, pokvariti ono što imamo, što smo gradili skupa. Bojao sam se saznati koliko ih je imala do mene, je li bila rospija, je li bila lopov, je li bila narkomanka... Svi moji strahovi bili su bezveze.

Po isteku mog trogodišnjeg ugovora, naravno, vratio sam se ocu i materi. Po godinama bio sam još, mlad. Ta tek mi je bilo dvadeset dvije. A kao da sam proživio i preživio stotinu.

Moji su mislili da sam ja bio na tzv. privremenom radu. Povremeno sam im slao pisma koja je Služba slala iz francuskih pošta. Iz Marseja.

Imao sam nešto para, nisam sve spiskao. I da sam htio, nisam imao vremena, i nisam imao gdje.

Rekao sam starom da sam se vratio za stalno, da Źelim raditi, biti uz njega i mater.

Sada smo zamijenili uloge. Ja sam bio taj koji je noću dugo sjedio u mraku, pušio i srkao brlju.

Ponekad bih čuo majku kako ga je zezala da je on njezin brko. Na početku rata nosio je brkove kao Adolf, kao većina njegovih sljedbenika, a kada se vratio iz rata nosio je brkove kao Staljin, njegov novi vođa, sve do '48. i Informbiroa, kad ih je brže-bolje obrijao, da ne najebe. Ja bih ga, onako mangupski nekada oslovio s Brko, a on je samo odmahivao:

– Mrš tamo, bando!

Tražio sam tako posao, jedno godinu dana. Uredno prijavljen na biro rada. Stari je, znam, gazeći svoje principe, išao kod nekih ljudi moliti da me prime, ali *džaba*. Gubio sam živce polako, stari malo brže.

Jednoga dana, rano ujutro, obrijao se, obukao čistu košulju, nabacio šešir i otišao kod jednog svog druga, u Komitet. Komitet je tada određivao sudbine ljudima, mogao je i jeste meni. Meni, koji nisam nikada bio član nikakve partije, nikada se nisam bavio politikom, ali politika se bavila sa mnom, s nama.

Kakav je odgovor stari dobio na svoje molbe, saznao sam kasnije i sam. Znam samo da se stari vratio iz čaršije, iz Komiteta, pjan ko zemlja. Znam samo da je govorio, petljajući jezikom:

– Treb' o sam pobit' govna kad sam mog' o.

Rekao mi je sutra da nastavim tražiti posao, da od njegovih pomoći nema, mrka kapa.

Meni nije dugo trebalo da popizdim radi te situacije. Budući da mi je istekla putovnica, pošao sam tražiti zamjenu, pa opet preko granice, trbuhom za kruhom.

Ali, famozno ali, kažu mi da ima nekakvih problema sa zamjenom moje putne isprave. Pa dođi drugi dan, da neki drug nije potpisao suglasnost, da nedostaje neki papir. Vidim ja da je neka zajebancija u pitanju. Pitam ja tko je šef, onaj koji konačno izdaje putne isprave. Pokažu mi ga, i ja ga otvoreno pitam:

– Dobro, u čemu je problem oko moje putovnice? Nisam, ba, ja kriminalac, njima biste dali odmah, samo da ih se kutarišete iz Juge! – vičem ja na hodniku.

– Haj, mali, ulazi, ne deri se. Mog' o bi malo ostat' na lađenju u podrumu. Zaveži i ne deri se. – koristi autoritet šefa i ustanove u kojoj radi.

– Slušaj, mali - govori mi kad smo ušli u njegovu kancelariju – Znamo će si bio, znamo s kim si bio, znamo što si radio, zato ne galami, jer bismo mogli drugačije govoriti. Pustili smo te jer znamo da nisi

radio nikakve zločine, kontamo mlad si, a i stari ti ima dvije medalje za hrabrost. Zato ne seri! Ne'š dobit' putovnicu još neko vrijeme. Briši sad da te ne hapsim za nešto pa da robijaš bezveze, uvijek ti možemo nešto naći. Je l' jasno, legionar!?! Vidiš ovu fasciklu, imamo tu i kad si se posr'o, i kad si nešto popio i poj'o, kad si s nekom kurvom deverio, kol'ko si para dobio, gdje si sišao s broda, s kim, ma sve, nemoj, ba, da ti pokazujem i slike koje imamo. Lijepo ti kažem, briši!

Tek tada sam shvatio s kim imam posla. Nisam mogao ni sanjati da je netko tko je bio sa mnom bio njihov čovjek. Kopkalo me kako su sve znali. Činilo mi se da su imali sve o meni. Možda i više nego što su znali moji roditelji. Pitao sam se jesu li i starom pokazali ovaj moj dosje, ovu moju fasciklu. Ne znam je li me osuđivao zbog mog postupka ili se ponosio svojim sinom jedincem.

Došao sam kući, sjedio cijelu noć, pio, pušio, pa pušio i pio te, na koncu, odlučio. Idem preko grane u Švicu. Nema šanse i načina da me bilo tko zaustavi. Oдох, a starcima ću se javiti kad budem na sigurnom.

Imao sam nešto para koje mi je dala mati, onako, da imam. Kupim kartu za drugi razred brzog vlaka do Ljubljane.

Putujem lijepo, kao čovjek, po danu, popijem piće u vagon-restoranu i dođem, uz poslovična kašnjenja ondašnjih vlakova, predvečer u Ljubljanu. Raspitam se za prvi naredni polazak vlaka za Trst, pa krenem prema Italiji. Naravno, nemam nikakvu putnu ispravu, trudim se biti neupadljiv, miran, sa sigurnim kretnjama, kako ne bih nimalo bio sumnjiv ondašnjoj miliciji. Bilo *uniformisanoj*, bilo agentima u civilu, kojih je bilo na svakom vlaku, sasvim sigurno.

Eh, sad da ti kažem. Bio sam dovoljno mlad i lud. Malo prije granice s Italijom, na nekoj maloj stanici, siđem s vlaka i uhvatim se ispod vagona za nekakvu šipku. Prvo sam morao biti siguran da se šipka ne vrti jer to bi me moglo ubiti. Tako sam prešao u Italiju. Onda sam, onako prljav i garav, bio još manje sumnjiv Talijanima. Raspitao se za vlak prema Zürichu i opet na istu foru, ispod vagona, za cijev, pa putuj, legionaru.

Kad sam se dočepao Švice, kao da sam se rodio. Bio sam sto kila lakši, ali nimalo pametniji. Čuo sam bio da se može tražiti politički azil, ali ja se nisam bavio politikom. Mene Partija nije proganjala, mislio sam da se za politički azil mora prvo nešto zadržati kod kuće i to nešto golemo, jer jajare su završavale u običnim zatvorima, a oni, kao malo opasniji, na Golom otoku.

Prljav i garav bio sam sumnjiv policiji u Švicu, jer oni takvih, kako sam tada izgledao, nisu imali. Odmah su me pokupili, tražili isprave koje, naravno, nisam imao, bacio sam usput osobnu iskaznicu, pa su željeli znati tko sam uopće.

Imao sam nešto znanja francuskog jezika, engleski sam govorio vrlo dobro, tako da smo se gotovo lako sporazumjeli. To je bila gospodska policija, a ne ona naša narodna milicija, koja prvo *maríše* pa pita tko si i što radiš, usput ti psujući sve živo i mrtvo.

Odmah sam rekao da tražim politički azil, navodeći kako me Partija i država proganjaju jer ne mislim kao oni, a još manje radim kao oni.

Pozvali su oni nekog službenika iz jugoslavenske ambasade koji je obavljao razgovor sa mnom. Prije bih rekao da je obavljao ispitivanje nego, razgovor. Te tko sam, tko su mi roditelji, odakle sam, kako sam ušao u Švicu, tko me šalje, za koga radim, zašto nemam putovnice i tako po nekoliko puta, samo mijenjajući redosljed pitanja.

Na kraju, tek negdje pred jutro, valjda mu je netko donio moje papire, počeo je s ispitivanjem i čuđenjem jer otac partizan, s dva odlikovanja za hrabrost, jedan od Crvene armije, drugi od partizana, puna prsa drugog ordenja, iz čestite obitelji, bez problema u školi, pa otišao, molim te lijepo, u Legiju stranaca... S kim moj stari surađuje, tko mi je veza, što radim u Švici, hoću li opet u Legiju, koje su mi namjere... Onda, na kraju, zadnji adut:

– Mali, nemoj se zajebavati s nama! Možemo mi i drugačije razgovarati!

Ipak, izgleda da sam se bio dopao policiji u Zürichu, pa me nisu htjeli prepustiti našim ljudima. Dali su mi neko privremeno boravište, dok ne sredim sa svojim veleposlanstvom sve nastale probleme.

– Da ste mi dali posao u Zenici, da ste mi dali putovnicu, ne bi do ovih stvari ni došlo! A to kako sam ušao u Švicu je moja stvar. Nije bilo nikakve organizacije, nikakvih ljudi koji prevoze emigrante. Od vas tražim samo važeću putnu ispravu, da me ne tretirate kao zadnje govno i kriminalca. – rekao sam jedan put službeniku veleposlanstva i toga sam se držao tih nekoliko dana.

Tih se dana, kao i još mnogih, ne volim ni sjetiti. U međuvremenu, dobio sam posao u jednom staračkom domu kao kućni majstor, hauzmajstor. Radio sam sve i svašta. Kosio travu, okopavao drveće i cvijeće po domskom parku, popravljao starcima kolica, popravljao vrata od ormara, popravljao vodovodne i kanalizacijske odvođe, dok nisam čuo da u jednoj tvornici traže bravare za proizvodnju vijaka, matica, kotača za bicikle.

Dobio sam posao, upoznao moju Evu, i počeo razmišljati o ženidbi i smirivanju.

Nakon dvije godine, uspio sam dobiti i jugoslavenske dokumente, pa potom i Švicarske. Oženio sam se i dobio prvo dijete, mog Mihaela.

Eva je radila u istoj tvornici kao i ja, podigli smo nekakav kredit i kupili svoju kućicu iz snova, odmah spremni za proširenje obitelji. Kvart u

kojemu smo stanovali bio je onaj za srednju klasu, miran, ne tako daleko od grada, dobri i mirni susjedi. I njima sam znao popravljati raznorazne stvari, nisam naplaćivao, što se oni nisu čudom mogli načuditi, jer samo lud čovjek ne cijeni sebe i svoje vrijeme. Ali, jebi ga, ja sam bio takav.

Eva mi je dala sigurnost, potporu u svemu i svu ljubav svijeta. Nisam ni ja škrtario u ljubavi.

Jednoga dana telefon je zvonio nekoliko puta, pa prekidao čim se netko od nas javi, da bi predvečer na vrata došla dva tipa, odmah sam znao da su neki mutni tipusi, i rekla da žele sa mnom razgovarati. Pustio sam ih, istina, nevoljko, a oni su započeli:

– Mi smo iz jednog emigrantskog bratstva koje okuplja naše ljude. Voljeli bismo kad bi se i ti pridružio. Sastajemo se jednom tjedno, uvijek na drugom mjestu. Tvoja obveza bi bila samo da dolaziš na sastanke i plaćaš članarinu. Ako bi bilo potrebe za nekakve akcije tipa prosvjeda, peticija, bacanja kamenja na veleposlanstva, to bi bilo organizirano i znao bi na vrijeme. Bratstvo bi na sebe preuzelo obvezu da te štiti od raznoraznih budala, siledžija i kabadahija. – govorio je jedan mali, suhonzavi, proćelavi tip, cijelo vrijeme vrteći šešir u ruci, očima šarajući po kući.

– Nekoliko stvari ne razumijem. Prvo, odakle vam hrabrost ovako doći kod mene i nešto takvo tražiti, jer sigurno znate da sam ja miran i lojalan građanin ove zemlje. Drugo, tko su to vaši, a tko su njihovi? Treće, od koga da vi štite mene, kad nikada nisam imao nikakav problem sa susjedima, ne samo sa Švicarcima, nego ni sa drugima koji žive oko mene? Četvrto, lijepo se nosite u pizdu materinu i vi i vaše bratstvo!

– Dobro, prijatelju. Ne moraš. Samo da znaš, *možemo mi i drugačije razgovarati*. – ponovio mi je rečenicu koju sam već čuo, pa mi je odmah palo na pamet da je to ista ili slična banda.

Otišli su, Eva nije puno zapitkivala tko su i što hoće, a i meni je bilo mrsko objašnjavati joj ono naše čuveno: – *Đe mene nađoše*.

Nekoliko dana bilo je prošlo, sve normalno, kolotečina, posao, kuća, oko kuće, druženja sa susjedima, sve do jedne nedjelje ujutro. Eva je nosila naše treće dijete, našeg Roberta.

Bilo je to pred zoru. Odjeknulo je kao grom, staklo na velikim balkonskim vratima rasulo se, sve je trajalo samo sekundu-dvije, a onda neki čudan mir. Djeca su skočila, uplašena, bunovna i došla kod nas u sobu.

Eva je drhtala držeći se za donji dio stomaka, kao da će joj dijete ispasti, kad je zazvonio telefon. Onako nasilno probuđen, pun brige za svoje, polusvjesno dignem slušalicu i čujem, nekako tiho:

– Sada je bila kapija, drugi put lete žena i djeca! Razmisli. – i prekida veze.

– Tko je to, mater vam jebem, što ne dođete sami na mene, šta je, šupci! – derem se ja u slušalicu, a nemam kome, nitko me ne čuje, samo Eva i djeca. Sreća je što ne razumiju naš jezik.

Odmah mi je bilo sve jasno. To su bila ona dva majmuna koji su tražili da se upišem kod njih. Brzo je došla policija. Nisam im ništa govorio, samo da nemam pojma tko je i zašto postavio bombu pod moju kapiju. Susjedi su zabrinuto vrtili glavom, odbijajući ući popiti kavu s nama, misleći tko zna kakav sam ja skriveni bandit i kriminalac, s kim imam neraščišćene račune.

Slijedeći dan ponovno su došla ona dvojica majmuna. Ovaj put sam znao da ispod pazuha nose pištolje. Bojali su se da ih ne roknem odmah u dvorištu, a ja sam se bojao da ne zapucaju radi Eve i djece, tko zna kakve su to budale.

Nisam ih pustio u kuću, nego onako s nogu, u dvorištu sam im rekao:

– Dobro, pičkice, plaćati ću tu vašu jebenu članarinu, ali nemojte da vam padne na pamet zvati me u bilo kakve akcije, slične onoj od neko jutro. Ne zovite me i ne tražite. I još nešto, vidim li vas blizu svoje kuće, žene, djece, osjetim li samo vaš smrad u blizini, preuzimam zakon u svoje ruke, a vi nikako ne želite znati što bih vam mogao uraditi!

– Dobro je, ba, legionar, smiri hormone. Plaćaj i mi te čuvamo. – kaže meni onaj mali, proćelavi. Prepoznao sam mu glas od nekog jutra.

– Pazi ti da tebe ne budu morali čuvati od mene. Haj' mrš sada iz dvorišta!

Plaćao sam od tada članarinu nekakvom bratstvu za koje nisam ni znao tko ga predstavlja, niti čemu služi, niti kome idu ti moji novci. Mogao sam samo pretpostavljati da su to neki, *kobajagi*, ekstremni ljudi koji bi u Jugi htjeli neki novi poredak, da na vlast dođu još gore budale od onih koji sada tamo vladaju.

Budući da sam napravio nekakvo djelo, nedozvoljen prelazak državne granice ili tako nekako, koje je bilo kažnjivo po tadašnjim Jugo propisima, morao sam čekati zakonsku zastaru te kazne, kako bih nesmetano mogao otići kod matere i *ćaće* u Zenicu, kako bih mogao povesti Evu i djecu da vide gdje sam rođen, gdje sam rastao, da vide da na Balkanu ne žive neki domoroci koji jedu drvenim žlicama, nego normalni ljudi, koji su bili Europa uvijek. To sam se raspitivao u našem veleposlanstvu. Kada su mi rekli da je vrijeme te kazne prošlo, da mogu bez ikakvih zapreka poći do svojih, nitko sretniji od mene.

Bio sam uzbuđen kao kada mi se rađalo prvo dijete. Pokupimo se svi, sjednemo u auto, tada sam imao Peugeot 204, s mjenjačem kod volana, kao u američkih auta, kupimo mojima nekakvih sitnica i tjeraj.

Došli smo u Zenicu predvečer. Stanovali smo u tadašnjoj ulici Vuka Karadžića, u onim niskim zgradama. Iza naših prozora bio je park sve

do Šolajine ulice. U tom parku napravio sam svoj prvi logor, popeo se na svoje prvo drvo, urezao ime u koru topole.

Starcima sam se javio telefonom iz Slovenije da dolazimo. Oni spremili sve što volimo. Domaćeg sira i kajmaka, za djecu nekih sokova od Jakova sodara što je držao sodaru preko puta crkve svetog Ilije, mater izvadila kisele paprike punjene kupusom. Eva i djeca su bila umorna, ali i sretna što smo, konačno, stigli. A ja, ja sam lebdio. Nogama nisam zemlju dodirivao. Devet godina me nije bilo.

Mama *skuvala* kavu, stari *nasuo* po rakiju, sada je imao brčiće kao Clark Gable, zapalili smo po cigaretu, i onda, znaš već, gdje je ovaj, gdje je onaj, što se sve promijenilo, izgradilo, je li me netko tražio, pitao za mene, gdje bismo mogli otići s djecom, *šta* bismo voljeli pojesti...

Djeca su otišla u parkić iza zgrade, ja se *smarao* prevodeći Evi dije-love razgovora, naravno, ne prevodeći ono što sam pitao za bivše cure i simpatije.

Mrak je već pao, mi ni osjetili nismo. Već je bilo vrijeme djecu utjerati u kuću. Oni su već bili našli nekoliko susjedske djece za igru. Bili su im egzotični jer nisu govorili naš jezik, osim par osnovnih riječi, ali igra je igra, na bilo kojem jeziku.

Kad na vrata pokucaše dva tipa. Jedan krupan, u kožnom mantilu, odmah bih rekao: krkan, i jedan uglađen, visok, mršaviji tip u odijelu, prsluk, kravata.

– Dobra večer. – uljudno pozdraviše i pitaju za mene.

Stari kaže da sam tu, gleda ih i odmah mu je bilo jasno tko su. Stao je u kuhinju pored kredenca, otvorio napola ladicu, znao sam da u njoj stoji njegov ratni trofejni pištolj. Tada je meni moj stari bio kao Zenica, kao moj život. Tada sam shvatio da je bio za mene spreman sve, ubiti i poginuti. To je bila ona situacija iz jedne pjesme Selima Arnauta, koju sam nedavno pročitao:

“... svi čekamo oca
kad otac uđe u sobu
soba stekne čoškove...”

– Samo smo došli pitati za neke stvari. Možemo li ući? – upitaju uljudno i mirno, a opasnost se mogla rezati tupim nožem.

– Uđite, što me trebate, tko ste, kako znate da sam došao? – pitam, a znam da glupo pitam.

– Mi smo iz Službe. Htjeli bismo znati tko ti je ovdje veza, što namjeravaš raditi, koliko ostati? Imaš li kakvog materijala za koji bismo mi trebali znati? – pita onaj u odijelu.

– Kakva veza? O čemu vi to? Kakav materijal? Što vas zanima koliko ću ostati, pa kod oca i majke sam, s mojom obitelji, što je vama, gospodo?

– Nismo mi nikak'a gospoda, no drugovi, jes' čuo!? – diže glas onaj u kožnom mantilu, dok stari polako uvlači ruku u ladicu. – Nemoj se, ba, s nama zajebavat! Znamo kol'ko plaćaš, znamo kome plaćaš, samo nam reci zašto plaćaš i kol'ko si našijeh pobijo!?

Glupa seljačina, ja ga gledam, očima i ušima ne vjerujem.

– Moremo mi s tobom i drukčije pričat', samo da znaš! – nastavlja seljak, i vadi iz džepa nekakve papire, odmah sam znao da su to kopije uplatnica kojima sam plaćao članarinu Bratstvu.

Meni odmah pred očima sve. I onaj iz Komiteta, i Nikola, Boško, i legija, i ona dvojica majmuna iz Züricha. Žao mi starog i stare. Ne stigosmo se ni ispričati.

Eva je pošla napolje uvesti djecu u kuću, ja joj na francuskom kažem da pokupi djecu i odvede ih do auta, ona mirna kao da je u crkvi, ne trepće, ne daje nikakav znak koliko je prepadnuta, izlazi.

– Mogu li vam donijeti papire koje imam, pa da odgovorim na vaša pitanja? – pitam udbaše.

– Moreš, što ne bi mog'o, baš me zanima što to u njima piše. – glavnu riječ je preuzeo siledžija i papak u kožnom mantilu.

– Evo me odmah.

Odlazim u sobu, njih dvojica već bez pitanja sjedaju za stol u kuhinji, stari i dalje stoji na oprezu ako treba zapucati, mati *sipa* kavu udbašima i pita hoće li po rakiju, nudi ih *mezom*.

Iskačem kroz prozor, žurim, ne trčim da ne bude sumnjivo, ne znam ima li još kakvih udbaša vani, da me ne dočekaju, sjedam u auto i idem prema Sarajevu. Znam, bliže mi je prema Doboju, pa na Slavonski Brod, ali i oni će, nadam se, isto misliti. Vozim opreznije nego inače, ne želim da me neka milicijska budala zaustavi bezveze, ionako su sumnjivi svi sa stranim tablicama.

Nisam se stigao ni pozdraviti, ni izljubiti sa svojimima. Moji nisu stigli ni zapamtiti imena moje djece, ni poigrati se s njima, mati im nije stigla sašiti ništa, ni palačinke ispeći.

Vozio sam kao lud, cijelu tu noć, i sutra do podne. Iz Juge sam izašao u Italiju, pa onda prema Švici, kući. Tu noć sam prestao Zenicu zvati kućom, Jugu domovinom.

Tek nakon dvije godine, kad su mi starci došli u posjet u Švici, saznao sam kako su ona dvojica udbaša, posebice onaj *hajvan* u kožnom mantilu ludili, prijetili, u stanu razbili staklo na kredencu, kad su *skontali* da sam pobjegao. Brzo su to oni shvatili, digli uzbunu, najvjerojatnije prema Doboju, Banjoj Luci i Slavonskom Brodu, mora biti da su me čekali na mađarskoj ili austrijskoj granici.

Priveli su starog zbog pištolja, ali je on imao dozvolu za njega, jer bio je trofejnik, s posvetom, pa mu ga vratili.

Od tada starog nisam zvao na kućni telefon, nego samo iz ciriške pošte na poštanski telefon u Zenici.

Platio sam starcima avionsku kartu iz Beograda za Zürich. Oni su vlakom Ploče-Beograd dolazili do glavnog grada. Ostajali bi kod nas po mjesec dana. Djeca su bila oduševljena, posebno jer su svaki put naučila po nešto našeg jezika od bake i djeda.

Vodili su ih po parkovima, obilazili su trgovine, starom sam kupio jedno smeđe odijelo, kravatu i šešir da izgleda baš kao Clark Gable, mamu sam obukao baš kao Miju Oremović iz "Tko pjeva zlo ne misli". Eva se čudila našoj prisnosti i uživala u jelima koja je mater spremala.

Samo, nikada više nisam prešao granicu Juge. Bio sam kao onaj lik iz "Kad su cvetale tikve" koji dođe na jedno brdo u Austriji i tupo gleda prema Sloveniji, prema tadašnjoj Jugi i čezne za domom, a ne smije prijeći granicu jer ga traže zbog ubojstva.

Moj dom je ipak u Zürichu, jer tu su mi žena i djeca. Moja obitelj.

NENAD STOJKOVIĆ

Paralelne rijeke

II.

Zmajica Sušaka Oči za zvijezde

Otkad je znala za sebe, Matilde Mender je piljila u zvijezde – jedine koje su joj uvijek uzvraćale pogled. Nešto se od njihovog sjaja zadržalo u tim neobičnim očima boje malahita, u šarenicama razmravljenim poput rasprsnutog nebeskog tijela. Promatrala ih je s prozora, s ležaljki, polegnuta u travi ispred obiteljske vile. Upijala je sve što je nono Aleksander imao ispričati o njihovim nevidljivim vezama, drevnim pričama skrivenim u konstelacijama.

Stari je Mender bio pomorac pa joj je objasnio sve o tome kako su se zvijezde koristile kao smjernice i spasiteljice u plovidbi. Nikada nije zaboravila dan kada je postavio teleskop na balkon njene sobe u potkrovlju. Tu su lovili planete lualice, istraživali krajolike Mjeseca i hvatali vatromet Suza svetog Lovre. Kada bi se Matilde odmarala od istraživanja noćnog neba, naslonila bi se na kamenu ogradu balkona. S njihove strmine iznad opatijske rivijere pružao se pogled preko Kvarnerskog zaljeva na Rijeku – lavinu tisuća svjetala koja su se kotrljala niz brda, gustila uz obalu, spajala s osvijetljenim brodovima i umnožavala razmrljanim odrazima na crnom moru.

Djed joj se, kao i svi djedovi, višeputno hvalio kako je u dalekoj Americi imao čast upoznati tog nekog *fantastičnog gospodina Nikolu Teslu* što je *zapalio sve te zemaljske astre*. Te su bliže iskre podjednako čupkale njenu maštu, svrbile znatiželjom oko svega što je skrivala Rijeka; lica desetaka tisuća nepoznatih ljudi, putnika što doplovljavaju iz svih zakutaka svijeta i željeznica koja je vodila u nezamislivo veća prostranstva od poluotoka na kojem je bila zarobljena. Izvadila bi očev poklon, durbin i njime lovila jedrenjake i parobrode na zaljevu, sve što se dalo uhvatiti od riječke luke. Tako blizu, a opet nedostižno – uglavnom po volji njene bake.

Apolonija Mender je bila dobroćudna osoba kojoj su omiljene stvari bile uzgajanje cvijeća (toliko da ju je muž od milja zvao Ape), češljanje crvenkaste grive svoje unuke, zabranjivanje istoj da odlazi za Fiume te čuvanje dobrog glasa obiteljskog imena. Nikada nije objasnila zašto se protivila *rimskom logoru oko Rječine*, ali voljela je pričati kako je njena pokojna daljnja rođakinja, Karolina Bellinich iz Lovrana, spasila grad od

britanskih topovnjača što su bombardiranjem tjerale Napoleonove vojnike. Tu bi isticala da se ona, nećakinja Karoline Riječke, udala za potomka Francuza kao da je to bila neka sudbinska završna figa Britancima. Apolonija je bila kćer propalog austrijskog plemića i Talijanke koji nisu blagonaklono gledali na njenu udaju za Aleksandera, sina francuskog časnika i talijanizirane Slovačkinje s Kastva. Život se, naravno, našalio i na račun Mendera, kad su oni nevoljko pristali da im se sin jedinac Lucas oženi za Lauru, kćer Anglo-Hrvata sa Sušaka i Bodulke. Koliko je djed Aleks volio pričati o zvijezdama i moru, toliko je baka Apolonija voljela unuci prezentirati obiteljsko stablo. Mala je Matilde bila reprezentativan plod Austrougarske monarhije i kvarnerske salate te uvijek, bez iznimke, iznimno zbunjena s objašnjavanjem njenog rodoslovlja.

Godine u opatijskoj vili ostale su najljepše razdoblje Matildine mladosti. Igrala se s majkom skrivača u vrtu i pekarice u kuhinji. Otac ju je vodio u šetnje po opatijskoj rivijeri, kroz minuciozno uređene parkove i kupališta, gdje su nasmijane dame i gospoda punili luksuzne hotele što su Matildi izgledale kao šarene divovske torte. Oko hotela pupale su veličanstvene vile nalik maketama dvoraca na naslovnice knjiga s najljepšim bajkama. Voljela je gledati roditelje kako plešu s ostalim parovima na ljetnoj pozornici iznad mora i tapkati nogama po stolici uz ritam orkestra.

Zabavljala ju je procesija tutora koje joj je nanizala baka Apolonija. Matilde je već odmalena bila iznimno talentirana u učenju jezika. No, unatoč bistrini, još uvijek joj je izmicao jezik odraslih. Premlada i suviše zaljubljena u bajke da bi povezala male znakove nadolazeće propasti – iznenađan izostanak tutora, poduža očeva izbijanja na drugom poslu, povremene žučne rasprave u kojima je baka branila djedu da se vrati plovidbi, misteriozan nestanak namještaja koji bi odlazio *na popravak*, ali nikada se nije vraćao.

Djed Aleks je imao širok krug zanimljivih poznanika koji su ih pohodili na objedima. Bilo je tu opatijskih obitelji sa zanimljivom djecom poput osmogodišnjeg Carolusa Iuliusa Oscara Gervaisa što ih je očarao svojim cvrkutavim čakavskim pjesmama (te zabavljao mucanjem i prozirnim rumenilom svaki put kad bi mu se Matilde obratila). Strani posjetitelji bili su službeniji, poput Čeha Tomaša Masaryka i njegove ljupke supruge koji su objedovali manirima kakvih dvorskih velikodostojnika. Uvaženi Andrija Mohorovičić, rodnom iz Voloskog kraj Opatije, a sada u posjetu iz Zagreba, bio je znanstvenik svjetskoga glasa. Strpljivo je i jednostavno oslikavao najmlađoj Mender načine traganja za pomacima i drhtajima u nedosežnim dubinama zemlje, mehanizme koji su upravljali kretanjem oblaka i vremenskim prilikama te sve slojeve u haljini neba do točke gdje su njene skute ljubile svemir.

Za razliku od profesora, šahist Rudolf Spielmann je samo neumorno mljeo o *kraljevskoj igri* i pobjedi na nekakvom *gambitnom turniru*. Prvaci su brzo postajali dosadni i nepodnošljivi kad su pretjerano prežvakavali svoje trofeje – zaključila je Matilde.

Koliko je potonji bio dosadan najmlađoj Mender, toliko je bio uzbuđljiv odvažni Guido Prodam – prvi riječki pilot i čovjek Monarhije što se vinuo u let nad morem. Njegov aeroplan doduše jest na kraju pao pa potonuo, ali on je bio tu, suh i u jednom komadu, strastveno objašnjavajući sljedeće projekte za leteće strojeve i osvajanje neba. Matilde nije namjeravala propustiti priliku ispitati čovjeka koji je od svih drugih ljudi bio najbliže zvijezdama. On je na sve strpljivo odgovarao do zadnjeg detalja. Tada je u sebi odlučila kako će se jednog dana udati za pilota koji će je odvesti bliže nebu – pilota poput Prodama, samo zgodnijeg i mlađeg. Jedini posjetitelj koji je dostizao sličnu razinu strasti u izlaganju bio je rječiti umjetnik boležljivog izgleda. Stanoviti Janko Polić što se prozivao Kamov i navodno u djetinjstvu prijateljevao s Laurom Mender na Sušaku. Rigao je o svemu i svačemu, od hrvatske revolucije i njegovog prijatelja Stjepana Radića iz Zagreba do talijanskih opera i putujuće dramske skupine s kojom je obišao Dalmaciju. Napisao je Matilde za poklon jednu poeziju (koju ova nije razumjela) i kasnije negdje zagubila), poljubio Laurinu ruku, rukovao se srčano s Lucasom i obećao im na odlasku razglednicu iz Barcelone, koja nikad nije stigla.

Matildi je u posebnom sjećanju ostala jedna od posljednjih takvih večera. Gost je bio najavljen kao vitez, ali na njeno prvotno razočarenje nije bio vitez kakvog je ona zamišljala. Sir Arthur Henry Rostron bio je kapetan broda Carpathie, što je već godinama plovio na redovnoj liniji između Rijeke i New Yorka.

Matilde je uglavnom šutjela. Taj joj se ozbiljni Englez strogih crta lica činio kao jedan od onih trezvenih, ali bogobožnih ljudi koji bi zgomili pogledom bilo koga tko bi spominjao bajke, sirene ili horoskop. Gost je na očevo inzistiranje pristao prepričati prošlogodišnje spašavanje preživjelih iz svjetski poznatog potopa nepotopivog Titanika. Njegov je duboki ton glasa i kraljevski engleski činio pripovijest još dramatičnijom. Prenio ih je u pustošne polarne vode sjevernog Atlantika i mrklu nijemu noć prekinutu radio pozivom upomoć *nešto malo pred ponoć*. Objasnio je svoje zapovijedi strojarnici i upute, uglavnom hrvatskoj posadi u pripremi za spašavanje. Svi su za stolom suspregnuta daha slušali o trostatnoj utrci Carpathie kroz vode pune leda. No, kada su konačno stigli na mjesto nesreće, Titanik je već bio potonuo, povukavši većinu posade i putnika na dno oceana.

Rostronove su se hladne oči zacaklile sjećanjem, a glas smekšao kršćanskom samilošću koju je učestalo spominjao. Oslikao je, s kne-

dlom u grlu, golemu mrlju čamaca za spašavanje okruženih smrznutim plutajućim tijelima nasred morske pustoši. Priča je posadila šutnju za stolom i prerezala im tek.

– Neka im je spokoj vječni. – djed je prvi progovorio.

Otac nije govorio ništa već grčio čeljust i gledao negdje u daljinu, možda na svoj posao inženjera u Whitheadovoj tvornici torpeda. Baka Apolonija i majka Laura su se prekrizile. Matilde je rijetko kad vidjela čitavu obitelj bez jednog osmijeha kao nebo bez zvijezda. Nije ni slutila kako su i oni, poput Titanika, rezali kroz valove vremena prema neizbježnom ledenjaku.

III.

Mašinerija ispod površine

Matilde Mender je 28. lipnja 1914. slavila četrnaesti rođendan u svom opatijskom domu. Dok je ona otvarala poklone, 350 kilometara istočnije ptičjim letom, crna je ruka zatvarala šaku oko Sarajeva. U trenutku kada je puhнула na svječice torte, pištolj Gavrila Principa je rigao vatru ugasivši živote austrougarskog prijestolonasljednika nadvojvode Franje Ferdinanda, njegove supruge Sofije i stare Europe. Dok se sretna Matilde zašuškala u svom dječjem krevetu, posljednjem utočištu nevinosti, i sanjala o svijetloj budućnosti, svijet oko nje propadao je u mračnu provaliju Velikog rata.

Uvijek kada se govorilo o zlu, većina je smatrala da je isto bila vanjska pojava, izvan dosega naših ruku i odgovornosti. Zamišljali su ga kao iznenadno crno Sunce koje prekriva tamom nemoćne smrtnike i njihove male živote. Rijetko se tko suočavao s istinom o sjemenju mraka u svakome od nas, proklijalom ostavštinom iskonske divljine koja je iznjedrila naš rod. Taj se urod morao podrezivati svakoga dana ili bi, uzgajanjem sitnog svakodnevnog zla, trovao dušu i rastao kroz šupljine u loše izgrađenim karakterima. Svuda su disale ruševine, trusile se u tišini u jačajućem stisku bršljana od kiseline i zavisti.

Karakter Laure Mender nije imao probleme s poroznošću. Ako išta, njena je mana bila čvrstina, tvrdoglavost i izravnost koje je prakticirala često i na vlastitu štetu. Iza ugodnih osmijeha i lijepih riječi ženske zajednice u Opatiji, talijanske su je dame smatrale slavenskom prostakušom što si je, kao crv gladan novaca, prokrcio put u obitelj Mender. Neporeciva ljepota joj je samo odmagala pred sudom ženske zajednice, a *skandalozne* izjave u potporu sufražetkinjama, što su tih dana marširale New Yorkom, zapečatile njenu presudu.

Naime, većina je dama u to doba bila protiv prava glasa za žene. Smatrale su kako im nije bilo mjesto u politici izvan politike kućanstva

i staležnog ćudoređa u lokalnoj zajednici – poistovjećene sa starom ulogom pokretača iz sjene i inspicijenata iza prijestolja.

Laura je dostojanstveno, sa smiješkom na licu, podnosila sve neposlane ili neobjašnjivo zametnute pozive na vrtne zabave, mondene događaje i balove. Matilde je, kao i svako dijete, nezasitno gutala vrijeme s majkom slijepa na njenu izolaciju u opatijskom osinjaku. Kćer je tek učila s nekoliko prijateljica iz susjedstva o izmišljenim objedama, klikama promjenjivih sastava i gorkim kriškama zavisti premazanim slatkim komplimentima što su cirkulirali u ženskom svijetu. Ono što joj je pomagalo u plovidbi tim prijevernim vodama, bila je vedrina duha koja nije dopuštala otrovnim harpunima da se tako lako zabiju pod njenu kožu. Poput majke, i kćerku je bilo vrlo teško nagnati na ljutnju, ali jednom kad bi se to dogodilo, nemilosrdno je rigala vatru na svakoga tko je bio predmet njene srdžbe. Laura je Matildi često napominjala da se mora pozabaviti *korekcijom naravi* ako odista želi postati učiteljica kako je uporno tvrdila.

Rat je pokvario skoro sve planove, pa i taj. Djed je morao odustati od obećanja da će, kao nagradu za završetak osnovne škole, voditi unuku u Pulu na razgledavanje razvikane zvjezdarnice i prirodoslovnog instituta u kojeg je carska mornarica donosila primjerke biljaka i stvorenja iz najdaljih krajeva planeta. Tako je ujedno ostala uskraćena za objašnjenje kako je djedu pošlo za rukom organizirati takav posjet i pristup, ako već sve nije bio blef i kockarski dvorac u oblacima. U svakom slučaju, u doba sukoba, nije se činilo mudrim posjećivati glavnu ratnu luku monarhije. Škverovi su u Puli, ali i u Rijeci radili punom parom sklapajući razarače, topovnjače i drednote. Tisućljetna je tradicija brodogradnje s obje strane Jadrana uprta u izgradnju levijatana smrti i uništenja.

Lucas Mender je, umjesto inženjerskog mantila, odjenuo vojnu odoru i ništa više nije bilo isto. Čak je i Matildinu uobičajenu šetnju s ocem po rivijeri poremetila vježba Lucasove bivše tvornice. Mala je posada usidrila oronulu ribaricu vidljivu svima na obali pa je napustila u dva čamca na vesla. Glavna osmatračnica pokusa bila je povišena platforma, podignuta preko noći, gdje su se gužvali zalizani lokalni dužnosnici i okićeni oficiri. Lijevo i desno od svečane lože duž obale, gostioničari su improvizirali terase gdje je bilo nemoguće naći slobodan stol.

Poslužitelji su plesali oko dama i gospode u najfinijem ruhu, sipali čaj i konjak, balansirali pladnjevima punim poslastica. Kvinteti i kvarteti su zabavljali okupljene skladbama austrijskih i mađarskih velikana klasične glazbe, a fino počešljani psi lajali na njih zatežući uzice. Običan se narod nagomilao na ogradama šetnice i rubovima parkova kupujući od grlatih uličnih prodavača grickalice i osvježenja. Žandari su lovili bosonogu dječurliju što je vukla za sobom zmajeve, a pred sobom podizala gale-

bove s plaže. Vladala je bezbrižna atmosfera ljetnog festivala. Mnoštvo je pljeskom i zvižducima, tapkanjem po stolovima, dočekalo pojavu torpednog čamca iz Rijeke što se približavao preko zaljeva. U svom tom veselju i žamoru proizašlom iz bahatosti višestoljetne monarhije, rijetki su promatrači bili smrknuti poput Lucasa Mendera.

– Tata, boli me! – Matilde nije više mogla trpjeti stezanje očeve ruke oko njene.

Crnokosi vojnik se trgne iz zanesenosti, otpusti hvat i nasmiješi kćerci.

– Oprosti, Zvezdice. – Lucas pomazi njezinu crvenu kosu i uštipne je za obraze ispunjene pjegicama koje je budilo ljetno sunce. – Otac ti se malo pogubio.

– Ma... Nije ništa. – pokunjeno će Matilde pa s osmijehom rastrese ruku. – Dobro je.

– Nije. Gledaj onaj brod i sve ćeš vidjeti.

– Ne vidim baš dobro. – djevojka natkri oči rukom i zaškilji prema ljeskajućem moru.

– Nisi jedina. – mrki Lucas pregleda bezbrižnu svjetinu češljajući prstima brčice.

– Imam kanočal! – Matilde spusti vrećastu torbu s ramena i izvuče očev poklon.

Glas sirene odjekne preko vode, prizivajući pozornost dalekozora u svečanoj loži, opernih dvogleda kod dama na terasama i Matildinog durbina. Whiteheadov čamac ispali oružje rođeno u Rijeci. Svi na obali ustanu kao da na utakmici gledaju napadača što je s kožnom krpenjačom u nogama izbio sâm pred golmana. Matildino je kiklopsko oko proletjelo mirnom površinom dok nije uhvatilo trag fantastičnog podvodnog stroja nalik onima iz romana Julesa Vernea. Ostavljalo je za sobom trag bijele pjene nalik peraji morskog psa hrleći prema meti. Brodicu odjednom proguta eksplozija što vine divovski stup vode u zrak. Buka natjera sve promatrače da zatrepću i blago zabace glavu. Kolektivni uzdah pa muk.

Kamenčić jednog povika pokrene lavinu oduševljenja, šepiri polete iz gomile, ispali se rafal šampanjaca u loži. Ljudi su se grlili i rukovali sa širokim osmijesima kao da je to postignuće njihovih ruku. Jedino je inženjer Mender bio ozbiljan kao smrt, grčio čeljust piljeći u tonuće ostatke prerezane ribarice. Kćer ga je takvog posljednji put vidjela na večeri s kapetanom Rostronom. Matilde je uplašio urlik oružja, prenerazilo kako je njen blagi i samozatajni otac pomogao stvoriti takvu strahotu. Eksplozija je raspršila mjehuriće mnogih iluzija u kojima je plutala. Otac je valjda primijetio. Primi je za ramena i unese joj se u lice s osmijehom:

– Neka njima njihovo veselje, a mi ćemo na svoje. Što kažeš, Zvezdice?

Matilde se nakloni čitavim tijelom odobravajući do neba. Za tili su čas bili daleko i Lucas je već potplaćivao vratara jedinog opatijskog kinematografa "Riviera", kako bi prošvercao kćer na rano prikazivanje filma. Naime, filmovi su se onda smatrali neprimjerenom zabavom za mlade dame.

Matilde je beskrajno uživala u predstavi, osjećaju zaštite i sigurnosti koju joj je uvijek ulijevao snažni miris očeve kolonjske vode. Pretvarala se da ne vidi rubom oka kako bi očevo lice svako toliko potonulo u onaj izraz s demonstracije torpeda. Rastvorenih je usta odgledala sve, od prve do zadnje pokretne slike, gutajući svaki detalj.

Sat je vremena nakon projekcije neprekidno brbljala o svemu što je vidjela, a otac ju je strpljivo slušao s trajnim osmijehom i povremenim grimasama čuđenja kao da nije odgledao istu stvar. Naposljetku su sjeli na terasi iznad mora uz limunadu i debeli komad čokoladnog kolača. Prešutjeli torpedo je još uvijek odjekivao u oboma. Govorili su o sitnicama i besmislicama, smijali se sve dok sunce nije zašlo iza pošumljenih strmina iznad Opatije.

– Zapamti, Zvezdice – napomenuo joj je Lucas dok su iskre trnule s rumene pučine. – Svačiji život može imati dobru priču, ali nije svatko sposoban donijeti dobro u priču. Od takvog su materijala izgrađeni samo najčvršći i najbolji. – stisne šaku i spusti je na stol. – Oni uvijek preuzimaju odgovornost za ono što jesu i za ono što su stvorili. Nema danas više puno takvih. Ti se potruđi biti jedna od njih. Obećaj mi da nećeš zaboraviti.

Kćer nije razumjela u potpunosti, ali kimnula je i zakopala loš predosjećaj. Neobično brz zalazak sunca. Bilo je to posljednje druženje Matilde i njenog oca. Sljedećeg je svitanja, bez pozdrava, utisnuo poljubac na njenu usnulu glavu i otišao u rat.

Istog se dana Lucas, u gužvi na dvorištu riječke vojarne gdje je birokracija miješala pješadiju i mornaricu, sudario s mladim redovom prodornih svijetlih očiju. Vojak Ivano Franceschi mu podigne i vrati izbijenu kapu. Ispriča se, salutira i ode. Mender se namršti na tren zbunjeno utiskom susreta. Pitao se zašto je vidjevši tog nepoznatog mladića pomislio na Zvezdicu.

IV. *Il Drago Fiumano* Oči za ptice

Narednik Laszlo Đurđeš bio je čovjek tvrđi od riječkih stijena na kojima je odrastao, a posebno je imao na zubu mladog kurira Ivana Francescija zvanog Franci. Od obuke pa do talijanskog ratišta uvijek bi Franci dobi-

vao najteže vježbe i najopasnije zadatke. Svi su u postrojbi već znali kako je većina rogoborenja ispod gustog mađarsko-češkog brka zapovjednika, prekrštenog među vojacima u Brkander, bila rezervirana za žilavog i bistookog mladca hrvatsko-talijanskog podrijetla. Jedni su mislili kako ta nesklonost dolazi iz nacionalnih trvenja, drugi krivili klasne razloge. Naime, Brkander se izdigao do položaja iz obitelji težaka, a Franci je bio sin učitelja i bivše plemkinje za kojeg su pretpostavljali brži uspon i veću karijeru. Omalen i nabijen časnik volio je ponavljati vitkom plavookom tekliću neku verziju ove izjave:

– Šta škiljiš tako drsko, jadni ti otac i majka! Ptice prvo pojedu oči! Da ne bi tvoje bile prve! Još ćeš ti mene voljeti, baštardino. Ja tebe neću ni tada!

Ivano bi šutke to otrpio iako su i lice i oko teško sakrivali izraz prkosa. Nije se žalio, ni prigovarao, a kamoli spominjao roditelje koje je u zimu 1914. odnijela sušica. Bilo je to vrijeme kada su dječaci rano sazrijevali u muškarce, a muškarci čuvali prigovore samo za čast i smrt. Sve ostale nedaće bile su jednostavno – život. Ivano nije znao mrzi li ga Brkander zbog njegovog porijekla, niti je mario. Sve što je ostalo od njegove prošlosti bilo je poput magličasta daha, sjećanja topla i nestalna s kojima bi se grijao u predasima na mrzлом frontu. Ali i kad bi oružje utihnulo, vrane su graktale negdje u blizini, uvijek neko kljucanje na rubu oka.

TIHANA PETRAC MATIJEVIĆ

Dok pušim travu sa Sylviom Plath

Tako te dobro shvaćam, Sylvia, da me hvata strah da ne završim s glavom u pećnici. Ili možda zapravo ti shvaćaš mene? Sve smo mi u istoj kaši, draga moja, vremena su možda druga, ali sve je više-manje isto. Možda se drugačije zove, ali stakleni plafon je uvijek tu za nas, da nam pokaže da više od njega nije predviđeno letjeti.

I meni je stvarnost ružna. I ja se trudim kao ti, dok bacaš koštano brašno na lukovice sunovrata i trudiš se ne misliti da su to mrtve ptice. Sve je tako lijepo dok zamišljam, dok planiram savršena putovanja na more ili u divljinu, ali kad sve počne, kad stvarno počne, samo sam umorna, čangrizava, izložena kašnjenjima aviona i prijavim javnim WC-ima na kolodvorima. Žedna. Gladna da bude onako kako sam zamislila i kako se nikako ne uspijeva materijalizirati. A sve tako savršeno zamislam, nije mi problem, stvarno nije. A kad krenem, samo se želim vratiti.

Moja savršeno zamišljena Venecija bila je zbrka smrdljivih kanala i mrtvih riba. Šareno smeće sitnih konfeta u pukotinama ispod cipela, dječak maskiran u krokodila, mašemo si – djed ga nervozno trza za ruku. I one spodobe na štulama koje me ugrožavaju. Pa pobogu, niža sam od prosječne osobe, ova strašila na lelujavim nogama jednostavno su previše. *Tko se vama uopće veseli, koga bi vi mogle zabaviti, zastrašujuće spodobe, iš, iš!* Ogleđam se oko sebe tražeći potvrdu, ali ljudi se vesele svuda oko mene. Opušteni su i sretni. Možda su drogirani, možda je u tome tajna. Možda je *tako* jednostavno.

I uvijek taj pritisak da budem sretna. Možda bih nekad čak i uspjela, da nema tog vječitog pritiska i straha da neću uspjeti. Oni uvijek idu ruku pod ruku. Strah da ću reći krivu riječ, da će moje lice ostati bez reakcije, kao da sam i sama stavila jednu od tih venecijanskih maski – onu bijelu bezizražajnu. Kad se ne ponašam kako se od mene očekuje, sve krene nizbrdo. Cijeli taj u zraku građen koncept sreće ostane bez temelja i – tras! Uruši se brže nego što se nasilu mogu skupiti lijepa iskustva i zgode koje bismo veselo prepričavali prijateljima. Ti znaš kako je; pod pritiskom da ću opet sve pokvariti, uvijek sve pokvarim. Prokleta zmija koja ždere svoj rep.

Bojala sam se za tebe jer sam znala kako ćeš završiti. Trebala sam te spasiti, Sylvia. Trebala bih se spasiti. Rastrgana između sebe i majčinstva, gladnih trbuha, slova i prljavih tanjura i loših rečeničnih konstrukcija. Musaka od slova i obaveza, red htijenja, dva reda moranja. Skinem ono

što jesam i ostavim to kao odjeću pored kreveta, da bih bila ono što moram biti. Bojala sam se jer sam znala da si završila s glavom u jebenoj pećnici, a kako ću sama završiti, to još ne znam. Zašto baš u pećnici, zašto tako bizarno, kako nisam prepoznala u tebi tu grozničavu euforiju koja je bila poziv upomoć kakav sam i ja redovito slala dok sam još vjerovala da me netko čuje, ali je prolazio kroz sve te uši kao propuh ispod vrata, baš kao devonski vjetar kroz tvoje srce. Toliko si se dokazivala i kad si se na kraju dokazala, to ti jednostavno više nije bilo dovoljno. Pobjeda tako malo znači kad si neshvaćen.

Nema smisla, Sylvia, nikad ga nije ni bilo. Samo budale ga još traže, i pjesnici. Ne trebaju nam Tedovi Hughesovi i njihovi dlakavi trbusi. Sfrčimo jednu, uvucimo, neka zapeku pluća i tek tada otvorimo oči.

I onda se smijmo, dugo se smijmo besmislu u lice, držeći jedna drugu podalje od kuhinjskih plinskih uređaja.

TIHANA PETRAC MATIJEVIĆ

Sva krhkost postojanja

(ulomak iz rukopisa romana “Ljubav i druge nasilne pojave”)

Došla je kući rastresena i pomalo histerična, prestrašena krhkošću postojanja, ljubomorna na Markovu novu djevojku i istovremeno prazna. Prazna od tuge i nepravde, prazna od krajnjeg besmisla cijele situacije. Lena je mrtva i tu se više ništa ne može. Osjeti snažnu potrebu da živi, intenzivno, jako. Da je život zagrcne, da osjeti sve podražaje, okuse, dodire, mirise i boje. Poče se bjesomučno šminkati i obuče najizazovnijiu haljinu. Željela je da Lena nastavi živjeti preko nje, kroz nju. Za nju! Prokune je i poželi je udariti, kazniti što ju je tako naprasno ostavila bez upozorenja. Ponovno je prožme jaka krivnja što ju je tako prepustila sudbini. Trebala se boriti za to prijateljstvo. Kad bi je odgurnula, trebala je inzistirati, trebala je pokušavati, trebala je, trebala je... Ali nije. Sve je trebala, samo ne odustati. Nikad odustati od svoje najbolje prijateljice, svoje srodne duše.

Spremila se i obavila oblakom parfema. Osjeti strah od prolaznosti života. Željela je da je gledaju, da je proždiru pogledima, da je žele. Željela je i ona željeti, ljubiti, osjetiti nekoga pod prstima, težinu nečijeg tijela, toplinu dodira. Grozničavo zamisli život kao more u koje mora što prije uroniti. Cijela. Bez zadržke i bez kajanja. Prebaci kaput, uzme ključ drhtavom rukom i jedva pogodi bravu, od straha da će potratiti minutu. Sjedne u očev stari VW i odveze se u prohladnu noć.

Ušla je u klub. Dim joj je pekao oči – osjeti kako joj se cijedi maskara. *Je li to zbog dima ili zakašnjela reakcija na Leninu smrt?* Tu su provele mnoge subote. Prizvala je razularene scene; pripit, neobuzdan smijeh, besmislene zdravice i Lenine šašave plesne pokrete. I energiju. Svu tu pozitivnu energiju koja ju je okruživala poput aure dobrog raspoloženja, koja je nekako uvijek išla ruku pod ruku s Lenom. Džin-tonik je bio njeno piće. Evelin je mrzila njegov opor okus borovih iglica, ali stane za šank i naruči dva. Kucne drugu čašu na šanku i reče:

– Za tebe, Leno. Nedostajat ćeš mi.

Iskapi čašu do dna. Okus je bio odvratan, ali se ugodna toplina odmah proširi unutrašnjošću poput šumskog požara. Okrene se od šanka i stade promatrati oko sebe, vršeći selekciju kandidata. S jednim će od njih uskoro otići u mrak.

Jedan od kandidata nije skidao pogled s nje. Bio je od onih tipičnih ljepotana – plitkih poput lokve i sigurnih u sebe bez pokrića. Sjedio je u

kutu okružen prijateljima. Bučno su nazdravljali i dobacivali djevojkama u prolazu. Čim je ušla, tako potpuno neprikladno poput filmske dive odjevena, iskričavih očiju i grozničavih pokreta, odmah ju je primijetio. Nju i njezin neprimjeren glamur. Zagleda se i ona u njega, direktno i bez srama.

Što joj je uopće do sada bilo strašno u pomisli da prevari Ethana? Da će pokvariti koncepciju savršene djevojke u perspektivnoj vezi, savršenom stanu i u detalje isplaniranoj budućnosti? Što uopće gubi ako se malo zabavi? U njihovoj dosadnoj vezi sve je isplanirano i događa se prema strogom rasporedu. *Pa moj je život jebeni Trumanov show*. Strusi i Lenin džin-tonik. *Tebi ionako više ne treba*.

Zgadi se nad svojim životom, nad cijelim konceptom kojeg je s toliko truda gradila. To nije bio život, to je bio projekt. Poput arhitektonskog plana, zacrtane turističke rute preko agencije koja ne ostavlja mjesta za uživanje, već samo diktira jurcanje od nemila do nedraga po strogom rasporedu. Bez ikakve spontanosti. Bilo je to sigurno, sterilno okruženje, poput operacijske sale pod ubitačno jakim svjetlom ispod kojeg nema ničega što bi moglo biti prepušteno mašti. Ničeg zanimljivog. *Bože, pa u mom životu nema apsolutno ničeg zabavnog! Samo uspon marljivim koracima prema vrhu. Vrhu čega? Dosadne piramide života, eto čega! Nagomilanih, skupih stvari bez stvarne vrijednosti. Previše stvari i premalo sadržaja*. Naruči još jedno piće.

Prevariti Ethana odjednom se učini ne samo kao dobra ideja, nego kao nešto sa "to do" liste. Kad mu je rekla za Lenu, rekao je taj "žao mi je", ne dižući pogled sa sportske rubrike. *Robot, operiran od emocija i programiran za uspjeh*. Ionako ne bi shvatio. Njegova prijateljstva svode se na nadmetanje oko toga tko ima profitabilniji tjedan ili ljepšu ženu. Gadilo joj se što se prema njoj ponaša drugačije na tim druženjima. Potražio bi njezinu ruku na stolu ili joj iz čista mira udijelio poljubac. Mrzila ga je zbog toga, kad bi bila iskrena prema sebi. A radije je izbjegavala druženja, nego bila iskrena prema sebi. To se uvijek činilo kao loša ideja jer se sve, na čemu je tako predano radila, činilo nevrijedno.

Zamisli naslovnicu Vogue magazina: *Must have/do ove jeseni: torbica s leopard uzorkom, nude ruž, zeleni kaput i prevariti Ethana*. Ma može, ne vidim zašto ne. Iskapi i treće piće. Nema više straha da će pokvariti svoj životni projekt. Više ne postoji ništa čega se boji. Najstrašnije od svega već se ionako dogodilo – Lena je mrtva.

Siguran, možda malo presiguran u sebe, Lijepi se digao od stola i počeo provlačiti kroz masu natisnutih, znojnih tijela. Ugurao se do nje kraj šanka.

– Otkud ti tako prekrasna, nisam te prije viđao?

– S karmina.

– Zbilja? – pogleda začuđeno. – Želiš li nešto, osim crvenog tepiha?

- Želim svašta.
- Nisam te čuo. – reče i približi se.
- Svašta želim. – ponovi ona.

On primakne usne sasvim blizu njena vrata, tako da je mogla osjetiti kako je škaklja njegov topao dah po uhu i kako ju je okrznuo nosom. Osjeti trnce na strateškim mjestima. *“That will do...”*

- Svašta, znači? Zanimljivo... Što piješ?
- Džin-tonik.
- Sama?
- Ne. S prijateljicom.
- S prijateljicom? Ona dolazi?
- Ne.
- Piješ s prijateljicom koja ne dolazi?
- Ona je već tu. – mahne neodređeno. Pogleda je iskosa. Bio je gotov.
- Želiš li prvo piće ili da odmah prijedemo na svašta?
- Nemam ništa protiv svašta.
- Ni ja. – odvrati on veselo.

Uzme ga za ruku i krenu prema izlazu. Dok se gurala s njim van u noć, iza mase natisnutih tijela na plesnom podiju ugleda Petra, Crvenokosu i svoju staru ekipu kako stoje okupljeni oko visokog, okruglog stola. Ponada se da ju je vidio i osjeti poznato, grešno zadovoljstvo draženja Marka Dantea. Poželi ga povrijediti i uznemiriti mu maštu svojim odlaskom u noć s Lijepim, kojem ne zna ni ime.

- Možemo prvo malo plesati. – vikne mu u uho.
- Može. – prihvati Lijepi.

Svirao je neki latino ljetni hit. Stao je iza nje, a ona se počela polako uvijati. Stavio joj je ruke na bokove, slijedeći njezine pokrete. Spustila se u čučanj i zatim se uspravila sasvim polako, stružući o njegovo tijelo. Uhvatio ju je i snažno okrenuo prema sebi. Nagnuo ju je gotovo do poda i potom naglo podigao, pri čemu je omotala desnu nogu oko njega. Haljina se rastvorila do vrha visokog razreza, otkrivajući nogu visoko iznad koljena.

– Ok. Misija izvršena. – zaključi, čim primijeti Markove oči kako prijeteci režu buku i dim. Njegova Crvenokosa svim mu je silama nastojala zaokupiti pažnju. Petar je bez uvoda divlje poljubi, ni ne pogledavši ju. Evelin osjeti val vrućine.

- Idemo van! – vikne Lijepom.

On je jedva dočekaao, vukući je prema izlazu.

Noć je bila svježja, ali nije se činilo da njoj smeta. Naslonila se na zid zgrade kluba, malo izvan dometa ulične lampe.

- Što mi prvo želiš raditi?
- Ti baš znaš preći na stvar, to mi se sviđa. – nasmije se on.

- Danas mi nekako nije do razgovora.
- Vidim. Idemo kod mene?
- Idemo, samo brzo.
- Bojiš se da će ti se kočija pretvoriti u bundevu?
- Pogodio si.

Sjeo je za volan svoga *Peugeot*a. Ona ne prijeđe na drugu stranu nego mu sjedne u krilo.

- Dobro. – reče on iznenađeno. – Možemo pokušati i tako.

Udaljio je sjedalo od upravljača dok mu je ona sjedila u krilu i teškom mukom izvezao auto s parkinga.

- Nadam se da imaš dobru priču ako nas zaustavi policija.
- O da, ne brini. Ako nešto uvijek imam, onda je to dobra priča.

Upravo je izravnao i okrenuo automobil prema cesti kad farovi osvijetle Petrovu figuru. Lice se nije jasno vidjelo, ali poderane svijetle traperice i karirana košulja nisu ostavljale mjesta dvojbi.

- *What the fuck...* – reče Lijepi.

Peter otvori vrata s vozačeve strane.

- Ev, molim te dođi, trebam te hitno.

– Sad nije dobro vrijeme, Petre.

- Ovo ne može čekati.

– Upravo ti je rekla da je ostaviš na miru.

- Ev, izađi iz auta, nemoj da te moram izvući.

– Stari, lijepo ti je rekla. Makni se od auta.

– Evelin, reci svome dečku da mi se ne obraća jer inače ne odgovaram za svoje postupke.

– Hmm... kako se zoveš, Lijepi? – upita ona prasnuvši u smijeh, postavši svjesna apsurdnosti situacije.

- Tim.

– Drago mi je. Evelin. – reče i opet prasne u smijeh.

– Sad kad ste se lijepo upoznali, izađi iz jebenog auta.

– Budi pristojan, Petre. – reče ona zabavljajući se.

– Izađi iz jebenog auta, molim te. – ispravi se on.

– Znaš šta? Tvoj mi se ton uopće ne sviđa. Mi sad idemo... idemo...

Ne znam točno kamo idemo, ali to tvoje morat će pričekati do sutra.

– Ne može i neće čekati do sutra.

– Stari, čuo si je. Sad mi već ideš na neku stvar. Makni se i zatvori vrata, hoćeš?

– Timmy, frende, ima nešto na tebi što me tjera da te izudaram, zato te još jednom lijepo molim da ušutiš. Ne volim se ponavljati, tako gubim na autentičnosti, kužiš?

Tim se zagleda u njega u nedoumici. Evelin se neočekivano iskoprca iz auta i upita:

– Ima li još uvijek nešto na njemu što te tjera da ga izudaraš?

– Hm... Ček' da vidim. – reče Petar promotrivši Tima. – Ne. Ne znam zašto, ali više nema. – reče i oboje prasnu u smijeh.

– Što je tako hitno, Petre? – upita ga dok je Tim vidno narušenog raspoloženja odlučio otići kući, ubacio u brzinu, dobacio im kroz prozor:

– Koji *fucking* luđaci!

– Ode Timmy... – reče Mark uz zvuk žaljenja.

– Ne budi zločest, Petre. Što si trebao?

– Tebe.

– Da, a što od mene?

– Sve, sve od tebe, Evelin. Sve tvoje šašavosti, sve misli, svu glumu i spontanost koje je, koliko vidim, još negdje u tebi ostalo. Želim te oduvijek. Želim te zauvijek. – Krene prema njoj, čvrsto joj obujmi glavu i poljubi je kao da mu je to zadnja prilika koju će imati, da to učini.

Čini se da je Lenina smrt sve natjerala na promišljanje i očajničke poteze. Oči joj postanu za dva broja veće, dok je buljila zatečeno. Čekao je dvije sekunde, a onda mu se bacila oko vrata poput divlje mačke, obgrlivši ga nogama.

Odnese je do mjesta na kojem je maločas stajala s Timom i prisloni na zid. Grozničavo mu je otkopčavala gumbе na hlačama dok ju je ljubio po vratu. Žudnja je pobijedila razum 1:0.

Nije mogla da ga ne usporedi s Ethanom i mlačnim, isplaniranim činom koji bi uprizorili jednom tjedno prema planiranom rasporedu. Poput jedne od kraćih serija koje prethode filmu, a zovu ih humorističnima, iako zapravo nisu niti smiješne, niti zabavne, već ravnodušnima ostavljaju sva osjetila. Poput jedne od obveza koju treba odraditi, pre-križiti s popisa za taj tjedan.

– *Don't you dare to stop* , Mark Dante... – šapne mu u uho.

Eto joj more života – upravo se utapala u njemu. Bojala se da joj mozak ne eksplodira kao što je ozbiljno prijetio da hoće, a onda tiho zaječi, osjećajući kako se u njoj rasprskava na tisuće malih svemira. Njegovo se lice na sekundu ukoči, vratne žile napnu. Gledajući nju kako uživa, odmakne se i zgrči.

– *Wow* , Mark Dante. *You really know how to rock girl's world* .

– Pali me taj tvoj engleski izgovor, zato bolje šuti. Drugi put se možda neću moći kontrolirati pa završiš s malim Danteom u trbuhu. A svi dobro znamo da nisi taj tip.

Njegovu zlobnu opasku potisne ljubomora. Sjeti se Lare i svih djevojaka s kojima je to svoje umijeće doveo do savršenstva.

– Što će reći slatka Lara kad sazna? – pokušavala je zvučati kao da se zabavlja.

– Slatka Lara neće ništa reći.

– Što? Zar joj ne misliš priznati ovu malu indiskreciju?

– Slatka Lara je znala da je ispala iz igre čim je vidjela da si se vratila. (Što je to trebalo značiti?)

– Ali vidjela sam vas unutra.

– Da. Rekao sam joj da je gotovo.

– Ti stvarno ne gubiš vrijeme. Znala sam da ih mijenjaš kao čarape, ali dvije u jednoj večeri zvuči puno, čak i za tebe.

– Ti samo šuti. Ja bar nisam zaručen.

– Ah to. Mislim da više nisam ni ja. – reče i nasmije se kao da se smije šali koju samo ona razumije.

– Koliko si *ti* danas popila?

– Sad me pitaš? Baš si obziran. Pa gle, popila sam nešto, nisam sigurna što sve, ali čini se baš taman. Zadovoljan?

– Pa baš i ne, čini mi se da sam te iskoristio pijanu. Toliko sam dugo ovo želio, svakako je trebalo ispasti, samo ne u mračnoj uličici.

– Nemoj si laskati. Ako je netko ovdje iskorišten, onda si to ti.

– Želim te otkad znam za sebe, Evelin Maras. – šapne. – Sad si moja i zovi tog svojeg lika i reci mu da si sad moja. – nastavi glasnije. – Zovi ga odmah, ja ću mu reći: Moja je, luzeru. Moja je, crkni sad, napokon je moja, oduvijek je moja. I kad je bila s tobom, nije bila tvoja. Moja je oduvijek, moja je zauvijek! – sad je već vikao kao opsjednut.

– A koliko si *ti* popio, kad smo već kod toga? – smijala se ona.

– Očito više nego sam trebao... Idemo kod mene, Evelin. Više nikad nećeš poželjeti otići, samo nazovi tog svog i reci mu.

– Lud si, tamo je prošla ponoć, neću ga zvati.

– Pustio te samu, nije došao s tobom, a ti se brineš da ga ne probudiš? Daj telefon, ja ću ga nazvati.

– Ma daj prestani, ne mogu mu tek reći.

– Onda skini prsten. Vrati mu ga kad ga vidiš.

– Daj se smiri, luđače nenormalni. Ne misliš li da bi trebali o svemu razmisliti po mogućnosti trijezni?

– I kad sam trijezan i kad sam pijan, taj tvoj gradski dečko budi u meni želju da ga raščetvorim. Već godinama maštam kako ga udaram u onoj njegovoj polo majici posred gubice.

– Ušuti više, zvijeri ljubomorna. Moramo razgovarati.

– O čemu?

– Znaš ti dobro o čemu. I znam sve, i ja mrzim kad meni netko kaže *“ali meni je teže”*. Ali meni je teže. Radi se o nečem što direktno utječe na moj život na neprosto mnogo načina.

– Sve direktno ili indirektno utječe na naš život, svaki izbor koji napravimo, svaka odluka koju donesemo. Posljedice su kao domino efekt, puno dalekosežnije nego možemo zamisliti.

- Nije li to tebi zastrašujuće?
- Naravno da je. Ali vjerujem da sve što nam se događa, da se događa s razlogom.
- Kako to tako lako prihvaćaš?
- Mislim da se besmisleno stalno boriti. Znao sam uložiti beskonačno puno energije boreći se protiv nečega što mi se našlo na putu, samo kako bih kasnije shvatio da bi bilo bolje da sam sve ostavio kako se samo posložilo.
- Sad vidim da je prava šteta što si napustio Filozofski. – štucne ona. – Ti si jedna vrlo filozofska pijanica.
- Život je zapravo skroz jednostavan, dok ga mi ne zakompliciramo.
- Tako znači. Ja zapravo kompliciram?
- Uvijek.
- Ja kompliciram i nasilno mijenjam sve?
- Tako je.
- Na primjer?
- Na primjer mene. Nasilno me mijenjaš i sad se kao čudiš. – nasmije se. – Kad sam kraj tebe, ne odgovaram za svoje postupke. Čak si mi i ime promijenila, kad bolje razmislim.
- *Touche*. – zasmijulji se ona. – Možda si u pravu. Morat ću o tome razmisliti.
- I ništa nećeš zaključiti. Nemoj previše razmišljati, Evelin. To je ono što uvijek radiš. Napravi jednom ono što ti srce kaže.
- Ali ono mi ništa ne govori.
- To je zato jer ga stalno ignoriraš.
- A što tebi srce kaže, prosvijetljena pijanice?
- Kaže mi da bježim što dalje od tebe i u isto vrijeme da te držim i ne puštam. – reče i privuče ju očito izabravši poslušati drugi dio srčanih savjeta.
- Malo kontradiktorno, u najmanju ruku. Ne čine se baš od koristi te tvoje konzultacije sa srcem.
- Možda, ali barem znam da sve ono, od čega brže zakuca, vrijedi borbe. I to je prilično korisno. Ako ga slušaš.
- Meni tome služi glava.
- Da, ti racionaliziraš. Pitanje je jesi li sretna.
- S čime?
- Sa sobom, svojim životom.
- Jesi li ti sretan?
- Protupitanje je najbolja obrana. Ali mislim da sam dobio odgovor.
- Kako pronicljivo! To si sve naučio od jedne od onih svojih tjednih djevojaka? Kako se ono zvala? Ah, tko bi više pamtio? Vjerojatno se ni

sam ne sjećaš. Ali brzo učiš, nema što! Ili si ih imao nekoliko koje su studirale psihologiju, pa si zato tako dobar u tome?

– Na jednostavno pitanje jesi li sretna, ti se zatvaraš i radiš cirkus. U redu. Uopće ne moraš odgovoriti meni. Ali svakako pokušaj sebi, ako imaš hrabrosti.

– Moguće da je to ipak *Oprah show*. Sad si me zbunio.

– Ne postoji ni jedna jedina stvar u koju si *ti* sigurna, Evelin Maras. To je tvoj problem. – reče razočarano i zaputi se prema autu. – Već sam ti rekao, ako ikad budeš spremna priznati sebi što želiš, ja ću čekati.

Stuši se kraj zida poput glamuroznog beskućnika. Znala je da je u pravu. Kad bi barem u nešto vjerovala potpuno i nepokolebljivo kao Mark. Bez racionaliziranja i kalkuliranja. U moć vizualizacije, meditaciju, Boga ili ljubav – bilo što. Onako iskreno i bez fige u džepu. Kad bi barem imala taj mir i sigurnost koji on ima u srcu, koji ga čini jačim od izazova koje mu život servira. Kad bi bar imala vjeru u svoje unutarnje svetište u kojem se nalaze odgovori. Osjećaj povezanosti sa svime i svima u svemiru. Vjeru da se sve događa s razlogom i da će se iz svake situacije izroditi nešto dobro. I kako svi imaju svoje važno mjesto pod suncem, čak i oni čija djeca zaklanjaju glavu rukama kad im pruže jaknu, oni koji žive za to da se nekome dogodi nešto loše, svi ubojice, manipulatori i zlostavljači.

Kako da riskira s majčinstvom? Što ako su se u njoj ukorijenili očevi obrasci tlačenja slabijih? Majčino manipuliranje i apatija? Ne bi to mogla podnijeti – da u svojim postupcima prepozna njihove. Od majke nije puno toga naslijedila. Znači li to da je naslijedila njegov karakter? Ježila se od pomisli da u sebi počne otkrivati dio po dio njega. Nikad nije planirala riskirati s majčinstvom i sad joj odjednom Lena ostavlja takvo iskušenje?

Sva euforija i ispunjenje koje je maločas osjetila s Markom napustili su je naglo i grubo, zajedno s njim. Bol, koju je do sad osjećala, učini se odjednom još razornijom, njezin život još besmislenijim, a izbori koje je život stavio pred nju, još strašnijim.

TIHANA PETRAC MATIJEVIĆ

(U)Biti ili ne (u)biti sebe ili se*(ulomak iz rukopisa romana "Suze svetog Lovre")*

Gledala je kroz rešetku prozora kao iz svog privatnog kaveza. Ne može više gledati to rešetkama iskockano nebo, izgledalo je kao da je netko cijeli svijet izrezao laserskim zrakama i samo je bilo pitanje vremena kad će se cijeli svijet, nakockičan za gulaš, sručiti na hrpu sačinjenu od oblaka, drveća, ljudi i ptica.

Mora izaći što prije i dočepati se prozora bez rešetaka. Mora ići tamo gdje se snovi čuvaju u staklenkama sa zavrnutim poklopcem. Mali, migoljavi, jedva živi. Ali živi.

Žmigala je očima lijevo-desno, pretjerano oprezno poput histeričnog umobolnika. Nije bilo nikoga i ničega u prostoriji, što u njoj nije izazivalo nelagodu. Praiskonski dio mozga, koji je tjerao na bijeg, ponovno se uključio. Nije bilo ničeg prirodnog u tim ljudima. Ili je problem u njoj?

– Kakav je to svijet u kojem nemaš pravo odlučiti o tome hoćeš li se ubiti ili ćeš živjeti? Ako je to tvoj život, kako netko umjesto tebe smije donijeti tu odluku? Kao da si stvar koju posjeduje. Kućni ljubimac s rakom testisa. Kako patronistički i samodopadno. Otkud im pravo? – rekao je svadljivo glas.

– Jer oni znaju, naravno. Znajú što je za tebe dobro. A ti? Ti, kao, nemaš pojma. Nisi u stanju odlučiti u svoje ime o najvažnijoj stvari, a to je želiš li živjeti.

– Možeš li živjeti. – pridružio se drugi.

– To se ne pitaju. Kako ćeš, kakvu ćeš žrtvu podnijeti nastaviš li sa svojim postojanjem. Nakljukat će te lijekovima, baciti u neku sobu sa spužvom umjesto zidova, izvadit će ti žnirance iz cipela i neće ti ostaviti ništa oštro. Čak ni kistove. – čula je treći glas.

– Dat će ti one odurne šlape za stare babe. – doda prvi s gnušanjem.

– Možeš se poslužiti ovime. – rekla je sućutno sisata sestra, nudeći mi pasteles kao da imam četiri godine.

– Pastele, čuješ li? Jer, navodno im je bitno da se ne povrijedim. A nemaju pojma, vrazji jebeni idioti, da nema tog oštrog predmeta, nema toga što me može povrijediti više od ovog što se kao beskonačan film vrti u mojoj glavi. Uvijek ukруг, uvijek iznova: slike, mirisi i zvukovi. Jebeš madelaine kolačić. Jebeš Prousta. Meni nisu potrebni podsjetnici! Ili su, kad bolje razmislim, sve oko mene podsjetnici. – čula je sad samu sebe ne znajući misli li to, ili više kao što su vikali glasovi.

Sisata joj zabije injekciju u podlakticu. Trgne se i izbulji oči u sestru. – Ti... Ti... – tražila je prikladnu uvredu, ali svijest joj postade uspoarena i sve se polako zamuti: sestre, injekcija, bol, čak i razlog njenog ispada. Sve, osim blještave bjeline stropa i njih troje, koji joj bezglasno viču mlatarajući rukama nešto objašnjavajući. Njih troje i otac Emanuel, koji je s rukama na leđima stajao iznad kreveta s onim svojim karakterističnim izrazom lica.

Primirila se i nastavila:

– Navodno ne žele da se povrijedim. Moroni. U mojoj je glavi krvoprolijeće i boli me. Jako me boli. A njima je navodno stalo. Pa otkud im pravo? Otkud im pravo igrati se Boga, Padre, odlučivati o mom životu bez da znaju išta o meni? Kad bi sve ušutjelo, bila bih sretna. Samo to tražim. Tišinu. I da se prestanu preseravati i gledati me psećim okicama, kao da razumiju. Jer ne razumiju. Ne razumiju. Da razumiju, sjedili bi s druge strane ovog stola. Da razumiju, pustili bi me da konačno završim ono što sam započela i još bi mi pomogli u tome. Prokleti idioti. Prokleti idioti! – izdere se još jednom, sve slabije napinjući remenje na zapešćima i nogama. Htjela je još nešto reći, ali svijest joj potamni.

Probudi se i oprezno odškrine oči. Mrak se već držao za rubove zavjesa kao nestašno mače, gnijezdeći se u kutovima sobe. – Koliko si ovaj puta potratila? – začuje glas oca Emanuela.

– Koji... – poželje opsovati nespremna na njega. Prisjeti se da je bio tu i prije. Glas mu je zvučao kao pljuska i zagrljaj u isto vrijeme. Kao i uvijek.

– Koliko si potratila, pitam te.

– Koliko čega?

– Znaš ti dobro. Koliko si dana potratila ovaj put na samosažaljenje? Samo reci broj. Koliko? Pet? Dvadeset osam? Četrdeset?

– Ne znam. – reče skrušeno i poželi jednom zagrljaj lišen pljuske.

– O, ali znaš. Znam da brojiš.

– Četrdeset sedam. – ispali nestrpljivo, stresajući broj sa sebe kao što pas otresa buhe.

– Četrdeset sedam. To je puno dana. Ali je manje od četrdeset osam. Grijeh je trošiti dane na taj način. Znaš to.

– Znam, Padre.

– Onda učini nešto.

– Ne želim.

– Sad je bilo dosta. Papir i boje u ruke i prihvati se posla. Rođena si za stvaranje pa stvaraj. Toliki su rođeni bez talenta pa ipak ne leže u krevetu po cijele dane samosažalijevajući se. Trgni se i stvaraj. I budi sretna. Osjeti blagoslov. Božji prst te taknuo, a ti odbacuješ njegov dar.

– Radije bih da nije.

– Da. I ja bih radije. Da je taknuo nekog drugog. Mene, na primjer. Da ga nije tako potratio. Ali, znaš kako kažu, nema pravog umjetnika, a da je savršeno uravnotežen. Uostalom, tko smo mi da propitkujemo Njegovu volju? Dakle, dosta sada. Čuješ?

– Jesi li mi došao dati posljednju pomast, provesti egzorcizam ili mi održati motivacijski govor? Nisam sigurna da mi je jasno tvoje trenutno poslanje.

– Očekuj me sutra u deset i nađem li te u ovakvom stanju i u ovom svinjcu, možda konačno i ja požalim što sam te sreo. Ali gle, možda se možeš poslužiti povraćotinom kad već toliko prezireš pastele.

TIHANA PETRAC MATIJEVIĆ

Divlja rijeka

(ultra kratka priča)

Osjeti udarac posred čela i tanak mlaz krvi niz lijevo oko. A pažljivo je jutros zagladila kosu, kako ne bi privlačila previše pogleda. Uzalud.

Udarac je došao naglo, iskosa. Osjećala se i grešno i prkosno u isto vrijeme; svetica i kurva. U njoj su se borila dva jednako snažna osjećaja: ono što mora i ono što želi. Željela je biti slobodna, željela je hodati ulicom i ići nekamo sama, bez muške pratnje, obući nešto drugo i pustiti kosu. A željela je i ne izložiti se mržnji.

– Ništa nisam učinila! – vikne muškarcu kojeg nije poznavala, muškarcu koji ju nije poznao, ali se ipak našao pozvan da joj raskrvari sljepoočnicu pečatnjakom. Potražila je oko sebe neki znak podrške, signal da i drugi vide da u njoj i na njoj nema zla. Samo djevojka, koja želi raspuštene kose hodati ulicama grada u haljini koju je izabrala. Samo to. Ili u njenom slučaju – sve to.

Muškarci su pritekli upomoć, dovikujući uvrede s gađenjem iznakaženim licem. Okrenula im je leđa i napravila još nekoliko koraka prije nego osjeti nov udarac, koji je sruši na zemlju.

Pridigla se na koljena i pokušala ustati. Njena besramna upornost razjarila je masu. Udarci su počeli pljuštati.

– Gdje ti je hidžab? – čula je negdje u daljini – Gdje ti je hidžab? – glasovi su ponavljali iznova i iznova iste riječi.

Ležala je na boku otvorenih očiju. Kraj nje je ležala kosa, rasuta po pločniku, neukročena i bujna poput divlje rijeke. Konačno nesputana.

Nasmiješila se i zatvorila oči.

Napokon slobodna!

BRANKA PRIMORAC

Tri dana po Gorskom kotaru

(Nije to sve, ima toga još...)

Nema ljepšeg osjećaja od onog kad ne očekuješ ništa, a dobiješ puno. Upravo to mi se dogodilo u Brod Moravicama, te srijede u studenome poslije trećeg, toga dana posljednjeg književnog susreta s učenicima, jednog od šest na turneji po Gorskom kotaru.

Naša se književna gomilica fotografiranjem oprostila sa sramežljivim Goranima i zadovoljno napustila školu, no veselje je bilo kratko. Pokvarilo ga je nebo, koje je već oko podneva sivilom pritisnulo dan kao da je večer. S planine u kosu i pod nemarno prebačene jakne uvlačio se ledeni vjetar, a već vlažni kolnik sugerirao je upozorenje da nas neće zaobići puno vlage, pljusak, a možda i snijeg. Ništa neobično, jer brodmoravički kraj je ona središnja Hrvatska koja je prva na popisu meteorologa kad treba najaviti loše vrijeme.

Tako je i bilo. Baš za naš utorak, srijedu i četvrtak upalio se crveni meteoalarm. Po mom racionalnom sudu, ta tri dana u Delnicama i oko Delnica bilo je razumnije zaobići. No kad počinješ upoznavati čud goranskog vremena, počinješ upoznavati i njegove stanovnike. Organizator književnih susreta "Od gora do mora", pjesnik Davor Grgurić, kao fetivi Goranin, nije se dao nagovoriti na odustajanje od zadanog termina konstatiravši:

– Ne bude uvijek kako Vakula kaže. Sigurno će biti obrnuto. Uostalom, bit ćemo pod krovom i na toplom.

Izdaleka me se ne bi ticalo, ali još mi je u glavi doživljaj orkanskog ugriza na istom mjestu od prije nekoliko godina, kad je jačina vijavice bila takva da su uokolo letjeli iščupani prometni znakovi kao ubojita kladiva, a teški kamioni izvrnuti ležali na boku, prepriječivši cestu. Kad jednom doživiš pomahnitalu prirodu, pušeš i na hladno.

Unatoč svemu, može se zaključiti da me stari, avanturistički duh nije napustio. I tako sam tu gdje jesam. U toj fjakastoj situaciji mislila sam da bi bilo pametno odustati od popodnevnog programa brzim povratkom u sigurnu bazu hotela i ne pokvariti uspješno jutro. Delničaninu Grguriću nije imalo smisla predlagati povlačenje. Već je brzao za leđima učiteljice Dijane Arbanas, tajnice Etno udruge "Turanj", ozarene i brza koraka ispred svih nas, sa snopom ključeva dvora od etno zbirke. Nije dolazilo u obzir ni vađenje kišobrana iz automobila:

– Blizu smo, još par koraka!

Nije mi preostalo drugo nego se pridružiti vrsti u kojoj je bio i pjesnik Siniša Matasović, treći član ekipe na turneji po Gorskom kotaru, i s jednim kratkim skokom do Rijeke, do balkona Filodrammatice.

Kiša je počela padati jače pa smo išli jedno iza drugog, držeći se uz kuće i nadstrešnice da koliko-toliko zaštitimo glave. Stvarno je bilo blizu.

Hitra gospođa Arbanas brzo je otključala vrata prizemlja zgrade čvrstih zidova i propustila nas pod krov. Meni se po glavi motalo kako ću opet vidjeti što sam već vidjela mnogo puta u manjim sredinama – pokoju rifljaču, avan, staru singericu, nekoliko jednostavnih rukotvorina, drvenu zipku, glineni ćup, lavor...

Iznenada me dočekalo odmah zdesna, u prostoriji u kojoj sam se našla kao u vlastitu djetinjstvu. Požalila sam što uz mene tog trena nije i suprug koji je kao dijete, živeći uz rudničku željeznicu u Banovićima, obožavao vlakove i želio biti strojovođa. Moje je ushićenje međutim bilo definirano iskustvom djeteta putnika otprije pola stoljeća.

U toj jednoj sobi bilo je na stotine vrijednih memorabilija koje su vukle na davno urezanu scenu perona na koji ulazi vlak, a na stotine ljudi kroz sve otvore, vrata i prozore kompozicije u pokretu, žurno ubacuju prtljagu, djecu i žene, ne bi li se što prije dočepali sjedala u kupeu. Sporima i nespretnima, ako bi se uopće ukrcali, ostao bi tek pretrpani hodnik i kunjanje na koferu uz zavidni pogled na one koji spavaju zaštićeni vratima.

U toj sobi, na toj imaginarnoj željezničkoj postaji, nekako mi je od svih izložaka najdojmljivija bila kutija s putničkim kartama, uredno poslanima uvis, u uskim vodilicama širine palca, za smečkasti kartončić.

Mislim da mi u ušima još odzvanja trenutak kad taj minijturni dokument s dva prsta uzima šalterski blagajnik i udara na njega pečat, s kojim sretan iz povelikog reda juriš na vlak.

Jedna spravica na stolu uniformirane lutke željezničara u "Turnju" vodi nas k sljedećem ključnom trenutku. Na dolazak konduktera i pregled karata, na kraju kojeg on svojom mašinicom, svojevršnim kliještima s ubodnom iglom, u kojima nema ni trunka elektronike, poništava kartu. A tebi ostaje rupa u malo kartona.

Vratimo se u stvarnost. Dijana Arbanas nadahnuto nam je pričala o nastanku zbirke i osobito o tome, koliko je dolazak željeznice u ovaj kraj 1873. godine značio ljudima. Sedamdesetak ih je bilo strojovođama, a u ostalim zanimanjima, bez kojih nije zamislivo putovanje vlakom, pet puta više. Cijele obitelji kroz generacije su kusale željezničarski kruh, a većinu predmeta prikupio je i spasio od zaborava umirovljeni željezničar Josip Štimac.

On je, na iznenađenje mnogih, na otvorenje zbirke 2005. s nekolicinom kolega došao u tradicionalnoj, do danas prepoznatljivoj tamnopl-

voj uniformi. Kao što su predmeti u prostoriji sačuvane povijesti u meni pokrenuli adrenalin, mogu zamisliti koliko je emocija bilo kod rezanja vrpce te zbirke nazvane "Naša željeznica".

I da se vratim na naslov. – Nije to sve, ima još... – rekla je "kustosica" Arbanas poslije zajedničkog fotografiranja – koje je moglo značiti kraj posjeta, a nije – i otvorila još jedna vrata.

Našla sam se kao teleportirana u prvom razredu moje osnovne škole na zagrebačkoj Novoj cesti. Prvo što sam spazila bila je pločica na kojoj sam prvo polugodište učila pisati prva slova, a onda su je početkom drugog polugodišta zasvagda izbacili iz našeg školstva, a uveli teke s vodoravnim linijama za lijepo pisanje. I takve su sada muzejski primjerci, položene pored pločice u "Učionici Vilko Golubić", u spomen na najdugovječnijeg učitelja brodomoravičkog kraja, škole koja je u njegovo vrijeme imala dvjestotinjak učenika godišnje i (danas nezamislivu) učiteljicu sa šibom.

– Nije to sve... – rekla je učiteljica Oš Brod Moravice i povela nas u drugu, obližnju zgradu, sve putem govoreći o povijesnim zdanjima uokolo brižno uređenog glavnog trga. Jedno od njih je kula Turanj, koju je u 16. stoljeću dao izgraditi knez Juraj Zrinski za obranu od Turaka. Zanimljivo je da je taj trokatni toranj, s puškarnicom i promatračnicom, 1834. postao toranj crkve. I on je udomio brojne povijesne eksponate, no to nismo vidjeli, ali jesmo rekonstruiranu prostoriju *bufetta* "Plavi podrum", prepunu rariteta iz druge polovice 20. stoljeća, koji su bili sastavnim dijelom poslijeratne Hrvatske. Stare marke pića iz danas propalih tvornica, novine, gramofonske ploče i gramofon kojem se izlizala guma na postolju, omot za vinilski uradak Ive Robića s njegovom fotografijom, glomazni drveni šank, stol s kariranim stolnjakom i mnogo drugih sitnica, poput zabranjenih čokanjčića.

Poput današnje djece, ovjekovječili smo našu prošlost mobitelima, kojih tada nije bilo, ali je bilo birtija punih života. A kad je rekla: – Ima toga još... – odgodili smo iznenađenja za neki budući dolazak. Bilo bi previše uzbuđenja za tako kratko vrijeme.

Izašli smo na zrak. Vani je bilo mirno, lijepo, nimalo opasno. S vremenom je uvijek tako, moraš pokazati kockarski duh kakav njeguju ljudi koji žive goransku klimu. Da nije tako, zimi ne bi od straha iz kuće izašli mjesecima. No, moram i Vakuli dati minimalnu satisfakciju. Treće jutro dočekali su nas hladan vjetar i kiša.

Sad već bezobrazno prkoseći nebu, nastavili smo putovanje. Zato mogu dodati rečenicu: Ono od prethodnog dana nije bilo sve...

U Staroj Sušici, usred šume zablistao je svojom bjelinom arhitektonski bombončić, dvorac Stara Sušica i na korak do – obližnji Centar za posjetitelje "Velike zvijeri", izgrađen pred nepunu godinu.

Medvjed, vuk i ris našli su tu dom, u kojem kroz moderan postav znatiželjnom namjerniku mogu ispričati svoju priču. Dojmljivo, vrijedno vidjeti i štošta naučiti. Na primjer, kako po glasanju razlikovati stanovnike naših šuma, kad im se nađemo u vidokrugu.

KARMEN DELAČ PETKOVIĆ

Komoda

- Deda, deda, gdje si, stigli su Talijani?! – vikala je moja unučica.
- Kakvi Talijani? – čudio sam se izlazeći iz radionice. – Što ti to vičeš?
- Pravi Talijani, deda, dođi u kuhinju da ih vidiš!

Obrisao sam ruke u krpu i pošao za malom. Pred kućom crveni Alfa Romeo, a oko njega gosti: dvoje četrdesetogodišnjaka, on visok i krakat, orlovske nosine slične našoj, ona omanja, ušiljena i utegnuta u sivi kostim, kraj njih dvojica prištavih tinejdžera, neobično nalik jedan drugome. – Blizanci – pomislio sam. A na kućnom pragu ogromna, stamena ženetina u ljetnoj haljini s crvenim cvjetovima, razgovara s mojim sinom i snahom.

Prišao sam joj i pružio ruku:

- Ja sam Marko, a Vi ste?

Žena mi, na talijanskom s visoka objašnjava kako ona ne zna taj moj jezik.

– Tko ste vi? – pitam je na talijanskom, prisjećajući se ono malo riječi što mi je ostalo od prije Drugog svjetskog rata, kad sam pomagao sestri u riječkom dućanu njezina muža, Talijana.

I tako saznajem da je ova matrona supruga moga najstarijeg brata Petra, koji je naglo otišao od kuće, kratko vrijeme bio kod sestre Zite u Rijeci, tamo, valjda, naučio jezik pa oženio udovicu nekoga mesara i preuzeo mesnicu. A kad je ta umrla, oženio je ovu, Rosaliju.

I sada su nas oni – udovica, njen sin i njegova obitelj – došli posjetiti. Samo tako, iz čista mira, pedeset godina od Petrova odlaska. A nikad ih dosad nismo vidjeli ni čuli, niti je Petar ikada pisao. Poslije rata odselio je u Italiju i tamo umro, to je sve što smo znali.

Zovemo ih u kuću i oni ulaze, pažljivo razgledavajući uokolo. Dečki ostaju vani.

Nedjelja je, bit će bolji ručak i nevjesta im nudi da objeduju s nama.

- Samo da završim juhu. – zaključuje dolijevajući još vode u lonac. Rosalija mi objašnjava da se juha ne kuha tako.

– Ne možeš naknadno dolijevati vodu. Ova žena ne zna kuhati. – pokazuje bradom na nevjestu.

- Što je bilo? – pita Ana, videći Rosalijin neuljudan pokret.

– Kaže da se ne smije naknadno dolijevati voda u juhu. Ona to zna jer je Petar bio mesar.

– Znam to i ja, ali nisam računala na još pet ljudi. Što sam drugo mogla? – pravda se nevjesta.

– Trebala si samo njima dati juhe, a mi neka budemo gladni! – zaključujući veselo moja unučica.

Rosalijino se lice zgrči i ona mračno pogleda dijete.

– O, pa ti razumiješ hrvatski. – pomislim zadovoljno.

– Izvolite k stolu. – kažem joj na hrvatskom. Rosalija sjedi.

– Ajde, ajde, nećete valjda ostati gladni iz inata?

Rosalija mi uputi ružan pogled i pozove obitelj za stol. Ja sjedam s njima, za ostale nema mjesta. Juha i pečenje nestaju učas, zatim kolači.

– A niste baš tako bogati. – mislim u sebi. – Ili naša Ana ipak zna kuhati?

Za kavom, Rosalija mi na mješavini talijanskog i hrvatskog objašnjava zašto su oni zapravo došli. Došli su po bratovu ostavštinu. I da im odmah damo to što ih pripada. Sve što je bilo Petrovo, to je sada njihovo i oni to nose sa sobom.

– Luda baba. – mislim si. – A što je to bilo Petrovo?

– Pa – muca Rosa – Questa casa, mobili e altro...

– Ti bi kuću, ha? Moju kuću bi ti? Samo tako, sad došla iz Italije i ti bi da ti dam moju kuću?

– Pa to isto od Petar kuća...

– Tu sam kuću ja zidao poslije rata, a Petar je deset godina pred tim otišao...

– Tu se Petar rodio. – pokušava Rosa dalje.

– Tu se Petar nije rodio, nego u staroj kući, mogu vam je pokazati.

Rosi sine lice i ona objavi svojim:

– Idemo vidjeti tatinu kuću!

Izlazimo u dvorište gdje ona njihova dva mulca dugačkim štapom otresaju s oraha nedozrele plodove. Već su prikupili poveću hrpu.

Ruševina moje rodne kuće nije im dobro sjela. Obilaze sa svih strana i ne mogu se načuditi. Otključavam im vrata:

– Pazite da ne propadnete, daske su trule.

Rosalija se okrene k meni i zatraži “svoj” namještaj.

– Kakav namještaj?

– Ima komoda sa ladice, to od Petar. Jako skupa, od orah. On to nabavio, to je njegovo!

Vidiš ti, pomislim tužno, godinama nisam mislio o komodi, a ova zna za nju. Ta je komoda k nama došla jedne zime, kad sam imao deset godina. Dovezao ju je na saonama s konjskom zapregom župnikov sluga, a stari dida mu je pomogao da je unese u našu sirotinjsku kuhinju. Stajala je tamo kao čudo neviđeno – velika, sjajna komoda, ukrašena duborezom i sedefnim intarzijama. Svaka je ladica imala svoju bravicu s posve malim ključićem. Nije mi bilo jasno što ovo čudo radi kod nas. A kad sam pitao, dobio sam kratak odgovor:

– Ti šuti!

Nekako u to doba stalno su mi govorili da šutim. I kad se sestra Terezija razboljela, morao sam šutjeti i nisam nikome smio o tome govoriti.

– Ko će ju takvu ženiti? – uzdisala je majka.

A onda sam jedne zimske noći čuo dječji plač i našao mamu pored Tereze, s novorođenčetom u rukama.

– Ovo nisi vidio. – rekla mi je mama zastrašujućim glasom, kakav ni prije ni poslije od nje nisam čuo.

Nekoliko noći kasnije došao je na konju naš mladi kapelan i odnio dijete.

– Dobro sam ga zamotala, neće se prehladiti, – rekla je mama predajući mu rogožar omotan dekom.

Tereza se sporo oporavljala. Dugo je ležala, a kad se pridigla po vas je dan plakala. Stalno je odlazila u crkvu na ispovijed. I petkom i svetkom. Nije odlazila među druge cure, nisu je zanimali ni momci, ni kolo, samo molitva. A prije spavanja bi remenom čvrsto vezivala obje noge zajedno.

– Zašto to radiš? – pitao sam je.

– Ne treba izazivati vraga. – rekla mi je napuklim glasom.

Ljudi su govorili da je trknuta, možda su imali i pravo. Na kraju je prestala i pomagati u kući, samo je sjedila na klupi uz prozor i zurila nekud van, posve ravnodušna lica. Kad sam se na to požalio mami, rekla mi je tužno:

– Pusti sestru na miru. Ona je svoj križ iznijela, a mi svoj tek moramo nositi.

I onda je stigla ta komoda. Terezija je mrzila komodu. Plakala bi naslonjena na nju ili bi ju udarala šakama. Jednoga ju je dana Petar ošamario zbog toga. A nato je otac dograbio Petra i skoro ga ubio batinama. Zaprepastilo me to jer otac nikad nikoga od nas nije tukao, čak ni svoju ženu, ko drugi muževi. Mora da je ta komoda jako skupa, mislio sam, kad ga tako tuče.

– Nemoj, polomit ćeš ga! – zapomagala je mama, kršeći ruke.

– I treba ga polomiti, treba, ubiti ga treba... – soptao je otac.

Kad su masnice izbljedjele, Petar je, bez pozdrava, otišao sestri u Rijeku i više se nikad nije vratio. Komoda je ostala.

– Zašto je ne prodamo? – pitao sam oca.

– A što da kažemo, odakle nam?

– Ne znam...

– Još bi nas optužili za krađu.

Terezija je umrla treće zime, od sušice.

– Spasila se, jadnica. – plakala je mama.

Sahranu je vodio kapelan, jedva susprežući suze. I danas se pitam što je on imao s tim i kamo je odnio ono dijete.

Druga braća i sestre razišli su se svijetom. Od nas devetero, ostao sam samo ja, oženio se, sazidao novu kuću, dobio djecu. Komodu sam ostavio u staroj kući, a kad ju je konačno izjela crvotočina, iscijepao sam je na komade, za drva. Nije mi je bilo žao, mrzio sam tu komodu, osjećao sam kako je ona kriva što sam izgubio sestru i brata...

Jako sam se trudio zaboraviti komodu. I uspjelo mi je, komoda je ostala negdje u mladosti. A sad, odjednom, ova traži "svoju" komodu. Petar joj se hvalio da je "nabavio komodu"? Nabavio?! On je zaslužan? On?! Zašto on??? Je li to moguće?

Od ružnih mi se misli zacrnilo mi se pred očima:

– Nema komode. Nikad nije ni bilo. – slagao sam.

– Nije bilo komode?

– Nije, što će u ovakvoj kući skupa komoda?

Talijani su se brzo pokupili. U Alfa Romeo su unijeli i pun hamper zelenih oraha koji još niti nemaju košticu. Hamper je bio naš najbolji hamper za vodu.

Neka, mislim si, samo neka idu... Gledao sam Rosu. Bahata se ženetina, vidljivo razočarana, teško uvlačila u auto, još uvijek naokolo zvjerajući očicama u potrazi za svojim nasljedstvom:

– Da nisu šćavi negdje sakrili komodu?

Gledao sam je i pitao se zna li ona nešto važno što ja ne znam o Petru i komodi. Ili, možda, ja znam nešto, nešto strašno, nešto što ona ne zna?

KARMEN DELAČ PETKOVIĆ

Socijalistička madam

Moj stan, to je jedan jako lijep stančić. Sada. A nekad je bio javna kuća, pravi pravcati kupleraj! A što sam onda bila ja?! Valjda "madam", kad sam već bila vlasnica javne kuće??? Kažu da u socijalizmu nije bilo javnih kuća, ali, bilo ih je, bome, još kako ih je bilo! A ja, ja sam živi svjedok. I dokaz na šta sve čovjeka natjeraju i na šta on, od prevelike muke, pristane.

A evo kako je sve to počelo. To mi bome niko neće vjerovati, pa je bolje da krenem od samog početka.

Evo ovako: ja se zovem Ljerka, a moj se kolega zove Pavle, ali ga svi zovu Pajo, i mi radimo u komunalnom poduzeću. Volimo to tako reći, a ne da smo smetlari. Dobro, nismo baš mi smetlari. Pajo je šef radionice koja održava naša vozila, a ja radim na porti. Ja sam portirka. Je l' se tako kaže za ženskog portira? I dobro nam je, posao nije težak, plaće su dobre i ljudi su normalni. Kud ćeš više?

No, svako ima svojih problema, pa imam i ja. Moj se problem zove Pajo. Ali nije uvijek bilo tako. Pajo je prije bio jako dobar sa mnom, puno mi je pomogao, a posebno otkad je predsjednik Stambene komisije. Pajo se pobrinuo i da mi dodijele stan. Nisam se nadala da ću se ikad izvući iz podstanarstva, ali eto...

Ako baš hoćete, nisam se ja nadala ni da ću upasti u podstanarstvo, ali se i to dogodilo. Šlagirala sam se kad sam na ostavinskoj raspravi iza brata, saznala da je moj braco bio dužan ko Grčka. Nikad mi nitko nije znao reći zašto se to tako kaže, ali, dobro, idemo dalje. Rekli su mi da se mogu odreći stana pa mi onda ne sljeduju ni dugovi, i tako sam ja mislila napraviti.

A onda su mi, jedne večeri, dva gadna čovjeka pokucala na vrata. Lijepo su me uvjerali da ipak prodam stan i njima dam pare jer ih se, inače, nikad neću riješiti. Našli su mi i kupca. I, tako, duga više nema, al' nema ni stana, i ja sam tako postala podstanarka kod poštarice i njene mame. Nije stanarina visoka, al' poštarica hoće da ja brinem o mami kad nje nema, a nema je skoro nikada preko dana. Znači da ja moram raditi po noći. Dobro, nije ni to najgore, ali stara je senilna i ne da mi spavati po danu. A ja ne mogu po noći raditi, a po danu *bedinati* staru i nikad ne spavati. Pa tko to može?

I, tako, zadrijemala ja jedne noći na poslu, a naišao Pajo. Drugi bi me tužio šefu, ali on ne, on je mene pitao zašto spavam i ja mu sve lijepo

ispričala. I rasplakala se ja na kraju, a Pajo mene potapša po ramenu i samo kaže:

– Riješit će tebe Pajo brige!

I ode.

Ja već i zaboravila na to, kad, na prvoj dodjeli stanova sredi meni Pajo garsonijeru. Triesdva kvadrata. Nije puno, al' nije, bome, ni malo. I preselim se ja u moju garsonijeru. Kupila sam lijepi novi namještaj, a Pajo našao dečke koji će mi pomoći nositi stvari na peti kat. I sve super. Samo su ovi na poslu neugodni. Svaki dan neko pita:

– A jesi mu se kako odužila? On ništa ne radi zabadava.

I ružno se cerekaju. Eto, mislim ja, ljudi baš znaju biti zavidni.

Prošla tri mjeseca od useljenja, kad, jedne noći dođe opet Pajo k meni na portu. I kaže ti on meni:

– Čuj, Ljerkica, imam jednu molbu na tebe.

– Reci. – kažem ja.

– Čuj, ne znam kako da ti kažem, ali ja ti imam problema u braku, znaš. Žena me ništa ne razumije. Teško je to, znaš...

– Ma pomirit ćete se vi, naći će se rješenje...

– Ma već sam ja naš'o rješenje, znaš, ja ti imam drugu.

Ja blenem u njega, a Pajo će brzo:

– Ja bi nju ženio, znaš, al' ova moja ne da. Moram, znaš, srediti papire i tako.

– Pa dobro. – priberem se ja. Ionako nije moja briga.

A onda će Pajo dalje:

– Pa sam mislio, bi li ti meni posudila svoj stančić, za nas, tako, na jedno popodne, a? Pazit ću ja na stvari, znaš, ne moraš se ništa brinuti...

Ja se uzmucala:

– Ali, ja...

A nato će Pajo strogo:

– Sjeti se, mala moja, ko ti je dao tu garsonjeru, znaš!

– A, dobro. – kažem ja. – Što ću drugo?

– Mi dolazimo u pet. Od pet do deset, ti se malo prošeći po gradu.

Eto!

I opet me potapša po ramenu. I krene prema izlazu.

– Pajo? – viknem ja za njima.

– A?

– A ključ?

– Ne brini ti, mala, ništa, imam ja ključ. Misli Pajo na sve... – I ode.

A ja se smrzla. Još mi je je satima zvonio onaj njegov ogavni smijeh u ušima.

I tako, pospremim ja stan i odem van. Što ću drugo? Hodam pet sati po gradu, lutam po dućanima, pa kad su zatvorili dućane, po šetalištu...

Jedva sam dočekala deset, da se vratim doma. A kad tamo – svinjac. Sve razbacano, krevet razvaljen, frižider prazan... Ajde, mislim si, sutra generalka pa smo i to riješili.

Al' 'oćeš, šipak! Navalio Pajo svaki vikend k meni, a neki put i preko tjedna. Pa dvaput tjedno plus vikend... Nema tome kraja... Ja stalno na ulici, ko klošar, i zimi i ljeti. I već mi je dosta toga. Ali ništa ne govorim o tome na poslu, bojim se osvete. Al' ljudi valjda vidjeli. I kaže meni jednog dana naša kurirka:

- Lijepo si se zajebala, a?!
- Kako to misliš?
- Pa ovo s Pajom...
- A ti znaš?
- Ma svi znaju, to ti je javna tajna.
- I što ću sada? Ja ne znam...
- Šuti i trpi, bolje ti je.
- Već mi je dosta toga, napravala sam se njihove posteljine...
- A je l' probao što s tobom?
- Nije, bože sačuvaj, zašto?
- Doći ćeš i ti na red...
- Zašto ja?
- Sve su došle pa ćeš i ti! Ne bira on. – završi ona jetko.

Ja se smrzla. Al', prije nego sam ja došla na red, naš' o Pajo novu. S njom je malo rjeđe dolazio. Tako to kod njega ide na početku. A onda je dovodio i treću. Pa četvrtu... Nikako mi to nije jasno – Pajo proš' o pedesetu, ganc ćelav, trbušina. U šta te žene gledaju?

A nekako pred zimu druge godine, uhvati mene Pajo na porti za guzicu pa će umiljato:

- Zgodna si ti, Ljerkica, znaš, šteta što to Pajo nije prije vidio.

Ja se otrgnem, a on se zlobno nasmije. E, tu se meni digne želudac i prvi put pomislim da se moram riješiti toga luđaka.

– Što si se tako zamislila? Od razmišljanja žene poružne, to da znaš!
– vikne mi veselo naša kurirka sljedeće jutro.

- Čuj, moram razgovarati s tobom.
- Hitno je?
- Hitno, hitno. Trebam pomoć i to odmah.

I tako, otišle mi naarendu i ja se požalila Marici. Sve sam joj opisala, natenane, kako je i što bilo. Baš me briga hoće li to izlajati kome. Ali odgovor me začudio:

– Sad me dobro slušaj, Ljerkica. Je l' hoćeš ti da ti pomognem da se riješiš Paje? Je l' hoćeš ili nećeš?

- Oću, oću!

– E, onda ovo što si meni rekla, nećeš više nikom reć. Nikad nikom! Ni crnoj zemlji!! Jesi razumljela? Jer, ako Pajo čuje, gotova si!

Ja kimam glavom, a ona nastavlja:

– Ti se trebaš riješiti toga stana, znaš?

– Kako?

– Tako, lijepo, zamijenit ćeš ga s nekim. Ima u firmi ljudi kojima treba manji stan. Ti lijepo njima doplati razliku za veću kvadraturu i to je to.

– Nemam ja tih para.

– Kredit! – odsiječe Marica – Odmah, što prije. Sutra u banku i lijepo se raspitaj. Imam ja jednu poznatu tamo.

I tako mi Marica nađe čovjeka koji bi mijenjao veći stan za manji i pomogne mi oko kredita u banci.

– Sad – zaključi Marica – treba samo čekati.

– Što čekati?

– Tvojih pet minuta, budalo! – nasmije se ona veselo.

Pet minuta je došlo te zime kad je Pajo vodio ljubavnicu na skijanje u Austriju pa slomio nogu. A nije im'o osiguranja, prebacili ga doma, pa operacija, oporavak, stvar se zakomplicirala, nikad kraja...

Kurirka Marica već mi je prvog jutra veselo priopćila:

– Vid'la žaba da se konj kuje pa i ona digla nogu. A noga pukla na dva mjesta, ha, ha, ha!

– Ne kužim?

– Polomio se na skijanju. Sad je tvoje vrijeme!!

I ja lijepo odem k Zlatiću s kojim sam dogovorila zamjenu stana i kažem mu da je banka spremna za isplatu razlike vrijednosti stana. Ali moramo stvar riješiti odmah. I, bome, riješili mi sve u sedam dana. I preselili se. Oboje sretni, i Zlatić i ja.

– Eto, to je to! – veselo će mi Marica.

– Bojim se da nije. – uzdahnem ja. – Navalit će on i u novi stan.

– I, što ćemo sada?

– Mislila sam i ovo prodati.

– Prodati? – blene Marica u mene. – Pa nisi ni ti skroz blesava.

I tako ja prodam i taj novi, Zlatićev stan, nekom Jurašu. Čovjek preuzme kredit, a meni isplati moj dio. I ja si kupim mali stančić u novogradnji, daleko od poduzeća. Četrdeset kvadrata na drugom katu. Mojih, samo mojih! I sve to za samo četiri mjeseca, niko nije znao, jedino Marica. A ta zna dobro šutjeti....

Brzo za tim, jednoga dana bane na portu Pajo, koji se konačno oslobodio gipsa. Pruži dlan kroz otvor na staklu i zlokobnim glasom vikne:

– Ključ?!

Ja se sva ušepRTLjila, a onda mi sine:

– Zašto da mu ne dam ključ? Sam je to htio.

I ja mu lijepo u ruku spustim rezervne ključeve onog Zlatićevog, a sada Juraševog, stana. Pajo me samozadovoljno pogleda i krene prema izlazu.

– Pajo, ej, čekaj, Pajo! – zadržim ga ja.

– Daaa?

– Čuj, Pajo, danas popodne mi dolaze vodoinstalateri, sve je već dogovoreno, al' bit će gotovi do osam, sigurno. Je l' bi mogli vi, ovaj ti, je l' bi mogo poslije devet? Dok malo počistim? Pa ostani do jutra, ja ću se već snaći, ne brini...

– Mooožeee – zabruna Pajo zadovoljno. – Vidiš kako je Ljerkica došla k pameti, konačno, je l' tako, mala? – nasmije se na odlasku.

Odmah pozovem kurirku i sve joj to ispričam:

– Samo da Juraš bude doma, baš bi voljela da ga jednom pošteno odalami po onoj ćelavoj glavurdi...

– I to ćemo srediti. – obeća mi ona veselo.

Ne znam što je Ljerkica poduzela, al' Juraš je bio doma i nije mu baš sjeo Pajin noćni posjet. Izdevetao on i njega i onu njegovu, mislio je da su provalnici. A sutra izjutra Paju je, svega punog masnica, na porti dočekalo pedesetak veselih kolega. A među njima i Marica.

Svi se smiju, podbadaju Paju, a smetlari mu složili i poveći buket od uvenulog povrća. Samo Marica prekrížila ruke, mrko ga gleda i šuti. A ja tek sada shvatila zašto je ona meni pomagala. Nije ona pomogla meni, nego sebi. To je za nju, sve mi se čini, bila osobna stvar, stvar osvete. Čekala i ona svojih pet minuta i dočekala...

I, tako, ja se konačno riješila Paje. Jest da me poslije na poslu šutirao k'o psa, al' sam bar doma imala svoj mir. I odonda više ne živim u kupleraju. I nisam više madam, nego normalan čovjek...

Otada su prošle godine i Pajo se već preselio na onaj svijet, ali se ja, svejedno, još uvijek pitam kako sam mogla biti tako glupa. I u šta sam ja, majku mu milu, utukla tri godine svoga života???

NIKOLA ŠIMIĆ TONIN

Ogledalo

Ne nisam, nisam vjerovao u utvare, prikaze, vještice, vukodlake, vampire, NLO-e, vanzemaljce... Okrenuo bih glavu u stranu, odmahnuo rukom. Ponekad se napinjao od prigušenoga smijeha. Svodeći sve to pod praznovjerje neukoga puka.

Takav moj stav neke od njih dovodio je do ludila. Jednostavno bih se okrenuo i otišao. Više su me veselile priče oca o hajducima. O našem pretku Andrici Šimiću.

Jedino, od čega sam imao strah... Istinski strah, bio je strah od ogledala. Brzo bih preletio pogledom preko izglačane plohe stakla. Strah bi navirao kroz sve moje pore.

To ogledalo, došlo je u *dotu* s materom. Dio je njenoga obiteljskoga naslijeđa, jedne od bolje stojećih obitelji u mjestu, a i šire, a i dalje... Jedne od pet obitelji koje su osnovale mjesto. Grad. Starosjedinci, u pravom smislu te riječi. Stoljećima. Građani.

Mati je držala do tog ogledala, nije ga niti jednoga jedinoga trenutka prepustila na nemilost vlazi i prašini. Svaki dan našla bi vremena za njega. Blistalo je.

Otac mi je jednom prigodom rekao kako je to ogledalo dopalo materinoj obitelji. Oteo ga nekoj turskoj karavani hajdučki harambaša Mijat Tomić, i poklonio njima u znak zahvalnosti što su ga skrivali. Otac je prenaglašavao *falinku* ogledala, cijedeći kroz zube tu riječ, *falinka*. Ne dajući Mijatu Tomiću povrh Andrice Šimića. Bacio bi upljavač da je zbog te *falinke* i dopalo njima. Ogledalo je na gornjem rubu iskrivljavalo sliku.

Stajao bih ukočen u stravi pred tom, za mene, mističnom plohom, slušajući u sljepoočnicama otkucaje svoga straha, sa željom tako pobijediti strah.

Otac je govorio:

– Tako ćeš pobijediti strah. Ponavljanjem.

Opet sam došao i stao pred ogledalo. Sve sam više sklanjao pogled od staklenog zida plašeći se vratiti pogled ogledalu. Kada sam se nakon toliko vremena usudio pogledati, u njemu sam ugledao Mijata Tomića kako iz zmijskog gnijezda oko pasa izvuče sablju i Turčinu na konju odrubi glavu. Oko Mijata Tomića padaju turske glave, a krv šiklja iz ogledala.

Ne usudih se pomaknuti s mjesta. Strah mi se penjao u grlo. U oči... Cvokotao sam zubima. Noge su mi se nezaustavljivo tresle. Zanimjemio sam od zaprepaštenja.

Neka se sila ćutila u ogledalu. Iz ogledala prema meni pružila se ruka. Hladnoću prstiju osjetih u kosi. Skamenjen, promatrao sam kako ta ruka izašla iz ogledala prolazi kroz prostor. Zaustavi se iznad moje glave. Osjetih prisutnost nekoga. Užasnut.

Uz životinjski krik, sjajna staklena površina ogledala rasprši se u stotine blještavih komadića. Što reći materi? Divlji strah ledio je svaki pokret.

NIKOLA ŠIMIĆ TONIN

Poetika života težaka

U slanoj osami sjenovita školja, burovitih mijena, škurih bura dalekih vremena, harmonija zemlje – težaka, loze i školja.

Poetika života težaka s lozom i tečnim kruhom – vinom, žednim bačvama.

Kapetan usidrenog broda – školja. Bodul. Posadu mu čini: loza, maslina, tovar i koza. Otvrđnutih ruku, svinutih leđa. Izlazi u polje. Izlazi na more očima zaklonjenih težačkim dlanom, obuhvaća pogledom svakodnevicu, podignutim prstom osluškujе vjetar, bolom u kostima čuti promjenu vremena.

Tijek vremena s maslinama mladim, starim, bolesnim i zdravim. Žuljava ruka opipava grane, rane... Traži lijek. Primi leđa, pred maslinu kleknu, pogleda u nebo, granama krošnje određuje život, jer maslina je stvorena za roditi plod.

Zvon crkvenoga zvona *lino gre* školjem. Morem. Bezglas motike. Vesla ne grizu ruke. Ruke težaka u molitvi. Čovjek, Bog, Kamen, Polje i More... Čipkoliki krajolici suhozida, brazde zaorana mora.

U znakovlju vremena povijest življenja i opstanka. Duhovnim hraništem – Crkvom održavan, žilom kucavicom. Težak, ulje i vino. Ulje na tanjuru – ulje u luminu. Dim ognjišta otima se smrti.

Živi prošlost, bori se sadašnjost i moli za plač *diteta* na školju. Gasi se dim za dimom ognjišta, a poneka hrabra duša upali novu vatru, osnažena djedovinom.

Dišpeti cilomu svitu, iz pota pije vino, toćajući svoje uje, svoje prvo mlivo, maslina i tiho ispod glasa piva: Ispod stare žižule...

RUŽICA OŽBOLT

Kod zubara

Neku večer me opet zabolio zub. Ćubre me zajebava već danima, ali ga nekako uspijevam prevariti. Probaj rakiju, probaj kamilicu, topli oblog, 'ladni oblog... džaba. Ipak moram kod zubara.

Ćekaona prazna. Iza vrata zuji i netko se hihoće. Trljam ruke. Super, nema gužve. Taman sjedoh, kad iz ordinacije izađe sestra.

– Dobar dan, izvol'te.

– Od sinoć me boli zub. Sve sam pro...

– Jeste narućeni? – prekide me plavuša.

– Nisam, kako sam se...

– Oprostite, pacijenti se narućuju!

– Ali, sestro, boli me zub od sinoć i...

– Ćujte – opet ona – Boli i druge. Inaće ne bi bili tu, hihi.

Koje druge, jeba te? Pa nema nikog! Pokušavam guski objasniti da ne mogu predvidjeti kad će me zaboljeti zub, pa da se narućim, al' badava, mala ne popušta. Još mi drži predavanje *kako reda mora biti, na šta bi se to svelo da dolazimo kad se 'ko sjeti, propisi su takvi i oni se drže propisa. Jel' ja ne vidim da na vratima piše "pacijenti se narućuju"?* Jebeš ga, nemam volje svađati se, boli me zub.

– 'Ajd' narućii!

Evo, izlazi mi u susret i narućit' će me za sutra u jutro. U međuvremenu nek' si popijem tabletu il' malo rakije...

Dođoh sutra. Narućila me u pola devet. U ćekaoni jedan pacijent. Sjednem do njega i ćekam. Iza vrata zuji. I netko neprestance vergla. Ne razaznajem što, al' vergla. Otvaraju se vrata, izlazi sestra, ulazi u drugu ordinaciju. Vraća se. Lupa vratima, lupa klompama. Nas ni ne gleda. Opet izlazi. Opet ulazi. Opet vrata, opet klompe... Svaki ćas gledam na sat. Gleda i tip do mene. Pitam ga kad je narućen. Kaže nije, boli ga zub pa je došao. Umalo da se na glas ne nasmijem. Ali ništa mu ne govorim. Nek' mu plavojka sjebe život. Mi narućeni imamo pravo na malo zlobe!

Konaćno sam u ordinaciji. Devet i trideset. Šezdeset minuta "reda i propisa". Nek' se zna! Već mi deset minuta prebraja zube:

– Seeedmica gore lijeeevo plomba, šestica u reeeduuu, petica karijes...

– a plavojka zapisuje. Još me nije pitala koji me zub boli.

A kad smo prebrojali zube i detektirali problem, krenulo je:

– A aaa, pa to je ozbiljni pulpitis. Pa ja ne znam što ste vi ćekali do sada... da, da... to ćemo sada otvoriti, da, da... tako... otvorite jaaako...

držite tako... doobrooo... čekajte, strpite se malo... pa to je pulpitis... imamo mi tu posla...

Boga mi, imamo! Sudeći prema alatu koji si mi ugurala u njušku, imam osjećaj da sam kod vodoinstalatera. Plus pol' metra gaze. Donja vilica mi se objesila od težine koju nosi. Peti put me već tuširaš onim sranjem za vodu. Dvapat jer je trebalo, a triput si greškom umjesto zraka uzela sondu s vodom. *Šta, jel' me boli?* Pa naravno da boli kad me bodeš svrdlom od tri cole. *Zapelo je...* Je l' Boga ti, kako neće zapet, kad si me u arkadu pogodila.

– Da provjerim dokle ide...

Do mozga ide! Svaki put do mozga, i neće dalje, kol'ko god ti uprla da mi ga probušiš! I još mi kažeš:

– Pa što se sad ljutite, ovo vas ne bi smjelo boljeti.

– Pa ne boli me to, draga gospođo Mengele, boli me donja usna, koju si bušilicom pričepila!

Jeb'li te pulpitisi, gingivitiši i trapanacije. Medicinu ću završit uz tebe. Već sat vremena melješ. Šta mi i kateter nisi stavila, on mi je najpotrebniji. Zub ćeš mi možda popraviti, al' će mi mjehur u međuvremenu puknut! *Punjenjem kaviteta u zubu zatvorit ćemo pulpno-periodontalne komunikacije.* O čemu pričaš, ženo? Kakve komunikacije? K'o da me na internet spajaš. I šta me briga što mi radiš i kako se to zove. A najbolje od svega, kad me pitaš:

– Hoćemo li stari amalgamski zamijeniti troplošnim kompozitnim ispunom? – taman se spremim, unatoč tom željezu u ustima i totalnom nerazumijevanju pitanja, nešto izmumljati, a ti:

– Ne, ne molim vas lijepo, držite usta otvorena.

A kako da ti onda odgovorim, na guzicu?

I kad je sve konačno izbušila, zacementirala, zagletala, ponovila medicinu od Hipokrata na ovamo, odspojila me od sonde k'o astronauta na Mjesecu, pa plavojka reče:

– To vam je tristo pedeset kuna za troplošni kompozitni ispun. To socijalno ne pokriva.

FRANJO MATANOVIĆ

Dim

Zašto je dim toliko privlačan u svakom životu? Koliko ljudi se bavilo ovom značajnom temom? Moj susret s dimom zasigurno ima korijenje od samog rođenja jer se u ono doba u mome kraju kuhalo isključivo na drva. Ali taj dim od vatre ili od drvenog uglja i od kovačke radnje vjerojatno nema paralelnih svjetova s dimom od cigarete. Zapravo, moram priznati da je jedan dio mog života, točnije kasno djetinjstvo ili rana mladost, bio opsjednut dimom.

U ono doba kad sam čuvao krave po Stručima i Njivama, pravili su novi obrambeni nasip od poplava i ja sam trčao za kamionima, bile su to ogromne čehoslovačke Tatre, da bih udisao ispušne plinove. Još veća atrakcija mi bijaše dim od izgarajućih drva. Često sam išao na tavan naše stare kuće udisati dim izravno iz dimnjaka. Tako bih znao naložiti gomilu otučaka (ostatci kukuruznog klipa, kad im se odstrane zrna) i to je proizvodilo dimnu zavjesu, a ja sam udisao do boli u plućima.

Ne znam otkud je dolazio taj poriv i ne znam ni koliko je trajao. Možda koji mjesec, a možda i koju godinu. Uglavnom, kako došao, tako i otišao.

S cigaretama je drukčija priča. Množina je nas djece sa sela koja su makar jedanput u životu zapušila bradu s kukuruzova klipa. Ta brada na nedozrelom kukuruzu toliko je slična duhanu i otud eto kušnje, a iza kušnje dođe i isprobavanje. A možda je ta kuruzova brada i manje otrovna od duhana? Ne znam postoji li kakvo znanstveno istraživanje na dotičnu temu.

S cigaretama se često eksperimentiralo, od opušaka do ukradenih cigareta, i uglavnom mi se čini da je i to dio mnogih naših mladenačkih iskustava. To su bili baš eksperimenti i u realnost se nisu pretvarali.

Pušačka stvarnost je dolazila preko odraslih osoba. Uglavnom se radilo o imitiranju, a budući da su u ono doba pušili većinom muškarci, tako se i imitiranje prenosilo na muško potomstvo.

U našem razredu bijaše jedan dječak, zvali smo ga Gusjenica, mlađi od nas godinu dana, pošao *prije reda* u školu, i baš on je možda već u četvrtom razredu započeo aktivno pušiti.

U petom razredu smo na velikom odmoru svi trčali prema vanjskom klozetu koji je bio iza škole, skoro pa na Bušćanici, gdje je Gusjenica pušio i mnogi drugi su isprobavali. Ja nisam, jer sam tada imao sportske tendencije. Ali se dobro sjećam da sam i ja jednom trčao tamo i da je jedan dječak ukrao cigaretu od babe koja je imala astmu te da je ta

cigareta smrdila i smrdila. Meni od '75. ili '76., skroz do 2000. ili 2001., kad sam iz WC-a jedne firme u Italiji, gdje sam radio, osjetio taj isti miris i konačno shvatio da su baku asmatičnu liječili marihuanom.

Moje sportske tendencije su trajale dugo, zapravo traju i sada, ali je bilo značajnih prekida. Tako, kada je najstariji brat otišao u vojsku, poslije slavlja se u našoj kući odjednom našlo i cigareta koje je donosila rodbina, poznanici kao dar. U našoj kući nitko nije pušio i te kutije cigareta bile su uskladištene u *špajzu*. Ja sam ukrao jednu kutiju i ponio je sa sobom u Stojne, gdje sam čuvao krave (ponekad i još netko s kravama), a oko mene bilo je još onih koji su dolazili zbog igre, avanture, zbog bivanja zajedno. Tako smo tamo znali zapaliti i te ukradene cigarete.

Tu je bio začetak, jer sam brzo iza toga imao još jednu ukradenu kutiju. I što sam učinio: zapalio sam sve cigarete iz kutije i onda ih sve bacio, pogazio, uništio... I tu je bio kraj. Do neke od godina osamdesetih, kada sam stvarno počeo pušiti. A zašto?

Bilo je grozno, te prve kutije cigareta. Neki iz srednjoškolske družine su tada već pušili i sve više je rastao broj poklonika dima. Tako je ta masa i mene povukla u svoj vrtlog. Zapravo sam se pustio uvući.

Jedanput sam dobio šamar od najstarijeg brata jer sam trošio pare, a nisam zarađivao, i to je bio moj služben početak pušačkog staža. Bilo je teško, mučno, ne samo zbog novaca nego i zbog boli u plućima, u grlu... I svi oni, koji su počinjali pušiti, znaju to. Malo će ih znati priznati.

To započinjanje bijaše '82., čini mi se. Rok trajanja mu bijaše osamnaest godina. Do 2000. godine. Koliko puta zatrovana pluća... Nema potrebe nabrajati sve.

Sve vrste cigareta koje sam pušio zasigurno ne bih uspio staviti na spisak. Pogotovo jer je jedanput bio stigao paket iz SSSRa sa tri LP-a, tri kutije cigareta i ne sjećam se još čega.

Možda se uspijem prisjetiti svih pokušaja prekidanja pušenja. Makar onih većih. Jer svakodnevno ostavljanje cigareta prije spavanja ne bih mogao računati, budući da sam pokoji puta i noću ustajao zapaliti. Jedno od prvih prestajanja bijaše već '86. ili '87., kada sam izvadio krajnike, mandule i kada mi je kirurg preporučio nepušenje zbog otvorene rane. Trajalo je koliko i bolovanje. Desetak dana. Poslije je i smrdilo i bilo mučno kao i prvog puta, ali čovjek ne može bez ponavljanja greške. Psiho ovisnost... Tko zna koliko psiho ovisnosti se ugnijezdilo u nama?

Još jedno veliko prestajane pušenja bijaše u proljeće '93. Bio sam u Rijeci, pogođen nekom užasnom gripom koju sam dugo preležavao u krevetu tog kišnog riječkog proljeća. U ono doba mijenjahu pakete cigareta, bilo je uvođenje poreznih markica i cigareta nije bilo na kioscima. Bio sam našao neku bolju marku cigareta i baš u onom momentu nisam mogao više. Pluća su mi bila zablokirana i točno se sjećam veselja jednog

od sustanara, kad sam mu rekao da je s mojim pušenjem gotovo! Barem tri-četiri puta je pitao je l' može stvarno uzeti cigarete... Ne znam koliko je taj prekid trajao.

Uglavnom, već u ljeto sam bio u Dubrovniku i pušio kao i prije, ali već probirujući vrste cigareta. Ta probirljivost za mene bijaše prvi predznak prestanka pušenja. Tako je bilo i s opijanjima: kada se u meni stvorila želja za nečim boljim, nečim različitim, nečim izvan količine i komercijalnosti, kada mi se rodila želja za kvalitetom života, onda je sve suvišno i natovareno prestajalo. Tako je bilo, kao što rekoh, s opijanjem, tako će biti poslije i s pušenjem. A mogao bih podugačak spisak napraviti o nekvaliteti, koja mi se bijaše natovarila na grbaču i stiskala me. Ali, to je druga priča pa se vraćamo pušenju.

Istini za volju, već i prije rata sam bio postao probirljivac. Nisam silazio s određenog nivoa, do samog pronalaženja vrsta duhana, mo-tanja, lula i svega što se moglo iz toga izleći. Bilo je isprobavanja krijumčarenih cigareta iz Makedonije, Crne Gore... Kupovao sam i rifuzne cigarete koje bi se osušile (pa sam ih morao vlažiti kupusovim listom, čak i bezuspješno)... Bilo je svega.

Prije prestanka pušenja već sam imao iskustvo raznih tržišta cigareta i osjetio sam vlastitim plućima da ih nacije različito tretiraju. Netko mi bijaše objasnio kako istraživači i stručnjaci tretiraju duhan ovisno o običajima i prehrambenim navikama i prema tome dodaju i oduzimaju različite materije (umjetne ili prirodne) u duhan. Netko mi je bio rekao da je to efekt droge, i zasigurno i jest tako.

Dok sam bio na služanju vojnog roka u Jugoslaviji, i kad mi je najstariji brat poslao kutiju od cipela punu duhana iz Hercegovine, prve berbe koja je bila otrovno ljuta, u knjižnici u Ogulinu sam bio podigao knjigu "Psiha i droga" (Bruno Bisio, 1977.), koji je u legalne droge bio svrstao osim alkohola i kave također i duhan. Bio sam informiran.

Još je jedan presudan faktor pomogao u prestajanju pušenja, a to su natpisi o štetnosti duhana. Primijetio sam da je jedan velik broj pušača iz moje generacije baš u tom periodu oko dvijetisućite godine prestao pušiti, i to ne samo zbog jubilarne godine, nego i zbog natpisa o štetnosti duhana po zdravlje. (Generacije koje su još znale čitati i razumjeti ono što je napisano.) Danas je očito kako vlada opća konfuzija. Uglavnom se ne zna ništa jasno o čemu pa se koriste različite varke. Tako postoje "mode" pisanja na pakovanjima, na primjer: bez konzervansa, bez katra-na, bez palminog ulja i slično, tako da bi se sakrilo ono što je u sadržaju.

Vraćam se početnom pitanju, prije nego i u ovoj priči prestanem pušiti... Kad izdahnemo dim cigarete, što vidimo? Je li to naša duša, koju oni stručniji usnama pretvaraju u kružice? Da li su to oblaci na kojima jašu naši snovi? Koliko pitanja na ovu temu možemo postaviti?

Odgovori su osobna stvar. Svatko ima svoj odgovor na život, na zbi-
vanja, pa tako i dim isparava u osobne odgovore. Ja sam jedno vrijeme
doista mislio da se tako materijalizira duša. Danas znam da dim nisu
materijalizirane misli. Bit će da je to iluzija, i to bolno materijalizirana.
Kao prvo, vidiš kako ti izgaraju novci. Zatim još više nego što vidiš,
osjetiš da ti izgaraju i pluća. I začepljuju se vene. I arterije. I krv tvoja,
i srce tvoje, i pluća tvoja, i u biti cijelo tvoje tijelo ti govori, opominje
te, na kraju ti otkazuje poslušnost. Da slučajno ne pomisliš kako si ti
vlasnik svog života.

Ja sam jedno dvije godine poslije prestanka pušenja iskašljavao krv.
Koji strah sam isprobao u tom momentu! Znam da je bio veći nego kad
sam u Modriči '92. osjetio paljbu tenka, kojega sam ja osobno pravio
u "Đuri Đakoviću", po meni. Strah od smrti je ogroman. Preogroman.

Preskočio sam prestanak pušenja koji se odvio ovako: već sam se bio
uključio u neokatekumenski Put i već pokušavao prakticirati kršćanske
vrijednosti... Tako sam 2000. godine za Čistu srijedu radio u jednoj firmi
koja nam je davala topli obrok. Ja sam se pitao što naručiti posnoga,
a na izboru su bila dva jela, i nije bilo ribe. Tih dana sam radio s nitro
razrjeđivačem i s farbama koje su mi uništile pluća. Naravno da su i
cigarete i prehlada imali svoj udjel... Tako sam odlučio tog dana zapo-
vjednog posta jesti sve što mi bude ponuđeno, a ne pušiti. Tako je i bilo.
Drugog dana sam vidio da pluća još škripe, bore se za opstanak, pa sam
produžio post od duhana. Objekt je bio cijela korizma. I čudna stvar je,
da mi je išlo. Cigarete (i duhan za motanje) sam imao non-stop u džepu.
Kolegama žicarima sam čak i motao, na zahtjev. Jedan je primijetio da
manje pušim i ja sam to potvrdio.

Pred Uskrs polazim na putovanje u Bosnu i na Bregani u 3 (tri)
ujutro policajac me pita:

– Imaš li šta za policiju? – i ja mu dam kutiju (a možda i dvije)
najskupljih cigareta iz onog vremena. Ujaku sam dao zalihe duhana s
praznim cigaretama i strojem za punjenje.

Po povratku u Italiji sam prošao i zadnju veliku kušnju: film u kinu
i pauza s kavom bez cigarete. Moguće je da je filmska umjetnost vrlo
povezana sa dimom od cigarete... I jedno i drugo su iluzorno postojanje,
često sa štetnim posljedicama, koštaju vremena i novaca itd.

Moram biti iskren kako je bilo i sanjanja cigareta, kako je bilo pre-
poznavanja vrsta dima od cigareta na velikim razdaljinama. Isto tako,
kako kušnje nikad ne prestaju. Ni nakon dvadeset i kusur godina... Ali,
stavljajući ih na vagu razuma ili harmonije, ili čak na onu neku unutarnju
koja dira srce, uvijek nekako prevagne nepušenje.

Dim je dim i vjetar nek' ga nosi.

DENIS VIDOVIĆ

Muškarac po struci

Znate li zašto je u Hrvatskoj puno više sudaca nego sutkinja? Zato što im svima na vratima stoji pločica istog spola. Kad su ljudska prava najugroženija? Onda kad se oštećeni jednostavno pomiri s tim, prihvati potiskivanje svog identiteta i uvjeri sebe da je normalno, poistovjetiti se s ponašanjem i riječima agresora; stochlowski sindrom.

Danas kad su ženska prava, gledajući unatrag u povijest, u dobroj mjeri izjednačena s muškim (ako su muškarci uopće valjano mjerilo), događa se nešto na što bi svaka sufražetkinja, koja imalo drži do sebe, odmah trgnula rakijicu za smirenje. Žene su se uljuljkale, postale su nezainteresirane, tromе.

Nedavno sam posjetio sud (prvi puta dobrovoljno) kako bih izvadio potvrdu o nekažnjavanju. Pogled mi je zapeo za jedna od nebrojenih vrata. Pisalo je: "sudac Jasna Ivić". Bilo mi je pomalo smiješno što se muška osoba, pa još jedan sudac, zove ženskim imenom.

U idućem trenutku sam se prekorio zbog nedostatka suosjećanja. Pomislio sam kako se samo bilo teško probijati kroz život gospodinu sudcu Jasni Ivić. Kakvi su to samo roditelji, kad se odluče otežati život sinu imenom tako neprimjerenim njegovom spolu. Misli mi je dotakao Johnny Cash i njegova *A boy named Sue*. U isti mah sam se počeo diviti takvoj izvanrednoj muškoj osobi, kao što je sudac Jasna Ivić. On je u potpunosti zatajio svoj rodni identitet iz poštovanja prema svojim roditeljima. Kakva hrabra i nevjerojatna pojava u današnje vrijeme!

Dok sam tako stajao pred vratima gospodina sudca Jasne Ivić, ispunjen strahopoštovanjem naspram takve vrhunaravne pojave, ususret mi je došla neznana gospođa zaputivši se u uredske prostorije sudca Jasne Ivić.

Pretpostavivši da se radi o tajnici, gospodina Jasne Ivić, upitao sam je:

– Vi radite za sudca Jasnu Ivić?

Žena me pogledala i hladno odgovorila:

– Ja i jesam sudac Jasna Ivić.

Zastao sam osupnut. Pa sudac Jasna Ivić nije muškog roda!

– Pa, pa, Vi ste žena! – uzmucao sam se.

– Očito. – bezizražajno me dočekao sudac, žena sudac. – Izvolite, mogu li Vam pomoći?

Iako mi sad više ništa nije bilo jasno, uspio sam se malo sabrati:

– Ali ako ste Vi žena, kako to da Vam ne smeta što Vam na vratima stoji titula u muškom licu? Vi ste sutkinja. Zašto to i ne piše na vratima Vašeg ureda?

– Ja nemam vremena o tome razmišljati! To je oduvijek tako! – odbru-sila mi je prije no što se izgubila u svom uredu, uredu jedne sutkinje. Sutkinje koja odlučuje o ljudskim pravima, među kojima i ženskim pra-vima.

Jedna sutkinja koja bi po pričanjima viđenijih ljudi i majci prirodi, trebala biti žena, nema vremena razmišljati o tome? Život je uistinu neobično mjesto za život! Pokušao sam opravdati tu smijuriju time da u zemljama engleskog govornog područja, za razliku od Hrvatske, nema odvajanja na muške i ženske titule, već su one neutralne, kao npr. *doctor*, *judge* ili *lawyer*... ili da u Ustavu Republike Hrvatske uopće ne postoji ti-tula Predsjednice Republike Hrvatske već samo muški oblik, ali, uzalud. Zašto bi nešto izraženo u muškom obliku imalo veću vrijednost? Zašto se žene tako lako odlučuju postati *profesori*, *učitelji*, *odvojetnici*, *sudci*? Ja bih se osjećao prilično neobično kao *spisateljica*.

DENIS VIDOVIĆ

Umijeće slušanja

Bez slušanja ne bi bilo ni kvalitetnih društvenih odnosa. Na važnost međusobnog slušanja potiče nas i veliki govornik Ciceron u svom djelu "Umijeće slušanja", u kojem piše:

"Slušajte vi mene jer ja ne slušam vas."

– Denis. – prišao sam joj onim najboljim što sam imao – svojim imenom i svježe zakrpanim hlačama.

– A ja sam Svjetlana. – odložila je šalicu s vrućom čokoladom.

– Drago mi je. Čuo sam puno toga lijepog o tebi.

– Ma da? – iznenađeno je zatreptala. – Što si to čuo?

– Čuo sam da se zoveš Svjetlana.

– Pa to je stvarno istina! Tko ti je to rekao?

– Ti, evo baš maločas.

– Oh, konačno muškarac koji sluša što mu govorim! Čime sam samo zaslužila toliku sreću! Brzo, ženi me i pijmo zajedno vruću čokoladu do kraja života!

DENIS VIDOVIĆ

Revolucija najprije pazi na svoju djecu

(drama)

Lica:

Revolucionari A

Revolucionari B

Revolucionar *(neprestano se mijenja)*

Prvi prizor

(Revolucionari u revolucionarnom zanosu na nekom mjestu prigodnom za revoluciju i revolucionarni zanos.)

Revolucionari A: Razbijmo prozor!

Revolucionari B: Razbijmo prozor!

Revolucionar: Ali, to je moj prozor.

Revolucionari A i B: *(jednoglasno)* Dobro, nećemo prozor.

Drugi prizor

Revolucionari A: Zapalimo auto!

Revolucionari B: Zapalimo auto!

Revolucionar: Ali, to je moj auto.

Revolucionari A i B: *(jednoglasno)* Dobro, nećemo auto.

Revolucionari A: Razbijmo izlog trgovine!

Revolucionari B: Razbijmo izlog trgovine!

Revolucionar: Ali, to je izlog moje trgovine.

Revolucionari A i B: *(jednoglasno)* Dobro, nećemo izlog trgovine.

Revolucionar: Evo! Potpalimo požar u ovoj zgradi!

Revolucionari A i B: *(jednoglasno)* Ali to je zgrada u kojoj mi živimo!

Revolucionar: Aha... A onda ništa.

(Revolucionari se povlače sa scene držeći distancu od uništavanja, jer se korona virus najlakše širi bliskim kontaktom.)

Kraj

DENIS VIDOVIĆ

Obrana Sokratova

(drama)

Prvi prizor

Prvi ulet

(Dvorana za ples. Nakon žestokog sitakija, Ksantipa i Sokrat potražili su predah i okrjepu u bogato složenom gyrosu.)

Sokrat: Bok, slatka Portokalopita, znamo li se?

Ksantipa: Ja tebe ne znam, a voljela bih da tako i ostane.

Sokrat: A poznaješ li sebe?

Ksantipa: Molim?! Šta blebećeš konjino pijana?!

Sokrat: Spoznaj samu sebe!

Ksantipa: O Zeusa mu! Tako nešto romantično mi nikad nitko nije rekao. Ženi me! Što prije!

Drugi prizor

Drugi mjesec braka

(Mlad i skladan bračni par izlazi na scenu i odmah počinje razmjenjivati nježnosti. Pozornica je puna razbacanih lonaca i slomljenog posuđa.)

Ksantipa: Ni pločice ne znaš postaviti, ni pipu promijeniti, ni jaja ispeći! Neću ni govoriti o postavljanju laminata ili šalanju! Skroz si nesposoban. Ništa ne znaš!

Sokrat: Ali, Melomakarona, znam. Od početka to tvrdim.

Treći prizor

(istog naslova)

(Blagovaonica sa stolom u sredini. Na stolu se nalazi još nenačet ledeni vjetar, komadić tiramisua i dva pudinga od vanilije, jedan posut čokoladnim mrvicama, a drugi ne. Gospodin Sokrat ulazi u kuću umoran od cjelodnevnog šljakanja na agori i intenzivne majuetike.)

Ksantipa: Gdje si bio jučer, đavle muški?! Opet s onom kurvetinom Kalistom! Bogovi vas oboje satrli! Ajde, priznaj!

Sokrat: Koliko ti puta moram reći, preslatka halvas. Znam da ništa ne znam.

Ksantipa: Mrš, đubre muško! Svi ste isti!

Nikad kraja

DENIS VIDOVIĆ

Odlazak svih mladih

Lica:

Mladi A

Mladi B

Mladi C

Mladi prodavač karata

Publika (*mlada*)

(*Na sceni su Mladi A i Mladi B. U publici bi bilo dobro da je publika i Mladi C*)

Mladi A: (*Cijelo vrijeme tužno spuštene glave, ukočen na jednom mjestu.*)
Svi su mladi otišli.

Mladi B: Ja nisam otišao.

Mladi A: Svi su mladi otišli, osim tebe.

Mladi B: Ni ti nisi otišao.

Mladi A: Svi su mladi otišli, osim tebe i mene.

Mladi B: Dobro, svi, izuzev onih koji su ovdje.

Mladi A: Pa, tko je to ovdje?

Mladi B: Nas dvojica.

Mladi A: Svi su mladi otišli.

Mladi B: (*Pokazuje na publiku.*) Pa i oni su ovdje.

Mladi A: (*Sveudilj gledajući u pod i pokrivoši oči rukom.*) Ne vidim mlade.
Nema više mladih. Svi su mladi otišli.

Mladi B: Idem ja nešto pojest. (*Odlazi iza pozornice.*)

Mladi A: Svi su mladi otišli.

Mladi B: (*Čuje mu se samo glas.*) Nisu. Prave sendviče.

Mladi A: Zauvijek su otišli.

Mladi B: (*glas*) Radim s kulenom i majonezom. Da i tebi stavim paprike?

Mladi A: Nema više mladih.

Mladi B: (*glas*) Ma ima... Ali, gdje je paprika?

Mladi A: Svi su mladi otišli.

Mladi B: (*Ponovno se pojavljuje na sceni, noseći tanjur sa sendvičima.*) Joj, evo me, evo me.

Mladi A: Nemaju što jesti.

Mladi B: Ma daj, što pričaš. Vidi ove sendviče. (*Zagrize i žvače.*) Stavio sam i tebi paprike. Uzmi. (*Nudi Mladog A.*)

Mladi A: Nemaju što piti.

Mladi B: E to si u pravu. Idem napraviti limunadu. (*Odlazi iza pozornice.*)

Mladi A: Svi su mladi otišli.

Mladi B: (*glas*) Ma radim limunadu. Pričekaj.

Mladi A: Nemaju novaca.

Mladi B: (*glas*) Ali, imaju limuna. Evo me! (*Pojavljuje se noseći tacnu na kojoj su stakleni vrč pun limunade i dvije čaše.*) Uzmi i ti. (*Nudi Mladog A. I sam malo popije i veselo upita.*) Što kažeš da odemo u kino?

Mladi A: Svi mladi odlaze.

Mladi B: Pa da. Istina. Mogli bi i mi. Čuo sam da je dobar film. Idem samo vidjeti u koliko sati igra. (*Odlazi iza pozornice.*)

Mladi A: Svi mladi odlaze. Svi mladi odlaze. Svi mladi odlaze.

Mladi C: (*Koji sjedi u publici, u prvom redu, ustaje i krene prema izlazu.*)

Mladi A: (*Naglo podigne glavu te prstom, pogledom i glasom prostrijeli Mladog C*) Odlazi! Znao sam! Svi mladi odlaze!

Mladi C: Ma idem pišat. (*Napušta dvoranu.*)

Mladi A: (*Opet spušta glavu.*) Svi mladi odlaze. Svi mladi odlaze. Svi mladi odlaze...

Mladi prodavač karata: (*Pojavljuje se na pozornici i prekida Mladog A.*) Oprosti, već ste odavno prekardašili vrijeme izvedbe. Kad mislite više otić', da mogu i ja zaključati, pa doma?

Mladi A: Ha? A da, stvarno. Ajmo, idemo.

(*Snuždeno napušta pozornicu s Mladim prodavačem karata. Publika plješće. Svi glumci izlaze, poklone se. Izlaze još jednom na bis i odlaze. Publika se diže i također počinje odlaziti.*)

Mladi A: (*Ponovno dotrči na pozornicu i unezvijenjeno vikne prema publici.*) Odlaze! Vidi! Znao sam! Svi mladi odlaze!

(*Mladi B, Mladi C i Mladi prodavač karata dotrče za Mladim A i guraju ga s pozornice.*)

Mladi prodavač karata: Ajmo, ajmo, šta si se uživio, Stanislavski? Gotova je predstava.

Mladi A: Svi mladi odlaze!

Mladi B: Pa moraju otić'. Neće sjedit tu u kazalištu cijelu noć.

Mladi C: Je l' ostalo još onih sendviča i limunade?

(*Zastor*)

PUTOPIS

IGOR ŠIPIĆ

I ja imam svoje krugove

(iz putopisne zbirke “Wallstreet bb”)

Brojač pokazuje – 1820 km! U Barcelonu smo ušli u sumrak dana, izlazi iz grada grcaju, golem pritisak većinu automobila upravlja prema van, olakšavajući nam siguran put do naših orijentira, dvaju modernih tornjeva na obali. A i teško je pogriješiti, kad se glavna arterija spušta okomito na rivu. *Ne možeš se izgubiti kad svaka ulica vodi do mora*, reče jednom Fiamengo. Tamo nas čeka domaćica, Madame, skrbit će za naš trodnevni boravak. Već prvog dana posjeta bit ćemo gosti Konzorcija. *Le Grande Aventure de la Mer* – stoji na brošuri. I da, velika je to bila pustolovina! Tolika morâ isploviti, tolike kilometre prijeći.

* * *

Osjećaj buđenja u nepoznatoj luci uvijek mi je bio jedan od čudesâ mojih *vijađa* Jadranom. Kroz prozorska okna juga sad gledam šumu brodskih jarbola, ustobočila se nad rosuljom minule noći. Cijeli život sam gradio te fine okuse gradova, kao da su mi ulazili kroz usta. Svaki od njih ostavio je neku od finesa zajutraka. Od *rovitih* jaja i kajgana švedskih stolova diljem Europe, do boljki sustava, kad smo zimom ustajali u pet da bismo *timbrali kartelu* prije šest na *porti* Jugoplastike. Izgubljeno je toga u tim satima. Kad podijeliš uloge, ostaje tek suditi u solarnom poretku.

Tražim odgovore, ja stalno pitam, život prolazan šuti. Zbunjujuće je ako ne znaš kamo te pučina vodi. Salamunski kazano, poput začaranog kruga rotora u luci, u čijem centru na visokom stupu kip Kristofora Kolumba gleda na otvoreno more. Je li to taj odgovor – *Ne kvari moje krugove? Non turbare circulos meos?* Jesam li po to došao, Arhimede? Tu fotomontažu zabilježila je moja kamera na stubama postamenta Sortida Ronda Litoral: razmještanje figura na crno-bijeloj ploči svijeta i zadaća stoljeća pred nama.

Što još nismo otkrili, i što nas čeka!/? Pomorski muzej i Kraljevski arsenal (Museu marítim Drassanes Reialis de Barcelona) zajedno čine Consorci de les Drassenas de Barcelona. Zgrada u gotičkom stilu ne dopušta poigravanje s povijesti. *Catalan* atlasi, katalogi i vodiči Mediteranom, pod prismotrom su čudnih harmonijskih krovova. Vrela katalonske pomorske prošlosti proizvod su kartografske škole 13. st.

Majorke. I ja imam svoje krugove! Od drugog milenija stare Perzije do starog talijanskoga imena za Majorku, *Maiolice*. Ponovit će se u suton drugog milenija u kositrečno-olovnoj caklini Gaudijeve majolike. Da! Četiri tisuće godina razmjene dobara, iskustava i znanja. Prijelaz preko Gibraltara nije samo rat, za njim ostali su Toledo, Cordoba, Alhambre, zeniti, nadiri, admirali, brojke, stihovi, Sadi zdesna nalijevo.

Dobrodošli smo u tu veliku avanturu mora, jedinstven spektakl u čijem kadru ćemo participirati u Bitci kod Lepanta, preživljavanju oluja, otkrićima Novog svijeta, nestanku jedrenjaka i *vapora*. Tko hoće može šetati dnom mora, sve zahvaljujući virtualnim scenama, objektima, rekreacijama ambijenta, kartama, glazbi, specijalnim efektima. Na stotine je autentičnih izložaka, kompas koji je preživio brodolom, čini se mojom stvarnošću.

– Ti si taj koji je protagonist! – šapuće mi.

Replika reale od Lepanta, u punoj snazi brodograditeljske čarolije, i tu je pomorsku bitku dobila, poput moje tradicijske Sinjske, po zagovoru Majke Božje. Ista su nam mora i iste smo vjere, danas smo tu da objedinimo flote.

Poklisari smo, dolazimo u poštenoj nakani. Višesatni razgovori, prezentacija i projekcije uskoro će u to uvjeriti upravu Konzorcija, predsjednik Udruženja Pomorskih muzeja Mediterana otvorit će svoja vrata još jednom muzejskom fundusu pomorske *Croatie*. Mr. Estrada, Cónsul General Honorario República de Eslovenia, nazdravit će suradnji u Marini Port Vell. Gosti smo na ručku u ekskluzivnom ambijentu ribljevog restorana Barceloneta.

* * *

Sve su nas muze počastile novim danom, sredozemna anticiklona širila se od Jadrana do Iberije. Danas nismo hodočasnici, obični smo turisti. Moj dragi Arhimede, uzalud ti krugovi! Na pijesku Sirakuze mislio si sve je vječno, neće štap na život, a bilo je koplje. Jadnik, nisi razumio Janusa s leđa. Danas ćemo zato samo slušati, učiti, moj profesore!

Uzvišenje i vidikovac Muntaniya de Montjuic je "mjesto rođenja" Barcelone. Kao neki manje mračan, iluminiran Srednji vijek nadvisuje vizuru nekom analitičkom slobodom. Luka kao da će svakog časa za brodovima na pučinu. Mediteran dotiče grad tako mekano, toliko neprimjetno da se čini: obale sjeverne Afrike rukom su na dohvat. Ako je nebo taj djevičanski himen, katedrala Sagrada Familia probija ga na sjeveroistoku. Panoramski, grad jest kopija Splita, s Vidilice luka je pod nogama, no disbalansom mi se pričinio posjet stadionu Camp Nou. Sa školjkom Poljudske ljepotice nitko se ne može mjeriti. Zastrašujuća je ta

arhitektura praznine od koje se i u primirju oglušiti. Sve sile moći ništa su bez dodira. *Wallstreet bb!*

Zapadno od Montjuica Llobregat prilazi moru tvoreći plodnu deltu. Sa sjevera teče kojih 170 km, *Via Augusta* naći će joj se na putu u mjestu Martorell. Poput dva ukrižana mača, cesta i rijeka će podijeliti odgovornost podizanjem impresivnog Vražjeg mosta – Pont del Diable. Graditelj točno zna što radi, bez obzira na ime, ovaj put neće biti rata, most će ujediniti sve ono bolno, a onda će svatko svojim putem, cesta k oceanu na zapadu, rijeka u lepezu plesačice. *Toque* i *cante* duša su flamenka.

Igra se El Clasico ili ne, dan je obilježio posjet Parku Güell, tom sudištu i prisposobi lucidnosti Antonija Gaudija. – *Vražja umjetnost, može je pregaziti tramvaj.* – Možda će drugi pomisliti siromah jer ne može platiti taksu, umrijet će neprepoznata na ulici, a sad stojimo pred njom, mijenja nam stvarnost. Nesvjesno pomisliš na “zvijer” u kavezu, a onda te profesura povuče za rukav, shvatiš – ma ne, ne pedeset, u izgradnji već dvije tisuće godina – Sveta Obitelj, u skelama i platnu! A on, pravi Mediteran, arabeska i latinica, strast i opekotina. I taj sam i mješanac, za uspomenu nosim *Homenaje a Gaudí* – visokotemperaturni vatrootalni križ. Dizajnirao ga je keramičar Jordi Serra, izrađen je i majolično ukrašen, u potpunosti ručno.

Koji je to um morao biti, rekli bi Spliciáni, “samo vragu bi to palo napamet” – u “kamenolom” obući stambeni objekt. Casa Milà, popularno La Pedrera, podsjeća uistinu na *petradu* Pučišća, dakako, onu socijalističku, samoupravnu, kad se kamen lomio na sastancima Radničkog savjeta. Možda sam pred njom još više zadivljen, jer arapska probojnost nikoga ne ugrožava, i gospodari Poluotokom. Gaudi je to shvatio, nije odbacio jabuku radi jednog crva!

Vjerojatno je večernja šetnja Ramblom potakla i Lorcua na vijest koju će pronijeti Europom, kako je to “jedina ulica na svijetu za koju ne bi htio da završi”. Teško se othrvati živopisnosti putem od Katalonskog trga do kipa Kolumba u Staroj luci, a granica je između gotičke četvrti na istoku i El Raval na zapadu. Ta dvosmjernost, s alejom u središnjici, zacijelo je vraćala nadu u živote mornara, po onoj proročanskoj Pitije: – *Ibis redibis numquam peribis in bello.* Ovaj put u pitanju je bilo more, ne zarez.

Naslutio sam na Montjuicu, koncert flamenka logičan je rasplet dana. Toliko asimiliranog u riječ – život – vokalno, plesno, gitarom, kastanjeta, lupanjem, pljeskanjem, toliko strasti udvaranja, snage muškog stopala, ženske nježnosti, senzualnosti pokreta, toliko emocija, radosti, tragičnosti, tuge, sreće, straha... Toliko publike, motreći u žestinu života. Nisam jedino mogao razumjeti zašto otvaramo šampanjac!?

* * *

Posljednji je dan boravka. Domaćin nam je Mr. Estrada, španjolski slikar, pejzažist, koji nas vodi u grad Vic, 69 kilometara udaljen od Barcelone, ekvidistantno i od Pireneja. Coelho je kazao u *Alkemičaru*: Kad nešto toliko želiš, cijeli svijet se uroti da ti se želja ostvari! A to se i desilo – cilj nam je katedrala u kojoj ćemo vidjeti nešto posve raritetno i tako dobro čuvano da, po riječima domaćina, za to zna onoliko ljudi koliko je na ruci prstenja. Antički *Auso*, rimski *Vicus Ausonae*, već 516. godine bilježi spomen prve bazilike. Od tog će vremena u kontinuitetu stoljećâ i povijesnih slojeva katedrala Vica dobiti današnji izgled. I doista, privilegirani smo viđenim! I neka to ostane moj mali “vatikanski arhiv”. Zajedno s bogatom knjižnicom i zbirkom inkunabula katedrale.

* * *

Onâ – sve što je lijepo kratko traje – i ovdje nalazi svoju žrtvu. Vrijeme je povratka. Naslijedio sam iz tih socijalnih prohibicija valjda neku prokušanost, kad mi je s mojih službenih putovanja najteži bio povratak. Uistinu neobično, vraćaš se kući, svojoj obitelji, djeci, a htio bi ostati, tolike su razlike da um ne uspijeva sastaviti realnu sliku svijeta. Bila Decima ili Morta, nepregledne su u jednoj riječi!

Ponovno ćemo istim putem i jednakom dinamikom. Do još jedne podalpske noći u *Lucerni* puno toga je već poznato, uostalom, vraćamo se sa štitom pa smo opušteniji. Međutim, moć vremena nije uvijek i gospodar trenutka. Jednom sam se našao u Parisu, pa me TGV poveo k jugu – Lyon, dolina i dvorci Rhône, Avignon, Nimes i taj stalni mi pratitelj – Montpellier.

Upravo tu sam prvi put shvatio korijene francuske slobode. Učeni smo na pobunama, utvrdama i zastavama Bastiglie, no treba znati i ponešto *freudovskog* o seksualnosti. Mme Monique i suprug žive Zolina vremena pariških salona.

Svatko na svoju stranu, tada nisam shvaćao što je tu lažno, no te večeri za glavno jelo dobio sam salatu, sirovinom i koloritom pravi mali Versailles. Danas me podsjeća na tržnicu Barcelone. Orasi na vrhu kupa govorili su da u tom tanjuru može i mora svatko sa svakim. Iako u našoj patrimonijalnoj provinciji Dalmaciji ne bi moglo proći, uživao sam u toj vegeterijansko-budoarskoj raznolikosti. Trebao sam poticaj, sutra ćemo posjetiti srednjovjekovnu križarsku luku Luja IX. na putu za Svetu zemlju – Aigues-Mortes, ili, što god mu značilo, Mrtve alge.

Mojim suputnicima nije poznat pa skrećem s autoceste. Uostalom, desetak je godina prošlo, opet ću vidjeti brončanog Luja na trgu, tko

zna je li Monik pronašla svog mladog ljubavnika! Mirine opasuju grad, kanoni, uljuljani u snagu topništva, kao da ne mare za vrevu suvenirnica, restorana, kafeterija. Naokolo šire se mirisi močvarnih laguna, parkovi prirode Camargue u miru ostavljaju ptice. Kažu obično – treća sreća – ali ne vjerujem, i Luj je kraljevao već kao dijete.

U povratku Arma di Taggia kao da je pustija, tužnija, što je vjerojatno odraz našeg raspoloženja u njenim očima. Ali sad smo već tako blizu San Rema, i ne želim to propustiti. Villa, Celentano, Cinquetti,... *chi non lavora non fa l'amore*... Prvi gramofon, kao da još čujem grebanje igle, vinil mali 45 okretaja, 33 *longplejke*. Moji roditelji gradili su fonoteku od koje sam učio, odgojen sam na zvucima talijanske kancone. Podijeljen na pola, s nekim poslanjem, vjerodajnicom u ruci, sad samo hoću u miru popiti svoj *espresso* na terasi Aristona. Trebam taj televizor, moju prvu crno-bijelu sliku svijeta. Sve je bilo davno, a tako nedavno. Jedna suza tiho se spustila niz njeno lice, tako drago, i tako nježno...

Semiramida je vjerojatno i ovdje posijala svoje sjeme. Kaskadni vrtovi cvijeća svjedoče kulturu uzgoja nad kojom se steru Primorske Alpe. Očito je znao gdje će živjeti i umrijeti Alfred Nobel. Dinamit ne može bez kontra strane! Bila ona smrt ili ljepota.

Nosim kući, na južni balkon, viseću teglu maćuhice – čitav Mediteran u jednom *pitaru*, najveće srce koje sam ikad vidio, amalgam pokosti i mirisa. *Oui, c'est elle!* Prvi susret odigrao se sasvim slučajno. Jedne ljetne večeri stajao sam na Pjaci, ispred *Jugotona* kao i uvijek... Tako je sve počelo.

U to malo prostora danas se smjestila plaža i marina luksuznih plovila. Ali nisu to bijeli makarski žali. Ovdje kao da je tuge i usamljenosti igala, iz pogleda što iz sivila izbija poput riječi koje neće nikad shvatiti, jer ih ni ja tada nisam razumio. I bolje da će onda uskoro opet Lombardija, tamo je sve barem jasno.

* * *

Tribunj je ribarsko mjesto pred Šibenikom. Staro bodulsko selo smjestilo se na umjetnom otoku, s kopnom spaja ga mali kameni most. Udaljen je od Splita kojih sat vremena. Prijeći ćemo 3650 kilometara, ali prije toga još želim dokazati da nije sve u umjetnosti čovječja ruka. Pomišljaj da ću tek proći i ne svrnuti, slomio bi i najtvrdega. Skrećem s Plave magistrale. Proustovi *mirisi* nisu parfemi. Prije će biti *profumi*, to nešto ljudsko, briga za čovjeka, uspon strminom do crkvice Sv. Mikule, orijentira za ribare, vidikovca do zacakljenih Kornata pučine. Tako su moje oči sjale šezdeset i šeste. Zvala se Nada, bila je Mariborčanka, i stalno je ponavljala, *res...*, *res...*

Tri suđenice, grčke ili rimske, svejedno, putovanje su od točke do točke. Od Splita do Barcelone, između predilice i neumoljivog, od početka do kraja godine, raspoređivač će učiniti svoje unatoč našoj volji. Životni putovi zapisani su unaprijed, plagijatori! – moj Dnevnik iz zagrebačkih dana: *“Nemam riječi da ti kažem koliko te volim i želim! Ne postoje riječi koje ti to mogu reći! Zato ti kažem: volim te!”*

Već se tada znalo – bit ću pjesnik! Tko ne želi razumjeti život, teško će shvatiti da sad isto sunce obasjava Montjuic. Još jučer bili smo tamo, isto ovo more gledali. Mediteran nije nikakav ekran na kojem ćeš zabilježiti fiksna zvijezda, nismo ni mi zvijezde stajačice, niti smo samo zvjezdana prašina. Mi, produbljivači znanja i svijesti običnog čovjeka, mi, fotografija neba – ljubavna priča!

Na zemlju se spustilo sedam zvijezda sestara da bi lovile. Naide posjetitelj koji je tražio suprugu, jedna sestra zaljubi se u njega nastojeći se zadržati i s njim ostati. Šest sestara vratilo se na nebo, sedma je ostala. Posramljena, najbljeđa, s neba je nestala. Prošlo je 60.000 godina. Aboridžini još vjeruju u mitove!

POEZIJA

SANJA DOMENUŠ

Pokojnika nitko ništa ne pita

Pokojnika nitko ništa ne pita

osjećam nelagodu
na sprovodu
kad nekome trebam prići
i izraziti sućut
izvlačim iz sebe sve što je
potrebno da izgledam prirodno
da se prisjetim
kako se to radi
i što se pritom osjeća
uvijek se bojim
da ne lupim nešto glupo
kao sretan ti rođendan
ili tako nešto
da se ne osramotim
jer mi mozak u zadnje vrijeme
sam od sebe
donosi odluke
razgovara s ljudima
piše pjesme
o kojima ne znam ništa
zato na sprovodu
ostavljam tugu da se bori
sama sa sobom
za svaki slučaj šutim
prilazim ožalošćenima pognute glave
suzdržanog držanja
tako ne izgledam glupo
na kraju krajeva
znam dobro da ni glazba
koja svira
nije izbor pokojnika

njih nitko ništa ne pita
oni su živ primjer
kršenja svih ugovora
s bogom i s ljudima
oni ne odlučuju ni o čemu
a na čelu su kolone
izgledaju kao da znaju kud idu
i što im je činiti
na putu bez povratka
s ono malo duše
u jednom drvenom sanduku
pa oprezno kao miševi
zastanu
slušajući s nevjericom
pleh muziku
cijeli bučni orkestar
koji je netko naručio
kako lupa li lupa
a željeli su samo trubu
koja svira Tišinu
pa da se svi lijepo
na miru
isplaču

Nitko ne ubija bolje od ljudi

nitko te ne može ubiti
uspješnije od ljudi
možeš pokušati nešto drukčije
sam se objesiti
skočiti kroz prozor
ali takva smrt je primjetna
ljudi su efikasniji
ubijaju postepeno s predumišljajem
rade u rukavicama
ne ostavljajući tragove
na kraju nitko ne zna
od čega si umro
mrtvozornik se potpiše
bez oklijevanja
ne pronalazi ranu nigdje na tijelu
rana je neprimjetna
nema kapi krvi
ne traži se obdukcija
jer smrt nije sumnjiva
tko bi posumnjao u ljude
u njihova nedužna lica
u njihove dobre namjere
osobito kad na tvom sprovodu
skrušeno govore oče naš
i bacaju ruže u raku
tražeći načine da se izgube
prije mise

Odobrile babe

u selu moje bake
sve je vrvjelo babama
njihovi rupci su vijorili
na plotovima
kao zastave
one su onako suhonjave
bile zabijene
za te iste plotove
neobičnom voljom
kako se ne bi pomaknule
ako naiđe oluja
i da bi što više toga saznale
na vrijeme
samo su im jezici
pokazivali živost
kao i oči
koje su se kretale
velikom brzinom
desno i lijevo
babe su bile prve pokretačice
društvenih mreža
mora da je Mark Zuckerberg
prošao kroz selo moje bake
nekom greškom
i upoznao babe
ukrao im koncept
i pokrenuo fb
babe su znale sve
čak i ono što je bogu bilo skriveno
odavno su skinule pojas nevinosti
sa svih društvenih zbivanja
one bi provalile

tajne račune svih političara
samo da ih je to zanimalo
ali nije
više su ih zanimale
moralne i kršćanske vrijednosti
dok su u sebi proklinjale druge babe
i sva njihova koljena
selo je moralo ostati čisto
zemlja se morala dijeliti
među bogatima
vjere se nisu smjele miješati
iako su tuda prošle mnoge vojske
žene su ostale netaknute
samo su morale odlaziti u crkvu
moliti se
i znati kuhati
čak i ako su se valjale s tuđim muževima
po sijenu
nije to bilo tako važno
ako su odobrile babe
samo mene i moju baku nisu odobrile
sirotinja uvijek ostaje sirotinja
govorile su
bez obzira koliko toga stekne
može se prepoznati
na kilometar
za mene su odmah znale
čim su me prvi put ugledale
kako s dudom u ustima
bježim od pomahnitalog purana
kako se u životu neću iskazati
i od mene neće biti ništa

Obiteljski ratovi

u svakoj obitelji traju ratovi
borbe se vode na svakom uglu
za svaku kost
bačenu na stol
za svaku izrečenu istinu
nekad ni kost
nije potrebna
za gustu svađu
puno pljuvanja
po prisutnima
svi su svima krvni neprijatelji
nitko nikog ne uvažava
u jeku borbe
vidljivo je iz aviona
u kućama frcaju iskre
gore izrečene laži
i obiteljske tajne
gurnute pod tepih
ali prije nego dođu gosti
obitelj se dogovori
složno zagasi vatru
navrat-nanos potpiše primirje
podigne bijelu zastavu
i odjednom svi izgledaju sretno i ljubazno
zadovoljni obiteljskim životom
vode obične razgovore
kakvi se samo mogu zamisliti
u svakoj normalnoj obitelji
pijuckaju vino i čačalicom love
maslinu po tanjuru
prikrivajući niske udarce ispod stola
i zube stisnute do bola
dok se na kauču
rat izležava i čeka goste
da napokon odu

Kako sam se uselila

prije tebe nisam imala šanse
godinama sam mirovala u prašini
ispod kauča
čekajući da me pronađu
krpa za pod ili usisavač
i uklone me jednim potezom
kad si me pronašao
smjesta sam se uselila u tebe
imao si dlanove na ušima
kad sam te osvojila
izgledao si tako nestvarno
mogao si zubima gristi tugu
i smjestiti ju u prazan prostor
između dvije šutnje
rastvarala sam se u tebi
u svim smjerovima
nisi me se više mogao riješiti
uredila sam te po svom ukusu
onako kako mi je odgovaralo
u dvorištu sam se ljuljala na ljuljački
i grickala orahe
disala u skladu sa situacijom
prije tebe nisam znala što sam
sićušna prašina ili nešto prosječne visine
saznanje o tome se stječe
predanim radom na sebi
ili ako te slučajno pronađu
a ti bez razmišljanja
iskoristiš trenutak nepažnje
i useliš se

Važni ljudi

važni ljudi žive svoje
važne živote
nose blještavo ispolirane zube
ne poznaju sram
tuđi strah ih zabavlja
znaju da je svijet prepun prestrašenih ljudi
koji hodaju pognuti i ne usude se prigovarati
važni ljudi imaju pred očima
jasniju sliku svijeta od drugih
u njemu sve ima svoju cijenu
i sve se može kupiti
ako imaš dovoljno novca
kad se razbole liječe se u inozemstvu
na trošak onih koji ih plaćaju
da rade svoje važne poslove
važni ljudi voze velike automobile
kao produžetak svojih
spolnih organa
više ih ništa pretjerano ne uzbuđuje
sve su već vidjeli i isprobali
pa se voze uskim, mračnim uličicama

s prigušenim svjetlima
tražeći nešto što će im probuditi želju
važni ljudi odlaze
na nogometne utakmice
privatnim avionima
putuju s drugim važnim ljudima
na stadionu sjede u foteljama
u skupim ložama
i šalju poruke svojim ljubavnicama
da će svratiti nakon tekme
važni ljudi obavljaju nuždu
gdje i kako stignu
ne podižući dasku
uopće ne brinu kakvu
situaciju ostavljaju iza sebe
a zašto bi brinuli kad
uvijek postoje oni koji će
kleknuti i počistiti za njima
sve ono što su
zasrali

Vojnik

na plaži
slažem
odjeću i obuću
vojnički precizno
stavljam jedno na drugo
ručnik, majicu, hlače i natikače
onaj tko vidi tako pravilno
složenu hrpu
pomisli
ovo je ili odjeća američkog marinca
ili se netko odlučio utopiti
u moru
moj vojnik
cijelo vrijeme bezbrižno pliva
pokraj mene
izranja školjke
čisti ih od trave
koja se zalijepila
za njihovu ljušturu
jučer je čak izronio
morskog konjica
koji je puhao mjehuriće

i s glavom prema dolje
pokušavao pobjeći iz njegove ruke
u suton
moj vojnik zaranja dublje
ja ne idem za njim
bojim se dubine
nakon svih onih
filmova o raljama
cijelu vječnost smo u moru
prsti su mi smežurani
postalo mi je hladno
svog vojnika više ne vidim
izgubio mi se iz vidokruga
nestao u valovima
ja se gubim
u mnoštvu turista
koji se u kolonama kreću prema
gradu
govorim u sebi
ništa nije izgubljeno
sutra ćemo pokušati ponovno
sutra ćemo zaroniti dublje

I mi smo nečiji mravi

i mi smo nečiji mravi
sitna društvena bića
sklona alkoholizmu
podijeljena na trutove, radnike
i vojnike
držimo svoju stoku
koju muzemo redovito
čuvamo jaja i kraljicu
zbog njih ratujemo i ginemo
i mi smo nečiji mravi
nečija luda kolonija
koja se brzo razbježi
kad nam u život
upadne prst sudbine
zgnječi jednim potezom
tisuće
a još nas ostane
dosta
i mi smo nečiji mravi
mali u velikim očima
netko se zbog nas
u krevetu prevrće
smišljajući strategije
kako uništiti mravinjak
naša jaja i maticu
i na tom mjestu
posaditi
recimo
krušku

RADOVAN TOLJANIĆ

Izvan vremena, kada prestajem biti

(ciklus pjesama u prozi)

XV

Tvoje je lice toplo u studenom sumraku. Ne znam smijem li ga dotaknuti usnama, vrhovima prstiju, nekom smjelom mišlju. Što bi se dogodilo poslije dodira?

Dugo promatram zvijezde iznad trošne kamene kuće koju više ne pohode duhovi. Svatko bi pomislio: Ta je kuća odavno sama. Osim tebe. Prepoznaješ moju prisutnost u napuknućima.

XVI

Govorili smo o naklonosti, zbližavanju. Prije tišine. Koliko smo dugo morali šutjeti da se učinimo dobri Bogu u kojeg vjeruješ?

Za one koji znaju vidjeti, slike naših tijela još su zarobljene na površini mutne vode kamenog zdenca.

XVII

Sol se topi na staklima balkonskih vrata. Jugo nabire nevidljiv prijelaz večeri u noć. Vlaga bubri u mislima dok pogledom onog kojeg nema prelazim po blago zaobljenoj liniji žala.

Naše rečenice, razgovor kojeg nisu smjeli čuti ljudi, zaboravili su već i zeleni, mahovinom obrasli oblutci. Vrijeme je učinilo svoje.

XVIII

Ne mogu do kraja objasniti potrebu samoranjavanja, nanošenja boli. Nisam siguran da bi mogao razumjeti teret odrastanja u kući uz more, rane strahove, sjenke što se križaju u suludom ritualu sve do jutra, bezglasne i mračne.

Moju krhkost pokatkad oplakuje more, jedva čujno. Umjesto tebe.

XIX

Ulazim u šumu gorgonija. Više ne postojiš. Rascijepili su se svjetovi i vremena. Ovog ljeta sve se činilo drukčijim. Zajedno smo gradili svratišta od soli. Svело lišće posipa krajolik bez ljudi, orošene proplanke. Vlažna jesen otapa sol. Što će se dogoditi sa sjećanjem?

XX

Vlažne kamene stepenice po kojima rijetko tko prolazi. U dnu zidova kuće tamni se mahovina. Ovog ljeta na krovu je rasla divlja biljka duge stabljike i modrosivih cvjetova. Sada osušena strši prema oblacima, mutnom nebu... Znamen je prijetnje ili prijetnja sama. Strah se taloži u mislima, baršunast i hladan, poput mahovine.

XXI

Nebesnici silaze s neba i nevidljivim prstima kucaju na vrata zelene sobe. Moje slike blijede do zasljepljujuće bjeline. More se povlači u sebe. Poslije plime. Ne znam da li mi mogu pomoći nebesnici. Neka uđu.

EMILIJA KOVAČ

O čekanju i onima koji čekaju

Dobri čekači

Dobri su čekači pitanje sretnoga slučaja. Mene su snašli posebni, no nisam sigurna da će ustrajati. Slobodni su, ništa ih ne obvezuje: naiđu, osmotre stvari i tijekove, pitaju ide li pa ostanu ili odu, kako ih volja. I jedno i drugo prihvatim bez mrgođenja: nije lako voljeti moje reptile, pse i pauke. Ni mene, konačno.

Zasad je dobro. Mora da imaju naročitih razloga za svoju predanost. Ne bi čekali tako uporno da ih nemaju: mnogo je boljih, odanijih i ljupkijih od mene pa je sve to između nas pitanje trenutka.

Ponekad se osmjelim zamisliti dan kad su odustali: prosrhnuta tjeskobom uđem u svoj dom gdje me čekaju muk i ti moji pauci. Na pse ne računam ozbiljno: njih će odvesti svatko tko dođe. Daju se voljeti vrlo zamjenljivo i uvijek iznova uzmognu biti sretni.

Eto, to treba naučiti!

O kiši

S kišom, svaki put kad se dogodi, treba računati sasvim ozbiljno. To što dolazi kap po kap, ne čini je nimalo banalnom. U svakom vidu uspijeva opstati drska i hirovita, ne gubeći ništa od svoje ljepote.

S nešto njene gipkosti mogla bih otopiti glinenost zglobova i riječi koje me slijede... inače nikad neću narasti dovoljno odvažna, žustra i protočna da se sunovratim vremenu niz brid – najprije do podnožja (tako to treba!), tu ponirati bez straha, u svakoj kapi svoja i potpuna, pa onda istom snagom dalje. Strastveno želim svoj dio sebe i svoj dio nje.

Koja će prva?

Ja čekač

Kad čekam, ja sam lasica.

Sakupim svoje perje, krjesticu, oližem dlaku na zaglavcima, ugnijezdim se među sjenama: teško da će me itko zamijetiti. Pomalo nalikujem na pticu, ponekad na krticu. Uglavnom, nikom nije jasno tko sam. To i želim, da se zbune, pomisle – što će nam takva zvjerka – pa me ostave na miru.

Premda sam siva i tiha kao zemlja, imam toliko snažnih i sebi svojstvenih navika da postaju opasne – sasvim me lako po njima razotkriti. Ne mogu zamisliti dan da rano ujutro, bez obzira na okolnosti, ne popijem malo rose, tek što se sunce zacakli u njoj. Poslije ništa. To mi je važno... zapravo, to mi je strast.

Kad preživim jutro, sigurna sam. Prhnem povrh vlatišta trava (metar, dva ovamo-onamo) pa se vratim. Pronjuškam rubne sjene krošnje gdje sam iskopala svoje jazbine, mnogo njih, i to je to. Poslije sam cijeli dan gotovo nepokretna. Nevidljiva. Promeškoljim se nad svojim gnijezdom, trepnem okom i pokrijem se listom jurčice: tu me nitko neće tražiti, osim onih koji su isto tako lasice pa znaju sve o meni i dražesnim varkama o kojima ovisi život.

Imam im mnogo toga reći.

O glagolima

Od svih riječi, najprisnija sam s glagolima. Uzimam ih ozbiljno, i oni mene.

To je zato što smo od riječi, snažnih uvjerenja i postojanih odluka. Sasvim je jasno što se može očekivati od njih, i od mene.

Malo se prave važni, u nekom trenu taštine, pa ostanem bez daha. Propnu se preda mnom u punoj svojoj snazi, s očekivanjem da ću reći nešto o iznimnoj njihovoj ljepoti i požudi. Mogla bih svakako i ne bi to bila laž. Posustanem ponekad pred sapama, bedrima, torzom punim mišićja, no ne dopustim da mi divljaju kako im padne na um, ni slučajno! Mnogo znam o stvarima koje su im važne – o vremenu, vidu, broju, licu, naličju... i sve ću to u djelo, kad zatreba. Strpljivo čekam na prikladnim mjestima: čim stignu, spregnut ću ih žvalama, oglavinom, uzdom i stremenom*, da konačno prestane ta priča o samodostatnom trajanju.

Jogunice mogu računati tek na koji tren slobode više, ne mnogo.

Ne dovodim u pitanje da su moćni i da su glagoli, ali i ja moram disati, biti izvan vremena, na neki svoj način.

Ništa drugo.

* Dijelovi konjaničke opreme

O strahu

Kad dođe, smanjim se koliko mogu: postanem patuljčica, palčica, suha šljiva, zrno graška, prosa, maka. Možda me ne zamijeti pa ode. Ponekad zaista ode. Ako ne ode, borim se. Lukav kakav jest, otrprve shvati što smjeram, tako da stalno smišljam nove načine.

Ne pomaže ponašam li se kao da ga nema: on bezuvjetno računa sa mnom.

Kad ga zatvorim u kakvu tamnu prostoriju, naraste još strašniji. Prošli smo priču s podrumom, tavanom, smočnicom, loncima, s vrećama, kutijama, guranjem ispod kreveta, u bačvu, pod krovne grede... i ništa: svaki mu je prostor i svaki način upotrebljiv i dobrodošao. Ništa ne izlazi kako želim, trebam i nadam se. Izlazi uvijek on – jači, jedriji, junačniji, kršniji, strašniji. Nema nego stati preda nj, narasti, reći – dobro, gdje si dosad, ja čekam!

Ponekad pobijedim ja, ponekad on. Drugi put isto tako.

I on se boji mene, bar ponekad. Da se ne boji, bio bi vuk, a ne strah i bojala bih se još više. Računam na njegovu predvidljivost. Premda raspolaže s mnogo načina, drži se onih uhodanih: prilazi s leđa, prosrhne me dodirom duž kičme, naroguši se, gricne ispod koljena, naježuri, smanji, izbezumi, proštupka, zaljulja tlo pod nogama, zaledi, zapali, skameni, zaglušni, zatiša, zaruži, zatopće nogama u mraku, napući usne i kaže bu!

Ponekad i ja kažem *bu* odvažno, bez trunke straha, pa ode... na tren. To je taj kojem, za koji valja, treba, mora se... i sve to.

O dolasku

Kad dođu pastiri i kraljevi, pitaju – jesam li ja ta daleka šuma u kojoj se križaju jeleni, lunje i maglice. Kažem da, ali dođite sutra. Ponekad nisam sigurna, što god da žele.

Ovaj put ne radi se o zvijezdi među nama (to smo već probali i nije ispalo kako treba). Rekla bih da samo prolaze i tek tako pitaju za me. To je sasvim u redu, premda – pomalo uznemiruje: nisu oni velikodušni.

Zasad se ne bojim da će ostati: imaju svoja stada i svoje izvore – najbolje da im se vrate.

Ako ipak, kojim slučajem, naume drugačije, izbit ću im zube, skočiti za vrat kao lasica pa iz svega glasa vikati (tih par riječi kojima vjerujem), čim prije (do sutra svakako) roditi vučiče da mi budu braća i sinovi, da trče za me kao vojska, kad zatrebam.

Ozbiljno razmišljam o još pokojem stablu: svakako bi dobro došlo kao sklonište i mjesto za izvide, no u mojoj šumi nema dovoljno mjesta. Postajem manjina.

Razmišljam da se raselim, i ja da dođem nekome: kao pastir, kraljica, kao ja... kako me (ako me) tko zatreba – pitat ću.

O zmajevima, mojim

U mojoj priči žive zmajevi. To što sam dobila najbolje, nije do mene nego do priče. Da se, naime, u punoj snazi i cjelovito održi protočnost naročite okruglosti vremena u kakvoj postojimo, važno je dobro se sjećati. Moji su zmajevi u tome najbolji pa s punom predanošću pustim da čine što žele i kako umiju. Uz njih nijedna mi sjećalica nije ravna, niti će biti.

Ponekad zadrže se dugo negdje na putu pa pomislim kako se neće ni vratiti. Dok ih nema, život obilno traje na sve strane u neprekidnom proklizavanju iz jednog vremena u drugo, kako već zna, može ili kako mu se prohtije. Nije do mene: takav je, svojeglav i sav od trajanja. Svojima držim samo dijelove koje pamtim, a i to je nepouzdanost: rado se odmetnu čim ugrabe priliku. Treba domišljatosti, spretnosti i snage da se sve to do čega mi je stalo održi na okupu, bar u nekom obliku prisutnosti.

Kad je sve započelo, ja sam bila stablo pod prozorom kuće koje se ne sjećaš; kad se zmajevi vrate, niti ću ja biti stablo, niti će oni biti zmajevi, a ipak – mogu računati na me.

O tebi ne mogu reći ništa – nije te bilo dovoljno, ni blizu...

O sjeni

Stanem li sasvim uza zid i nagnem se malo unatrag, moja sjena i ja sasvim smo sukladne jedna drugoj: mogu njome, s njome obrubiti sebe tako da je sasvim jasno dokle sam.

Onda se odmaknem koji korak. Ona se izduži, iskrivi, raskrošnja, izvije iz korijena (gdje je dodirujem) – kako kad.

Kad joj okrenem leđa, plaši me, topoće nogama, šušti, psiče i sve to sasvim ozbiljno.

Dobro da ne traje dugo.

To je uvijek nešto izvan nas, između nas.

Što god da se dogodi, neka joj malo mahnitanja: ona je moja sjena i znam kako je s njom. Što ne znam, oprostim. Što ne oprostim, bacim psima. Kroz prozor. Spalim, zanemarim... krijem pod jastuk. U ormar...

Sjene su nježna bića pa treba biti strpljiv i domišljat u načinima. Uglavnom, uvijek nađem nešto da ostanu, barem jedna od njih.

O mehanici pripadanja i još ponečim povrh

Kad se oslonim o kakav potporanj u prostoru, sve postane lakše. Imam konačno neko težište u sebi i izvan sebe i, na neki način, pripadam. To je važno.

Ne opirem se, nema smisla: sasvim mirno dišem i nastojim naći mjesto za koje ću reći – *ne diraj, moje*. Dobro je punim glasom i s nešto drskosti izgovoriti imena svih koji se zateknu u doglednom prostoru i ne pustiti da presijeku dah. Viknuti ponekad, ako baš treba. Kad znam tko su i jasno im kažem da ih znam, sasvim su pitomi. Moji.

Postoje mjesta gdje se skutrim u sê, ozmijim, preživim. Dok misle da sam opasna, saberem se i mogu dalje. Ne traje to dugo, no i tih par sekundi sasvim je prihvatljivo. Dišem.

Nema u tome ništa posebno, samo da se postavi neki dobar udio mene, njih i sretnih okolnosti: bit će to sasvim dobra priča, za sjećanje.

O rubovima

Rubovi su mjesta gdje stvari postaju ozbiljne. Slabo su naseljeni pa me njihova blizina uvijek uznemiri. Nikad se ne zna tko će od tih tužnih bića od riječi i privida krenuti za mnom, sa mnom ili na me, kad će i hoće li.

Zažmirim, dišem duboko, iz trbuha... možda ipak neće.

Bilo bi dobro da me prije njih prigrlu kakva imaginarna šuma, usput, bez namjere. U stablima žive najljepši ljudi i mogu se prestati bojati. Dok im pripadam, moj rub je i njihov rub i više ništa nije samo do mene.

Dodirnem koju lisku, plojku, palistak: ako zapijuću i zaiskre, dobro je, mogu ostati.

Ako ne, isto tako.

O vukovima

Navrate koji put u prolazu, osmotre tvoju šumu i prilaze. Prolaze. Njuškaju ljude, stabla na putu, tragove. Nađe se ponešto za svakog pa misliš – neka ih na dan, dva, onda da odu. I uglavnom zaista odu. Malo se bojiš onih koji traže kakvu jazbinu da se zakorijene, a ipak ih ostaviš – nek' se snađu, prežive ili već nešto. Ne smetate jedni drugima, jedino što sanjaš slike koje nemaju veze s tobom i pitaš što znam o tome.

Daj im vode i mjesto za odmor. Pokušaj s jastukom, s malo Mozarta ili tako nešto – možda se zapredu ližući šape i paroške pa te, ganuti nekim kamenom ili mahovinom, izgube iz vida. Mene moji jesu. S vremenom prigrlimo zadatost kao nužnost pa živimo sasvim skladno, svatko u svojem oboru. Sretni.

Zaigraj se, posadi trešnju pod prozorom, jarebiku, uzori njivu... bit će dobro.

Uostalom, što ti uopće znaš o vukovima, naročito o mojim.

O odvajanju

Prostor i ja dodirujemo se neprestano, sa svih strana: paperjast je, podatan i mjestimice gusto naseljen. Oslonim se o neku od njegovih rubnih kosina da me drži dok se raspršuje do prozirnosti. Ne razaznajem dokle dopire dio u kojem pristaje na moju prisutnost, a gdje ne računa sa mnom.

Vrlo sam ranjiva na obodnim točkama i sasvim propusna. Tu stanem, saberem se da dođem do daha. Svima koji prilaze kažem – uzmite što želite i idite kamo ste namjerali, ne trebam ništa osim disati, no to ne rješava nelagodu blizine ni našu stranost. Možda da nekako pustim na njih svoje zlice i zmajeve... ili već jesam... sigurno jesam.

Onda nešto drugo.

ANTE MATE IVANDIĆ

Pjesni juvene

vjenčanje

bez prstena
i bez svadbenih zvonâ
u haljini crnoj
doveli su te na vjenčanje
neki čudni ljudi
i lica prekrivenog
koprenom nehtijenja
ti se zauvijek
iz moje duše udaješ...

Zagreb, 5. srpnja 1980.

sjećanje

gledam goluba kako se trudi oko golubice
i svoje blistavo perje nadimlje
trčkarajući oko izabranice
dubokim pjevom iskazuje iskonsku želju
a ona samo i dalje mirno šeta...

i prisjećam se svoje prošle ljubavi

Beč, '85.

U meni se začinje sjeta

U meni se počinje rađati sjeta
za zlatnom kosom jeseni
ljetu me više ne veseli
pripeke su oglušile moje uši
i na suncu već ključa izmučena krv
uvijek čekam da nova večer
donese kišu nježnu kao tvoje suze
koje plačeš u osami
na obali nepoznatog mora
i crvene oči skrivaš od svakog jutra
i ne daš da te zatekne uplakanu
jesen će donijeti zaborav
to dobro znam
otputovat ćeš na drugu stranu svijeta
da nadoknadiš sve ono što sada gubiš
i što ti uskraćuje ovo vrijeme
u meni se počinje rađati čežnja
za zlatnom kosom jeseni
ljetu me više ne veseli
cvrčci su probili moje uši
i ne mogu više čuti tvoje riječi
kojima se opraštaš od mene
i ovog ljeta
i odlaziš na drugu stranu svijeta

Beč, '85.

**onoj, koja je žurno prošla,
ne osvrćući se...**

otkad postojim
postoji u meni pamćenje
na tvoje postojanje
oduvijek si u mojoj uspomeni
prije nego te upoznah
nastanio sam se u tvojoj duši
tvoj lik zanebljen u mojem oku
proticala si, šumila,
ti, nemirna, bistra voda
niz brzace moje duše
slijevala se u široko ušće moje samoće
rađala se zorom u tuzi
bila si golemi žuti mjesec
na modrom nebu mojega srca
treptava, daleka zvijezda
na sivom obzoru svih mojih nadanja
lebdjela u pamučnim oblacima
rastrganih uspomena
prelamala se u krupnim kapljama kiše
duginim bojama
rosila moje zamišljeno čelo prije sna
neprestance si bila koračaj ispred mene
na svakom putovanju
bila si smjerokaz ljepote
smiješak nedosežne sreće
kaplja žudnje
za prošlim i budućim vremenom,
bila si i ostala moja jedina ljubav

Beč, '98.

* * *

bila si topla, meka postelja
i prva jutarnja kava
titrava igra sjena kraj ognjišta
večernja magla kraj rijeke
jutarnja rosa na travnjaku
bila si žuti mjesečev srp
jutarnja i večernja zvijezda
sunce na istoku i zapadu
bila si ljetna kiša
i svaka pahulja snijega
bila si moj život
i moje nepostojanje

Beč, '99.

* * *

jesen je ljubavi
djetlić ispred prozora
ogoljuje javorovu granu
sve je dozrelo
puno blagoslovljene težine
lišće u prvom žutilu titra
treperi, strahuje
nada se još kojem proljeću
smirile su se protuberance srca
zahladilo je u njem
i oko njega
duša poput požnjevena polja
pustoš u nedogled
tijelo je spremno, čeka
tanano razastrto, isušeno
žudi za srpom vječnosti
blizu je žetveni dan...

Beč, '99.

noli me tangere...

ne dotiči me se
moja Marijo Mandaljeno
još uvijek nisam posve ozdravio
od tvoje teške ljubavi
ne prilazi mi bliže
moja slatka grješnice
moja nevina bludnice
i u nepokretu ćutim tvoju neusahlu žudnju
tvoje zapretane djevičanske strasti
provjetri usku ložnicu
otjeraj slike miline u zaborav
postelju opet izbijeli
tijelo okupaj laticama neraspupalih ljiljanâ
kose namiriši mirtom i alojom
i njima otari krvave usne raspetog ljubavnika
zapali voštanu svijeću ponad dovratka osame
razbij sva iskrivljena zrcala
u rijeku stvarnosti baci nedosanjane sne
ne krši uludo uvele ruke zorom i predvečerjem
ne prizivlji jalovu molitvu na usne
prokuni crnoga kralja
koji stoluje na nebesima
koji se dosađuje nad tvojom mukom
jer, uskoro ćeš teško oboljeti
i dugo umirati
zbog njegove ravnodušnosti

Beč, '98.

* * *

moja je draga golema crna leptirica
što izluđeno oblijeće uličnu svjetiljku
svake noći u kasni sat
crnim krilima miluje hladni stup
rilicu pripija uz svaku pukotinu
i srče spasonosnu rosu
tažeći svoju neizmjernu tugu
nitko je nikad ne vidi
nitko i ne zna za nju
jedino ja mučen sjećanjima i sjetom
kad oćutim bol u glavi zbog duge nesanice
prošetam često pred zoru
kroz moj zeleni kvart
i nađem je krila sklopljenih na molitvu
kako miruje u svetoj samoći
a tijelo joj podrhtava od silovite čežnje
za dragim kojeg je usmrtio
razigrani šišmiš u letu
golema crna krila pojeli žuti mravi
ispod stare svjetiljke
a noćima nakon toga
ona sluđena i strpljiva čekala dragog svog
da bešumno doplovi iz prazne, daleke tmine
i da joj tijelo dotakne svojim toplim krilima
da joj otare suze (za njim) isplakane
i svoja ticala opet položi ne njezino umorno čelo

Beč, '99.

(haiku o rastanku)

ti odlaziš
za tobom osta vrelina
i prah na usnama

Beč, '99.

* * *

kad me posve zaborave
krupne, žalobne oči koje sam volio
kad se ne mognem sjetiti
boje šaptavog glasa u tiha predvečerja
kad se budem budio prije zore
bez mirisa njezine kose u nosnicama
poći ću na visoku planinu
i ondje dočekati zalazak zadnjeg sunca

Beč, '99.

* * *

tko si ti, zbog koje se noćima budim
umiven ledenim znojem
zbog koje liježem u tvrdu postelju
obuzet mislima sjetnim
tko si ti, koja me zorom pozdravljaš
u prvoj zraci sunca
koja me u stopu pratiš
na svakom putovanju
koja bdiješ nada mnom
poput ucviljena anđela
tko si ti, kojoj se obraćam u molitvi
i koja slušaš moje tužaljke
koja me tješiš nježnim dodirom
uz zagonetni smiješak na licu
koja me ljubiš u hladno čelo prije počinka
koja mi u uho šapćeš riječi umilne
riječi koje mi nekad šaptala moja ljubljena
tko si ti, koja od mene tražiš odricanja
da svaka moja misao bude bjelja od snijega
tko si, reci mi, javi se, doleti na krilima,
budi kraj mene i u onaj kobni čas
kad me se nitko više ne bude sjećao...

Beč, '99.

MARINA ČAPALIJA

Terze rime

Zima i ptice

Zima sve zdrobi u zubima hladnim,
klopke kapljica odraze hvataju
mrzlih stabala čeljustima gladnim.

S pepelom surim u svom zagrljaju
raširi noć se u čvrste obruče:
mrkline srsi pod svodom tinjaju,

misao teška ure prebuče.
Ledeno. Studen. Grubi ujed tmice.
Samo bez straha (kako srce tuče!)

hrabro iz tame zažubore ptice.

O zlu

I da nestane sunca, neba, svoda,
i svi se sati crnilom presvuku,
na valovima ni splavi ni broda,

a more nijemo zamire u muku
u koroti zla od gorega većeg
dok oko slijedi tamnu sjenu muklu

što pijesak sipki u klepsidri kreće,
uzdigni srce prezrevši strahotu,
ni sablasni ples oduzeti neće

od struna bolnih istkanu ljepotu.

Zelena

Dani koji nemaju vaše lice
bez sućuti privode vrijeme kraju,
imaju hladne oči grabljivice

i dok se čini da skladno pjevaju,
smiju se glasno i govore strasno –
zure netremice, okom varaju –

kako je živjeti upravo krasno! –
jer i ta proljetna vazdazelena
dobro zna da čas je, i već je kasno

kad srce ugrije studen ledena.

U stihu si

Antunu Branku Šimiću

U stihu si od mjesečine bljeđi,
tajanstvu pjesme tvojoj duši znane.
Lebdiš u plavoj sutonovoj pređi,

u vrtu krvlju dok cvjetaju grane
i ptica crnih krila kobno šume,
a tijelo svijetle zaboravlja dane.

Tjeskoba kraja misao obuzme,
dah smrti gladne nutrinu izjeda,
ostavi samo, kada sve oduzme,

svemira milost u blagosti zvijezda.

Antička

Martirij slova otvorilo nebo –
Antigonin san u uzdarju svetom.
Ranjeni druzi pod tobom su, Tebo,

Idoli smrti u ufanju slijepom.
Nabuja vrijeme zaboravom Lete,
Apolonov disk rascvjetava svjetlom.

Proročišta dim ispunja zavjete.
Obećaje bol uzvišene muze.
Eolska sila, izgubljeni svijete!

Trajahu riječi, otirahu suze.

Ime ruže

Shakespeareu

Ni sjetnu Lunu niti zvijezde sjajne
zasjenit ne mogu oblaci tmasti,
svjetlosti neba stalne su i trajne,

usprkos tami nastavljaju cvasti.
Samoćom svijeta treperi sve više
mirisom bukteć u vrtlogu strasti

poludjela lat što ljepotom diše.
U imenu svom zlatan oklop skriva.
U zametku trn bodljikama piše,

zatamljena srž otajstvena biva.

Svemir

Emily Dickinson

Stisak je svijeta od teških okova –
jačao u satima brodolomnim
tišinom crnih krila gavranova –

crvendaćeva pjesma nad prezrenim
travkama – u beskraj – u nebo moćno –
bojila cvijeće ranama crvenim –

vjetrovi se s mora valjali bolno –
rastrgani grimiz snagom povili –
tkivo slogova oživjelo lomno –

s radošću – grlio Svemir – Emily!

Radetzky marš*

Josephu Rothu

Ni od pijeska, ni blata, ni kamena,
od prašine onih što po njoj gaze
stradajuć stalno, zemlja je stvorena.

Vojske u mrtvačkom plesu prolaze
uz fijuk metka, uz topovske salve,
kroče beznoge, bezdomne nakaze.

Konjice, ulani** u dane slave
vijore crveno-crno, kao plašt
prekriva prah careve sjedoglave

u krilu Tanatosa – posmrtni marš!

* "Radetzky marš" – roman J. Rotha

** ulani – konjanici

Glinena

*Enkiduu**

Posije sjeme u nizu dugačkom
i ljepljivo blato s dahom pomiješa
zanesena nad glinenom igračkom,

zide palače sumnjom uskomeša.
Podzemlja grohot potragu ismija
lovca i kralja silnog Gilgameša.

Na stazi mrska migolji se zmija.
Oštreći koplje u šumi cedrova,
zatravi sunce, nemirom proklija

od sjene sjena klonulih divova.

Jezik brojeva

Veri Horvat

Udijeli notu dok ukupnost sklada
milostivom nalik Samaritancu
glazbom spirala, lukova, arkada

prepleten u neraskidivu lancu
od mutnih slika, a kodova jasnih,
pismena odškrine čitaču znalcu,

ponavlja kadence ritmova stalnih,
bira skice nedohvatnih slojeva,
oblik iscrtan od krugova zlatnih –

začudan i tajni jezik brojeva.

* divlji čovjek, mitski lik iz "Epa o Gilgamešu" koji je stvoren od blata i božanske pljuvačke

Penelope

Velikom svijetu hrle svjetla broda,
prelaze izobate*, izohipse**
dok pod trupom tamna ljeska se voda,

a iznad: mreže zlatnih zvijezda vise.
S otoka one nikad ne odlaze,
upornost tkanja daljine obriše,

korak im jednak, divljinu pregaze,
poniru snagom u mora dubine,
oporu stoljet istom trpnjom krase –

iskricom duše premreže visine.

I svaka misao

I svaka misao tek probuđena
uroniv u izvor od rima skladan
na ponor ili let je osuđena,

a bunar slova zove vječno gladan.
Iz njega piju oni koji znaju
tu tajnu cigla od kojih je sazdan:

znakovi u šumnost vode padaju,
snivači zaborave što su snili,
kapljice u dubinama nestaju

kao riječi onih koji su bili...

* izobate – zamišljene krivulje na zemljopisnim kartama koje spajaju mjesta iste dubine mora

** izohipse – zamišljene krivulje na zemljopisnim kartama koje povezuju mjesta iste nadmorske visine

Ultima rima

Utječem se sved* obalama rime,
Lađica plovi u potku svršetka,
Tanana brodi ishodu ultime,

Iscrtava je svrhom otpočetka.
Mučila spravlja za oblike drske
Alfom i omegom na kraju retka.

Razlomljeno trojstvo prihvaćam šutke,
Izlijevam sebe u svijeta jedninu,
Mjereći stope pjesničke i ljudske,

Akrostihom za posljednju tercinu**.

* sved – stalno, uvijek, jednako; lađica – čunak, naprava kojom se povlači potka u tkanju; ultima – posljednja; svrha – kraj, svršetak;

** tercina, terza rima – pjesma sastavljena od više terceta povezanih strogim rimo-
vanjem (*aba bcb cdc...*) koje se zaključuje posljednjim izdvojenim stihom, rimom
vezanim za srednji stih posljednjeg terceta. Tercinu je u pisanu poeziju uveo
Dante Alighieri.

MIROSLAV RADIĆ

Dvije pjesme

Jesen ispred mene

Zatvaram knjigu pjesama raznih pjesnika
Nadam se da mi Cesarić neće zamjeriti
Što sam se uspio sjetiti samo prve kitice
Njegovog Povratka, jer *krhko je znanje*

Gasim tranzistor i pjesme evergrina
Koje mi bez kucanja ulaze u sjećanja
Bude sjetu u duši i rađaju puzeću tugu
Dok ni neka vrsta suza iz oka nije daleko

Dugo čekana listopadska kiša
Pojačava svoju monotonu melodiju
Čvorci u crnim gustim jatima
Vrše posljednje letačke pripreme
Pred svoj nov povratak na jug

Tamni sivi oblaci sklapaju prijateljstvo
S još ne tako gustom maglom
Dok se dan polako bez borbe
Povlači sa svog poznatog položaja
Na koji polako kao i jučer dolazi noć

Smijem li biti hrabar i napisati
Da i ja sa svojih šezdeset ljeta
Ne htijući dođoh u jesen života
Evo ti ruka jeseni, budimo prijatelji
Ne bježim od tebe već se radujem
Tvojim budućim plodovima duha

Čaroban zalazak

U zavjetrini lubeničke crkve sv. Antuna Opata
Dok vjetar oko mene izvodi svoju poznatu simfoniju
S nestrpljenjem iščekujem glavnog gosta
Koji se iza oblaka skriva i samo dijelom
Svoju beskrajnu ljepotu otkriva
Svjetlosno žutu stazu
Površinom mora pruža
I poziva moj pogled da krene

Polako ali sigurno i ponosno sunce se otkriva
Kao mladenka koja nježno podiže veo s lica
Svjetlost se pojačava, stazu svjetlosti
Čini intenzivnijom, zagonetnijom

Sunce se skroz otkrilo i odvažno pokazuje
Svu raskoš koja još kratko traje

Još jedan prst vodoravno položen ispred očiju
I sunce će doći na rub horizonta
Staza postaje uža i bljeđa
Sada već mogu bez žmirenja gledati u Sunce
Koje iz žute prelazi prema narančastoj

Hipnotiziran tim prizorom
Ostajem na ispraćaju Sunca iako me
Prijatelj Mario u konobi čeka sa zdravicom

Kao da se i vjetar na trenutke zaustavlja
Kako bi pozdravio svog trajnog suputnika
Zreli nar na trnovitom grmu zahvaljuje
Odlazećem prijatelju na crvenilu svojih bobica
Koje se radosno pokazuju kroz pukotine kore
U čijem sladu uživa samo moj pogled

Sunce daje zadnje prizore vječne predstave
Poput zastora koji se zatvara
Polako smanjuje sjaj i odlazi
S pozornice moga vidokruga

Za sreću u duši ovog uzvišenog trenutka
Znam sada samo ja, a naslućuješ ti
Dok brod iz Rijeke plovi polako dalje
I iza sebe ostavlja dug bijeli trag
Kao širok osmijeh na modroj pučini

MONIKA INJAC

Poezija

Ljubav krvavih oblaka

Tog jutra
zelene travčice
su se smijale sa njim
i ja.

Puna metaka rupa
onih koji nisu znali
i nisu htjeli.
Opraštam.

Sve tuge,
čudne duge
puštam.

Travčice plešu,
zaboravljamo tminu
dalekih obala.
Volimo sunce i sjaj,
i ljubav krvavih oblaka.

Travčice u ritmu,
vjetar pjevuši,
oblaci su plavi,
na našoj strani.

Želim za tebe stajati
na prvoj crti obrane
premda su me odavno
upucali.

Odlazak

U brzini
kojom je jurio
automobil
propušteni pozivi
na mobitelu
i polupopušena cigareta.

Odlazim
iz grada
u kojem su mi
obećali snove
od ljudi
koji su nosili maske
a nije bilo doba karnevala.

Od svjetlucavih stvari
koje su mi nudili
u zamjenu za ono
što su mislili da je ljubav.

U međuvremenu
ni automobil više nisam htjela
izašla sam
uzela kovčeg
u kojem su bile
neispunjene želje.

Teret razočaranja
je bio težak
i jedva sam ga nosila
krivudavim putem.

Htjela sam se otarasiti prošlosti
kao pepela koji mi je pao
na majicu.
Ali je ostala mrlja.
Crna i suha.

Izgubljena vremena

Moje tijelo je bilo utočište
nekih davnih izgubljenih vremena
dok su djeca trčala parkom,
a mame zadovoljno kuhale
gledajući španjolsku sapunicu.

Ja sam bila gola i žalosna,
ti tužan i star.

Prešutjeli smo ljubav.

Molili smo se, a nije bila nedjelja.
Idealima smo dodirivali slomljeno dno.
Tvoja hladna koža i moje isprazne oči.

U svijetu gdje je ljubav prestala postojati,
a nježnost je postala nemoć,
prepustili smo se modrim raskrižjima
otvorenih obzorja
za koja su nam obećali da postoje,
premda ih nikad nismo dotakli,
ugledali ili osjetili.

Pili smo, pušili, pjevali i plesali
sve samo u iščekivanju smrti.
Gubili se u milovanjima,
dodirima i uzdasima
tražeći ushit, neobjašnjivu pojavu
nazvanu ljubav.
Zaboravljeni i ostavljeni
našli smo jedno u drugom
samo zaborav, daljinu,
otvorena usta i izgriženo lice.

Hodali smo zajedno držeći se za ruke
prema cilju čije ime više nismo znali,
sa strahom da se ne odvojimo
kako se ne bismo još više izgubili.

Pili smo, pušili, pjevali i plesali.
Tvoja hladna koža i moje isprazne oči.

VANJA MICHELAZZI

Zasjenjen Mjesec

Zvezdanim plaštom ogrnut
usnuo je Mjesec
podario prednost
krijesnicama neba

Put
polumrakom osvjetljen
tišinu budi
ruke pohlepno
uzdižu tijelo
ispunjuju nemir

U osvit
sveno jutro
raspuklo se
ljubeći
ispucale usne
dviju sjena
toneći u bezdan

DOMAĆA BESEDA

VLASTA SUŠANJ KAPIĆEVA

Po rečkeh kantunićeh

Sakidajni je dan i opet san se otputila va rečki Stari grad, videt još jedan kantunić. Ako je ostala kuća baš z onega vremena va ken su prihajali judi s taljanskeh bregi. Onda kad su prišli morali su se ti judi negdere i nastanit, delu blizu. Magar je onda se i bilo nablizu: prvi red kuć na samen moren. Onda je to bil rastući nov grad, a kuće va današnjem Starem grade se jena do druge. Drvene, kigod kantun je bil na kamike. Skala netorajna, isto drvena, a po njih se je plazilo do nekega poda, danaska bimo rekli kata. Najviše su dva poda bila, na saken po jedan bil kvarter, stan. Va kantunić zad nekadajnega i sadašnjega Premier bara, svojni me je bil zapejal arhitekt i urbanist Zdenko Sila. Zdenjek, ki je skupa z materun i sestrun v Reku prišal 1919. leta. I to jušto onda kad je arival i Danuncio.

Bival je tamo, danaska je to hotel Jadran, i videl je kako Danuncio jaše svojun škvadrin. Računal je onda Taljan da će tu bit zavavek, aš ov del sveta je isto taljanski. Tako su govorile povjesne knjigi, a on njin je i dodaval. Aš je bil pjesnik, pak je umel to delat. To i još čagod drugo.

Arhitekt i urbanist Sila bil je va prven rečken urbanističken trojce, ki je pokle Drugega rata popravjal i ozdravjeval Reku. Bil je i mej onemi ki su oteli da se se ča je napol zrušeno do kraja zruši i počne od novega gradit kako spada. Otel je porušit i vas Stari grad. Ale ni to baš tako šlo. Delali su se plani, mislelo se je i najzad se je zmislilo ča bi se i ča će se rušit. Nestale su tako najprve one čemerne ruševini od noćneh tić. Pak su se same od sebe zisule neke kuće ke su se na ti čemeri naslanjale. Pak se je rušenje proširilo i širilo i ni već nekeh kutiće.

A danaska san se otputila i opet šla neč videt. Zad Premier baron još vavek stoji ta kuća od svojni. Z oneh vremen. A pul nje su ono mesto zad nekadajnen Jadroagenton, Principij, počeli zidat onako kako je nekad bilo. Zdižu se zidi, pak od vanjske gradske pozornice, kako se je svojni obećevalo, neće bit niš.

Ta kantunić i Stara vrata i crekvica sv. Sebastijana su se popravile. Još su neke starini parićane za obnovu, ma se ih je skrilo zad oslikani lancuni. A na lancuneh naslikane te starini zad njimi, tako da turisti moru "videt" kako su svojni zgledale. I kakove te opet bit.

Znad Principija je svojni bila i jena stara kuća va ku su se ki zna kad uselili judi ki su pekli kruh. Bili su prišli okol pedeseteh let morda s Kosova, onda su to bile Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija. Danaska

je to neka druga štorija. Ale i danaska su ti judi i njija deca v Reke. A na jenen kantune od Vele placi imaju kiosk kade prodavaju svoj kruh, somuni, bureki i pašti od sakakoveh sorat. Va ten kažote danaska delaju deca od oneh prvoh i deca i vnuki od njihe dece. I delaju ono ča najboje znaju i umeju: ono se ča nas hrani.

DANIEL NAČINOVIĆ

Istro-kvarnerske kolorature

Vêrsi za nosît brîmē i pasât vrîme

Cyberspaceri

Vrême je Postmodèrne – hej!

Nemòjte *komplizieren!*

Ma, kí od vas želî bit “fuć”,
zurück mit den Papieren?

Bi reć da smo na kùpē, ja...

A nîkega tu nî?!

Mi smo ka' i riba zmùćena
va mrižu ka beží.

Ćo, mi smo *cyberspaceri*

va bôršu skupa stavljeni

i potle va paděle, ši,

na lešo lepo sprâvljeni.

Glej, mi smo *cyberspaceri*;

opićeni smo fajn...

Ma, sve nevòji hîtamo

na *Cybernet online*.

cyberspaceri – infomedijatikom obuzeta bića; *komplizieren* – komplicirati; *bit “fuć”* – biti izbaćen, “out”, izvan; *zurück mit den Papieren* – unatrag s papirima, zaostali; *opićeni* – udareni, smušeni

Torre Fiumana

Daj, pogjèdaj vâ me:
Ma, ča ne poznâš me?
Nu, kakò si, kume?
Kànat još je živ!

To, ča već smo zreli
za poć na Kozàlu...
Veruj meni, stari,
da nisàn ja kriv!

*Torre Fiumana dell'Orologio...
Mentre la gente passa su e giù,
con tutto il cuore batte le ore
sorridente alla bella gioventù.*

*Indeficienter, toći se vino,
špricer, cappuccino:
i kànat još je tu!*

Torre Fiumana – Riječki toranj, Ura; na talijanskom: Gradski satni toranj... / Dok ljudi prolaze gore-dolje, / od sveg srca udara sate, / smiješeći se lijepoj mladosti.; *indeficienter* – lat. natpis na povijesnome riječkom grbu: neiscrpno

Ne hoj na more, kume!

Ni takðve bistre glave
ka ča j' bil kralj Salamùn!
Rèkal je: Za sàko dèlo
prâvi mora bit štajùn!

Ma, ča ne vidiš, kûme,
da je škûra Bodulija?
Da nevêra vâle vâlja,
jàrbole da vitar svija..?

Ne hoj na môre, kûme!
Tu va konðbi stoj!
Zmišât ćemo mi harte;
Na môre sad ne hoj!

A tebi j' vela priša
dva špara ulovît?
Pak na brudèt ih hitit
i mǎčka nahranît...

Ne hoj na môre, kûme!
Će barka se zvrnût..
Kad dojdu pešekàni,
ki će te tamo čut!?

Glej, žlàhtinu ti nosin;
Daj, hòmo zakantât!
Mi ćemo jisti rǎštiku,
mǎčak će se randât!

Rukavački zvončari

Zdôlun gremo z Rukavcà*.
Na gužice tri zvoncà.
Pãrtili smo: je'n, dva, tri...
Rukavãčki zvonçarì!

Va mornàrske majice;
klobučíc na rôžice...
Takò san se narendàl
i od srca zakantàl:

Prvi zvon nan vràge goni,
drugi zvon nan tira štrige!
Treti zvon, a to se zna,
mráz i zimu tira ća!

Binge-linge, linge-lìn!
Zimu ćemo stìrat mi.
Tako ja i tako ti
– Rukavãčki zvonçarì!

san se narendal – uredio sam se, okitio

* Rukavac – mjesto na Opatijskome krasu, 14 km od Rijeke

Velebitski doziv

K nebu raste kamen, a u moru stijena.
Od zanosne strepnje rasprsla se pjena.
Gle, čovjeku do Sunca još je korak bar!
Prostranstvo li velebno pogledu je dar.

Modri interval

Prošle su bonace, prošle i nevere,
vjetri s Učke pršeć valovano inje.

Tišina. Milinje.
Dva, tri... pet ih ima!

Proći će dupini
i mi tako s njima,
sve kako već vrijeme
razmiče štajúne.

Dupini što odmah prepoznaju brazdu
i koji još nisu vidjeli Brijune.

Argonauti* na ušću neke mirne rijeke

Spuštenijem jedrom do ušća je stigla
hitroplovka lađa o obzoru dana.
Mornarska se četa za dva pedlja digla,
zorom jošte k tome zlatnom obasjana.

Medeja je tãjčas ka grudima prig'la
glavu jerbo svjetlost jarka bješe dana
od Zlatnoga runa... osjajena igla,
obvijena tajna čak ljubavlju tkana.

Uz pomoć bje njenu ukradeno Runo
rođenom joj ocu... Jazonu na diku,
amo dopremljeno, zovuć nepriliku.

- Thàlatta**! – tad netko viknu; odsvud puno
pticā kričat stade: prezir na vidiku!
- Ne kori me, oče! Ah, kraljevska kruno!

* Argonauti – mitopoetski mornari na čelu s Jazonom, bježeći iz crnomorske Kolhide s ukradenim Zlatnim runom, u današnje sjeverojadranske vode dolaze 1230. godine prije Krista (prema A. Facchinettiju iz XIX. st.)

** thalatta – starogrčki poklič pri susretu s morem: More!

Ka' i brod bi moga sonet imat provu

Ka' i brod bi moga sonet imat prôvu
da vodê razgr̃ne, horizont pomākne.
Sonet ima jarbol i da zvízde takne
kada nan noštròmo nāčme pismu novu.

I saka nevòlja od življénja lākne
kad m̃isal ka' i galeb počine na krovu
od kuće na môru ča u srićnin plovu
novu tugu lomi; ljubāv oganj stākne.

Ja danàs sidin na krmi, zdòlun gledan
na dane pašāne, na lito i zimu...
Ne znān ko za duge vjāčē san narēdan...?

Ma, stēšo pozdrāvljan oseku i plimu,
a brod će koštāt se tamo kòli sedan,
sonetu kad vržen onu zadnju rimu.

prova – pramac; noštromo – vođa palube; *lakne* – biva lakšom;
stakne – naloži (vatru), potakne; *vjače* – putovanja; *naredan* –
prikladan, spreman; *stešo* – svejednako; *koštāt se* – usidrit se;
koli sedan – oko sedam; *vržen* – stavim

Ca bi reć, barba Martin?*

– Ca bi reć, barba Martìn,
da ste priša va Plomìn?
– Aj, moj Bèpi, obećò si
da plotìt ćeš mi kvartìn!
Kvartìn šcèto, fòrši dvô,
da se kí ne rabijô.
Kvartìn bèlega – užònca!
Kvartìn c̀nega – krijònca!

Dôn pasèva, nôć već klònca.
Pita Mèsec Mesecìno:
– Kí so oni dvô pijònca?

* * *

– Ca bi reć, danàska, Bèpi,
da si priša va Labìn?
– Ca ja znôn, barba Martin...
Obećò ste mi kvartìn!

* Pjesma je oblikovana labinskim govorom (cakavica po labinjonski) čakavskog dijalekta

Kvartìn šćèto, forši dvô,
da se kí ne rabijô.
Kvartìn bèlega – užònca!
Kvartìn c̀rnega – krijònca!

Spod òblaki Sunce klònca,
a g̀alèbi kliketòjo:
– Kí so oni dvô pijònca?

Ne znô se ko je lèpci grôd
Plomìn ali Labìn...
Daj, Nina, bokalèto, šu,
kalòj jo na škalìn!
Cuvèta, ćuk i grlica
noćàska neće spàt...
Na plàce, tu pod zvézdami,
će s nàmi zakantàt!

ca bi reć – što bi znaćilo; *kvartin* – dva i pol dcl; *šćeto* – izravno, zaciijelo; *(da se ne) rabijo* – da se ne razljuti, uvrijedi; *užonca* – navada, običaj; *krijonca* – dobar odgoj, uljudnost; *klonca* – klatari se, vuće noge; *kliketojo* – klikću; *bokaletto* – bukaleta, ukrašeni trbušasti bokal za vino; *šu* – hajde; *kaloj je* – spusti je, odloži je; *škalin* – kamena stepenica; *cuveta* – sova

Dvigradska kantilena

U Dvìgradu* gradu, u staremu hladu,
šesna divojčina po stazici grê.
Smijî mi se lípo; bi reć me poznâ...
Ma ja nisan sigur pa pitan: Ča ja?

U Dvìgradu gradu, dva koraka niže,
grofova karòca skače priko grâje...
Pìkasti brèk laje, a muhe š njin plešu;
brek šalje depèšu: Vau, vau! Va, vâ!

Karoca je puna i srebra i zlata;
po boku je špòrka, je špòrka od blata,
ma mene ni briga i... ki to badâ?

Gren naprid pomàlo,
ma kòmoć i dva.
A tamo nad Dràgon...
O, sveta Sofija,
di san to ja bija?
Sve mi se vrtî.

U noć grê moj Dvìgrad
i s prston mi prîti...
U zvízde to hîtî,
ko moreš, zrmàn!
A ja mu rišpòndin:
Provàt ću, ne znân...

kantiléna – napjev; *šesna* – zgodna, naočita; *priko graje* – preko živice, plota; *pikasti brek* – točkama postrapani pas; *ki to bada* – tko za to mari; *ma komoć i dva* – ali na jedvite jade; *nad Dràgon* (ovdje Limska dràga) – ponad udoline; *zrman* – rođak

* Dvigrad – ostaci drevnoga grada u središnjoj Istri (Kanfanar), napuštenog 1631., a župa je preseljena 1714. godine

NIKŠA KRPETIĆ

Svitlo

(čakavska poema, dio)

1. Svitlo uliza u Jerosolim – Cvitnica

Ka da niki cesar oli faraun arivaje poza velega trijumfa:
na procesjun ita se cviče, mavadu s granaman o' palmi,
prostiredu se vešte i tapeti, sviman su justa širon otvorena.
On, s primislon na ono ča zori i ča se više ne more prolongat
i ne more njanci za pinku pomegat iz škice života i fortune svita,
jaše kolafjaka na tovarčiču u flujidnon šagumu mižerje.
Zibje se, zibje Svitlo Svita, intrada života i rika spasa
doklen iz škurice gujina torkula letidu luštre, rafa i smrad,
a ladri, ašašini, grezuni i barufanti breznani su moršon straja
purgajedu se, tučedu šakan u prsi, granfajedu žile i klečidu na
koliniman.

Svi bi otilli okidat zaperak, istuč ruzinu, bit u ovi dan svidoci,
škapulat se o' sidruna grija, salvat dušu za vike vikov,
i kolpižat, zajitnit u oganj krocule svagdanjega ševrjastega puta.
U ariju sukja šperanca, škorcaje i riže verige mrčine.
Vanjanin ne fermaje: na mlademun o' tovarice uliza u grad
sigur u forcū i poslanje: da se ispuniđu beside iz Libra.
Glas o Lazaru i svin onin dobrin diliman i mirakuliman
inbroka se u juva i možjane ovega svita i srca in rebatijedu:
"Evo ga, doša je, pasa je okraj mene, vidi san ga, vidi...!"
Farižeji i glavari, šticani, odiza kantuna pjucadu u zemju:
"Ma koji zavajun, da će Jerosolim sagumat se ol fundat se

da stina na stini neće ostat o' ovi' naši' palac, torjuni i zidin,
i jur plače ka juta narikuša, ma vidi otega lazaruna, Kajfa,
kako nas strili jočiman doklen mu se suze cididu niza praću!
Ma je li to oni marangun iz Nazareta ča je inšempja nike naše jude?"
Žlambročala se gomila ka dima iz fugere, vrime i posli stojidu,
škripjedu škure, pergula, punidu se skalnade i sulari,
grdelini se voltajedu u ariji, čele zunzidu nad cvitnin tapeton
na kriliman prinoseć portade meda do mora, gora, do neba:
Osana, osana Davidovu sinu!

Stojidu marteline, tesle, kacačodi, šegaci, maštili, teće.
 Kalafati, maranguni, škarpelini, lavandere i gospoje,
 nervožasti i zafastani, brez pacjence tiskadu jedan drugega
 i zdižedu ruke, širidu prste ka da oćedu konfete uvatit,
 a niki, basetniji, u otoj furiji vatadu grane i na cabla se penjedu.
 Matere držidu malu dicu na krkeč, faculetiman mašedu,
 a mularija klapa baketan svon forcon po tikvan i škudelan.
 Ka da konopari odmotajedu veli rokel na kontradi:
 po tleju skrušeno lizedu cunfasti, francavi, dižgracjani,
 frakapanje i redikuli, slipi i gluvi, grišnice i siromaji,
 učene i štimane tešte, ribari, težaci, maranguni i diladuri.
 Gredu odispri, gredu odiza Galije fortune – Svitla Svita.
 Dišturbandi farižeji kaputajedu i mučidu, ćiridu kroz buže,
 mislidu da je cili svit porebambi, da je ariva susvita,
 tremarjola in u prsiman, justa pinidu, a taščina kuva
 pa istriskani i dešvani ka trščice na buri škripjedu zubiman:
 u gribju in je uliza...
 Bogatun je u ovi dan govno o' pasa – nikor i ništa,
 a zlato je sarbun pustinjski, kluko zmij i škorpjij.
 Spas pohodi Jerosolim.

2. Balarun u templu

Gložjedu se facade u Templu i škripjedu ka trabakuli u portu.
 Mareta straja ginga kolone, podorala temeje i dešvala skaline,
 vižitaje u bisu svaku kamaru u Domu Boga Oca Svitla
 di je hlepnja i karanje šuperalo pivanje leviti i molitve kurati,
 i ka da je oti šušur parla: "Ča oćete višje, ol ne vidite da prodajemo,
 a oni, ako oćedu, neka se molidu i pivadu cili dan i noć, ko in brani."
 Od trusa škorcajedu se krila rimskog orla ispri Templu,
 a u škontraduri letidu tavaje, banci i balance, katrige,
 letidu šporki denari, letidu perušine, a bile grlice mučidu u kajbaman.
 Ka da je bruškin o' gožđa zabala tuta forca po tleju i štropu
 i svaku pinkicu šporkice oće izgratat su svetega mista;
 pokunjeni i u priši, bižidu galantjeri, kupravende i gospoje,
 prosvitjeni i ispurgani pištulon ča zvoni po cilemun gradu.
 Siromaji, betežni, slipi i cotavi fišo gledadu u Svitlo
 ka utopjenik izmeju dva vala u obišnu šeničnu slamčicu
 jerbo znadu: zbonacat će kad je Spas bliz, kad je Svitlo tot.
 Drćedu koltrine o' templa, pucadu kvadri o' cedra i ebanovine,

a šticani farižeji, zeloti i glavari, Kajfa i cilo Velo više,
 dekapoto potni mučidu, u šuperboj fermi, doklen Rič šiba:
 "Ludonje i slipci, falšuni i ladri, puni mrtvega košća,
 škambjota i regul, brez zeru Božjega straja i juskog ozira,
 ča činite ovemun nesriknjen svitu infetani sebron, zlaton?!
 O' kuće molitve i šalvaomeni učinili ste škanježinovu bužu.
 Brez rešpeta cidite muve i papataže, a tustu devu žderete

Gujine i gujine leglo, šerve javlove, u paklu ćete gorit.
 Jerosolime, Jerosolime, ti ubivaš pronošitike su velin kuražon
 i tiraš kvošku da ne stepli i salva piliće svoje o' drčuna.
 Stine na stini neš ne vidit o' Templa, Jerosolime.
 Ajme ti ga van ča libre študjate i predikate, jo vaman farižejiman,
 ča pušćate svit i beštije u Tempal ka da je pazar oli peškarija
 pa se tiskadu ka gladne ovce, karadu, škripjedu, beštimadu,
 kažijedu roge jedan drugomen, Mamonu se bogu zlata klanjadu,
 a krv se cidi po tavelan u Domu Boga Oca moga.
 Jo vaman; laščite, perete žmule i zdile izvanka,
 a ča iznutra, grišnici, ostavjate: lupeščinu i falšitadu.
 Podajete na sva zvona desetinu o' metvice i kopra,
 a ča propuščate – temeje i stupe Zakona propuščate:
 pravicu tribunala, virnost i milosrdje izgubjenin dušan.
 Parite mi ka piturani i urešeni grebi na grobju:
 Izvanka lipi ka kvadri puni koluri, tičic i rusul,
 a iznutra puni koščurin, črvi, smrada i šporkice.
 Morete privarit juske joči, ma kako privarit nebeske!?"

Niki masni i crni konci spuščali su se po ukipjenin facan
 i inkolavali za luštranu robu, vlasi, čela i incukane ćunke.
 Ka da jemađu puntamenat svi špacakamini iz Judeje.
 Prispodobe su rebumbavale miriman i balale u njiovin jušiman,
 sikle gustu ariju u Templu, pjuskale u uzavrilin možjanin
 i misto da panu na zemju i počmedu se fruštavat i pepelit,
 zaškurili su joči, stiskali vratne žile, šake i škripjali zubiman.
 Omrazija ji' je odispri svi.

Besidon pjuknuti, šuperbastin glavariman i farižejiman
 oto je bilo, a malo je reć, priko svake omire ča su mogli izdurat.
 Migali su jedan drugemun, činili mote glavani i prstimani
 i nervožasto zaprišili prama šekretoj kamari odošoto Templa.

3. Poslidna večera

Pasaje vrime Svitlu i skupja virne tiće u siguro gnjizdo, šaje Petra i Ivana u ričiman zagropani i protapanjani grad da pojdedu u niku kalu i najdu čovika su bokalon vode u rukan, da ga slididu uza skaline u velu kamaru i išću domaćina: “Šaje nas Učitej da parićate sve za Vazam kako je potribito.”

Zanju botu će š njiman sist,
zanju botu će š njiman jist,
zanju botu će š njiman pit
i višje nikad o' roda trsova
doklen god ne dojde Krajestvo Božje.

Nidir nī sinjano ni nikad u juvu nī zašuškalo koji je oti čovik
ča je Svitlu da velu kamaru, ranu i vino za Vazam.

Zna je oti čovik: Svitlu je vrime blizu! Vaja ćapat cimu. –
Prispilo je vrime svi' vrimen! Arivaje mu jušto Istina i Jubav.
Parića je sve kako i triba, nī šćedi ni u jiću ni u piću.

U veloj kamari svi su jili i pili, a i Juda se obilato mašija,
i more bit da se u možjanin tumbava i žgobava ka bulin,
i da su mu vlasi žmarile doklen je ingodižasto kusa i gloja koščice,
ma more i bit da je prilija omiru i potega koji žmul višje,
jerbo se pari da mu se nī baš odilo u mažinin smrtne trapule
di ga je bisna obotnica tiskala uza kortinu, mantala koluriman
i nabotila mu, goluzon, žepe krvavon bušton – sebrenjaciman,
a on drća kako trščica, zagropan u duši i tilu noštromon javlon,
sumjon u Učitejevu forcju, sumjon u Učitejeva dila i riči
ča su šuš kale ka črčaika u njegovin skonšumanin jušiman,
iz just Svitla u justa Kraja mrčine i laščile se za stolon
pa se je zdiza, ćirija odispo stola, bruškinava postole i guli vlasi,
pun falše grandece, morbine, ilužjuni i u mislin vergulast
ka i kruzi ča ji' je činija basajuć kolo naokolo stola – sve užje, sve težje.
Samo ča nī zaguca ješku...

Vazelo je Svitlo krv, razlomilo rukaman i podililo ga učeniciman:
“Vazmite i ijte, ovo je tilo moje ča se za vas pridaje.”

Vazme i kalež, zdigne ga povrj glave, s višton u nebesa.

“Pijte svi iz njega, jerbo je ovo moja krv ča se za vas proliva.”

Svi učenici s pomjon su vazimjali kalež su obedvi ruke i pili,
a i Juda je, bokun rasvantan, ija krv i pija vino iz kaleža,
ma jur je bija u čampran Kneza zla, u procipu inbeneg klanca

zagančan izdajon pa su mu justa zadržala kad je ču:

“Ajme ti ga čoviku koji...”

Ma sebrnjake je vazeja, posal je sklopjen, pravovajan i timbran, jur ga javal tanta pa je s facon o’ diteta uvatija kofidencu i su puno krejance došuja se do Svitla, zagrlija mu špale, raširi kimente u jočiman i inočente upita: “Koji je špija?” Čovišnost u Svitlu pinku se žgobala i badne ga u duši:

“Koji je su menon, jedan o’ duzine vas, izdat će me.”

A drugi jubjeni učenik vas se rastuži, nasloni se Svitlu na prsi i reče da mu utijo u juvo šapne koji o’ nji’ je oti žbir.

Svitlo će: “Oni komen ću dat u justa umočen zalogaj kruva.

Umoči bokun i da ga Judi, sinu Šimuna Iškarijoskoga.

Poza tega javal defešto ulize u Judu i ćapa sve komande. Batila je noć i galantni domaćin donija je nove tavajole, dolija uje u sviće, najboje vino u prazne vrče i sija zbande. Dugo su apoštoli gucali najmudrije šentence ovega svita jerbo su, ka dica Svitla, izdurali u svin patimentin i tentacjuniman. Adukano su meju sobon filožofali, kontreštavali opinjune, i ka da je nika alegrija esplondirala i tiščala ji’ verigan za stol, mažinini učeni’ batudi okrićali se, šijavali, orcali gori-doli, nikor nī muča, svak je bija barenko takmen drugomen, svaki je šinjava svoju učenost i brumava na svoj mod; nikiman su se i gjanduli vidili, nikiman su i riči dištonavale, sve u žeji da se ova poslidna večera sviman uriže upamet jerbo su ćutili ništo u ariji ča ji’ je granfalo i potizalo da budu jur bližji vengo prin, i dušon, i srcen i tilon u ovemun gnjizdu di ji’ je Svitlo okupilo i pitalo ka male tičice a sad će morat pernut, sami širit krila, poletit kontra orli i zmij. Ma koji bi od nji’ bija kapitan, otac u gnjizdu, mater u srcu?

“Kapitan meju vamin je oni koji će bit mali o’ kužine, zanjar, oni koji vas služi i luštra, a na vrju je stola”, reče Svitlo i vazme šugaman, kajin vode i uvati se učenicin prat noge.

Dojde i do Šimuna Petra, a ovi se inkanta i pane na kolina:

“Ako te ne operen, neš jemat dila su menon”, reče Svitlo.

“Gospodine”, reče Šimun Petar, “ako tako mora bit, ondac ne samo noge, vengo ruke i glavu.”

I bili su svi purgani u duši i tilu, a samo jedan nī u duši.

Diglo se Svitlo, svi su zamukli, zagropa in se grkjan
 jerbo su znali: ne more bonaca vično durat kad oblaki jizde.
 "Vazmite svoje sakete i borše, četiri su bande svita", reče.
 "Morat ćete daje brez mene i brez mojega sigurega timuna,
 jerbo ću bit ređistran meju najgore skanježine i ašašine.
 Ma neka ne plačedu srca vaša kad dešvidaju moju kamaru.
 U domu Oca mojega jema kamara ka sarbuna na svitu,
 zaraj tega gren odispri i prin vas da van pripravin najboja mista.
 Ja san Štrada prama nebu, Istina svita, Života živega život.
 Ja san u Životu i Život je u meni!
 Ne strašite se, neću vas ostavit sirote,
 ma tiščite na pameti moju najslaju zapovid:
 Jubite jedan drugega, ka ča ja vas jubin."
 To in reče, a ondac opre fineštru, zdigne ruke, upre joči prama nebu:
 "Oče, vrime je. Proslavi svoga Sina, da Sin proslavi Tebe
 i, u ime Tvoje, onin ča si mu Ti dā, život vični sviman dā.
 Dīlo je dovršeno."

I prida in u baščinu kjuč o' vrimena, Krajestvo ča ga je dobija o' Oca.
 Ma javal nima mira, parat će in jidra, rešetat će ji' ka šenicu,
 tirat živit na svoj mod i u perikule i tentacijune bacat.
 Svitlo Šimunu Petru da sinjal da dojde i u juvo mu pošapje:
 "Petre, kad dojdeš sebi, ošervaj se i stegni ovce svoje."
 A Šimun Petar nī razumi da čovik more pjunut na sve,
 žgarat u pogibli, zanikat i mater, i oca, i dicu i Svitlo zanikat.
 Na Maslinsku goru pojdedu, brez i je'ne riči dojdedu

Vapori nejuske omraze jur su plazili priko zidin o' grada.
 U Jerosolimu niki o' bisa nisu pošli leć; palile su se sviće,
 u rukan okrićali mačevi, baturice, otvarale se fineštre i žmigali sinjali.

Oni dobri čovik ča je parića Vazam s pomjon je vazeja kalež,
 skala se u konobu, vazeja zlatnu škrinjicu su sinjanon ribon,
 kalež najprin pojubi pa zamota u velud i leđero mekne u škrinjicu.
 Seja je na katrigu i dugo mislija di bi je moga sakrit.
 U joku mu je cilo vrime drćala je'na suza.

MARINA TIJAN HAJDINIĆ

Priče

(Iz knjige sjećanja i uspomena “Hreljinski koral”)

Murva

*Oni ki su po smoku jili,
poli kih su se težaki z gladun morili,
puno toga ča na ovoj biljinskoj murvi visi,
po pravdi Božjoj, črvi bi
va niko vrime drugoga godišća pojili.*

Se ča na ovoj hreljinskoj murvi visi, salamuru j' ćutilo, va njoj je stalo, se j' toćalo i, kako niš drugo za grlo zmočit ni imelo, četrdesetak dan pomalo ju j' srkalo. I jednoga dana, znenada va moru se j' finilo. Da se otrezni. I sekundu prvo leh će na se doć, va saku školju i školjicu, faldu i faldicu narival se j' papar. Protiv uroki. I blaga, črvići, kih metuljići legu. Na kuku obišeno, na kolac zavišeno va dimnjaku ali napi, dima se j' naužilo. Onoga od šmrike z čijega ognja cigani zletaju. Na buri se j' niko vrime, misec, dva, tri sušilo. Bilo j' na oku gospodaru. Po njegovomu guštu se j' redilo. Na finjenici, na suhvit se j' uredilo. Tu j' na propuhu, zorilo.

Uši, rep, kože, nožice, ocvirki, krvavice i kobasice prve bi se bile pojile. Za Vazam, potle maše, va dvorišću, na suncu, partila bi lopatica. I mladi luk. I slatka pogača.

Za rizat, vezat, kopat, sadit na niš je došal špeh i slanina. I druga lopatica, prvoj parica. Za ne čuda ljudi. Za par nadelanih, dobrih jilci. Z onin ča j' ustalo, odbavila se j' košnja. I drva su z planine na kućni lumer došla. I šušanj. Zima j' nastala. Ostalo se j' bez se drobancije i sega ovoga ča na murvi visi. Ma, va prašćarici...

Namor, oni ki su po smoku jili, poli kih su se težaki z gladun morili, puno toga ča na ovoj biljinskoj murvi visi, po pravdi Božjoj, črvi bi va niko vrime drugoga godišća pojili.

Fijolica

A unput mi se nič va travi pričini.

Cvetić mići va plavo popituran.

Ni sam.

Tri-četiri su okol njega.

I pup jedan.

Po kusu susedskomu pasivan. Ko da po kušinu gazin. Desetak let ni košen, dvajsetak kopan ni. Mejaši vidit ni. A bili su tu, va zemlji. Uz njih trsi zasajeni. Spod njih peršin, riga, radić. O proleću se j' tu sadil krumpir. Gnojno mu j' bilo pa, ako j' još k tomu kad mu j' najveć rabilo dažjilo, bil bi urodil. Va trap je dospival, skupa z ripun ka se j' zad njega sijala. Dno kusa pripadalo j' luku. Friškoga zelja sakud po njemu. Samorasno. Žuto j' cvalo.

Po kušinu gazin. Pred tin je daž padal. Vela j' vlaga. Mokrina. Tičin orišić mlad. Bez ijednoga lista j' ustal. I golu diraku abadan. A unput mi se nič va travi pričini. Cvetić mići va plavo popituran. Ni sam. Tri-četiri su okol njega. I pup jedan.

Po kušinu gazin. Za ki dan će Božić. Ne spamećivan se da san o proleću, kad sakud rastu i diše, va kusu plave cvetiće vijivala. Na tomu komadu zemlje nisu fijolice cvale. Težačka ruka ni dala. Prelog je to za nju bil. Korisnijemu od sebe mesto j' morala pustit. Za žitak. Za obatat. Ovdi, na mojoj, našoj kamenitoj zemlji. Ne domišljan se ni toga da san ih vijivala pred Božić. Snig, led bi bil zemlju pokril.

Va susedskomu kusu po kušinu gazin. Okol mene cvetići va plavi kolor popiturani. Meni dobro znani. Va srid lihe, kusa, nikad nisu rasli. Spod gromač, med šparugun, va zapuhu, jat, rano o proleću su dišali. Da j' zimi finjenica, po njimi smo znali. Danas znamo da ovo vrime sakanje teško brime nosi. Fijolice, vijole cvatu. Ne diše. Božić je na vrati.

Susedstvo

*A poč-poto san susedu došla.
I retki litrat naše starine
va suseščini našla.*

Klobuk je na glavu nabandal da ga magljavina ne ulovi. Nemiloma pot je z njega na curak cidil. Ni porajtal. Cipanice j' pospravljajal. Va štalu spravljajal.

– Ma, draga ti, ovo j' prčkarija od dela. Par ur i gotovo. I doma si. Na ponudu jido. Za popit sega. Ni spih onomu ča san nigda užil. Dva laza smo imeli. Jedan na Brborini, spod Tuhobića. Drugi, za jedanaest kosci, po ocu Stipanu, Krasičar je bil, imeli smo Zazale, va Gramostah, spod Jelenja, kadi smo se mejašili z barba Andrejun Paravićun, Zvonkun Macanun... Mladost mi j' gori ustala. Od tri i pol jutro do devet večer smo kosili. Ako j' trava bila vela, na mejaše smo zadke kladali. Očuvaj Bog va tuje zakosit. Seno smo va balah, va brimeni na put zinašali. Z lodricun, barilci, po vodu na Jesenovicu hodili. Na kraju dana, da v jutro budu nared, bale smo delali. I kad smo košnju svoju finili, seno doma dopeljali, va senar ga pospravili, nazad smo se šatoru i konaku vrnuli. Ljudin ki su nami pomogli smo vrnjivali. Kad smo i to odbavili, ustali smo drva za zimu nabrat. Z ručnun pilun rušili smo grabre, bukve. Z sikirun, z kunjerun, drvenin i železnin batun, blanje na metar piljene smo razbijali. Domišljan se da san jedno leto podjedno dvajset i tri dani va šumi bil – mencoval se j' sused moj Vlade Jožičin. Frančišković se piše. Prijatelji ga zovu Beli. Nona mu se j' zvala Petra. Bila j' oženjena za Ivana Kružića. Drugi nonić, po ocu, bil je Anton z Krasice. None se ne domišlja. Ovce su imeli.

Segutra san, poč-poto susedu došla. Da ga obajdin. Na privratu, drva pospravljajuć san ga našla. Va štalu. Va japno j' friško pobiljena. Mićušna njoj poneštrica. Žlipci na krovu. Kolarini urejeni, na suncu se bele. Danas dvoru za lipotu, a nigda su va njoj bivale dvi krave, jedna ovca i prasac...

A poč-poto san susedu došla. I retki litrat naše starine va suseščini našla.

Zazvonilo j' polne

*V jasla se j'
priko stabara plast sena hitilo.
Turicu z štrigljun očistilo.
Na tronožac, škamblicu selo,
nabrizgana vimena pomuzlo.
I unput je va svoj mir se potonulo.*

Z neba j' mulilo, rosilo, grmelo, dažjilo, močilo, šoprnjadu, škropac, frmelju, beljavku, metljavku su zimu nosilo. Zad toga j' zasvitilo, mljačilo, teplilo, z zemlje živo zvlačilo, va zeleno oblačilo, pa j' obdan blago, skupa z onin opodzimu zleženin, maljahnin, bucalo, rzalo, revlo, meketalo, kokodakalo, kreljutalo, zobalo... na pašu zihajalo. Ne po smoku, leh po žveku, manijeri, krijanci i koraju jilo. Niko j' mlajahnu travu paslo, niko j', prteć se i skaćuć, po gromačah brstilo, niko se j' kopunilo, preživalo, igralo, naganjalo, prikumbečivalo, starije zanovetalo. Od podlesnice sako se j' odmaknjivalo. Priborice: vres, kiselicu, klobučice, šćiricu, šedrku, poletušu, muravu, kozju brad, rigu, travu ivu, smilje i bosilje... zibiralo. Ni se onjiralo, ćubilo, kvožilo. Deštardih, dumastih, dešperanih, falsih, netorajnih, natrmunjenih, nujnih, pokunrivih, prismujenih, metuljavih, začčanah tu ni bilo. Puntal ni niki nikoga, se ako j' ko i ko bilo zeru priprosto, neumno, destezo, testeno, devotno. Utaman urdin. Niš ni bilo zneruke, se j' bilo navar. Niki se z ničin ni bažunal.

Kad je polne zazvonilo, sunce j' stalo. Na mestišću svojin pun bujol vode je bil. Ni "Voć, voć!" ni rabil. Srkalo se j', sribalo, na dušak pilo. Bohana j', kad je zaletelo bilo. V jasla se j' priko stabara plast sena hitilo. Turicu z štrigljun očistilo. Na trojnog, škamblicu selo, nabrizgana vimena pomuzlo. I unput je va svoj mir se potonulo. I ja, gledajuć v okasu nigdanji litrat.

Na petar je poč

*Bila bura ali daž,
ti si, dušo, moj pajdaš.*

Kadovo se j' kapa nebeska grdo naškurila, natrmunila. Šoprnjadu j' poslala. Zad nje frmelja j' nastala. Bura j' z snigun lumbardala, zavijala, fikala, hlinila. Sakamo j' nos zagnjetala. Zvicijana, maliciozna, jetikava z grmi se j' divertila i starikove grane krečila. I laštru j' od poneštre oskubla, rastriskala, rastukla. Ciboru j' i menduli hametice pupe, bele cvete, cvetiće kidala, unesvist odnašala, a mlade zelene listiće se ziubijala, zičrnila.

Rabil je kožuf, tabar, šušnjarica, šijal. I pelica. Komać i jedva za tri danimo se je škapulali. Pomalo j' molala. Zamukla j'. Gori i sakoj planini okol Tuhobića brvinu j', a Kvarneru vedrenicu pustila. Jutro su Boduli z Učkun, ka se j' va klobuk pokrila, dali sinjal da će ta dan padat daž.

Kad bi nigda, va marču potle teploga febraja, takova metljavina došla, ljudi su govorili: "Ako velja ne veljuje, starac marač opakuje!" Ma i ovo: "Bila bura ali daž, ti si, dušo, moj pajdaš" i "Bura puše, snig je pal, nisan videla kud je šal."

Vavik se j' verovalo da još mora doć jurjevska i duhovska bura. Zna donest snig, ma i jadinu. I mrzlo vrime. Na ognjišću, vadne i po noći, oganj jako gori. Na petru j' teplo. Frajar je frajarici šapljal, ju napučival: "Ali bura ali vetar, mi ćemo poč na petar".

ZLATICA BALAS

Štorije od nigda

Žurnada

Jesen je obgrlila driva. Pofarbala jih va se moguće farbe. Najviše se razaznaje žuta, kafasta i črljena. Bura kad zapuše se pera pomiša va zraku i onda nemilice na se bande lete. Na očigled se vidi kako se driva slače i onako gole, bez srama stoje ko da se ama baš niš ni dogodilo.

Nas nikuliko divojak po tako pospanon danu zaputilo se va težaštvi gvoru teti Cili Karličevoj zinašat drva. Bilo je to oko 1955. leta. Ni se moglo odgodit, ne zbog nas, nego je ta dan dogovoren već dva tjedna ranije. Kočijaš je bil odredil baš ta termin.

Prije nego smo krenule teta Cila nan je skuhala belu kafu. Se ako je bilo rano, zad četerte, ni nan smetalo. San počela pit ali ni mi nikako hodila zdolu. Bila mi je jako žuška pa san ju jedva popila. Moje pajdašice Marica, Mica i Danica isto su ju popile i nisu niš rekle. Bilo je i njih sram da bilo ča prigovore. Da je tu kin slučajen bil moj kum Kazo on siguro ne bi zamučal, van bez srama rekal:

– Danas se teti Cili potopil vapor z cukaron! – Ča bi značilo da je kafa žuška. Kad smo ju već popile da nas malo razbatori od sna, popila ju je i teta Cila.

– Ajme, dičino moja, a ča niste rekle da san zabila cukarat kafu...

Prošal voz... Pomislela san va sebi, a siguro nisu drugačije mislele nit moje pajdašice, se ako joj nismo zamirile. Tako žuškin okuson, z sela Karličići kadi smo se našle, oprtile smo nika brašno nika žbanjku z vodun i tako oprćene šle uz Matičinu kuću, tete Mercedi, kraj škole u Blašković, uz Betinu, Pelićevu kuću, puten na Antovo, Lućen na Brizicu, a onda prema Zakoriton. Na vrh kad smo prišle, ne bimo bila mladost, a da malo ne zapivamo. Čulo nas se va dolinu. A veselo čavrljajuć, se ako zapuhane, smele smo se i kumedijale na svoj račun. Po odlomljenih grančicah videle smo da je već niki pred nami pasal. Uru v to vrime nika od nas još ni imela, pa smo se ravnale po suncu. Se ako se ta dan sunce ni baš rivalo jer je već za rana dišalo na oblačno.

Kad smo tako prišle Zakorita poli štirne natočile smo vode i šle na livo va jedan veli dolac. Morale smo pasat uz dva groba. Za njih se reklo da su tu v ratu poginuli dva njemačka soldata. Već po našoj udomaćenoj užanci otkinule smo malo jelovih grančic i položile na humki, divaneć međ sobun kamo su jadni prišli ostavit kosti.

Črišnje

Jutrinja još ni zazvonela, a moj me otac već probudio. Onako sanena ni sama nis znala dal sanjan ili san fakat budna. Kad bi mi se ki smiloval i pušćal malo dalje pospat mislin da bi zaslužil se zlato svita. V to isto vrime kroz otvorenu poneštru va kamaru je dohajal friški zrak, a tičice, ke su se zvana čule, ko da su me otele razbudit i poručit da se dignen i skupa š njimi uživan va pivanji.

Počelo se i danit. Ja san morala spoštovat čerašnji dokonč i poč čin prije, dok dok sunce ne zapeče pobirat črišnje ke su tad o Antonji bile zrele. Na brzinu san se umila i bez prigovora i pogovora zela košić i šla skupa z tetun Micun i ćacun na Gornju njivu kad su bile naše najveće stabla črišanj. Te leta jih je va našen kraju bilo na vagoni. Tuliko su bile rodne, da danas kad jih je se manje, čovik ne more poverovat kako je to šezdesetih let bilo drugačije.

U Pećinovih, jednon od zaselki Kostelja stabla črišanj bile su visoke ko da bi jelve, a i se druge sela griško-begrackog kraja primjerice Miroši, Šarari, Saftići, Mavrići, Doljinci, Kamenjak i druge mogle su se dičit ne samo po broju stabal, nego i po poznatih sortah.

Se ako mlada, z sega petnajstak let, va mojoj fantaziji zidala san tvornicu pekmeza, soka i sega onoga ča bi se moglo udelat od črišanj. Doduše nikomu to nikad nis rekla, aš ki bi poslušal dite, komu je već tad smetalo da se nič ča je bilo Bogon dato ne skoristi bolje. Istina, se ako je tih let va von kraju i ljudi bilo više, ali za se to ni se imelo kamo z tulikin rodon.

Doduše v to vrime va Grižah je bila Opća poljoprivredna zadruga ka je otkupljivala črišnje. Kako su nič mizerno plaćali, va Zadrugu su nosili črišnje samo oni ki nisu imeli komu ostavit za počuvat dičinu ili pak starci i ki nisu mogli poč na dalje vrime z domi. Si drugi črišnje su prodavali primjerice Crkvenici, Novon, v Riki, Senju, po Gorskom kotaru, delu Like, a one najkuražnije ženske i ke su otele više zaslužit otputile bi se vaporon skroz na otoki Pag, Rab ili Krk.

Po mojen tadašnjen običaju sprtila san se na vrh črišnje, posela na gran i pobirala va košić ki je visel na žičanoj kuki. Nis mogla odoliti pa san saku najdeblju i najzreliju pozobala. Onako još rosne, hladne i slatke bile su ko da bi melem za dušu, a zapravo to nan je bil ručak, jer smo z domi šli natašće. Pobirajuć, obavezno z repi, z maloga košića pretresali smo va veli, obično placarski koš. Kad smo nabrali, se te črišnje rastegli smo va konobi na pod na beli lancun ili stolnjak da se ne užgu, jer jih je drugi dan tribalo poč prodat.

fakat – zaista; *dohajal* – dolazio; *friški* – svježi; *najkuražnije* – najodvažnije; *vapor* – parobrod; *sprtila* – uspela; *užgu* – upale

Z prve brzine va legendu

Puno nas ki smo imeli sriću za života upoznat Nikolu Miku Šnjarića, znali smo da se pajdašamo z čovikon ki nan je sam puno put priznal da je upravo on ta, ki vavik žive va prvoj brzini. I fakat naš poznati i priznati moto AS Mika, rojeni Crkveničan, ki je doživotno vozil svoj trkaći motor, bil je i poznati fino mehaničar, vlasnik butig od samohodnih vozil, alata, tvorničar gumic za brenzi, ugostitelj, kantautor, a od sega sin nan najpoznatiji i aktivni organizirani trkač, ki je prvi još 1952. leta uz pomoć Auto moto saveza Crkvenice organiziral prvo natjecanji za Veliku nagradu Jadrana.

Na Crkveničkon se tako igrališću zavrtelo međunarodno spidvej kolo.

Zagrmeli motori, zapljeskali navijači. Tresal se Kotor. Ko da sad gljedan pod Kotor i vidin puno ljudi. Na prvi mah bi čovik pomislel da se pol svita napučilo po slikovitoj Strani. Niki ljudi da na komodu i bolje vide, a mi dičina da ne platimo ulazninu.

Toga leta naš crkvenički AS – legenda moto športa va svojoj je kategoriji postigal rekord koga je kašnje držal još pet let, a srušil mu ga je ruski vozač Plehanov, jedan od pet najboljih na svitu. Kad su mu ta dan stavljali kolo vrata vinac od javorike, kako mi je puno let kasnije je rekao:

– Znaš ni sam nisan bil svjestan, ali znan da su mi se smeli i srece i duša. Ne radi toga ča san bil prvi, nego zato ča se to trefilo va mojoj najdražoj Crkvenici, med mojimi Kotorani.

Puno se va Mikino vrime spominjalo kad je pretekal popularnu braću Kilmer, ča je onda bilo velo čudo va stranih, a i domaćih novinah, jer se ni moglo verovat da naš čovik-športaš more bit bolji od svjeckih asi. Bilo je iza toga još puno rekordi na brdsko-brzinskih motociklističkih natjecanji, ko i one 1952. kad je bil jedini prvak na svitu va brdsko cistovnon trkališću.

Med nezaboravne spadaju trka oko Kalemegdana kad je postal jednostruki cestovni športaš svita pa staza va Zagrebu, Škofjoj Loki, Osjeku, Crkvenici, Opatiji. Prije stila “speednay” vozil je va stilu dirkača na “Hernosovon” trkališću va Ljubljani, kadi se je natical z dva vrhunsa slovenska vozača Ludvikon Starićen, “Letećin Kranjcen” i Vinkon Mrak skin je puno vozil po Austriji i Njemačkoj.

Aktivno se tako utrkiaval od 1937. do 1972. ili bolje rečeno bil je trkač va vrime Banovine, Nezavisne države Hrvacke, Titove Jugoslavije, a ni ostal dužan i najnovijoj državi Hrvackoj. Pobjednik je bil na više od dvisto utrki.

RADOVAN TADEJ

Kad život piše poeziju

(*prozni i poetski zapisi*)

Ćaće moj*

Emilu Tadeju (1920. – 2002.)

Ti si, ćaće,
pred ki ta dan
navil zidnu uru
ka fort i sad gre.
Po noći ne spin
aš čujin njeje ćokanji.
Ćokanje ure
koj si ti dal žitak.
Ona još gre,
a tebe su čera,
ćaće,
zakopali.

pred ki ta dan – pred koji dan; *fort* – stalno; *njeje* – njeno; *ćokanje*
– kucanje; *žitak* – život; *prekčera* – prekjučer

* *Ćaće moj* je zaziv iz istoimene narodne tužaljke objavljene 1924. godine u zbirci "Istarske narodne pjesme" (Opatija, naklada "Istarske književne zadruge"). Ivan Matetić Ronjgov je osam godina potom, na tekst ove naricaljke, skladao klasično zbornsko djelo. To je bila njegova prva opsežnija skladba, tužbalica u kojoj Matetić oživljava starinski običaj naricanja za umrlima.

Sveti Matij*

*...Ive Sveti je bija najbolji čovik,
Ni pija, ni kleja, ni pipu fuma,
Samo je dela cili svoj vik
I zato je sveti posta
I siromah je usta...
(M. Balota: Dvi daske)*

Sveti Matij je bil svet
kod ča j i Ive Sveti
najbolji čovik i težak va selu.
Delal je celi svoj vik
tri put na dan molil
Očenaš Zdravamariju i Slavaocu.
Nij ni pil ni kljel ni na harte jigral
siromah je zavavik ustal

I se tako svet
morda baš i sporadi toga
grdo j finil:
Na željezničkoj postaji Plase
Vlak mu otkinuo obje noge
Jednu ruku i sve tijelo izranio
Nakon pola sata preminuo

Zapisano jušto tako
Zo timi riči
Va knjigi sih duš**

* Nadimak Zlobinjara Matije Marohnića (Zlobin, 7. veljače 1878. – Plase, 17. travnja 1929.)

** *Knjiga sih duš* – stališ duša, lat. *status animarum*.

O Plasi, Toniši i Mici*

Plasa je zaselak na Karolinskoj cesti između Zlobina i Hreljina te željeznička postaja na pruzi Rijeka-Zagreb. Deseterački distih “*Oj, Zlobine, alaj si na glasu / Tona Micu odveo na Plasu*” ispjevali su Ličani, stanovnici goranskog mjesta Liča, koji su Bunjevci i govore štokavsko-ikavskim narječjem. Pjesma je rugalica Zlobinjarima, jer je Zlobinjar Anton Tadej (u pjesmi imenovan ličkim nadimkom *Tona*, dok je za Zlobinjare bio *Toniša*) doveo tek vjenčanu ženu, Ličkinju Mariju rođ. Starčević (u pjesmi nazvana nadimkom *Mica*) u iznajmljeni stan *na Plasu*. I tako su Zlobinjar *Toniša* i Ličkinja *Mica* postali *Plasani*.

Bilo je to odmah iza Prvog svjetskog rata, a nekada se *oženji*, ako je želio biti na glasu, nije priličilo dovesti mladenku pod tuđi krov. *Tona* si u svom siromaštvu takvo što nije uspio priuštiti. Usprkos tome, on i *Mica* nisu se u svojoj ljubavi pokolebali!

Deseterac je tipičan oblik stvaranja usmenih, narodnih pjesama na štokavskom području, pa je i prirodno da pjesmuljak “*Oj, Zlobine, alaj si na glasu*” bude u deseteračkoj formi jer je ispjevan od štokavsko-ikavskih Ličana, u duhu tradicije bunjevačkog usmenog stvaralaštva.

Zanimljivo da se u trokutu Zlobin-Fužine-Lič tijesno, kao nigdje drugdje u Hrvatskoj, isprepliću i prožimaju kajkavski (Fužine, Vrata, Belo Selo), štokavski (Lič) i čakavski (Zlobin, Brdo, Benkovac i Slavica) govori. Ovo područje (*Plasa!*) u krugu promjera od nekoliko kilometara, susrećete je sva tri narječja hrvatskog nam jezika! Ovom autoru nije poznato postoji li na hrvatskom jezičnom području bliži doticaj ča-kaj-što.

* Anton Tadej, sin Ivana i Antonije, iz Zlobina kbr. 7, rođen 6. lipnja 1891. i Marija Starčević, kćer Tome i Marije Benić, iz Liča, Banovina kbr. 21, rođena 28. travnja 1890., vjenčali su se u Zlobinu 17. travnja 1920. godine. Toniša je umro 3. travnja 1944. godine, a za Micu nisu pronađeni podatci o nadnevku smrti.

Toniša i Mica

Par para i va crikvi najde
tako j Toniša z Zlobina
čovik pomalo na svoju
i reklo bi se “ne baš na soj”
prišal do Mice z Liča

Šli su štimano bivat na Plasu,
a Ličani onako za se riti
pivali na dešpet Zlobinjarun:
*Oj Zlobine alaj si na glasu
Tona Micu odveo na Plasu!*

ne baš na soj – neuman, umno ograničen; *za se riti* – iz svega glasa, gromko, zvučno

Tone Lopčev

*Bio dobar ministrant
Poginuo držeći u ruci bombu**

Tako od svojega njazla odleti
Tonče Lopčev
Pa sad otpiva kod janjčić božji

Z desne strane nebeskoga oltarića
Stišće ručice va molitvu

I pazi maći anjel čuvarić
Na se svoje Lopčeve

Kadi god su da su

* Anton-Tonče Lopac, nezakoniti sin Slavkin, rođen je 24. studenoga 1935. u Zlobinu. Poginuo u rodnome mjestu 19. rujna 1944. godine od eksplozije bombe koju je sam aktivirao. U Stališu duša stoji zabilježba: *Poginuo držeći u ruci bombu. Bio dobar ministrant.*

Škanjičina Kata*

Kata Gašpara Vučićeva hćer
bila j žena Maksete sina Matejkina
ka nij bila žena dobre halje.
Radi toga su ju i prozvali Škanjica
Kati se radi toga grustilo
njoj poč za nevestu
ma mat je rekla da mora
aš da Škanjičini imaju grunta
i dobro su stojeći
Pa će se lagje živit

I kakov je bil ta žitak?
Kata j rodila dva sina i hćer
Muž je prošal va Kanadu
a ona j ustala sama z troje dičine
Najstariji Ivan bil je nebožji
Drago drugi po redu
šal je na nebo
star samo sedan miseci

* Katarina Kružić r. Kružić (Zlobin, 1. prosinca 1896. – Zlobin, 28. svibnja 1980.) i Maksim Kružić (Zlobin, 7. travnja 1886. – Kanada, 1941.) vjenčali su se 9. svibnja 1914. godine. Imali su troje djece: Ivana (Zlobin, 27. studeni 1921. – Vrapče, 4. ožujka 1989.), Dragutina (3. siječnja 1923. – 18. srpnja 1923.) i Dubravku (23. prosinca 1923. – 31. srpnja 1925.).

Maksimova majka bila je Matejka Kružić r. Polić (Zlobin, 12. ožujka 1869. – Zlobin, 4. svibnja 1925.). Nosila je nadimak *Škanjica* koji joj je nadjeven prema ptici škanjac (grabljivica iz porodice jastrebova).

Gašpar Kružić, otac Katarine, izdanak je zlobinske obitelji Kružić, prepoznatljive po nadimku Vučići. Rođen je 1. siječnja 1865., a umro 29. prosinca 1951. godine.

Najmlaja Dubravka
ditešce od leto i pol
prolela j na se lunac goruće juhe
Opekla celo telo
pa i njeja dušica odletela* med anjele

Sad više nij stare Škanjice
ni njejega sina jedinca
nevoljne neveste
ni dičice sirotice
Zatrl se j jedan rod
Ustal je još samo spomen
Na ženu ku su va selu zvali
Škanjičina Kata

nij bila dobre halje – nije bila dobre naravi, već opaka i zla

* Župnici su u matičnim knjigama umrlih smrt djece opisivali slikovito riječima "odleti u nebo". Primjer: *Lita 1852. dne 14. prosinca Odleti u Nebo Mate sin nezakoniti Pave Kružić lith 2 i posle 48 satah pokopan je u Grobu plovanskom po Mati Škiljanu Župniku miesta.*

Autoportret

Griža

Križ i pokora

Klatežina

Hlandravac

Kod buhanac

Grišina

Radovan je prvi začinjavac i pojac med **Tadeji**. Do tad su si Tadeji bili ljudi na svojin mestu; delavni, temeljiti, umiteljni i pogledni: težaki, merikani, paliri, kavadori, ugljenari, gruntaši, delavci, čobani, trajbari, furmani, vahtari, tišljari, šrotari, šoštari, japnari, poljari, praščari, daščari, majnari, gunčini, teletari, kosci, mežnjari, kaštaldi i spodobni mučenjaki i trudnjaki. Alaj njin vera!

PRIJEVODI

ANDRIJ MIHAJLOVIĆ NADEŽDIN

Blažen onaj koji vjeruje

Blažen onaj koji vjeruje.

On znade

Što je dobro,

A što zlo.

A onaj koji ne vjeruje?

A mi koji već stoljeća

Tumaramo u tami?

Kuda?

Ne znamo ni sami.

Vodi nas Put

Rubom neba,

Između crnog Pakla

I toplog Raja,

U pećinu

Slijepa Vjere.

Ondje nema ništa.

Tu završava Svemir.

I Kozmos,

Čašu smrti bacivši

Na vječnu prevagu

Vremena.

Blažen onaj koji vjeruje!

* * *

Ja sam bol
Ali ne želim biti
Bol
Ja sam Svemir
Samo okrenut
Naopačke
Gdje je Sunce –
Tamo je
Sada jasna mjesečina
A umjesto zvijezda
Zatvorene su oči srca
A suze sjećanja
Poput kiše
Padaju
S vjeđa
Kao zaboravljene
Ljubavi

* * *

U tamnome gaju
Kukala je kukavica
O onome što nas očekuje
O onome što je prošlo
O onome što s vremenom
Odlazi
I ne vraća se
– Da li je kukala kukavica?
– Čini se.

* * *

Svaki trenutak,
Svaka godina
A svejedno
Iz godine u godinu
Psalme pjevaju
Farizeji
Trgovci u hramovima
Piju vino
A ljudi se
Klanjaju
Livrejama
Odavno uprljani
Blatom
Njihove se glave
Spuštaju
Nadajući se
Pronaći sreću
Da se ne podignu
Nikada
O Bože moj
Kuda poći?
O, gdje ste vi
Drevni mudraci?
Odavno istrunuli
U tuđini
Tko su ovdje pastiri?
Svinje
Gdje ih nađoše?
Među nama
A tko smo onda mi?

* * *

A snijeg pada
Usta zatvorena
Oči hladnoćom
Zakovane
Skrivaju suštinu
I svijet
Postaje brutalno bijel
Do nepodnošljivosti
Rijeka duše šuti
Ne škripe vrata
Rđom zahvaćena
Samo srce plače
Za nestalom toplinom
Što je zakovana
U kristalnom okviru
A snijeg pada
A snijeg pada
Ni tragova nema.

* * *

Onaj koji luta elipsom šume
Ne može pronaći kocku dvorca
Samo zbog toga što je sjenka kvadratna
A šuma – je samo čestica Svega

* * *

Nestaje noć
Za satom sat
Teče kapima
Kroz ruke
Blagoslivljajući
Mučenje
Izabranika neba
Noć
Nemoj
Ja želim
Da traješ vječito
Ne otkrivajući oči
Na svijetli oblik sunca
Ja želim tisuću noći
Ne buditi se

* * *

Ja sam – Poljski Mak
Ti si – Neviđena Radost
Ja sam – Druidski znak
Ti si – drvo crvene boje
U tvojim očima
Odraz eklektike vremena
Brzine zamjene
Psihičkog stanja povijesti
Jedva te vidim
Iza kristalnog zida
Nervoteorije
Praznina nas zbližava
Ali ja sam
Samo znak
Na crvenom drvu
Druida

* * *

Ja sam ušao u svijet
Gdje je jedino beskonačnost prazna
Ona nema početka
Jer je sama po sebi kraj
Koji je od početka beskonačan
Poput trenutaka sažeta su stoljeća
Vrijeme je – poput gume rastezljiv materijal
A ne samo apstraktan pojam
Ispruži samo ruku
I nećeš vidjeti prste
Samo učini korak
I potonut ćeš u grohotanju spokoja bezvremenskog prostora

Kako je divno
Ja sam samo čestica
U svakoj točkici Vječnosti
Ja sam – SVE
Ja sam – znak Vječnosti
Osmica u plohi
Bez vrha i niza
Bez početka i kraja
Izokrenut u svijet
Ukrućen u bezdanu
"Ja" sam – sigurno
Početno slovo Svemira

Plava rječica
Koja je disala nebom i morem
Slobodno se napunila iz
Punih vrućih oblaka
I procvjetala je paprat –
Cvijet naših neispunjenih nada
Izašla je iz kuće žena
I zapitala rječicu
A ona je odgovorila – ne
I okrenula se
Nije bilo nikoga
Tko bi je zaustavio
Ona je krenula odlučnim koracima
Na poziv plamtećih poput sunca
Papрати
A čamac je plovio
Sigurnim putem
Poznatim svima
Prema srcu vode
Rječica je jurila
Zajedno s njom, poput staze
Srcu zemlje otvorenom svakome
Ptičica je letjela
U beskrajnom prostoru
U zagrljaju bezgraničnog Svemira
U vječnost

* * *

Onaj koji jede
Sa mnom kruh
Onaj koji pije
Sa mnom vodu
Mene će osuditi
Ali opraštam
Jer je
Strašna sudbina
Kada ti nije oprošteno
Prognanik
Među zabludjelima

Andrij Mihajlovič Nadeždin rođen je 19. lipnja 1963. g. u selu Verhnja Hortica koje danas pripada gradu Zaporizže. Godine 1966. završio je Umjetničko učilište u Dnjiproperetrovsku, a potom Likovnu akademiju u Kijivu. Sin poznatog ukrajinskog slikara i zastupnika u Verhovnoj Radi, Mihajla Nadeždina. Živi i radi u Kirovogradu.

Nadeždin je afirmiran slikar i pjesnik mlađe generacije. Član je Saveza ukrajinskih umjetnika.

Kao umjetnik nastoji proniknuti u dubinu nacionalne tradicije. Možda poriv za odražavanjem dubine nacionalne kulture i interes prema pradavnim vremenima, proizlazi iz prostora slavne Zaporiske siči – slobodne Kozačke Republike gdje su njegovi korijeni. Cijelim njegovim stvaralaštvom proteže se nastojanje za spajanjem prošlosti i sadašnjosti.

Kao slikar izlagao je na mnogo izložaba.

Objavio je knjigu pjesama "Boje stepe" (1994.).

U više je navrata boravio u Hrvatskoj, o kojoj je pisao nadahnute i dobronamjerne putopise u ukrajinskim novinama.

(prijevod s ukrajinskog i bilješka o piscu: Đuro Vidmarović i Jelena Zaričnaja-Jindra)

GERALD VIZENOR

Naklonost vrana

(Novi i sabrani haiku)

* * *

brda pjene
ispod vodopada
plutaju tiho

* * *

drveno vjedro
zamrznuto ispod žljeba
procurilo

* * *

rano jutro
stari mlinski kotač
počinje cviljeti

* * *

ožujsko jutro
ševe na ogradi
promjena glazbe

* * *

topli dažd
razdragao rane tulipane
ples boja

* * *

hrpe slame
pokrivka cvjetnim lijevama
skrovište mišu

* * *

lahor
lati u bačvi kišnice
jedrilice

* * *

starica
kiše na vratima vrta
procvali jorgovani

* * *

velike ptice
svijaju gnijezdo od konjske dlake
s ograde

* * *

duge gaće
lebde na konopu za rublje
vrane grakću grakću

* * *

kasna oluja
nježna lišca u snijegu
jaglaci

* * *

brdska staza
krupan čovjek i debeo pas
bez daha

* * *

gliste
sklznule pod ljuljačku
gusta kiša

* * *

kišni oblaci
plove u konvoju
ptice u šašu

* * *

sivo jutro
samo blistavi narcisi
mijenjaju vrijeme

* * *

planinska oluja
daleki miris jorgovana
niz rijeku

* * *

prašjava cesta
konji kod hrđavih vrata
miris košena sijena

* * *

debela crna mačka
u ljetnoj kadulji skrivene
ptice pjevice

* * *

drvena ograda
zatvara privatni vrt
miris jasmina

* * *

kolovoška zora
na vrtnim stolcima svjetlucaju
kapi rose

* * *

mravinjaci
poplavljeni za nevremena
obnovljeni do jutra

* * *

živahni vrapci
u crkvenu potkrovlju
šest dana u tjednu

* * *

kućni vrapci
skakuću vrtom
sedamnaest cvrkuta

* * *

ljetna vrućina
skupili se djeca i muhe
kod sladoledara

* * *

mrzla kiša
starica u šetnji s psom
miris cedrovine

* * *

mjesec
skakuće jezerom Namakan
u brazdi kanua

* * *

jutarnje sunce
tjera oblake livadom
vrane slijeću

* * *

zelena vretenca
skupila krila u rogozu
obred u svitanje

* * *

lukave vrane
raširile krila na vjetrenjači
zakočenoj hrđom

* * *

puzavica camsis
uresila stari hrast
prirodno jedinstvo

* * *

mutna mjesečina
na nogostupu bliješte
puževi tragovi

* * *

rani doručak
muhe prve za stolom
seoski običaji

* * *

sijedi vrtlar
otvorio crveni kišobran
ponad ruža

* * *

bijeli leptiri
lepršaju oko djece koja
beru cvijeće

* * *

kolibrići se
udvaraju afričkim ljiljanima
iz dana u dan

* * *

jutarnje svjetlo
crvenokrili kos u šašu
pjeva o veslima

* * *

planinski potok
lišće jasike u pjenu
jedri put mora

* * *

grimizni kosovi
kriče na telegrafskim žicama
nedjeljni piknik

* * *

bahati gavrani
okupili se u golim topolama
nadziru rijeku

* * *

listovi vrbe
svjetliji na jesenjoj mjesočini
plove dalje

* * *

listopadski mjesec
u bačvi kišnice drhturi
znatiželjni rakun

* * *

modri gavrani
u topolama svjetlucaju
boje sutona

* * *

siva vjeverica
čuči na prozorskoj dasci
rani doručak

* * *

cik zore
ravnomjerno kuckanje djetlića
poezija doručka

* * *

kiša u listopadu
u ptičjoj kupki lišće
ptice odletjele

* * *

ždralovi
plešu sasušenim travnjakom
goleme pahulje

* * *

crvendaći lete na jug
neveni venu ljupko
vrane ostaju

* * *

mrzla magla
na mrkoj obali svjetlucaju
rječni duhovi

* * *

gusta magla
prekriva napuštene farme
pristaništa nostalgije

* * *

hrastovo lišće
prekrilo pokidanu klupu
jesenja kamuflaža

* * *

paukova mreža
leprša na goloj grani
prazna

* * *

vreće za ugljen
odložene u šupi
vonj mokraće

* * *

udari vjetra
raznose lišće limenim krovom
samotna noć

* * *

jesenja noć
lišće i obiteljske tajne
poletjeli

* * *

jutarnji mraz
u zamrznutim granama
ostao miris cedra

* * *

prazne ljuljačke
njišu se na vjetru
mrzle sjene

* * *

jesenji dusi
lebde u srebrnim pinijama
zorom nestaju

* * *

hladna kiša
miševi lupkaju loncima
busonov koto

* * *

neuredna ptičja gnijezda
u noći prekrrio snijeg
pjesme snova

* * *

tanki oblaci
razvukli se noćnim nebom
zadirkuju mjesec

* * *

crne mačke
sikću jedna na drugu u snijegu
nemaju se gdje skriti

* * *

sjajni gavrani
skakuću u duboku snijegu
ples sjenki

* * *

mjesečina
zbor šumskih vukova
večernje priče

* * *

bijela breza
nadvila se nad zamrznutim potokom
spremna prijeći

* * *

planinski potok
žubori oko kamenja
zvuci proljeća

* * *

krpe snijega
padaju s grana cedra
promjena godišnjih doba

* * *

jezero Itasca
izvor velike rijeke
zatrpan snijegom

* * *

kraj zime
jedno jutro na toploj kiši
brojenje šafrana

(Izbor i prijevod s engleskog na hrvatski: Nikola Đuretić)

BRONISLAVA VOLKOVA

Egzistencijalne pjesme

Moj dom u borovoj je šumi.

Ja dišem. Pripadam. Ne znam.

Pitanje sam, a ne odgovor.

Odjek nedavnih sam riječi.

Vruć dah sam.

Bijeli sam snijeg.

Mahovina sam meka.

Stranica sam otvorena.

U opasnosti sam.

Moje srce elegantno je narezano –

Poslužite se, molim.

Nakon što odeš, srce izgubit će njuh

i riječi brišu prašinu posramljenu,

poljupci sjedaju na grane vremena,

novčići i oči padat će rasipajući svoj sjaj

na led glasova otupjelih,

nakon što prozor se smrači

i lutrija dana

prigne se za izgubljenom srećkom

isteklom, izbuljenom,

ogledalo obrisat će prašinu svoju

da jasnije bi vidjelo.

Odsutnost

Sijem u polja koja su ko more
prostrana i zasijana materijom prozirnomo,
s danima preudaljenim od potoka ljudskih
i snova što plamte na usnama
krajolika iskonskih

Jutro na Staten Islandu

(Pogled na Manhattan nakon neprospavane noći)

Kuće se istanjuju do šiljaka,
a zora okreće na staro ružičasto.
Mostovi pjevaju gitarama,
a stabla raščupana češljaju nebo.
Budi se iz svijetloplavog
u kom tek kratko je bivalo,
prije no što se neboderi pokloniše
sićušnim bijelim
prozorčićima otoka.
Ptice preuzeše stražu od zvijezda
pa mašu milosti tišine.
Azaleje na vjetru
čekaju svjetla
sa suprotne obale, da bi se rastvorile.
Satovi i zvonici
otkucavaju protiv krila vlastitih.

Robinson Crusoe

(Lubomíru Doleželu)

Između krhotina brodoloma
i stopala utisnutih
leži svijet čije ime je
jedan – zastupateljski svijet
i on stoji na otoku
praznome ko jesen
i prilazi neotkrivenosti svojoj
kad postaje svijet s mnoštvom zastupanja,
u kojem jedna će prirodna katastrofa
preobraziti riječ u svijet
i jedan semiotički događaj
svijet u riječ
i tako pomračen je
pred očima tvojim
u oči tvoje
i izvan njih
i proizać će proturječja ontološka
načelno nerazrješiva
a Robinson
zaspat će na obali morskoj,
koja slučajnost ispire.

Semiotičko vrijeme

Kad mogli bismo čitati znakove
na licima svakodnevnim
naših bližnjih i daljih
kad mogli bismo vjerovati
očima svojim
i snovima
kad mogli bismo
zabilježiti što smo čuli
od lakoće duha
i ako prekršili smo obzire
i postali vrijednosni stranci
nakon smrti
ne bismo postavljali
pitanja besmislena
zagubljena u vremenu
koja neprestano tražismo

Vrijeme –

budalast gonič koraka naših ka svjetlu
okrutan zaštitnik napuštenih srca
uglađen tješitelj živih i izgubljenih
zasljepljujuć prekrivač vječnosti.

Bolna točka zaborava
čuvar željan besanih noći
leptir vijesti sretnih i zore
mala raspuklina što ispravlja drevne greške.

Snijeg kad pada tiho je...

i ja čujem dušu
kako otkucava i sve su odluke donesene
u pravi čas i jednom zauvijek
Snijeg pada i sutra će zemlja biti
bijela kao papir
rastresena kao pijesak

Prozori svemira su mali

za blaženstvo
kojeg ponekad zovemo životom
ponekad smrću –
Oni lebde zrakom u daljine tajnovite
gdje gube se
i pohranjuju u nas
tjeskoban plač
mjesto ranjivo
umotano u gipka vlakna tijelá
na leđima našim
nosimo sve svoje
odjenuto u riječi
neprepoznatljiva
naša sjena
šepuri se kroz takozvani svijet
i stoji na vršcima prstiju
da se ne ozlijedi trnom
bezdanošći

Ja i moj Kushi

odmaramo zajedno u ljubavi
bez riječi, izvan riječi,
iznad nje.

Uranjamo u ovo blaženstvo
bez međa – bez težine
mi živi smo
u svijesti o uzajamnom
identitetu

što prelazi granice
nacija, rasa i vrsta.

Oboje smo bezvjerni
jer u istini

odmotavamo svoju nit
u biće beskraj.

Svoje duše odjenusmo u tijela
i tako se

osudismo na privremenu
razdvojenost u materiji.

I samo povremeno
u ljubavnom dodiru ovih tijela
vraćamo se u potpunost.

Evo me – tvoja sestra Zemlja.

Blistavo sjajim u kaputu svom zelenom.

Moje dubine, tajnovite i crne
dom su dijamantima zasljepljujućim
koji kad se izvuku na površinu
gutaju svjetlost, jer oni su odraz
kao i nositelj vizija.

Ljudi skupljaju ih, da sebi dodaju
sjaj i svjetlost, koji im nedostaju u dušama.

Čudesne moje vode dom su
skrivenim kraljevstvima nečuvenim
i kad vrijeme dođe, one preobražuju se
u kupku pročišćenja, iz koje
nema spasa ni opoziva.

Vatra moja nutarnja nikada ne gasne,
samo se na površini hladi i od lave
oblikuje polako i sigurno
slojeve čvrstoće i hranjivih tvari i sjedište
za tolike fantastične vrste
životinja i biljaka,
prizor za bolne oči

Samo čovjek u gluposti svojoj
bori se protiv mene umjesto da me poštuje
i gorko gubi.

Strpljiva sam i podnašam neprilična postupanja
ovog nametljivog derišta dugo vremena bez gundanja.

Kao što on i ne traži, ne pitam ga
kad jurim u bitku
protiv njegova okrutna ustroja.

Jer ja sam gospodarica nad životom
i smrću djece svoje.

Ja Zemlja sam. Tvoja sam.

Papir izgužvan ljubavlju

može postati knjiga.

(Nije da baš potrebno je još knjiga...)

Pogled ljubavi jednako je vrijedan

– možda i više.

Zasigurno rjeđi su od knjiga, koje posvuda su,

koje svima izlaze na uši

i uglavnom služe svrsi

da budu kritizirane drugim, novijim knjigama.

(Svatko misli da mora dokazati svoju vrijednost

– poželjno kroz vlastitu knjigu

pokazujući svijetu

da doista postoji –

da bili su ovdje i da to se računa.)

Inače –

Bog ih možda ne bi primijetio

na njihovu putu u prazninu.

Moja ljubavi!

Najmanji podsjećaj na postojanje tvoje

kida mi nutrinu

i okreće mi dušu

u čežnju za samom

riječju za samim

dodirom za samim

pogledom na dragocjeno

stvorenje koje si

negdje –

odvojeno debelim velom

kojeg ne mogu strgnuti

kako bih te dotakla.

Za Roberta

Ogledalo začeto u samoći tijela
nije moglo zadržati dah u času zarumenjenosti
kad duša brzo zbacila je svoje ruho
i iskrala se u tabor tajni
puštajući za sobom prazninu,
zatečenu tim nenadanim skokom u nepoznato.

Sama sam. Tvoje ruke više ne odzvanjaju
mojim tijelom svojim toplim popratnim zagrljajem.
Moje te biće bolno u užasu
nepovezanosti grozničavo doziva
da se vratiš ovoj zemlji.
Tvoja snažna duša, ne tako davno kod kuće
u klonulom tijelu i u prodornom umu,
iznenada se propne
k oslobađajućem letu u dimenziju koju ja,
u fizičkom, ne mogu dodirnuti.

Znadem, ljubav je besmrtna.
I dobro je da si je podržao
svojim letom i da se spremaš
ispuniti je na drugom mjestu, drugi puta, drugim načinom,
u drugom svijetu.

Ovdje, u međuvremenu, voda gorko kaplje po kamenju
na mjestima, gdje zalud smo se nadali odmoru u šutnji,
gdje sazdali smo dvorce i naselja u kojima
nećemo živjeti. Gdje sanjali smo o morima
k kojima nećemo ploviti,
o šumama, čiji tajnoviti zvuci
neće govoriti osjetilima našim.

Dižem tvoju težinu u lakoću,
kako bih te srela u njoj
u radosti i ljubavi, koje do sada nismo poznavali.
Dao si mi dar vidjeti drukčije,
voljeti drukčije, biti drukčije voljenom.

Danas pada mlaka kiša
u meku proljetnu zemlju gdje
ti
ležiš.
Jesi i nisi
u tome
u meni
oko mene
u tolikim predmetima koji me okružuju
u tonovima i u slikama
utjelovljen u mislima
i metalima.
A ipak uvijek odlaziš
nepoznatome
bez da me dodiruješ.
Samo ljubav ostaje, tvoja i moja.

(Izbor i prijevod s engleskog na hrvatski: Davor Grgurić)

ANASTASIJA STROKINA

Kit putuje na sjever

(ulomak)

Daleko, u hladnom oceanu, živi Otok i na Otoku žive ljudi – lovci, ribari, slikari i mnogi drugi. I plavi polarni lisac po imenu Akčinuk. Živi i nespretni tuljan – tamo ga zovu Akiba. Prekrasne ptice lete nad Otokom: veliki galebovi, crni kormorani, raznobojni puffini. Kraj njega plivaju spori kitovi. Iz njegove zemlje izrastaju ogromne gljive na debelim bijelim nogama.

Vi, naravno, možete pitati, je li doista tako daleko taj Otok. Uostalom, ako je nešto daleko od nečega, znači da je sigurno blizu nečemu drugom. Primjerice, od Meksika do Finske treba letjeti i letjeti, a iz malog Svetogorska kod Peterburga, čak i na biciklu, čak i pješice – skoro nimalo.

Samo je naš Otok poseban. On je istovremeno daleko od svega na planetu, čini se da je planet sam za sebe i nimalo se nije brinuo o tome kako mogu Zemljani doći do njega. Od poluotoka Kamčatke morat ćete letjeti nekoliko sati ili ploviti nekoliko dana – naravno, po lijepom vremenu. Vodom možete doći do Otoka i od Aljaske (odjednom se nađete tamo). Ali to je put za one smjele: Ocean je u tim krajevima surov, sjeverni, a vjetar tako jak, o kakvom čak ni pirati ne sanjaju.

Sam otok nosi ime Beringa – moreplovca, kapetana-zapovjednika, koji je unatoč olujama i opasnostima uspio doći do Otoka, i to ne zrakoplovom ili velikim brzim brodom, nego na parobrodu iz XVIII. stoljeća!

Međutim, uvijek možete proučiti kartu i označiti maršrutu do Beringovog otoka ili čitati o njemu bilješke putnika.

A ja ću vam reći nešto drugo – o Mamoru malom čuvaru Otoka, o tome kako je dugo putovao na Kitu u potrazi za svojom zemljom, o pticama i životinjama, o Aleutima i o tom zašto su tamo najukusnije gljive i nikako nema drveća.

Jednog dana, naravno, doći ćete ovamo i upoznati Mamorua, i upoznati svakoga, i šetat ćete obalom i slušati ocean. Zato što ste pravi putnici i neustrašivi moreplovci.

* * *

Malo tko zna da svaki otok mora imati svog Mamorua. I Mamoru ima posla i obaveza da im je ponekad popis veći i od samog otoka. Nara-

vno, ako je otok mali – s pet-šest stabala, devet-deset kamenova, dva-tri gnijezda. Vrlo mnogo posla ima Mamoru, jer je on za sve odgovoran.

Davno je jedan Mamoru plovio na Kitu u traženju svog otoka. On još nije imao ime, a umjesto imena bila je boja – “zelena, kao mokra od kiše krila bube skarabeja, koja živi četrdeset osam koraka južno od izlaska sunca.”

Ali, naravno, nitko ga nije tako zvao. Bio je jednostavno Zeleni. On još nije znao što ga čeka. Pun slutnje, sumnje, očekivanja, strahova i radosti, hodao je po Kitu, naprijed-natrag, naprijed-natrag.

– Hej, Mamoru, neka ti veliki bucanj padne na glavu! Zar ne možeš biti tiši na meni! – s vremena na vrijeme bi zamjerio Kit.

Tada bi Mamoru legao na Kitova leđa, prekrivena malim praznim školjkama, i gledao u nebo. A onda je, kao da ga je nešto ubolo, skočio i počeo hodati opet naprijed-natrag, naprijed-natrag. Nakon nekoliko dana, Kit se umorio od ogorčenja.

– Haringa bez glave! Što ću s njim? – mislio je on. – Koliko sam vidio Mamorua – prvi put vidim ovako nemirnog.

Kit je, naravno, znao da od njihova putovanja zavisi hoće li ime Mamoru dobiti i otok, ili neće. A ako neće, onda će Mamoru biti mali podvodni kamen. Jednog će dana na kraju biti izbačen na obalu, i netko će ga podići i baciti da klizi po vodi – buć-buć-buć. Dva ili možda tri puta dotaknut će vodu i opet nestati u dubini. Ali, činilo se da je Kitu bilo svejedno: Prije ili kasnije će povesti novog tragača, i sve će se ponoviti.

Naprijed-natrag, naprijed-natrag gazio je Mamoru. Razne loše misli su mu se vrtjele u glavi i on ih je skidao kao s Kitovih leđa školjke i odbacivao. Ali one nikako da se odagnaju.

– A što, Mamoru – govorila je jedna misao – ako ga ti ne prepoznaš?

– Eto, Mamoru – likovala je druga – trebalo je bolje učiti!

– Naravno – nije prestajala treća – onda bi sve bilo jednostavnije!

Mamoru je pokrio uši i počeo gaziti još brže, zbog čega je Kit samo nezadovoljno uzdahnuo. Ali nije više ništa govorio.

I tako su putovali – golemi sivi Kit i njegov mali putnik. Rastom je Mamoru jedva bio veći od vrapca, iako obično budući čuvari nisu ništa manji od odrasle vrane. Ali mogao se pohvaliti repom – dugim, dva puta duljim od njega samoga. Rep je doista bio njegov ponos i zavist ostatka kratkorepih Mamorua. Kao svi učenici, on je nosio bijelu košulju podvezanu crvenim kaišom i crvene hlače. Sve to se, priznat ćete, nije baš slagalo sa zelenom bojom njegovog tijela, ali nije mogao birati. Crveno s bijelim je plašilo grabežljive ptice, koje nisu bile nesklone polakomiti se na mlade Mamorue.

Uvečer bi Kit zaronio u dubinu na spavanje, a Mamoru bi iz džepa izvadio sklopivu cijev za podvodno disanje. Cijev je bila načinjena iz

grane stabla baki i zato se nije bojala ni vode, ni jakih vjetrova. Mamoru ju je složio, zavezao za rep da slučajno ne otpliva i pošao na spavanje. On je duboko udahnuo i čekao. Ali san nikako nije dolazio. Zatim se uzrujao, ustao i nastavio gaziti po pospanom Kitu.

– Sve je to zato što razmišljam o snu, a ne spavam! – pomislio je Mamoru – Ali kako će mi i biti, ako stalno razmišljam o tome što ne spavam kad moram spavati?

U takvim besanim noćima sjećao se Mamoru Otoka gdje je rođen 72-og datuma 8884. godine otočne ere gdje se učio vještini čuvara. Čak je htio napisati knjigu o Otoku Otoka, jer još ni jedan moreplovac nije dosegnuo do njegovih obala, nijedan istraživač ga nije opisao, a on je tako zanimljiv!

Otok Otoka nalazi se na drvetu Baki, koje samo po sebi raste iz dubina oceana. Po njegovom deblu može se spustiti na dno zemlje, po njegovim granama može se stići do oblaka. To nije tako lako: deblu i grane drveta Baki vijugaju i još u kvrgavoj kori žive razni rogoastri. I nisu svi oni prijateljski nastrojeni i dobroćudni. Crni i smeđi rogoastri – za razliku od miroljubivih žuto-ljubičastih – od samog rođenja su zubi i zli. Tijelo im je malo, ljuskavo, noge duge, kukaste. S tim nogama se lako mogu pribiti uz mamorua koji zijeva, i za koji tren od njega neće ostati ništa. Ni dlaka, ni pandži. Ali budući čuvari i njihovi učitelji nekoliko puta godišnje moraju prolaziti kroz rogoastrove i obilaziti zakutke drveta Baki.

Učenici se sad spuštaju na dno da bi se uvjerali je li tamo sve u redu, u najdublju zemlju: sastavljaju popis stanovnika i promatraju kako su se podvodni vulkani promijenili. Sad se dižu do oblaka da bi izučili njihov sastav i usmjerili vjetar u potrebnu stranu. I koji učenik ne mašta uspeti se još više – na druge planete da bi se upoznao njihovim čuvarima! Ali još nije naraslo takvo drvo koje bi se pružilo do samih zvijezda. Međutim, i bez dalekih planeta putovanje po stablu Baki je najveća pustolovina. Ali o svemu tome Mamoru Zelene Boje želio je nešto napisati kasnije, ako bi mu, naravno uspjelo i ne pretvori se u kamen.

Sjetio se kako je volio ležati na najvišem brdu i oblikovati cvijeće i slova iz oblaka, kako mu je često skakala na rep Gospođa Ža, velika siva žaba, i čavrljala svakakve gluposti, ali je iz nekog razloga on to volio slušati. Sjetio se Škole Čuvara Otoka, gdje je proveo ni manje ni više nego dvanaest godina – od samog rođenja, a čuvari žive dugo, tako dugo da sami poslije zaboravljaju jesu li ikada rođeni ili su uvijek postojali na Zemlji.

Jednom mu je prišao učitelj i rekao:

– Još jedan otok uskoro će postati punoljetnim, a mi smo mislili da ti je vrijeme krenuti u potragu za njim.

Svaki vrijedan učenik čeka da nekome otoku zatreba čuvar – a to se događa jednom u nekoliko otočkih godina, i svaki se nada da će izabrati baš njega i on će otići na Kita i sigurno prepoznati svoj otok. Tada će postati pravi Mamoru-čuvar. I dobit će snagu tako da se neće bojati nikakvog rogoastera, niti ptice. I dobit će Ime.

Svaki marljiv učenik skakat će od sreće do samih oblaka pri pomisli da će ga poslati na traženje otoka. Ali naš Mamoru nije znao treba li se radovati ili tugovati: slabo je učio, bio je nevjerojatno rasijan. Što god je poduzeo, ništa nije završavao, a najviše od svega volio je spavati, razgovarati sa životinjama, gledati mjesec, hodati i razmišljati o tome što će biti jednom i to sasvim ne uskoro.

Prije nego krene na putovanje preko oceana, učenik bi dobivao zavežljaj sa sjemenom koje mora posaditi na svom otoku, ako ga može pronaći. Stabla boljih učenika izrasla bi u velika, jaka, visoka, naseljavala otok i postajala dom za ptice i životinje. Stabla lošijih učenika bila su tanka i zakrčljala. Ali i na njih bi se doselile ptice i razne životinje.

A u zavežljaju je bio i naputak Učitelja, gdje je bilo napisano da će pomoći Mamoruu pronaći svoj otok. Nekomu je predstojalo prepoznati otok po boji zemlje, nekome po obliku oblaka, nekomu je bilo dostatno poslušati kako šumi voda... Ali Mamoruu Zelene Boje, kao najljenijem i najpospanijem učeniku, zadatak je bio teži. Morao je vidjeti svoj otok u snu i prepoznati ga u stvarnosti. To što je sanjao je povijest duše otoka koju je napisao Agugum – veliki Gospodar Zemlje i Neba. Tu povijest još nitko-nitko ne zna, čak ni sam otok.

Mamoru nije imao pojma koliko će takvih snova sanjati i kada. Uz to on nije dobio nikakvo sjeme. U zavežljaju je bio samo naputak. A to znači da će njegov otok ostati bez drveća. Ali, sada Mamoru o tome nije mislio.

Disao je kroz dugu cijev i mislio kako je to lako ispalo – čekati i sanjati – i kako je to teško kad se san počinje ostvarivati. Više od svega na svijetu on nije želio postati morskim kamenom i da bi ga ribe škakljale perajama. Ali tako je bilo ustanovljeno, tako je bilo oduvijek: onaj tko ne nalazi otok koji mu je suđen pretvara se u kamen, i tada odlazi drugi učenik na put.

Od tih misli Mamoru nikako nije mogao zaspati. On bi sad legao i svom snagom zažmirio, tako da bi konačno sanjao otok, sad ponovno ustajao i gazio po Kitu naprijed-natrag.

– Morski jež mu je pod nogama! On sam ne spava i ne daje drugima spavati! – Kit je grdio, ali vrlo tiho, tako da ga Mamoru nije čuo.

Vrijeme je prolazilo. Sad desno, sad lijevo, prolazili su otoci.

– A možda je neki od njih moj? – brinuo se Mamoru, ali nije mogao znati sa sigurnošću i zato bi se zagledao u svaki, u čak najmanji otok i zapamtio njegove odlike.

Na jednom je raslo puno palmi – znači da je na tom otoku već bio čuvar koji je dobro učio i dobio za nagradu sjeme. Na drugom otoku doplivala su velike, vrlo velike kornjače da se sunčaju, uz treće su se kretale peraje morskih pasa, na četvrtom su živjele lijepe jarke ptice... Mamoru se nadao da će sanjati, sjetiti se svih otoka i prepoznati svoj.

– Kite – molio je on – Kite, pridimo bliže ovom otoku. I ovom također. Želim ih sve razgledati.

Ali Kitu je to bilo dosadno. On je znao taj put napamet i nevoljko je udovoljavao molbama Mamorua.

– Kite, slušaj – nije prestajao – Ti, valjda, znaš kamo putujemo. Kako?

– Na sjever – polako je rekao Kit. – Mi putujemo na sjever.

– Kite, toliko si već nosio. Sve si vidio. Što misliš kako će završiti moje putovanje?

Kit je šutio, ali je onda odgovorio:

– Ne znam. Teško da će biti dobro za tebe i zanimljivo za mene.

Mamoru je sjeo na školjku. On više ništa Kita nije pitao i samo je na njegova leđa lio teške zelene suze.

– Zašto on tako? – pomislio je Kit. – Zašto je zašutio? I ne hoda naprijed-natrag. Ne hoda.

Nastupila je za Kita neobična tišina. Tako neobična da je odlučio razveseliti Mamorua i podariti mu vodeno drvo.

– Pš-š-š – srebrno rebrasto stablo izraslo je iz Kitovih leđa i zasje-tlucalo na suncu i osipalo se sjajnim kapljicama. Ali Mamoru je i dalje sjedio na školjki, plakao i šutio.

Kit se iznenadio. Za svog života on nije sreo niti jednog Mamorua kojeg nije oduševilo svjetleće vodeno drvo. Zatim se oglasio:

– Hej, Mamoru! Drži se čvršće! – Kit je iskočio iz vode i s treskom zaronio.

Mamoru se držao svom snagom, a njegov dugi rep zanosio je sad udesno, sad ulijevo, a uši su mu se stisle uz glavu.

– Neka me sabljarka ubode u trbuh! – pomisli Kit. – Ako on sada ne prestane tugovati, znači da nije kako treba!

Ali Mamoru je i dalje bio tužan.

– Baš nije kako treba! – zaključio je Kit.

Mamoru su se uspravile uši, a čuperak repa mu je legao na rame. Ništa ga, činilo se, nije moglo obradovati. Teške suze nastavile su kapati – jedna za drugom.

Kit je zastao i razmislio.

– Znaš što, Mamoru – rekao je – Zapravo sam ja sretni Kit! Da! Baš tako! I svatko tko je putovao na meni tražiti svoj otok, pronašao bi ga. Ti zaspi. Ne možeš vidjeti otvorenih očiju ono što vidiš zatvorenih.

Kit se činio Mamoruu tiši nego obično i zbog toga – ugodniji. Ustao je iz školjke, zakoračio do Kitove glave, pa natrag, duboko uzdahnuo i legao na bok, pokrivši oči čuperkom repa.

– Znači – putujem na sretnom kitu – Pomislio je i zaspao.

Disanje mu je postalo usporeno i čak ravnomjerno. Kit se zagledao u zvijezde i, zadovoljan što je Mamoru konačno zaspao i mogao se odmoriti, uputio se k obali.

Te noći Mamoru je sanjao prvi san. O Otoku i Njegovoj Braći.

Anastasija Strokina rođena je 1984. u gradiću Luostari u Murmanskoj oblasti na samom sjeveru Rusije. Završila Literaturni institut Maksima Gorkog u Moskvi. Sudionica je mnogih književnih manifestacija u Rusiji i u inozemstvu. Prozu, poeziju, znanstvene radove te prijevode književnih djela s engleskog, francuskog, njemačkog, talijanskog i danskog jezika objavila u brojnim časopisima i zbornicima. Članica je Saveza ruskih pisaca i udruge Majstori književnog prijevoda. Predstavnica je žanra filozofske bajke.

Živi u Peterburgu.

Objavila je knjige: “Kit putuje na sjever”, pripovijest, 2015.; “Osam minuta”, pjesme, 2016.; “Svezani vuk”, pripovijest, 2017.; “Perla džepnog patuljka”, pripovijest, 2018.; “Čajkovski, svečanost svjetla”, biografija za mladež, 2020.; “Deveti život mačka Nelsona”, pripovijest, 2020.; “Tatjana Mavrina”, biografija za mladež, 2020.; “Drži oblak”, pripovijest, 2021.

Na leđima ogromnog kita, plovi oceanom tajanstvena životinja Mamoru. Mamoru ima težak zadatak: da pronade jedan jedini – svoj – otok i da postane njegov čuvar. Može li on, tako nejak i sićušan, tako bespomoćan usred ledenog oceana, čuti poziv otoka koji je namijenjen njemu?

Bajka Anastasije Strokine “Kit putuje na sjever” govori o oceanu i otocima koji se nalaze u njemu, o čudnim pticama, ribama i životinjama i, naravno, o tajanstvenom sjevernom narodu – Aleutima. Može se činiti da je autorica utkala aleutski folklor u priču o Kitu. Zapravo, ona vješto stvara i izmišlja legende o Aleutima, koji nemaju svoj ep ni mitove.

Ova romantična i mudra bajka vrlo je slojevita. Djetetu će se dopasti ova čudesna priča i likovi, ni na koga nalik. Tinejdžer će u njoj naći mnogo više: njemu će biti bliske teme predodređenosti, ljubavi i vere u svoju snagu. I odrasli će naći u ovoj knjizi nešto za sebe.

Za bajku “Kit putuje na sjever” Anastasija Strokina je nagrađena nagradom “Vladislav Krapivin” te je pobjednica sveruskog natječaja za najbolje književno djelo za djecu i mlade “Knigaru”. Knjiga je doživjela četiri izdanja i objavljena na engleskom, kineskom, francuskom i talijanskom jeziku.

(Prijevod s ruskog i bilješka o autorici: Žarko Milenić)

RADEK KNAPP

Julije ide kući

Julije, vlasnik jedine slastičarnice u Aninu, pogledao je na sat i spustio rolete. Okrenuo je dvaput ključ u bravi i izašao na ulicu. Bila je blaga ljetna večer. Sunce je poput velikog okruglog koluta visjelo nad Aninom. Cijelo nebo je bilo ružičasto. Julije je volio to doba između šest i sedam sati navečer. Koračao je polagano, kako ništa ne bi propustio. Lijevo i desno bučno su se spuštale rolete drugih trgovina. Koji trenutak kasnije njihovi su vlasnici stupili na ulicu, zaključali, isto kao i Julije, ulazna vrata i obrisali ruke o pregače u znak da je dan završio.

Svi su voljeli Julija jer je njegova trgovina bila najmanja u cijelom Aninu. U nju nije moglo stati više od troje ljudi, a da se međusobno ne dodiruju laktovima. Jedan od njih je većinom bio sâm Julije. No, što u Aninu već nije bilo maleno? Čak i oblaci koji su lebdjeli ponad Anina ovdje su bili tanji nego negdje drugdje. Sâm Anin je bio tako malen da su se o tome pričale pošalice. Govorilo se: kad neki autobus prolazi kroz Anin, prednji dio s vozačem je već napustio mjesto dok stražnji dio s rezervnim kotačem u Anin još uopće nije ni pristigao.

* * *

Te večeri je gospodin Julije trebao obaviti nešto važno. Zaputio se u smjeru tržnice, prešao preko dvije uličice, usputno pozdravio mesara Hermanna koji nije odzdravio, i skrenuo u jednu još manju uličicu. U daljini se pojavilo crkveno zdanje. Julijev cilj, sakristija, bila je u ovo doba u sjeni crkvenog tornja. Uvijek dok bi stajao ispred sakristije obuzela bi ga golema znatiteljja koja bi ga potaknula da prvo proviri kroz prozor. Ni ovoga puta to nije bilo drugačije. Kroz malen prozor pokraj ulaza u sakristiju spazio je patera Smolnyja u društvu svojih dviju ministrantica, Kazije i Luzije. Pater Smolny nije bio samo jedini župnik u Aninu, bio je očigledno i jedini župnik u Poljskoj pa čak i u cijeloj Europi, koji je imao djevojčice za ministrantice.

Pater Smolny je čvrsto vjerovao u postojanje besmrtno duše u tjelelima svojih dviju ministrantica. Stoga je i danas kleknuo pred Luziju i s najvećom usredotočenošću osluškivao njezina prsa. Uho mu je bilo tik uz mjesto gdje je tuklo djevojčičino srce. Povremeno bi nešto promrmljao kako bi Luzija ostala mirna. No Luzija je bila vrlo golicava i počela se hihotati, na što je uvrijeđeni pater Smolny podigao prst uvis

kako bi pokazao da se ovdje ne radi ni o kakvoj igrariji, nego o pokusu katoličke crkve.

Julije je duboko uzdahnuo i pokucao na vrata. Začuo je tihi Luzijin uzvik i umirujući župnikov glas. Odmah potom su se vrata otvorila. Lice patera Smolnyja poprimilo je ljubazan izraz kad je prepoznao Julija. Prvo je rastrojeno prošao rukom kroz razbarušenu kosu a potom promrmljao:

– Gospodine Julije...?! Samo uđite. Već smo vas očekivali.

Kazija i Luzija su se lagano naklonile Juliju prignuvši koljeno, i započele se hihotati.

– Zašto se smiju? – zanimao se Julije.

– Vaša odjeća miriše po čokoladi, a moje ministrantice imaju veoma oštro izražena čula mirisa. – objasnio je ponosno pater Smolny kao da je Kazijino i Luzijino neobično čulo mirisa bila njegova zasluga.

Julije je znatiželjno promotrio obje djevojčice koje su na to porume-nile.

– Jeste li donijeli ono za što sam vas zamolio? – uključio se pater Smolny u razgovor.

Julije je iz džepa jakne izvukao malenu četverokutnu kutiju:

– Skoro da sam zaboravio na to...

Otvorio ju je i iz nje izvadio dva velika bombona.

– Šljive s marcipanom. – objasnio je – Rano jutros su stigle iz Varšave... Kao što je dogovoreno, gospodine župniče.

Položio je kutiju na stol. Nazočni su bez riječi promatrali slatkiš. Još nikad u Aninu nije viđen tako lijepo umotan slatkiš. Na celofanu je bio naslikan mali mjesečev srp sa zvjezdicama.

– Koliko to stoji? – zapitao je tiho župnik Smolny.

– Trideset zlota. – odvratio je Julije.

Pater je otvorio neku šatulju koja je bila na televizoru i izvadio iz nje četrdeset zlota.

– To je previše, patre! – odbijao je Julije.

– Crkva se pokazuje velikodušnom kad se radi o nekom višem cilju, sinko moj. – odgovorio je pater.

Julija se toliko dojmilo da ga je pater, koji je bio nekoliko godina mlađi od njega, oslovio sa "sine moj", da nije ništa više pitao. Pospremio je novac u džep i pružio ruku pateru Smolnyju koji je od nestrpljenja polagano počeo cupkati na mjestu.

– Doviđenja, Kazija i Luzija. – dobio je Julije.

– Doviđenja, gospodine slastičare – povikale su uglas obje djevojčice.

Petar Smolny je Julija ispratio do vrata:

– Danas ste crkvi učinili veliku uslugu. Šteta da ne možete ostati još koji trenutak. Mogli bismo nazdraviti po jednu... a navečer prikazuju

film s Kirkom Douglasom. Možda bismo mogli skupa... Luzija i Kazija ga vole.

Julije je znao da je to pater Smolny rekao tek iz pristojnosti, i odmahnuo rukom.

– Nažalost, imam još puno posla, patre! – kazao je.

– Šteta... Kako bilo da bilo... uključit ću vas u svoje molitve. – nadodao je pater.

– Zahvaljujem. To ne može nikada naštetiti, patre. – obradovao se Julije i izašao na ulicu.

– Još samo trenutak. – povikao je pater Smolny za njim – U ovoj kutiji imate još dva bombona. Kome su namijenjeni? Valjda ne za stvorenja drugog spola? – upitao je znatiželjno.

– Za žene? Ma nikako, patere!

Smolny je sumnjičavo pogledao Julija.

– Čuvajte se tih stvari. Samo crkva posjeduje dovoljno snage i iskustva da bez ikakve štete grijehu pogleda u oči. – Napravio je znak križa nad Julijem. – Tako, to je bilo gratis... A sad pođi u miru, sine moj!

Tek što su se za njim zatvorila vrata, Julije je osjetio da još nije vidio sve i da će ono ponajbolje tek uslijediti. I premda je spadao u najobzirnije ljude u Aninu, njegova znatiželja je bila tako golema da se opet prikrao prozoru i bacio pogled kroz njega. Luzija i Kazija su stajale pred paterom Smolnyjem popravljajući svoje suknje koje su im pri potrazi za neumrlom dušom bile skliznule. Pater Smolny je malo pričekao. Potom je sa stola uzeo te dvije šljive s marcipanom i rekao:

– Da vam bude jasno, ovčice moje. Ove slastice nisu namijenjene vama, nego onom višem u vašim tijelima. Za vaše duše, za koje se ja borim dan i noć, i, neka mi Bog za to podari snage, to će vas jednoga dana očuvati od vječnog prokletstva.

Dok je pater govorio, Luzija i Kazija su klekle i svoje oči uprle u slatkiš. I premda su šljive s marcipanom bile namijenjene njihovim dušama, u ustima su im rasle zazubice, da su se jedva susprezale ostati na svojim mjestima. Pater Smolny je polagano ispružio obje ruke držeći iznad Kazije i Luzije šljive s marcipanom kao da to nije bio slatkiš, nego sâma hostija. U prostoriji je zavladała mukla tišina i počela se širiti svečana atmosfera.

– In nomine patris et filii et spiritus sancti. – izustio je pater Smolny i pružio šljive od marcipana Kaziji i Luziji.

– Amen. – šapnule su djevojčice i primile u usta slastice. Zaklopile su oči, a njihove glavice su se prignule na prsa. Pater Smolny, kojem je spas ovih dviju ovčica više ležao na srcu od njegova vlastitoga spasa, ispružio je ruku i oprezno pomilovao te glavice kao da bi se poput lomljivog porculana svakog trenutka mogle rasprsnuti u tisuće komadića.

Julije je zadovoljno skrenuo pogled s prozora. Potom se prikrao do ugla sakristije i sitnim koracima pohitao do kapije. Tek kad je iza sebe ostavio crkveni posjed, osvrnuo se.

Crkva u Aninu ljeskala se u sjaju zalazećeg sunca još ljepše nego ujutro kad bi vjernici išli na misu. Julije se počeo po glavi i promrmljao:

– Pođi u miru, sine moj.

Potom se zaputio dalje niz ulicu ne osvrnuvši se više ni jedan jedini put.

Na tržnici u Aninu koja nije bila veća od sakristijskog vrta patera Smolnyja, stajalo je samo još jedno dostavno vozilo. Pripadalo je trgovcu povrćem Manieku, koji je, kao i svake večeri, svoj cijeli prodajni asortiman natovarilo na to dostavno vozilo. Čekao je s upaljenom cigaretom u ustima na Julija koji je upravo prelazio preko tržnice. Maniek je spadao među one građane u Aninu koji su uvijek imali sreću u nesreći. A tamo ih je bilo začudno mnogo.

Posljednje zime, kad je temperatura u siječnju pala na trideset stupnjeva ispod ništice, iznenada se u Maniekovu stanu pokvarilo grijanje. Maniek koji nikada nije pio alkohol, otvorio je bocu votke kako bi se ugrijao. Oko ponoći je već bio toliko zagrijan da je otvorio prozor. Pri tom ga je svladala želja da pogleda dolje na svoje dostavno vozilo, koje je bilo parkirano iza ugla. Maniek se nagnuo tako daleko kroz prozor da je izgubio ravnotežu i strmoglavio se s trećeg kata na ulicu. Četiri sata nakon toga su ga dopremili u bolnicu. Do tada je uzaludno pokušavao ući u kuću. Kućna vrata su bila zaključana i Manieku, koji je na sebi imao samo pidžamu, tom su se prigodom smrзли svi prsti na nogama.

– Julije... – smijuljio se Maniek, kojemu je nedostajao jedan prednji zub. Maniek već zadugo nije ništa više držao do svog vanjskog izgleda. U svom stanu je sva zrcala zamijenio fotografijama koje su ga prikazivale kao preplanula dvadesetpetogodišnjaka koji se bezobrazno cereka na žalu u Gdanjsku. Na toj bi se fotografiji svako jutro promotrio i potom bi se zadovoljan odvezao na posao.

– Je li prispjelo? – raspitivao se.

Vlasnik slastičarnice je potvrdio kimanjem glave.

– Napokon! Uđi unutra... – kazao je Maniek uzbuđeno i pomogao svom prijatelju popeti se na platformu dostavnog vozila. U unutrašnjosti vozila je bilo mračno kao u rogu.

– Ovdje miriše po trulim krastavcima. – ustvrdio je Julije.

– U jednom trulom krastavcu ima više vitamina nego u cijeloj tvojoj trgovini. – našalio se Maniek i zapalio svijeću. Julije je razgledao oko sebe. Na zidovima su bili nagomilani sanduci sa salatom i poluzrelim rajčicama.

– Jesi li se do sita nagledao? – Maniek je nestrpljivo pogledavao Julija. – Dakle? Gdje ti je to? – upitao je nestrpljivo.

Julije je izvadio kutijicu sa šljivama od marcipana. Otvorio ju je i izvadio treću pralinu. – Izravno iz Varšave, Maniek. – kazao je posve ponosno.

Maniek je obrisao ruke o hlače i oprezno uzeo slatkiš s marcipanom. Podigao ga je prema svjetlu svijeće poput dragocjenog dragulja.

– Zašto se ljudi toliko trude da bi napravili nešto ovako lijepo? – iščuđavao se.

– Teško je to reći. – slàgao je Julije. Maniek je trebao to pitati patera Smolnyja.

Maniek nije mogao odvojiti pogleda od prizora šljive s marcipanom. Njezina ljepota ga je toliko dirnula u srce da je iz sanduka s krumpirima izvadio bocu votke s dvije čaše. Natočio ih je do ruba i rekao:

– U tvoje zdravlje, Julije!

Iskapio je svoju čašicu i zapiljio se u slatkiš. Potom je počeo kopati nos i pustio da mu misli malo odlutaju:

– Dao bih štošta da mogu vidjeti Hermannovo lice. Pozelenio bi od jala. Znaš li zapravo da je ta šupčina jučer rekla da izgledam poput šezdesetogodišnjaka? A svi dobro znaju da imam pedeset i četiri godine. Smjesta sam mu razbio gubicu. Ljudi su stajali u krugu oko nas i bodrili me. Potom su ga odnijeli, jer su se bojali da ću ga zadaviti.

Maniek je ukočeno gledao svoje ruke kojima je gotovo zadavio Hermanna i duboko uzdahnuo:

– Mi Slaveni smo užasno senzibilni...

Julije je mudro šutio. Maniek je toga dana slavio svoj šezdeseti rođendan i šljiva od marcipana je bila dar koji je sâm sebi kupio.

– Kako se to zapravo jede, Julije? Treba li to progutati ili grickati? Stvar je poprilično velika za bombon. – ustvrdio je.

– Možeš mirno zagristi. Nije to nikakva granata. – primirio ga je Julije.

Maniek je nesigurno pogledao Julija i polagano stavio slatkiš u usta. Nastao je potpuni tajac. Maniek je žvakao. Potrajalo je neko vrijeme. Imao je sveukupno samo pet zubi na raspolaganju. Julije se pretvarao kao da se zanima za sanduk natrulih krastavaca.

Naposljetku si je trgovac povrcem obrisao usta.

– Gotovo... – kazao je i ispljunuo.

– Zašto si to ispljunuo? Zar ti nije bilo ukusno? – čudio se Julije.

Maniek je pogledao Julija sa strane. Bio je vidno uzbuđen.

– Bolje od votke... – promucao je, i Julije koji još nikada nije čuo bolji kompliment, zarumenio se do vrha ušiju. Maniek je popio drugu čašicu i pridigao se. Bio je tako nizak da se mogao uspraviti u tovarnom pro-

storu svoga dostavnog vozila. Pogled mu je prodro kroz limenu stijenku dostavnog vozila, prošao cijelim Aninom i naposljetku se izgubio negdje u beskrajnoj daljini, te se Maniek opet vidio kao dvadesetpetogodišnji ljepotan negdje na žalu u Gdanjsku.

Maniek je načinio gestu kao netko tko je donio nepokolebljivu odluku i najavio:

– Za godinu dana ćemo to ponoviti. Pa godinu potom opet. Radit ćemo to tako dugo sve dok ne umrem. Je l' to u redu, Julije? – upitao je.

– Ili ja... – složio se Julije i iskapio svoju čašicu votke, premda nikada nije pio alkohol i sa žaljenjem pomislio da je u njegovoj kutijici preostala još samo jedna šljiva s marcipanom.

* * *

Na kraju Anina, onog gradića gdje su i oblaci inače drugačiji nego bilo gdje drugdje, stanovao je gospodin Savka. Nitko ga nije doživljavao posebice ozbiljno jer je neprestance tvrdio da se u njegovoj kući ugni-jezdio vrag. Prije nego što je gospodin Savka otkrio da se radi o nekom bezazlenom vragu, bio je posve očajan. No onda je vidio da vrag nije činio ništa zloga. Pokatkad bi samo sakrio Savkine naočale ili njegove čarape. S vremenom se Savka tako navikao na njega da je čak počeo i kuhati za njega. Doduše, nitko osim njega nije mogao vidjeti tog vruga, pa je i porcije koje su bile namijenjene njemu, Savka morao na kraju sâm pojesti. Već izdaleka je Julije čuo kako se njegov domaćin pripremao za posjet.

Pjevao je melodiju koja se stanovito vrijeme često čula na radiju i komandirao vragu uokolo. Gospodin Savka je bio gluh na jedno uho i derao se na sav glas da ga se moglo čuti sve do ulice.

– Ne stoj samo tako tu, ništarijo jedna! – vikao je Savka – Sjedi tamo ispod zrcala... Ili ne... Još bolje, tamo prijeko. I, molim te, daj začepi već jednom, kad on stigne...

Kad je Julije pokucao na vrata, u trenutku je sve utihnulo.

– Dobrodošao, Julije. – rekao je gospodin Savka, koji je tog dana nosio odijelo i crvenu kravatu. – Već smo te očekivali.

Julije je bio odveden u blagovaonicu i Savka je otmjenim pokretom pokazao na stolce koji su stajali oko stola.

– Samo se ti raskomoti. – zamolio je.

Julije je pogledao stolce i upitao kako bi razveselio Savku:

– Je li ovaj stolac stvarno slobodan? Još nikad nisam sjedio na vragu...

– Bez brige. – nasmiješio se Savka – On sjedi na svojem omiljenom stolcu i krevelji se. Potom se obratio jednom od praznih stolaca koji su stajali uza zid:

– Zašto se uopće kreveljiš? Što je tako smiješno? – primijetio je pomalo zajedljivo.

– Ne obraćaj pozornost na njega. – opet se nasmiješio Juliju – Još je gluplji od moje pokojne žene. Pokatkad povjerujem da ona stoji iza svega toga.

Julije je oprezno sjeo. Otvorio je svoju torbu i izvadio kutijicu sa zadnjom šljivom s marcipanom.

– Ovdje je to što ste posljednjeg tjedna naručili kod mene. – Položio je slatkiš na stol.

– Vrlo lijepo... – rekao je Savka, a da se nije udostojao ni pogledati šljivu s marcipanom. – Znam da sam ti s time zadao puno muke, no nije to bila, da budem iskren, moja krivica.

Pogledao je značajno u smjeru vruga, a Julije je znao da je u tom trenutku bio beznažno izgubljen i da će sada biti riječi samo o vražjim nepodopštinama kojima je gospodin Savka bio izložen u svojoj vlastitoj kući.

– Danima me već više ne ostavlja na miru. – otkrio je Savka slastičaru zavjereničkim tonom. – Jednom hoće ovo, pa onda opet nešto drugo. Isto kao i blagopočivajuća gospođa Savka, koja isto tako nikad nije znala što hoće. Kad je došla smrt, nije čak znala ni kako bi trebala umrijeti. Ležeći ili sjedeći? Naposljetku ju je smrt zatekla na zahodu. Prije tjedan dana ostavio je televizor upaljen do ponoći jer se prikazivao vestern s Johnom Wayneom. Idućeg dana je već htio poći u kino. I budući da ja to nisam dopustio, požderao mi je u kupaonici cijeli sapun. A potom je započeo s tim glupim ispitkivanjem: – Zašto sunce nije četverokutno? Zbog čega automobili imaju ispušnu cijev? Zašto pas nikad ne piša protiv vjetra? Jede li papa riblje štapiće? To se gotovo nije moglo izdržati, dragi Julije! – pojadao se.

Na Julijevu radost, Savka je opazio šljivu s marcipanom, ali je pri tome i dalje jadikovao: – Prije smo barem vodili zanimljive razgovore. No kad sam mu nedavno ispričao nešto o tehnici genetskog inženjeringa, kazao je: – Hoće li onda ljudima iz stražnjice rasti kaktusi?

– Kako da ne, glupane jedan! – povikao sam, a on je posve smireno odgovorio: – Onda neka ti barem izrastu dva komada, stari jarče! – Ja sam potom još samo mislio na to kako začepiti ovu glupu gubicu. Naposljetku sam otkrio da ga se može ušutkati samo marcipanom. Kad bi gospođa Savka u izlogu spazila komadić marcipana, nije više ni na što drugo mislila. I on se odmah stišao kad sam mu zaprijetio s time.

Gospodin Savka je pokazao na slatkiš:

– Spreman sam platiti svaku cijenu za svoju slobodu. Koliko će me to stajati, Julije? – upitao je.

– Baš ništa. To je dar od mene. – odvratio je Julije, jer je nestrpljivo čekao da čim prije napusti Savkinu kuću. Savka ga je sumnjičavo pogledao. No kad je vidio da se vlasnik slastičarnice ne šali, kazao je:

– Dvojim da će to ova ništarija znati cijeniti. No, Bogu hvala, barem se ja još znadem ponašati. Moja zahvalnost je bezgranična. – patetično je nadodao.

– Hvala lijepa, gospodine Savka. – Julije se digao sa stolca: – Moram se opet dati na put. Danas se na televiziji daje film s Kirkom Douglasom!

– Kirkom Douglasom? Nemojte me nasmijavati! – narugao se Savka – Koliko ja poznajem život, ti nakon zalaska sunca odlaziš s nekom djevojkom na rijeku. Kad se smrači, izvući ćeš iz džepa komadić čokolade i time je skroz zaluditi. Ona će sklopiti oči, otvoriti usta, a umjesto čokolade dobit će nešto puno bolje... Mene ne možeš obmanuti, mladiću. Kad je neka djevojka luda za slatkišima, onda si možeš sve dopustiti.

Dok je gospodin Savka govorio kao navijen, Julije se zaputio k izlazu i nasmiješio se što je moguće sjetnije kako ne bi razočarao starog Savku koji je u svojoj mladosti unesrećio sve djevojke u cijelom našem kraju.

– Da, da, ne zaboravi me kad danas na rijeci budeš iz džepa vadio svoju čokoladu. – zamolio je Savka.

– Obećavam, gospodine Savka. – odvratio je Julije i stisnuo Savki ruku.

* * *

Julije je napustio Savkin stan i izašao na ulicu. Sunce je baš tonulo nad Aninom. Išao je posve polagano. Gotovo svi prozori su bili otvoreni. Na ponekim se vidio pokoji stanovnik Anina kako znatizeljno gleda dolje na ulicu. Kutijica sa šljivama od marcipana iz Varšave je bila prazna. Čudio se kako se sve to tako brzo dogodilo. I kako brzo se uopće sve dogodilo. Još jučer je bio mladić, a danas je posjedovao slastičarnu. Je li to bilo zbog toga što je Anin bio tako malen? U malim gradovima se sve događa brže. Negdje iza šumā, gdje je upravo zalazilo sunce, bila je Amerika. No kako bi se Amerika mogla usporediti s Aninom? Sve u Aninu je bilo u zaostatku. Kad bi u Americi započeo dan, u Aninu je još uvijek bila večer. Maniek je još uvijek žvakao svoju šljivu od marcipana, a pater Smolny se borio za Kazijinu i Luzijinu dušu. Kako je ovdje uopće moguće biti sretan?

Julije je duboko udahnuo ljetni zrak. No prije nego što je skrenuo iza ugla, iznenada je začuo glas gospodina Savke koji je još uvijek stajao ispred kuće i glasno vikao za njim:

– Julije! Ako djevojke pustimo iz vida, čime se zapravo baviš cijelo vrijeme?

Julije se osvrnuo. Morao je gledati protiv zalazećeg sunca te je lice razvukao u grimasu: – Čime se bavim? – ponovio je, pri čemu je svaku riječ istežao u duljinu.

– Da! Što obično činiš? –ponovio je Savka.

Julije je razmislio za trenutak. Potom je načinio pokret rukom kao da nešto odbacuje:

– Pa zar se to ne vidi? Hodam uokolo i dijelim marcipan.

Radek Knapp rođen je 1964. u Varšavi. Odrastao je kod djeda i bake u Poljskoj, a godine 1976. preselio se u Beč gdje mu je živjela majka. Nakon mature na trgovačkoj akademiji upisuje studij filozofije. Posljednjih godina živi u Beču kao slobodni pisac.

Dobitnik je više uglednih književnih nagrada i priznanja (stipendija za mlade autore Austrijskog ministarstva za prosvjetu i sport (1992.), Počasna nagrada za književnost grada Beča (1993.), književna nagrada kulturnog magazina *Aspekte* ZDF-a (1994.), stipendija za književne projekte Austrijskoga saveznog kancelarskog ureda (1999./2000.) te austrijska nagrada za književne talente *Adalbert von Chamisso* (2001.).

(Prijevod s njemačkog i bilješka o piscu: Ante Mate Ivandić)

OSVRTI

ŽELJKA LOVRENČIĆ

Vrhunski prijevod

Fernando Pessoa (Alberto Caeiro): Čuvar stada & Zaljubljeni pastir (O Guardador de Rebanhos & O Pastor Amoroso, Biakova, Zagreb, 2022.; prepjev Meri Grubić)

Zagrebačka nakladnička kuća Biakova odlikuje se izborom zanimljivih i kvalitetnih naslova. Među njih se svakako uvrštava i nedavno objavljen prepjev djela glasovitoga portugalskog pjesnika Fernanda Pessoae naslovljen “Čuvar stada & Zaljubljeni pastir” (“O Guardador de Rebanhos & O Pastor Amoroso”).

U ovoj se dvojezičnoj knjizi Pessoa, koji je poznat po svojim heteronimima, javlja kao Alberto Caeiro. Brilljantan prijevod stihova potpisuje Meri Grubić koja je i autorica predgovora (rekla bih studije) koja nosi naslov “Alberto Caeiro: nostalgija za cjelovitošću” i obuhvaća četrdesetak stranica. Uz prevoditeljsku vještinu i nedvojbeni talent dr. sc. Grubić, u ovoj je knjizi razvidna i njena filozofska naobrazba, koja joj je zacijelo pomogla u razumijevanju i prijevodu ovoga složenog djela.

Premda je kod nas Fernando Pessoa preveden i nije nepoznat, ova je knjiga vrijedna i stoga jer se u njoj donosi i temeljit pregled njegova života i djelovanja.

Nakon Luísa de Camõesa najveći portugalski pjesnik uopće, Fernando António Nogueira Pessoa rođen je 13. lipnja 1888. u Lisabonu. Sa samo četiri godine ostaje bez oca. Majka mu se udaje za visokog časnika i obitelj seli u južnoafrički grad Durban, gdje mu očuh dobiva mjesto konzula.

Pessoa polazi engleski koledž u Durbanu i 1899. upisuje *High School*. Od ranih dana, već sa šest godina, počinje stvarati heteronime. To zauvijek obilježava njegovu poeziju. (Započeo je s imenima Chevalier de Pas i Alexander Search).

Na Sveučilište u Capetownu upisuje se 1903., ali ga napušta nakon dvije godine. Vraća se u Lisabon gdje upisuje Filozofski fakultet. Za vrijeme studija u tome gradu, posvećuje se proučavanju djela engleskih klasika. Svoje je prve knjige napisao upravo na engleskom jeziku, na kojem će i kasnije rado pisati. Studij u Lisabonu također prekida nakon godinu dana i zahvaljujući znanju engleskoga, francuskog i njemačkog jezika, počinje raditi kao inokorespondent za razne tvrtke.

Tijekom života u glavnome portugalskom gradu počinje surađivati u portugalskim književnim časopisima te pisati kritike i poeziju. Upoznaje

književni pravac kubizam, a objavljivanjem pjesme "Močvara" definira pravac *paulizam*. Za njega vrlo značajne 1914. godine, u svoju književnost uvodi najvažnije heteronime: Alberta Caeira, Álvara de Camposa i Ricarda Reisa.

Pjesme piše i na engleskome i francuskom jeziku. Godine 1927. počinje izlaziti časopis "Prisutnost", u kojemu se stvara kult Pessoae. Pjesnik je umro 1935., navršivši samo četrdeset i sedam godina. Za života mu je objavljena tek jedna zbirka poezije, "Poruka". Njegova se ostavština još uvijek otkriva, a djela mu se prevode širom svijeta.

U svojoj studiji Meri Grubić navodi da "heteronim nije pseudonim iza kojeg se skriva sam književnik pod drugim imenom – radi se o liku izvan pjesnika, o drugoj osobi" (str. 6). Dakle, naš pjesnik navlači maske i stvara različite osobnosti; postaje netko drugi. U slučaju ovoga djela – Alberto Caeiro, pastir koji navodno čuva svoje stado, a zapravo pjesnik, koji osjeća vječni nemir. Jer, on samo zamišlja da je pastir i da živi idiličnim životom:

Nikada nisam čuvao stado, / Ali kao da sam ga čuvao. / Moja je duša poput pastira, / Pozna je vjetar i sunce / I hodi pod ruku s godišnjim dobima / Prati i gleda... (str. 51).

Premda daleko od nje, pjesnik osjeća beskrajnu ljubav prema prirodi. On je samotan i povučeni bukolički lik koji svojom jednostavnošću, prostodušnošću i čistoćom duše bilježi postojanje stvari i ljepotu prirode oko sebe; na jedinstven način doživljava jedinstvo sa svijetom.

Ničemu ne stremim niti imam želje. / Biti pjesnikom nije moja namjera. / To je moj način da budem sam (str. 53).

Naš pastir-pjesnik razmišlja o čovjeku, o njegovoj stvarnosti i osjećajima, o Božjoj prisutnosti i vremenu. Razmišlja i o Bogu:

Ali ako je Bog drveće i cvijeće / I gore i mjesočina i sunce, / Zbog čega ga nazivam ga Bogom? / Zovem ga cvijeće i drveće i gore i sunce i mjesočina (str. 69).

Kroz ljubav prema prirodi traži bit života, metafizički misterij duše. Veza između Pessoae i Nietzschea je razvidna, a utjecaj filozofije na ovu poeziju iznimno snažan. Upravo zbog te činjenice, može je prevoditi prevoditelj koji ne samo da izvrsno pozna jezik kojim je pisana, nego ima i filozofska saznanja.

Meri Grubić je svoj prijevod praćen izvornikom nadopunila studijom, nakon koje čitatelju sve postaje puno jasnije i može se u potpunosti prepustiti užitku čitanja lijepih stihova. Njihov smisao i duboko značenje trebamo sami odgonetnuti i, kao što kaže prevoditeljica, "tražiti odraz u beskonačnom nizu "istinā" koje isključuju jedna drugu" (str. 46).

A to je uistinu pravi izazov. Nadamo se da će Meri Grubić i dalje odabirati vrhunska djela portugalskih pjesnika i putem prijevoda predstavljati ih hrvatskom čitateljstvu.

ŽELJKA LOVRENČIĆ

Vrijedna knjiga o djelovanju Hrvatskoga diplomatskog kluba

(Dvadeset godina Hrvatskoga diplomatskog kluba 2001.-2021. Uz tridesetu obljetnicu međunarodnoga priznanja Republike Hrvatske, Hrvatski diplomatski klub, Zagreb, 2022., urednik: Zvonimir Marić)

Povodom 20. rođendana Hrvatskoga diplomatskoga kluba objavljena je knjiga “Dvadeset godina hrvatskoga diplomatskoga kluba 2001.-2021. Uz tridesetu obljetnicu priznanja Republike Hrvatske”. Ona je vrijedno svjedočanstvo o djelovanju skupine ljudi koja već dvadeset godina ulaže svoja bogata znanja i iskustvo u promociju naše zemlje, kao što su to činili kad su bili u svojim misijama širom svijeta i radili na dobrobit naše domovine.

Dana 29. studenoga 2001. godine, u hotelu Sheraton u Zagrebu na poticaj pokojnoga veleposlanika i prvoga predsjednika Hrvatskoga diplomatskoga kluba, gospodina Andrije Tvrtka Mursala, na osnivačkoj skupštini ovoga Kluba okupili su se veleposlanici, generalni konzuli i visoki diplomati te osnovali ovu nevladinu i nestranačku udruga koja, između ostaloga, za cilj ima na etičkim načelima promicati diplomatsku struku, proučavati međunarodne odnose i vanjsku politiku Republike Hrvatske, promicati diplomatske aktivnosti vezane uz diplomatsko djelovanje i predstavljanje država, uspostavljanje susreta i prijateljskih odnosa s diplomatima drugih zemalja te zaštitu dostojanstva hrvatskih diplomata, članova Hrvatskoga diplomatskoga kluba. Vlasti su je registrirale 1. kolovoza 2002. godine, tako da ova udruga 2022. godine slavi dvadeset godina postojanja i djelovanja.

Jedna od najznačajnijih djelatnosti ove udruge je ona izdavačka. U velebnom izdanju naslovljenom “Dvadeset godina Hrvatskoga diplomatskoga kluba 2001.-2021.” zabilježeni su događaji što su se u njemu odvijali u posljednjih pet godina. Odnosno, sažeta je bogata petogodišnja djelatnost ove vrlo aktivne udruge. Urednik mu je prof. dr. Zvonimir Marić, koji je također urednik izvrsne *online* publikacije “Glasnik Hrvatskoga diplomatskoga kluba”, koji bilježi aktivnosti članova Kluba. Uz njega, izdavački odbor čine i Gjuro Deželić i Krešimir Žnidarić. Gospodin Žnidarić autor je mnogobrojnih fotografija koje krasi ovu iznimnu

knjigu. Uz njegove fotografije korištena je i građa iz Arhiva HDK-a. Knjigu su financirali Grad Zagreb, MVEP i tvrtka Janaf d.d. Prije nje objavljene su knjige/spomenice: "Deset godina Hrvatskoga diplomatskoga kluba od 2001. do 2011. godine" i "Petnaest godina Hrvatskoga diplomatskoga kluba od 2001. do 2016. godine".

Što reći o ovome sjajno opremljenom i fizički lijepom djelu bogata i zanimljiva sadržaja? Na prvi se pogled vidi da je u nj uloženo jako puno ljubavi i, dakako, truda. Ono okuplja većinom kratke članke, ali i tri opsežnija teksta te pet pretisaka knjiga objavljenih povodom Dana međunarodnoga priznanja RH.

U ovoj knjizi nailazimo na podatke o tribinama i predavanjima koje su razni predavači održali za članstvo i prijatelje ovoga Kluba i na izvješća sa skupština Kluba, čitamo o javnim nastupima njegovih članova u zemlji i inozemstvu, pronalazimo popis voditelja diplomatsko-konzularnih predstavništava RH od 1. 12. 2016. do danas te popis članova Hrvatskoga diplomatskoga kluba, njegova Upravnog vijeća i Nadzornog odbora. Ništa nije zaboravljeno, ni predano slučaju. Tri opsežna teksta potpisuje nažalost pokojni predsjednik Kluba, gospodin Smiljan Šimac, koji je u nj utkao svoje ogromno diplomatsko iskustvo i vodio ga s puno brizi i ljubavi.

U nizu zanimljivih tekstova koji su, zajedno s fotografijama raspoređeni na petstotinjak stranica, u ovoj se knjizi prikazuje i drugo iznimno značajno djelo koje je objavio Hrvatski diplomatski klub i koje je naslovljeno "Sjećanja i prilozi za povijest diplomacije RH". Objelodanjeno je čak u pet svezaka i dokazuje koliko je naša diplomacija od samih svojih početaka aktivna i uspješna. Uredili su je Đuro Vidmarović (prva dva sveska i opći prikaz), Zvonimir Marić (treći i četvrti svezak) i Miljenko Žagar (peti svezak).

U knjizi "Dvadeset godina hrvatskoga diplomatskoga kluba" pedantno je i revno zabilježen svaki značajan trenutak. Među njima se osobito ističe onaj, kad je ovaj Klub dobio Povelju RH za svoju uspješnu djelatnost.

Znano je, ako se sjećanja ne pribilježe, postoji velika opasnost da padnu u zaborav. Zbog toga, kao što je rekao i veleposlanik Đuro Vidmarović, treba zapisivati. Da, treba bilježiti životne trenutke kako bi ih se sačuvalo za iduće naraštaje, za vječnost. Ova je knjiga spomenica na sve ono lijepo što je organizirao Hrvatski diplomatski klub, na sva zanimljiva predavanja naših dužnosnika i veleposlanika stranih zemalja koja su nas obogaćivala novim spoznajama. Na njenim se stranicama poput tankih isprepletenih niti nižu riječi i slike koje nas podsjećaju na posljednjih pet godina spoznavanja, druženja, na trenutke koje su međusobno dijelili ljudi koji se dobro razumiju i koji čine veliku stvar za svoju

zemlju. Na njima se zrcali ugodno ozračje i dobrodošlica svima koji su posjetili ovo kultno mjesto, koje su stvorili oni čija srca uvijek kucaju za domovinu. U ovoj će knjizi svatko pronaći nešto za sebe: neki razgovor, sjećanje na nekoga, nečiju blisku misao, neko uspješno predavanje.

Ona nam pomaže da sve lijepe trenutke, provedene u ovome Klubu, vječno zadržimo u sjećanju, ali i sačuvamo za iduće naraštaje. Zbog toga posebnu zahvalnost dugujemo pokojnome predsjedniku Hrvatskoga diplomatskoga kluba, gospodinu Smiljanu Šimcu i njezinom uredniku, Zvonimiru Mariću. Naša sjećanja još življima čine fotografije, zbog kojih je ova prelijepa i sadržajem bogata knjiga još bogatija.

Nažalost, život se ne sastoji samo od lijepih trenutaka. Ponekad moramo bilježiti i one tužne kao što su, primjerice, smrti članova Hrvatskoga diplomatskoga kluba. Tako članovi Kluba i ministar vanjskih poslova, Gordan Grlić Radman, i na ovim stranicama odaju poštovanje gospodinu Smiljanu Šimcu, zbog njegovih velikih zasluga za razvoj aktivnosti Hrvatskoga diplomatskoga kluba i nesebičnog djelovanja na njegovoj promidžbi.

I na kraju, sa zadovoljstvom možemo zaključiti da je u ovoj knjizi zabilježeno da su ovim Klubom prošli predsjednici naše države, premijer Andrej Plenković, ministri, veleposlanici, znanstvenici i drugi uglednici i da se nadamo da će i dalje biti tako, da ćemo ih i u budućnosti srdačno dočekivati.

Preostaje nam samo listati i čitati ove zabilješke i biti ponosnima što je naša zemlja imala diplomate poput ovih, koji se okupljaju u Hrvatskome diplomatskome klubu.

TOMISLAV MARIJAN BILOSNIĆ

Riječ i tišina i sjene njihove

Brane Senegačnik: Tijela tišine (Biblioteka Poezija, Litteris, Zagreb, 2019.; sa slovenskog preveo Božidar Brezinščak Bagola; ciklus "Melankolija" prevela Sanja Sirec Rovis)

Zbirka pjesama slovenskog pjesnika Brane Senegačnika "Tijela tišine" podijeljena je u cikluse: "Tišina", "Melankolija", "Znam da si ovdje", "Hermeneutika leptira", "Elegički labirinti", "Mistični pejzaži" i "Post scriptum". "Tišina" nije slučajno naslov prvog ciklusa ove zbirke. Transcendentalno gledano, riječ je o stanju duše, uvodu u otkrivanje, u otkrovenje, otvaranje puta novim događajima, stanje pred *veliki obred*, što i jest stanje pisanja poezije, nakon koje iznova nastupa velika tišina, claudelovski kazano "izraz kozmičkog osjećaja".

Zbirku, odnosno ciklus pjesama "Tišina", otvara pjesma koja je svojevrsni *motto* ove zbirke, uvodna pjesma "Sonata" "koja vazda je / i nikad je ne dodirnemo riječima..." / "koja je sva ovdje, a koja je nigdje / u istom času", i na kraju, stih s kojim bi se i mogla završiti zbirka: "svaki život postane jednom tišina / koja vazda jest".

Sadržaj je ono što je ostalo u duši, tišina koja huči u bjelini koja je oblikovana kao povijest, od koje nam ostaju tek krhotine smisla, strah i apsurd egzistencije u kozmičkom kovitlacu. Senegačnik je već u prvim stihovima zaokupljen ontološkim i transcendentalnim upitima, racionalizacijom iracionalne strane života. Živeći u tišini i bjelini među imaginarnim knjigama aleksandrijske biblioteke, gdje tišina između bjeline svake pojedine riječi donosi svježje lelujav zrak grčkih, biblijskih i filozofskih oblika oslušivanja, pjesnik nam na početku pjevanja, prozivanjem onog nijemog u sebi, kazuje i upozorava nas kako se pjesnik oponašajući samoga Stvoritelja javlja kao onaj koji se vraća šutljivom jekom.

Obrat doživljavamo već u narednoj pjesmi "Vigilija" u kojoj "Preduboko su pokopane zvijezde", kad pjesnik iz tišine prelazi u šutnju, kao da nas upozorava na svoje brzo zatvaranje, na činjenicu kako nam neće javno otkriti sve najavljeno. Pa, "uđimo u predjele šutnje", otkrijmo ono skriveno u kazanom, kako nam ne bi ostao zatvoren prolaz do tišine: "Utisnimo u šutnju / lica umrlih. / Da ih ne zaboravimo."

Senegačnikova šutnja već na početku se javlja kao posljednji izraz pjesničke mudrosti. Uz antičku i europsku mudrost, kod ovog pjesnika

zacakli se i mudrost Istoka, ponajviše u sljedbi Čuang-Ceove maksime kako je “najbolja upotreba riječi potpuna šutnja”:

“Izgradimo od šutnje
kuće i grad.
Da u njemu prebivaju i sjene.
Da riječi u njemu čuvaju svijet.

Dajmo oblik svojoj šutnji.
Dišimo je.”

S namjerom da se ostane skriven u pjesničkom jeziku, Senegačnik nudi mogućnost višeslojnog iščitavanja ove doista složene poezije, koja će dalje teći slična kakvoj velikoj, tihoj vodi koja se valja u tišini i zamišljeno šuti sigurna u svoje vrijeme i prepoznavanje svog prostora. Teško je, dakle, tumačiti ovu poeziju kroz njezine tzv. osnovne sadržajne teme koje bi se mogle svesti i na svojevrсну pjesničku arheologiju, ustrajno traženje izgubljenog doba, memorije kao nadahnuća, uvijek i prvotno krećući od riječi i kroz nju prolazeći do subjekta.

Uvijek je u pitanju riječ, nelagoda zbog onoga što je u njoj još neizrečeno, jer riječ nikad neće biti moguće izreći do kraja, nikad sve ono u njoj. Ako je već osuđen na vlastitu sudbinu, pjesnik s njom namjerava i sam upravljati, moćan je svijet ovdje tek u preobrazbi. Subjekt nelagode nalazimo u pjesmi “Neizrečeno”: “Zbog riječi koje bih morao izreći, / ali sam zakasnio njihovo jedino vrijeme, / izgubio se.” Prigušena strast, vidimo, nije hladna.

U otvoren dnevnik uvodi se i mitski svijet. Ritmom dramskog modela, uz iznimnu reduciranost metafora i slika, gotovo kolokvijalno, otkriva se kako *neizrečeno* seže preko granica života i kako je život neizrecivog subitan vremenu:

“Zbog neizrečenog koje se taloži u mojim kostima
postajem nevidljiv onima koji me traže,
živima i mrtvima,
i preteškim bremenom samom sebi.”

U skladu s osobnom sviješću i vjerom u pojam istine, neprijeporno individualan, onkraj riječi, pjesnik će kazati: “Zbog neizrečenog u mom je životu toliko riječi / Da više i nisu riječi”. Riječ je, dakle “Međašni kamen”, kako je naslovljena sljedeća pjesma, koja zbori o povijesnoj dvojbi i problematizira identitetsku sveobuhvatnost. Pjesnik ne zaboravlja vlastiti svijet, dajući do znanja da postoji i još jedan drugi svijet,

vrednujući čovjeka kroz jezik, prirodu, povijest, jasne i nedvosmislene moralne aspekte, duhovne elemente i estetska stajališta. Pjesma je to, kao i inače ova poezija, osebnijih oblika u kojima se jasno razabire kako "ljepota poezije nije u njoj dopadljivosti, nego naprosto u njoj istinitosti", kako bi rekao Boro Pavlović. Pjesma je podnaslovljena 1920. pa se, vjerujem, odnosi na stvaranje nove jugoslavenske države koja je "kod većine slovenskoga naroda izazvala razočaranje zbog prepuštanja Trsta, Gorice, Gradiške, Istre, te dijela Kranjske, Kraljevini Italiji, Rapalskim ugovorom 1920. godine, zbog srpske centralističke politike, te zbog pokušaja srpskih političara da slovensko nacionalno pitanje zajedno s hrvatskim riješe stvaranjem "jugoslavenske" nacije" (Hrvatska enciklopedija).

Iskustvo suvremene zbilje, pomalo apokaliptične projekcije povijesnih popudbina, pitanje toposa, identiteta, dovodi do traumatskih unutrašnjih oluja, do bitka kao gubitka, gdje sve može biti dvojbeno pa i govor o osobnome stanju kad "se još u toplim plahtama kidala koža s kože". Kao da prolazimo tunelom imaginarnih ogledala u kojima se ne samo viđene slike, već i iluzije, lome i kristaliziraju suprotno utisnutom vlastitome znaku, jer "1920. i u njoj otisnute buduće godine strave" ne propitkuju samo sudbinu nacije, već sadržajno i formalno i sudbinu poezije. Senegačnikova lirika nije samo osjećaj nedvojbenog talenta i uvijek jasne linije misli, nego je ona i novi podatak. Pjesma je ovo s nizom beskonačnih unutarnjih redova. U procjepu između osjetljivog i neosjetljivog, kreće se "toliko ljubaznih tuđinaca koji traže na obzoru more / (ponekad čak u netočnom smjeru)".

Pišući o "Oltaru svete Magdalene na Rožniku" o "gluhom trajanju kamena", bljeskovi stižu iz dubine "više želje nego slike". Metafora je ovdje vizualno brza "Kao da je netko htio ugraditi prozore u život". Vidljivo i nevidljivo pojavljuju se kao naizmjenični svjetovi. Jezgrovitost stiha je istodobno i prštava i labirintska, bez da se gubi nadzor na istančanim estetizmom. Ambijentalni kontekst se nastavlja otvaranjem riječi svemiru kao tranzitivnom obilježju. "Ali samo jedan od tih prozora nije slijep: / azur na kojem počiva, kao u zraku, pletenica kamenih / cvjetova". / "Raspucalo plavetnilo, / koje je stvarno, jer je do kraja ono što jest: / više od sebe". Mramor, jednostavnost, gluhoća, to su slike, misli koje se ponavljaju preciznom dorađenošću. Riječ u Senegačnikovoj lirici je višeslojna, pa i semantički višeznačna, riječ je o lingvistički koncipiranome stihu na tragu helenističke misli u kojoj se isprepliće opće i osobno, prostorno s vremenskim, povijesno s trenutnim situacijama, pa je sve u stanju vrtloga vatre i leda, iskrenja i rasapa, mističnih putova i sadašnjosti koja se rastače u apstraktnoj budućnosti:

“kroz toliko neuslišanih riječi,
kroz toliko smrti
pružaju ti istinsku hranu: budućnost.”

I u pjesmi “Poezija”, kao i u drugim opjevcima ove zbirke, autoreferencijalnost ega ne zadovoljava se samodostatnošću već ulazi i u druge sile u stalnim varijacijama na temu preobrazbe, osvrtnja na ono što dolazi odozgo (!), što dovodi do paradoksalnih sudbinskih situacija, gdje svaka riječ, svaki detalj, svaki stih, doprinosi krajnjem naboju, obogaćuje njegov efekt i značaj: “Ovaj četvrtak nije samo ovaj četvrtak / ova soba nije samo ova soba, / ovi zvukovi nisu samo ovi zvukovi, / ove riječi nisu samo ove riječi.” Ni bezvremenost, ni prostori “ne proizlaze iz nikakvih riječi. / Postoje. / I riječi one rijetke, koje dolaze odanle.” Njihova unutarnja, intuitivna moć, glazba koja ostaje područje, u kojemu nije moguće sagledati kraj, kad i mračna riječ obasjava tamnu stranu onoga, o čemu zbori i kad riječi “nisu posve naše”, samo su stalan osjećaj čistoga zraka, stalno prelijevanje Istine i sve je tu “poput pitanja: “Tko si?”

Ekspresionističkih i simboličkih slika ne manjka, kao ni poetskog rituala nužnog kao istina u kojoj se govori iznutra, kao u primjeru kada se konačnom mraku dolazi kroz svjetlost vlastitih očiju: “I smrt ne vreba samo s tornjeva u Cordobi, / budući da ima tvoje i moje oči.” Sučeljavajući ovakve metafore, Senegačnik za svoju liriku izvlači ponajveću korist, ne da je eksploatira nego da iz stiha u stih poput cvjetnih latica otvara o njezine tajne poruke, sve ono što će dovesti do obrata napetosti u vrlo pomno konstruiranim rečenicama, koje “napajaju sve vidljivo”. Pjesnički je ovo monolog kojemu nije naznačen početak, niti mu se nazire kraj (“safirno plavo svjetlo”), jer je upućen transcendenciji (“plavi zrak”), spasu u priznanju da riječi sve manje kazuju (“zamre riječ”), ali da bez njih ne bi bilo bitka (“odjevena u svoju skromnu svjetlost”), razotkrivanja puta na kojem ispitujemo stanje duha (“labirint kamo sam zakoračio”), rasporeda stvari, podrijetla prostora i prohoda vremena (“Ničeg nije bilo na vidiku, ni bicikl nije usporio, / kad si se urušio u sebe”).

U pjesmi “Posjet” prodire se u esenciju i fokus ovoga govora (“Nikog nema ispred kuće”), u njegovu leksičku, sintaktičku, ali i arhaičku cjelinu u kojima osjećamo “miris riječi”. Sloj po sloj ovdje je podjednako gust i počiva na “ostatcima godina” u kojima se njiše “prazna njihaljka” i iznova se javljaju novi stihovi interesantni i kao mišljenje, i kao nova lirska temperatura “i mjesečne riječi od kojih je uvijek sve počelo iznova”, predosjećaji i predviđanja puna tjeskobe, “stope okrenute na drugu stranu”, ali i svježinu nekog vječnog vremena koje računa s trenucima – “još uvijek si tu: / između jest i nije”.

Samoća je osnovna tema, u pozadini nje i s njom sve se zbiva, svako traganje za tajnom ljudske prirode; pustinjaštvo je poznato pjesničko stanje i tema, pjesnička strast. Biti oslobođen stvari, biti je slobodan. Kod Senegačnika se može govoriti o samoći kao izboru.

Pjesma "Litanije sumnje" počinje stihom "U kakvu ćeš boju samoće danas odjenuti nebo / kojim oblikom smješka ćeš obasjati sobe / drveće, ulice, lica, riječi", u stanje tišine u kojoj je moguće upoznati sebe i druge, da bi na kraju sve bilo rastopljeno "u odsutnost", u šutnju koja je poput oprečne tišine sazdana od kristala samoće, kao izvora iskustva i duševnog mira, u kojem se krije sjeme stvaranja, zametak novoga života. Ljudska dubina emocija dolazi iz bezdana, u kojem se onaj koji je sam, pita s kim: "kakvom mjerom zaborava će me obdariti / gutljaji iz tvojih usta".

U sljedećoj pjesmi "In memoriam" javit će se "rane poljubaca kroz koje otječem iz dana u dan". Iz sugestija same poezije najlakše dolazimo do njezinih poruka i značenja, konačno do njene tvarnosti u promišljanju vlastitih (i općih) karakterističnih situacija. U "Jeziku žeđi", pjesmi koje je "molba za tišinu", riječ i djelo se sljubljuju u opće svjedočanstvo i imaginativnu sliku života, koje su istinska vjera u riječ i njezin istinski glas: "Moje riječi odzvanjaju starinski i izmišljeno, / zato jer govorim jezikom žeđi". Za tišinu će i dalje biti vezana riječ, kao jedina lađa za putovanje u izabranu samoću, u snove, pjesničke vizije, koje nam neće ponuditi konačan odgovor, što i nije zadaća pjesništva zbog njegove stalne upitnosti. Dolazimo tek do konačnog ustrojstva komunikacije, koju bi kod Senegačnika mogli nazvati hermetičkom otvorenošću ili otvorenom zatvorenošću, svejedno. U pjesmi "Kad je tišina", u kojoj perfekcionizam sam po sebi ogoljuje riječ koja u njemu trijumfira i opčarava nas, i mi sami postajemo riječ: "Kad je tišina / samo još riječ, / sve se riječi promjene / te i mi postanemo riječi". Autor će nam uz ovu pjesmu ponuditi opasku u kojoj će još jednom ustvrditi "(ipak) postoji jedino tišina" i to je "transcendencija", što i vidimo kao povod pjesničkoj težnji da se zanijemi pred bjelinom koja je najveća pjesnička otvorenost, da se duboko zagleda u autopsiju modernog ega i vidi da "ipak svi ponekad gledamo u istu prazninu".

Za "Prepoznavanje" u jeziku, koji je osjetljiv i jezgrovit, "dovoljno je bilo pola riječi" kako bi se shvatilo da je "život vazda u prolazu". Prolaznost se javlja kao eliptično iskazivanje, kao još jedno od mogućih stanja koja mogu nastaviti ili nadomjestiti tišinu, šutnju i samoću, pa konačno i bjelinu, ili, već po emotivnom autorovom suživljavanju i sudioništvu u propitivanju vječnosti, mogu biti njihov odušak. Misao o prolaznosti svega zemaljskog tema je ovog pjesnika, kao i svaka druga promjena, sve ono što u sebi nosi pitanje – što ostaje iza nas. I, važnije

od svega, što nam prolaznost nudi u budućnosti vječne tišine, koja je jedino neprolazna.

Pjesnički ciklus o kojemu smo govorili, vidjeli smo, započeo je "Sonatom", a završava "Preludijem", dakle, povratkom na početak, u predigru, u pjesmu koja bi trebala sadržavati programski sadržaj, slobodno improvizacijski oblikovan početni stavak, tako da je i iz ovog postupka razvidno kako je Senegačnikov pjesnički govor ukršten, ulančen proces, te da iz pjesme u pjesmu govori o istosti, zakonu istovjetnosti, o ovisnosti vremenskog i prostornog djelovanja, o prirodi koja se prilagođava, ali ne mijenja, konačno, i o činjenici kako pjesničke metamorfoze smjenjuju jedna drugu, ne prateći samo osjećaje već i semantičku zdvojnost.

Pjesma "Preludij" počinje stihom "Ponekad je pretiho", toliko da je pjesma nijema, a u zbilji slučaj je drukčiji, govor je odlučniji, ornamentalno razigran, kao da želi sve obrnuti: "Ako posegneš za riječima, / usitne se u trice i kućine". U ogledalu stihova, u njihovim unutrašnjim slikama "vidiš da te nema. / A ipak sve / čeka samo tebe." Čekaju te "Riječi / koje nije izgovorio nitko drugi / onda kad ih je trebalo izgovoriti", ono što je oduvijek i zauvijek: "To su pjesme. / To su tišine." Tišine su težište pjesme, težište jezika, zvuk tišine težište je ove lirike, u kojoj svaka riječ traži svoj prostor bjeline i vrijeme tišine.

U ciklusu pjesama naslovljenom "Melankolija" zatječemo još jednostavniji, rafiniraniji pripovijedalački rječnik, ali i profinjeniju "drugu priču: / priču o sjeni". Ni znanje, ni povijest ovdje nisu ni od kakve koristi, već vlastiti oblici energije proizišli iz iskustava i sumnji, iz same unutrašnje prirode pjesništva, novih problema i novih rješenja, strast disanja i njegov oblik pretvoren u "bol / koja te naslikala na ništavilo, / koja je iz ničega istrigla riječ". Riječ zasićenu mišlju, riječ koja se javlja u obratima disanja, u sjećanju i hodu, u dodiru s lišćem koje dvoznačno otvara nove stranice, novi govor, "pepeljastu slavu stvari", snaga je ove poezije čiji je "izraz" jezik, jasan i zvučan, sažet do jednoličnosti, do samog "Zrna samoće, koje ne možeš uništiti". Jer, "Odjednom sve riječi znače tišinu", neizbježnu vjeri i poeziji, molitvi i pjevanju, duhu sazdanom od poezije.

U Senegačnikovim pjesmama (ponovimo) slovenski se jezik osjeća i u prijevodu, naziremo u njemu onu "Beskonačnost koja diše u svim stvarima", u njemu se čute udaljena vremena, posvećeni prostori, i apstraktno i jasno, zamršeno i prirodno, doslovno sve što bi se moglo podvesti pod razumljivu Senegačnikovu filozofiju kako je pjesnički jezik uvijek iznova novo iskustvo, jer i onda kad iznova ponavljamo riječi, one bivaju sastavljene od nove, nepoznate tišine, novih valova mudrosti, tajnovitosti kojoj je vječni cilj iluzija i sumnja.

Kod Senegačnika tako "Zadnji cvijet jasmína" ne može biti ništa drugo do "zaboravljena svjetlost"; on "Japansku trešnju" i na Istoku shvaća

kao “Stablo odjeveno u svjetlost. / Gnijezda tišine, / koju ne rastaču nikakve riječi”; “Jorgovan” u čije se cvjetne grozdove uspinju misli kao “u brodove riječi” opet je susret s “unutarnjom samoćom”, neizvjestan i “zelen”; “Šipak” je “beznadna odsutnost”; “Ljeska” se pojavljuje “u nečujnom jeziku neponovljivosti” tako da se jezik ni ovdje ne mijenja, već stvara nove prilike za ljepotu kad ćemo u pjesmi “Ljubičice” zateći “Modri plamen dubine”. U ovim je pjesmama najviše tamnih sjena punih plave transcendentalne svjetlosti. I onda kada se to izrijeком ne govori, u stihovima, u njihovim unutarnjim teškim nemirima i nelagodama, takve se slike stvaraju same po sebi.

U ciklusu “Znam da si ovdje” već u naslovu sugerira se Božje ime, sam Duh koji pretpostavlja čisto srce, čija je dramatičnost i ljepota provedena u svega četiri pjesme ovoga ciklusa. Unutarnje pjesničko iskustvo ovdje dolazi i do najvišeg odraza, već ranije kazane riječi bivaju nanovo oplemenjene, jezik nas uvodi u novo oblikovane prostore, vrijeme pokazuje nove osobine, i mi otkrivamo nove ideje, nove događaje, pa i nove forme i unutarnje strukture teksta kojeg označavamo poezijom.

No, i kada se sve promijeni, ostaje činjenica kako je cijela Senegačnikova zbirka pjesama jedna jedina, jedinstvena i nedjeljiva cjelina. Pjesma “Molitva” i širi i usložnjava gore kazanu tvrdnju – “Ovdje svatko bude sam, / koliko god da nas se okupi”. I dalje “plivaju riječ i tišini. / Nisu to riječi, / već sjene tišine”. I već u sljedećoj pjesmi “U tvom imenu” skriva se neizmijenjena metafora – “U tvom imenu pretače se tišina, / svjetlost / koja te skriva”. Ista metafora, isto mišljenje, a nove slike koje omogućavaju nove varijacije dokaza i istine, kojima je instinkt osnovni princip – kao da “u moju sobu prodire obzorje / posljednji anđeo”.

Svojevrsan je ovo *križni put* na kojemu nam pjesnik spontano otkriva svoje životne postaje koje su toliko ljudske, da postaju suvremeno prepoznatljive i aktualne. Atmosfera Senegačnikova pjesništva doista je autentična. Vjera duha jednaka je čistoći stiha. Ovo je pjesništvo upućeno duševnosti i refleksiji, gdje individualno prelazi u nadosobno, povezano s društvenim konkretnim sadržajima, gdje se sklad s prirodom, koja je samo disanje, prenosi na povijest, gdje je subjekt uočljivo povezan s filozofskim i teološkim, a eshataloška su predviđanja u suglasju s cjeloživotnim hodočašćem i sučeljavanjem sa svojim “ja”, kao jedinom moralnom mjerom. Društveno će biće posredno biti objašnjeno ljudskim karakterom. Pojam mistike ovdje nije u potpunosti lišen sadržaja, riječ je unutarnje osvjetljenje, u kojemu “nema potrebe da govoriš”, mistiku treba razumjeti tako, što ćemo o riječi misliti kao o tišini, ako to nismo učinili, nismo razumjeli poeziju – “ostavi riječi / prije nego se domognu cilja / one već iskrvare”.

Branu Senegačnika ne zanima literarni uspjeh, niti njegovi razlozi, već poezija, ono što ona oduvijek jest, van moda, pravaca i perioda. Njegova je lirika riječ bez retorike, stroga umjerenost glede metafora i slika, odana helenističkom epigramskom modelu, osjećaju za povijest, vrijeme i prostor, ezoteričnost i transcendentalnost, restauraciji estetičnosti, filozofskom perfekcionizmu i duhovno jedinstvenome svijetu. Kloneći se usvojenih pjesničkih obrazaca, pjesnik gradi vlastit odnos prema stihu i jeziku, priklanjajući se originalnim karakteristikama pjesništva. Teško je ovo pjesništvo objasniti, još manje mu se ima što dodati, a nikako oduzeti, meni i nije ništa drugo preostalo već se služiti opisima, citatima, ili usporedbama, ostajući pri onome što je sam pjesnik učinio, ne određujući granice pjevanju, ni poeziji, jedino trajno prisutnoj u svijesti svijeta.

U ciklusu "Elegički labirinti" pokazuje se da poezija ima i svjetovnu i božansku ulogu, ona je ta koja objašnjava dubinu ljudske prirode stvorene po slici Njegovoj, suštinski i formalno, i u času kad prvotno bijaše riječ. Poetska materija sastavljena je od onoga što je istodobno moguće i nemoguće, dakle dešavanja koje je trajno i tajno, tako da pjesnički laboratorij postaje njegov labirint. Ako sve i je jednostavno, ne mora uvijek biti jasno, ako i je čisto, ne mora biti dojmljivo. U "Mirisu snijega" dolazimo do izravnog "sijevanja reflektora"; u "Porazu proljeća" – "nema više riječi / koje su u rodstvu sa suncem" – u pojmu proljeća dolazimo do razmišljanja o godišnjim dobima, samom procesu izmjene mjeseci gdje "Svaki rujan moj je poraz"; u "Plavim konjima vječnosti" neumorno kruže svakodnevna pitanja "Tko sam, tko sam bio i tko ću biti?"; pjesnik je kolebljiv pred smislom, ali se nimalo ne libi oštrog odgovora u obliku krika – "čujem oštricu mjeseca na grlima proroka".

Pjesma koja slijedi "Ljubavna elegija br. 3" kao da je smislena cjelina prethodnoj – "U zaljevu crnih maslina / gdje završavaju riječi / i započinje spoznaja" impresionistička su priprema završnom ciklusu zbirke "Mistični pejzaži", u kojima se transcendentalne slike množe, impresionistički trepere, bujaju u "svim ustima tišine", kad u poeziji pokušavamo "pjevati *hosana*."

Senegačnik se u svojem pjevanju kreće između intelektualnih i emotivnih stanja, pa ga čas treba gledati kao šetača uz Ljubljanicu, ili negdje po zavičaju. Dok s jedne strane šeta okrenut jugu i suncu, s druge je strane okrenut sjeveru i Triglavu, sjenama zamislivim u kulturi zapadne civilizacije. Mentalna klima njegovih "Mističnih pejzaža" klima je i stvarnog i transcendentalnog pejzaža, više mu je ovdje stalo do iskrenosti duše, nego do istine na koju je osuđen. Pjevajući o sebi i svojim postupcima, on pjeva o postupcima svijeta. Njegove sjene, duša, mrtvi, kao i živi, kreću se i postoje i prije i poslije, pjesnik ne bira između života i smrti, između ljubavi i praznine, dobra i zla, sve je podjednako obuhvaćeno

tako da ogoljuje samu ljudsku prirodu. Poezija za Senegačnika je jedina trajna budućnost, stalnost koja se krije u sjećanju, gdje nema velikih i malih riječi, dobrih i loših, lijepih i ružnih, postoji samo jedna jedina riječ i ona je svaka druga riječ – “sada je ovdje, / ta riječ”.

Česte dramske okosnice usložnjavaju postupke ovog pjevanja, ne samo kako se lome stihovi, kratki i dugi, već i kako se oni sukobljavaju, i formalno i tematski kreću od imaginativnog do stvarnog, uvijek okrenuti vremenu i povijesnom naboju – “po cijelom vrtu / smiju se / sićušne lubanje” – “ne tope se / ni u riječima / ni u vremenu”. Interes za dušu čovjeka, za njezin prijelaz kroz preobraženja, nije samo arhaička već i zorno suvremena tema, donijeta je ovdje gotovo faktografski, kao šuštanje lišća “po asfaltu”.

Koliko god nam lirski iskaz izgleda simboličan, uvijek je u dodiru sa stvarnim životom, onim djelom života koji predstavlja ljudske tajne, samu prirodu čovjeka (“Gdje smrt nije riječ / tamo je život”). Teme se uvijek drže kanona riječi i na prvi susret čine se slične jer tragaju za prijelomnim trenutcima stvarne zbilje, koja se neprestano prepliće između sna i jave, olakšavajući razmjenu emocionalnog, esencijalnog i egzistencijalnoga stanja.

Konačno, kod ovakvog pjesništva ne znam što može, i koja je uloga kritike. To pitanje bilo je i razlogom moje duge nakane da napišem ovaj tekst. Sve napisano o pročitanoj nije u rečenom moguće iscrpiti, jer sve se može i drukčije tumačiti i kazati. Ovim se pjesmama može prilaziti s više različitih strana, primjerice, s teološke strane ili kroz vjersko očitovanje, ali ni tad ne bih uspio iznijeti ništa više od odjeka ovih stihova i onoga što sam u njihovoj duhovnoj strasti u skromnosti svoga znanja mogao uočiti i razabrati.

Pjesništvo je ovo u kojega prodiru i ljubavne primjese, odnosno ljubavni prizvuci, koji će potom prijeći u socijalni, ponekad i politički diskurs, koji se iscrpljuje u isticanju objektivnosti teme. Očito je, dakle, da sam se upravo iz rečenih razloga, često hrvao s ovom misaonom lirikom i magijom njezinih riječi, pokušavajući prepoznati sva ona postavljena egzistencijalna pitanja, kao i pitanja vlastite duše, što nam ih donosi Senegačnik u svojoj lirskoj samoanalitici.

Mogu još samo ponoviti – U početku Riječ bijaše Tišina. I na kraju. Riječ je ime Boga, Tišina stalna i neshvatljiva, iskupiteljska i kad je ne prepoznajemo.

OBLJETNICA

VLADIMIR MIHALJEVIĆ

O stotoj obljetnici rođenja profesora Milana Kangrga

Milan Kangrga (1. svibnja 1923. – 25. travnja 2008.) studirao je filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bavio se etikom pa mu je i prvi rad "O etici" objavljen 1948. godine. Diplomira 1950. i postaje asistent na Odsjeku za filozofiju. Od 1972. do mirovine 1993. bio je na tom fakultetu redoviti profesor. Pokretač je sveučilišnog časopisa "Pogledi" 1952. godine, "Naših tema" 1957. i "Praxisa" 1964., časopisa koji je snažno odjeknuo kao kritička misao protiv tadašnjeg socijalizma. Predavao je i na mnogim europskim sveučilištima. Prevodio je filozofska djela iz njemačkog i francuskog jezika.

Profesor Kangrga ulazi u hrvatsku filozofiju već krajem četrdesetih godina prošlog stoljeća i nekako sa stasanjem nove socijalističke jugoslavenske države i on razvija svoju filozofsku misao. I odmah upada u procijep. Naime, on filozofsko mišljenje shvaća kao izraz slobode pa i revolucije pojedinca, koji se neprestano razvija u interakciji sa svijetom oko sebe, a to se nije podudaralo sa službenim stavom političara tada vodeće Partije da filozofija, pa samim time i filozofi, trebaju služiti uspostavi novog poretka. Ono, u čemu su se ta dva stava podudarala, bilo je stvaranje novoga svijeta i čovjeka, čak i na marksističkoj osnovi, ali dok Kangrga i njegovi istomišljenici iz "Praxisa", filozofskog časopisa kojeg su pokrenuli, misle tu na čovjeka pojedinca i njegov razvoj u vlastitosti slobode postojanja, politika misli na masu i razvoj društva, a to je znamo kako završilo. A prof. Kangrga, dosljedan u svojoj filozofskoj misli, ostao je oporba službenoj politici, i onoj socijalističkoj, kao i onoj u novostvorenoj Republici Hrvatskoj.

Naglašavajući uvijek razvojni put čovjeka kao osviještenog pojedinca, nasuprot službenim ideologijama koje bi se manifestirale u masovnim pokretima bilo koje vrste, on čak i do kraja ostaje marksist, smatrajući da je Marks krivo interpretiran i u socijalističkom, ili po Partiji komunističkom sistemu, a i u ovom poretku, koji se naziva liberalnim. Da je, neosnovano, potpuno odbačen. I kao što je trebalo neprestano preispitivati socijalističku praksu prijašnjeg sistema, tako i biti Hrvatom, u novoj hrvatskoj državi, još nije dovoljan stupanj samoosviještenja čovjeka. Bila je to zapravo borba za osobnost, onu istinsku, odnosno ljudsku djelatnost koja ima samo dva atributa – slobodu i stvaralaštvo. Originalnost je bit života, bez slijepog preuzimanja tuđih sistema, a najmanje nametnutih.

Bila je to borba za znanost, bila je to borba za istinu, šansu tadašnjih, a i današnjih mladih ljudi da stignu do tih etičkih ideala.

Iz tog je entuzijazma preispitivanja i prilike za novim nastala i poznata Korčulanska ljetna škola, koju je prof. Kangrga pokrenuo s prof. Rudijem Supekom. Okupila je tadašnju svjetsku i jugoslavensku znanstvenu elitu. Zamišljena prvenstveno kao razmjena iskustava i mišljenja između domaćih i inozemnih znanstvenika iz filozofije i sociologije, ona je ubrzo postala oaza slobodne i nesputane misli pa je često politički osporavana, a nakon jedanaest godina i zabranjena! Francuski filozof Henri Lefebvre nazvao ju je *dionizijskim socijalizmom*.

Profesor je znao da se na ovome svijetu putuje i da je sve prolazno, iz aetičnosti u etičnost, iz čovječnosti i vrline u samosvijest. A slavio je i Božić i Uskrs i sve blagdane, ali je težio tome da to ne bude običaj, već doživljaj.

Znao je srčano izlagati i braniti svoju misao. Možda i nije bio uvijek u pravu, to može samo Bog, a profesor to sigurno nije bio. Ali, ima jedna stvar kod ljudi, doduše rijetka, ali je prava, božanskog podrijetla – čovjek je u pravu, koliko je dosljedan samome sebi. I kada nastupe pregibna vremena preslagivača kaputa, malo ljudi izdrži kušnju poput one nizozemskog brusaa leća. U humanosti nema tržišne ekonomije, u etici nema prodaje, pa ako je roba pristupačnija, sve je jeftinije. Ovdje vrijedi suprotan zakon: što je više vrlina, to je društvo uljuđenije, a to nije jeftino. Čovjek drži cijenu jedinstvenosti i neprilagođenosti da bude krpom za brisanje poda. Takvu je izuzetnost vjerovao i živio prof. Kangrga, a i plejada profesora s kojima je djelovao. Hvala i njemu i svima njima.

Djela Milana Kangrge: "Racionalistička filozofija" (1957.), "Etički problem u djelu Karla Marxa", doktorska disertacija (1980.), "Etika i sloboda" (1966.), "Smisao povijesnoga" (1970.), "Razmišljanja o etici" (1970.), "Čovjek i svijet" (1975.), "Etika ili revolucija" (1983.), "Praksa – vrijeme – svijet" (1984.), "Hegel – Marx" (1988.), "Filozofija i društveni život" (1988.), "Izvan povijesnog događanja" (1997.), "Šverceri vlastitog života" (2002.), "Nacionalizam ili demokracija" (2002.), "Etika" (2004.)